

**การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม**

สลักจิต ตีรณโอภาส

**วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม**

**The Development of a Contemplative Education Learning Model
for Mainstreaming Schools**

Salakjit Triranaopas

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy
Field in Research and Development in Education
Pibulsongkram Rajabhat University**

2016

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์	การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม
ชื่อนักศึกษา	สลักจิต ตริธณโสภาส
สาขาวิชา	การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา
ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวิมล ใจงาม
กรรมการ	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดือนใจ เกียวซี

คณะกรรมการบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม อนุมัติให้บัณฑิตศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา

.....
 (อาจารย์ ดร.สาคร สร้อยสังวาลย์)
 วันที่.....เดือน.....พ.ศ. 2559

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
 (อาจารย์ ดร.สว่าง ภูพัฒน์วิบูลย์)
รองประธานกรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวิมล ใจงาม)

.....
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดือนใจ เกียวซี)

.....
 (อาจารย์ ดร.ชนม์ชกรณ วรอินทร์)

.....
 (รองศาสตราจารย์ ดร.เทียมจันทร์ พานิชย์ผลินไชย)

.....
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุขแก้ว คำสอน)

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ชื่อเรื่อง

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

ชื่อนักศึกษา

นางสลักจิต ตีรณโสภาส

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวิมล ใจงาม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เตือนใจ เกียวซี

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม โดยมีการศึกษาสภาพการดำเนินงานการจัดการเรียนร่วม สร้างและศึกษาผลการใช้รูปแบบ ทั้งนี้ได้กำหนดแบบแผนการวิจัยเป็นการทดลองหนึ่งกลุ่มเปรียบเทียบก่อนและหลังการใช้รูปแบบ กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาคือผู้บริหารและครูโรงเรียนบ้านป่าสัก (ทศพลอนุสรณ์) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พิชญ์โลก เขต 3 จำนวน 22 คน ผลการวิจัย มีดังนี้

1. การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม พบว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่สร้าง มีลักษณะสำคัญ 4 ขั้นตอน คือ ขั้นสร้างความตระหนักรู้ ขั้นน้อมใจสู่การพัฒนา ขั้นมุ่งหน้าลงมือปฏิบัติ และขั้นเกิดผลชัดเจนจิตตปัญญา หลังการใช้รูปแบบครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.41$) และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกรายการ โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านความเหมาะสม ($\bar{X}=4.47$) ด้านความเป็นไปได้ ($\bar{X}=4.40$) ด้านการใช้ประโยชน์ ($\bar{X}=4.39$) ด้านความแม่นยำ ($\bar{X}=4.38$)

2. การศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ พบว่า 1) ผลการสะท้อนคิดของครูจากการอบรมเพื่อพัฒนาตามขั้นตอนของรูปแบบ ครูชอบการทำสมาธิเพราะทำให้รู้สึกสบาย ผ่อนคลาย ความสงบและเงียบทำให้มีเวลาในการทบทวนตัวเอง การล้อมวงสนทนาทำให้ได้ฟังและรู้จักเพื่อน ประทับใจวิทยากรทุกท่านเพราะมีความเป็นกันเองซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ครูรักและผูกพันกันมากขึ้น กิจกรรมทุกโมดูลทำให้เกิดความศรัทธาในอาชีพครูเพิ่มขึ้น เห็นความสำคัญของรูปแบบและจะนำไปใช้ในการเรียนการสอน 2) การนิเทศติดตามระหว่างการใช้รูปแบบพบว่า หลักการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่ครูนำมาใช้มากที่สุดคือหลักความรักความเมตตา รองลงมาคือหลักการพิจารณาอย่างไตร่ตรอง กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่ครูนำมาใช้มากที่สุดคือ การสร้างความสงบนิ่งด้วยสมาธิ รองลงมาคือ สุนทรียสนทนา 3) การสะท้อนคิดของผู้บริหารและครูหลังใช้รูปแบบ พบว่าครูมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ฟังพอใจในรูปแบบ

เพราะช่วยให้เข้าใจตนเอง เข้าใจเพื่อนร่วมงาน รักและสามัคคีกันมากขึ้น โดยระบุว่าในห้วงเวลาที่ผ่านมานี้ไม่เคยมีกิจกรรมที่ทำให้เรารักและเข้าใจกันเช่นนี้มาก่อน และทุกคนมีความเห็นตรงกันในเรื่องการให้ความสำคัญในการดูแลและให้ความรักและความเมตตาแก่ผู้เรียนทั้งเด็กปกติและเด็กเรียนร่วมมากขึ้น ชื่นชอบในรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะว่าควรมีการนิเทศติดตามเพื่อหนุนเสริมการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง จึงจะเกิดประสิทธิผลที่ดี 4) การเปรียบเทียบศักยภาพของครูในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา พบว่า ครูมีศักยภาพในการจัดการเรียนรู้หลังการใช้รูปแบบสูงกว่าก่อนใช้รูปแบบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p \leq 0.05$)

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา
ปีการศึกษา 2559

ลายมือชื่อนักศึกษา
ลายมือชื่อประธานที่ปรึกษา
ลายมือชื่อกรรมการที่ปรึกษา
.....

Title	The Development of a Contemplative Education Learning Model for Mainstreaming Schools
Author	Mrs. Salakjit triranaopas
Advisors	Asst. Prof. Dr. Siriwimol Jai-ngam Asst. Prof. Dr. Tuanjai Keawsii

Abstract

The purposes of this research were to construct a Contemplative Education Learning model for mainstreaming schools and to examine the results of implementing the model. The experimental design was one group Pretest-Posttest design with a school director and 21 teachers from Baan Pasuk School under the Office of Phitsanulok Primary Educational Service Area 3. The findings were as follows;

1. Results from the development of the inclusive education learning model for mainstreaming schools revealed 4 important aspects of the model including Raising awareness, Gearing to development, Implementing immediately, and Leading to contemplative results. After the model implementation in school, it was found that teachers were satisfied with the model at a high level ($\bar{X}=4.41$). When each aspect was examined, it was found that propriety, feasibility, utility, and accuracy score were high ($\bar{X}=4.47$), ($\bar{X}=4.40$), ($\bar{X}=4.39$), ($\bar{X}=4.38$).

2. Results of implementing the inclusive education learning model for mainstreaming schools revealed that 1) reflections from teachers indicated that teachers liked meditation because it made them feel comfortable and relax. Peaceful and quietness while mediation led to self-reflection. Circle dialogue brought much time to listen to and get to know colleagues. Teachers also mention the importance of guest speakers that brought about love and harmony to teachers. Activities from each module also resulted in an increased faithfulness among teachers and helped them aware of the importance of the model implementation. 2) Results from follow-up supervision indicated that the most frequent employed principle was love and kindness, followed by contemplation. The most frequent employed technique was mediaticn, followed by dialogue. 3) Reflections from the school director and teachers also showed that teachers felt more acknowledgeable on employing contemplative education activities to

use in their classrooms. They were satisfied with the model since it helped them understand themselves and their colleagues inside. They felt love and united indicating that never found such activity to help them love and understand each other. All teachers agreed that they should pay more attention to both students with and without disabilities at the same level. In addition, teachers suggested that continuing supervision and empowerment should be organized for better effectiveness. 4) A comparison of teacher potential after employing the contemplative education learning model indicated that teachers were more capable in organizing learning activities at a significant level ($p \leq 0.05$).

Degree of Doctor of Philosophy

Field in Research and Development in Education

Academic Year 2016

Student's Signature.....*Salakrit*.....
 Advisor's Signature.....*Sirisimol Jai ngam*.....
 Co-advisor's Signature.....*Tuanjai Keawaii*.....

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้เพราะได้รับความเมตตาในการให้คำแนะนำปรึกษา และให้การช่วยเหลือมาโดยตลอดจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวิมล ใจงาม และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดือนใจ เกียวซี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์ทั้งสองท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ ดร.สุเชษฐ์ เรือนก้อน ผู้บริหารและคณะครูโรงเรียนบ้านป่าสัก (เทศบาลนคร) ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการทดลองใช้รูปแบบฯในการวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณ ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ในการพิจารณาตรวจสอบ แก้ไข และให้ข้อเสนอแนะ และปรับแก้เครื่องมือวิจัยให้มีประสิทธิภาพ ก่อนนำไปใช้ และขอขอบคุณคณาจารย์ คณะครุศาสตร์ที่สอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาทุกท่านที่เป็นวิทยากรและเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาจนมีคุณภาพ

ขอขอบพระคุณผู้บริหารและครูโรงเรียนวัดยาง (มีมานะ) วิทยา โรงเรียนบ้านพลายชุมพล และโรงเรียนศรีวิสุทธิธาราม จังหวัดพิษณุโลก ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการศึกษาสภาพ การดำเนินการจัดการเรียนร่วมในโรงเรียน ขอขอบพระคุณผู้บริหารและครูโรงเรียนบ้านหนองเจือก จังหวัดลำพูน ผู้บริหารและครูโรงเรียนบ้านคุณแม่ จังหวัดเชียงใหม่ ที่ให้ความ อนุเคราะห์ในการให้ครูโรงเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยศึกษาดูงานเพื่อพัฒนาครูให้มี ความรู้และมีทักษะในการจัดการเรียนรู้ ด้านกับจิตตปัญญาศึกษาและด้านการจัดการเรียนร่วม

ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.สุวัชร ช่างพินิจ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุขแก้ว คำสอน เพื่อนร่วมงานที่ให้กำลังใจมาโดยตลอด และขอขอบคุณคณาจารย์สาขาการวิจัยและ การพัฒนาทางการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม และอาจารย์ผู้สอนทุกท่านที่ให้ความรู้และประสบการณ์ในการเรียนรู้ตลอดหลักสูตร ซึ่งนับเป็นพื้นฐานสำคัญที่ส่งผลให้ผู้วิจัย ได้ดำเนินการในการศึกษาวิจัยจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

สลักจิต ดรรณโอภาส

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ณ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่	
1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย.....	6
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
สมมติฐานการวิจัย.....	7
ขอบเขตการวิจัย.....	7
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
หลักการแนวคิดเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา.....	12
การจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม.....	54
รูปแบบการจัดการเรียนรู้.....	69
การวัดและประเมินผลตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา.....	77
มาตรฐานการประเมิน.....	90
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	92
งานวิจัยในประเทศ.....	92
งานวิจัยต่างประเทศ.....	104
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	107

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3	วิธีดำเนินการวิจัย..... 108
	ขั้นตอนการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม..... 109
	ขั้นตอนการศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม..... 110
4	การวิเคราะห์ข้อมูล..... 120
	ขั้นตอนที่ 1 การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม..... 121
	ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม..... 129
5	สรุป และอภิปรายผล..... 145
	สรุปผลการวิจัย..... 146
	อภิปรายผล..... 153
	ข้อเสนอแนะ..... 158
บรรณานุกรม.....	160
ภาคผนวก.....	169
ภาคผนวก ก	รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม..... 170
ภาคผนวก ข	คู่มือการอบรมพัฒนาคู่มือในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม..... 178

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ภาคผนวก ก.....	295
รายชื่อวิทยากรการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา.....	296
รายชื่อคณะกรรมการโรงเรียนบ้านป่าสัก (ทศพลอนุสรณ์).....	297
แบบประเมินความสอดคล้อง รูปแบบการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษา แบบเรียนร่วม.....	298
แบบแสดงความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม.....	301
แบบประเมินค่าความสอดคล้องแบบประเมินศักยภาพครูตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม.....	304
แบบประเมินศักยภาพครูในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญา.....	307
แบบบันทึกการสัมภาษณ์สภาพการดำเนินงานการจัดการเรียนร่วม ฉบับครูผู้สอนทั่วไป.....	310
แบบบันทึกการสัมภาษณ์สภาพการดำเนินงานการจัดการเรียนร่วม ฉบับครูการศึกษาพิเศษ.....	313
แบบบันทึกการสัมภาษณ์สภาพการดำเนินงานการจัดการเรียนร่วม ฉบับผู้บริหาร.....	315
แบบบันทึกการนิเทศ.....	317
แบบบันทึกการสะท้อนคิด.....	318
ภาคผนวก ง รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ.....	319
ประวัติผู้วิจัย.....	326

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
1	ผลการสะท้อนคิดของครูจากการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม จำแนกตามโมดูล.....	130
2	ผลการนิเทศติดตามการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม.....	136
3	ผลการประเมินศักยภาพครูก่อนและหลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม.....	141
4	ผลการศึกษาความคิดเห็นของครูที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม.....	142

สารบัญภาพ

ภาพ		หน้า
1	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	107
2	ขั้นตอนการวิจัย.....	108

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากรายงานพิเศษด้านสิทธิทางการศึกษาของสหประชาชาติที่ให้หลักการสำคัญของกรอบแนวทางการพัฒนาการศึกษาโดยคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนที่รัฐบาลต้องยึดเป็นแนวทางในการดำเนินงาน คือ การจัดการศึกษาแบบให้เปล่า (Availability) การศึกษาที่ทุกคนเข้าถึงได้ (Accessibility) การศึกษาที่มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับ (Acceptability) และการศึกษาที่ปรับให้เหมาะสมกับผู้เรียน (Adaptability) ซึ่งการศึกษาถือเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (เบญจา ชลธารินทร์, 2548 : 1) การศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ซึ่งหากคนมีคุณภาพแล้วย่อมส่งผลต่อการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า สังคมยุคปัจจุบันจึงให้ความสนใจในการพัฒนาคุณภาพคน ซึ่งหมายถึงบุคคลปกติและบุคคลที่มีความบกพร่องประเภทต่างๆ มากยิ่งขึ้น โดยมุ่งให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือและพัฒนาให้บุคคลต่างๆ เหล่านี้ได้พัฒนาตามศักยภาพของตนเอง เพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข ดังที่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หมวด 2 ว่าด้วย สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษามาตรา 10 ระบุว่า “ การจัดการศึกษาต้องจัดให้ทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการหรือทุพพลภาพ หรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแลหรือผู้ด้อยโอกาส ต้องจัดให้บุคคลดังกล่าว มีสิทธิและโอกาสในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ การศึกษาสำหรับคนพิการให้จัดตั้งแต่แรกเกิด หรือแรกพบความพิการ โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง” และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 21 ระบุว่า “ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ” ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงส่งผลให้สถาบันทางการศึกษาให้ความสำคัญในการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อคนพิการมากขึ้น โดยในปีพุทธศักราช 2542 กระทรวงศึกษาธิการฯ รับผิดชอบนโยบาย “คนพิการทุกคนอยากเรียนต้องได้เรียน”

ทิศทางใหม่ในการจัดการศึกษาเพื่อคนพิการ จึงมีความหลากหลายและชัดเจนมากยิ่งขึ้น และรูปแบบที่แพร่หลายไปยังสถาบันการศึกษาทั้งในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาคือ การจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม (Mainstreaming) ซึ่งหมายถึง การจัดการศึกษาให้บุคคลที่มีความต้องการพิเศษและบุคคลพิการเข้าไปในระบบการศึกษาทั่วไป มีการร่วมกิจกรรมและใช้ช่วงเวลาช่วงหนึ่งในแต่ละวันระหว่างบุคคลที่มีความต้องการพิเศษ และบุคคลพิการกับบุคคลทั่วไป การเรียนร่วม ในแนวคิดใหม่ เป็นความร่วมมือและรับผิดชอบร่วมกันระหว่างครูทั่วไปและครูการศึกษาพิเศษในโรงเรียน เพื่อดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนและบริการต่างๆ ให้กับนักเรียนในความดูแล และนับแต่ปีการศึกษา 2547 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มอบหมายให้คณะกรรมการการศึกษาพิเศษ ดำเนินโครงการโรงเรียนเรียนร่วม โดยมีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการเป็นโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วม และมีการขยายผลเพิ่มมาตลอดจนปัจจุบัน มีโรงเรียนที่ดำเนินโครงการโรงเรียนแกนนำทั่วประเทศจัดให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษ และเด็กพิการเข้าไปในระบบการศึกษาทั่วไปมีการร่วมกิจกรรมและใช้และวัตถุประสงค์สำคัญของการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม คือ ความต้องการให้เกิดความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ยอมรับ ช่วยเหลือ เกื้อกูล ดูแลซึ่งกันและกัน โดยไม่มีการแบ่งแยก

คุณภาพของการจัดการเรียนร่วมระหว่างเด็กปกติกับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ ตั้งแต่ระดับนโยบายถึงระดับการปฏิบัติ โรงเรียนในฐานะผู้ปฏิบัติการในโรงเรียนเรียนร่วม ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนระบบคือผู้บริหารและครูผู้สอน หากผู้บริหารและครูผู้สอนขาดความรู้ ความเข้าใจ หรือมีเจตคติไม่ดีเกี่ยวกับเด็กพิเศษ ก็จะส่งผลถึงการดำเนินโครงการได้ จากอดีตจนปัจจุบัน การดำเนินการจัดการเรียนร่วมยังคงพบปัญหานานัปการ ปัญหาการบริหารงาน การจัดชั้นเรียน แผนการจัดการเรียนรู้ สื่ออุปกรณ์ ครูผู้สอน โดยเฉพาะครูผู้สอนซึ่งมีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนซึ่งมีงานวิจัยหลายเรื่องที่มีข้อค้นพบถึงสภาพปัญหา สรุปได้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและศูนย์การศึกษาพิเศษได้ดำเนินการนิเทศติดตามผลการดำเนินงานโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วม 390 โรงเรียนพบว่ายังอยู่ในระดับต้องปรับปรุง และยังพบปัญหาในโรงเรียนทั่วไปที่มีนักเรียนเรียนร่วมเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นอุปสรรคในด้านกระบวนการบริหารจัดการและเจตคติของผู้ที่เกี่ยวข้อง (เบญจาชลธารนนท์, 2548 : 80) และในปีการศึกษาเดียวกัน อารีย์ เฟลินชัยวาณิช ได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เกี่ยวกับผลการดำเนินการโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วมปีการศึกษา 2547 ในจังหวัดพิษณุโลก ยังพบอีกว่ายังไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น ผู้บริหารมีการย้ายสับเปลี่ยนจึงขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดการบริหารจัดการที่ดี บุคลากรในโรงเรียนยังขาดความเข้าใจและคิดว่าเป็นภาระงานที่หนักในการที่จะให้ความช่วยเหลือและเอาใจใส่เด็กพิการ ขาดการร่วมมือในการทำงาน (อารีย์ เฟลินชัยวาณิช, 2548 : 80) และจากการศึกษาเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วมของ

วลัยทิพย์ ศิริจวัฒนา พบปัญหาด้านบุคลากรคือ ผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วมบางท่านยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนร่วม บุคลากรด้านการศึกษาพิเศษโดยตรงมีน้อย และไม่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม (วลัยทิพย์ ศิริจวัฒนา, 2548 : 82) และผลของการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการบริหารการเรียนร่วม โดยใช้โครงสร้างชี้ทโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วมจังหวัดสุโขทัย พบว่าสิ่งที่ปฏิบัติได้น้อยและยังเป็นปัญหาด้านนักเรียนและด้านการจัดกิจกรรม คือ การจัดกิจกรรมอื่นที่ช่วยให้เด็กทั่วไปเข้าใจและยอมรับเด็กพิเศษ ด้านสภาพแวดล้อม ยังปฏิบัติได้น้อยในการปรับสภาพแวดล้อมตามสภาพความบกพร่องของเด็กพิเศษแต่ละประเภท รวมทั้งผู้บริหาร ครู และผู้ปกครองมีเจตคติที่ไม่ดีเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กพิเศษ (บุษบา ดาไว, 2549 : 91-93) ปีการศึกษา 2550 บรรจง อักษรสา (2550 : 123-124) ได้ศึกษาสภาพการดำเนินงานและปัญหาการจัดการเรียนร่วม โดยใช้โครงสร้างชี้ท ในโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วม จากการวิเคราะห์ปัญหาพบว่า ด้านนักเรียนยังไม่มีความพร้อมในการเรียนกับนักเรียนทั่วไป และนักเรียนทั่วไปยังให้ออกาสเด็กเรียนร่วมเข้าร่วมกิจกรรมน้อย ยังขาดระบบการส่งต่อ และมีข้อเสนอแนะว่าควรมีการจัดกิจกรรมเตรียมความพร้อมนักเรียนเรียนร่วม และพัฒนาเจตคตินักเรียนทั่วไปให้อยอมรับนักเรียนเรียนร่วมเข้ากลุ่ม ด้านสิ่งแวดล้อมพบว่าปัญหาคือขาดงบประมาณในการปรับสภาพแวดล้อมในการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่าปัญหาคือครูขาดความรู้ความเข้าใจทางการศึกษาพิเศษ และกิจกรรมไม่เป็นไปตามแผนการจัดการเรียนรู้ ต่อมาสาระ ปัทมพงศา (2551 : บทคัดย่อ) ได้พัฒนาคู่มือสำหรับการจัดการเรียนร่วม และในขั้นตอนแรกได้เริ่มจากการศึกษาสภาพปัญหา ก่อน ซึ่งในขั้นตอนนี้พบว่า ครูยังขาดประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนตามลักษณะเด็กที่มีความต้องการพิเศษแต่ละประเภท ครูไม่เข้าใจจุดประสงค์การจัดการเรียนร่วม ครูขาดความรู้ในการคัดกรองเด็กและการจัดทำแผนการสอน การวัดและประเมินผล ขาดความรู้และทักษะการใช้สื่อ และมีปัญหาในการจัดการเรียนการสอน และต่อมารจเรช พยอมแย้ม (2553 : 116-117) ได้ศึกษาการบริหารโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วมตามโครงสร้างชี้ท (SEAT) พบว่า โรงเรียนยังมีปัญหาและปฏิบัติได้น้อย คือการเตรียมความพร้อมให้กับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษเรียนร่วม เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อม ครูประจำชั้น ครูการศึกษาพิเศษก่อนจะเปิดเทอม ขาดการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้ให้นักเรียนทั่วไปเข้าใจสภาพของเด็กที่มีความต้องการพิเศษ อีกทั้งยังได้ให้ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนา โดยโรงเรียนควรจัดให้มีกิจกรรมเข้าค่ายระหว่างเด็กที่มีความต้องการพิเศษกับเด็กปกติ ซึ่งผู้เกี่ยวข้องต้องร่วมมือกันที่จะต้องมีการเตรียมความพร้อมให้เด็กปกติมีความรู้ความเข้าใจและยอมรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ มีกิจกรรมที่จะเสริมสร้างเจตคติที่ดีต่อกันระหว่างเด็กปกติและเด็กที่มีความต้องการพิเศษ

จากเอกสารและงานวิจัยข้างต้น ทำให้ทราบสภาพปัญหาของการดำเนินการจัดการเรียนร่วม ซึ่งโดยรวมเป็นปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญของปัญหาได้ ดังนี้

ครูผู้สอน และครูโดยตรงด้านการศึกษามีน้อย ในขณะที่เดียวกันก็มีการงานอื่นมาก ทำให้ไม่มีเวลาในการดูแลเด็กเรียนร่วมได้อย่างเต็มที่ ขาดความรู้ความเข้าใจในลักษณะของเด็กพิเศษเรียนร่วมแต่ละประเภท การจัดกิจกรรมการเรียนรู้อาจไม่สอดคล้องการเรียนร่วมจึงไม่บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของการเรียนร่วมอย่างแท้จริง มีเจตคติที่ไม่ดีต่อเด็กพิเศษเรียนร่วม และคิดว่าเด็กพิเศษเป็นภาระ จึงทำให้ขาดการทุ่มเทเอาใจใส่ และให้ความช่วยเหลือได้ไม่เต็มที่ ขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ขาดเทคนิควิธีการในการจัดการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้อาจไม่หลากหลาย และไม่ตอบสนองความแตกต่างให้กับผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

ด้านการจัดกิจกรรม ขาดการจัดกิจกรรมเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับเด็กพิเศษได้ รู้จักและคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมในโรงเรียน คุ้นเคยกับครูผู้สอน และคุ้นเคยกับบรรยากาศการเรียนการสอนในโรงเรียน ขาดการจัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนปกติและเด็กพิเศษที่มาเรียนร่วม ได้รู้จักและเข้าใจกัน เพื่อเตรียมความพร้อมในการยอมรับ เข้าใจ เห็นใจ และช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ขาดการจัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมเจตคติให้กับครูผู้สอน และนักเรียนทั่วไป ให้มีเจตคติที่ดีกับเด็กพิเศษที่มาเรียนร่วม

จากข้อสรุปปัญหาของการจัดการเรียนร่วมและจากงานวิจัยหลายเรื่อง ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นว่าปัญหาดังกล่าวส่งผลให้การจัดการเรียนร่วมยังไม่พัฒนาเท่าที่ควร และไม่เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนตามวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนร่วม ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับปัญหานี้อย่างจริงจัง โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ควรเร่งพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาด้านบุคลากรและกิจกรรมการเรียนการสอน และควรมีการพัฒนานวัตกรรมเพื่อแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาจากภายใน ให้กับบุคลากรทั้งครูผู้สอน นักเรียนทั่วไปและเด็กพิเศษอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการดังกล่าว และท่ามกลางกระแสของการแสวงหาวิธีการ/นวัตกรรมใหม่ๆ ในการแก้ปัญหาในการเรียนการสอน ดูเหมือนจะเป็นความพอดีที่น่าจะลงตัว สำหรับกระแสที่มีการตื่นตัวในแนวคิดเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) ขึ้นในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง เนื่องจากมองเห็นว่า เรากำลังต้องการการทบทวนและปฏิวัติการเรียนรู้ของมนุษย์ใหม่อย่างเร่งด่วน เป็นการเรียนรู้แบบใหม่ที่มุ่งการพัฒนาด้านในการวางพื้นฐานจิตใจและกระบวนทัศน์ใหม่ที่เป็นองค์รวมอย่างแท้จริง และเน้นการส่งเสริมศักยภาพของมนุษย์ในการเข้าถึงความจริง ความงาม และความดี และจะช่วยนำพาสังคมโลกไปสู่ความสุขที่แท้จริงได้ (ธนา นิลชัยโกวิทย์, 2551 : 5) และด้วยความเชื่อจากแนวคิดที่ว่า จิตตปัญญาศึกษา คือ กระบวนการพัฒนาจิตใจมนุษย์ไม่ว่าจะเรียนรู้ในเรื่องใดหากได้ผ่านการคิดใคร่ครวญ การเรียนรู้

แบบองค์รวม มีการจัดสภาพแวดล้อมที่ดี มีปัจจัยเกื้อหนุน และมีผู้สอนที่เป็นกัลยาณมิตร ผู้เรียนที่ได้รับการอบรม สั่งสอนด้วยวิธีการเช่นนี้น่าจะมีจิตใจที่เข้มแข็ง เข้าถึงความดี ความงาม มีความตระหนักรู้ เข้าใจโลกและเข้าใจชีวิตได้เป็นอย่างดี สามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างสมดุล เป้าหมายของจิตตปัญญาศึกษา คือเยาวชนไทยมีคุณธรรม ความดีงาม มีปัญญา รู้จักตนเอง เข้าใจผู้อื่น และเป็นผู้ตื่นรู้ อยู่ดีมีสุข มีชีวิตที่ก่อประโยชน์ เกื้อกูล เพราะจิตตปัญญาศึกษาจะช่วยให้เกิดการรู้จักของตัวเอง เกิดปัญญา และปัญญา หมายถึงการเข้าถึงความจริงสูงสุดหรือบางทีก็กล่าวว่า เข้าถึงความจริง ความดี ความงาม (ประเวศ วะสี, 2550 : 13-14) จากแนวคิดและหลักการดังกล่าว ในมุมมองของผู้วิจัยจึงคิดว่าการกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษาจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจในการนำมาพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

มีงานวิจัยหลายเรื่องที่มีข้อค้นพบที่ยืนยันว่า กระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษามีศักยภาพเพียงพอที่จะทำให้บุคคลเปลี่ยนแปลงตนเองจากภายใน เป็นการเปลี่ยนที่มีความหมายและยั่งยืน มีความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ รวมถึงการเกิดจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมและส่วนรวม เชื่อมโยงสัมพันธ์กับธรรมชาติและสรรพสิ่งต่างๆ ได้ ผู้วิจัยนำมาเป็นปฐมเหตุสำคัญในการทำวิจัยในครั้งนี้ ทั้งนี้ (ประเวศ วะสี, 2549; วิจักขณ์ พานิช, 2549 ; Hladis, 2005) ได้สรุปความสำคัญของจิตตปัญญาศึกษาไว้ว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้จากภายใน ทำให้ได้มาซึ่งความรู้จากประสบการณ์และกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง ให้ตระหนักและเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เรียนรู้ที่จะรัก เรียนรู้ที่จะเข้าถึงความจริง เรียนรู้ที่จะยอมรับความหลากหลายทางความคิดมากขึ้น นำไปสู่ความตั้งใจที่จะทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น ซึ่งเป็นการพัฒนาคุณลักษณะภายในที่ถาวรของผู้เรียน นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่มีความเด่นชัดของข้อค้นพบของอาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา (2546) เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการคุณค่าของความเป็นมนุษย์” โดยอิงแนวคิดการเรียนรู้จากการหยั่งรู้ด้วยตนเองที่นำไปใช้กับนักเรียนในโรงเรียนสัตยาไส พบว่า รูปแบบดังกล่าวทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้เรียนปรากฏขึ้น งานวิจัยของสุวรรณ ชีวพฤกษ์ และชากุล สิ้นไชย (2551) ได้ศึกษา “ผลจากการนำโครงการศิลปสร้างสรรค์คุณลักษณะชีวิตภายใน” กับนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล พบว่า โดยภาพรวม นักศึกษามีความเข้าใจตนเองมากขึ้น ยอมรับตนเอง เห็นพฤติกรรมตนเองทั้งในสภาวะอารมณ์ปกติ และอารมณ์ที่แปรปรวน มีผลต่อการเข้าใจโลกมากขึ้น ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของจิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร (2550) ที่ศึกษาการสอนจิตตปัญญาศึกษาโดยบูรณาการในรายวิชาเทอร์โมไดนามิกส์ 1 และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของมหาวิทยาลัยมหิดล พบว่า ผู้เรียนสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของตนเองในแง่มุมต่างๆ เกี่ยวกับโลกทัศน์ การนิยามความสุข การนึกถึงคนรอบข้าง การนึกถึงสังคมและสิ่งแวดล้อม การมีความรักความเมตตา นอกจากนั้นยังได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนในรายวิชาศาสนาเปรียบเทียบ พบว่า ผู้เรียน

ส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดจากการได้สุนทรียสนทนาในชั้นเรียนอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ผู้เรียนตัดสินใจอื่นน้อยลง ฟังมากขึ้น เอาใจเขามาใส่ใจเรา ใจเย็น อดทนและเคารพในความหลากหลายมาก

ผู้วิจัยในฐานะเป็นอาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามจึงตั้งปณิธานที่จะสานต่อปรัชญาและแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษา เพื่อผดุงรักษาหลักการและแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษาให้คงอยู่อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ด้วยการเสนอโครงการจัดตั้งศูนย์จิตตปัญญาศึกษาขึ้น และโครงการดังกล่าว ได้รับการอนุมัติให้อยู่ในแผนงานหลักของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม โดยมีภารกิจหลักคือส่งเสริมให้มีการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาในวิชาต่าง ๆ สนับสนุนให้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา จัดกิจกรรมพัฒนานักศึกษาอย่างต่อเนื่อง เช่น เข้าค่ายสมาธิ ค่ายคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสา รวมทั้งพัฒนาและรวบรวมสื่อวัตรกรรม เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษาให้กับผู้ที่สนใจและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำไปพัฒนาคุณภาพด้านการศึกษา จากประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติงานการสอนและการวิจัยด้านจิตตปัญญาศึกษาทั้งในระดับอุดมศึกษา และระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของผู้วิจัย และขณะเดียวกันผู้วิจัยก็ยังไม่พบว่ามียานวิจัยที่ศึกษาหรือพัฒนานวัตกรรมด้านจิตตปัญญาศึกษาเกี่ยวกับเด็กพิเศษเลย จึงเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาด้านจิตตปัญญาศึกษา และเชื่อมั่นว่ากระบวนการเรียนรู้ด้วยหลักการของจิตตปัญญาศึกษาน่าจะเป็นนวัตกรรมใหม่ที่จะเป็นกลไกในการขับเคลื่อนเพื่อแก้ปัญหาการจัดการเรียนร่วม และพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียนเรียนร่วมได้ ด้วยหลักการและแนวคิดสำคัญที่มุ่งให้ครูผู้สอน นักเรียนทั่วไป และเด็กพิเศษ เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเอง จากการได้เรียนรู้ที่จะรู้จักและเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เกิดความรักความเมตตา มีจิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวม มีสติในการดำเนินชีวิต เข้าถึงความจริง ความดี ความงาม รักและเข้าใจในเพื่อนมนุษย์ เห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น ทั้งครูและผู้เรียน มีเจตคติที่ดีต่อกัน อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข จึงเห็นความจำเป็นใน การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมขึ้นเพื่อให้ได้รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ครูผู้สอนสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมต่อไป

คำถามการวิจัย

1. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม มีองค์ประกอบ และมีประสิทธิภาพอย่างไร
2. ผลจากการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมมีประสิทธิภาพอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม
2. เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

สมมติฐานของการวิจัย

1. ครูมีความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษา ในโรงเรียนเรียนร่วม สูงกว่าก่อนการทดลองใช้รูปแบบฯ
2. ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในโรงเรียนเรียนร่วมสูงกว่าก่อนการทดลองใช้รูปแบบฯ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาที่นำมาใช้ในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ครั้งนี้ เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการนำหลักการ แนวคิด และกระบวนการเรียนรู้ของจิตตปัญญาศึกษามาเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ โดยรูปแบบของกิจกรรมดังกล่าวเป็นการจัดกิจกรรมที่โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมสามารถประยุกต์ใช้ได้หลายรูปแบบทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อเสริมการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระหลักของหลักสูตรในโรงเรียน อาจจัดในรูปแบบต่างๆ เช่น อบรมหลักสูตรระยะสั้น จัดเป็นโครงการค่ายกิจกรรมต่างๆ ตั้งชมรม ชุมนุม กลุ่มสนใจ กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมเสริมหลักสูตร 8 สาระหลักของโรงเรียน ฯลฯ โดยมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยกิจกรรมดังกล่าว มีหลักการแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษา 7 หลักการ ดังนี้

1.1 หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) คือ การเข้าสู่สภาวะจิตใจที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ แล้วสามารถนำจิตใจดังกล่าวไปใช้ทำงานอย่างใคร่ครวญทั้งด้านพุทธิปัญญา (Cognitive) ด้านระหว่างบุคคล (Intrapersonal) และด้านภายในบุคคล (Intrapersonal) หลักการนี้เป็นหัวใจของการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาที่ผู้จัดกระบวนการจะต้องออกแบบกระบวนการที่สร้างเงื่อนไข และกระตุ้นให้ผู้ร่วมกระบวนการเกิดการเกิดการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ และประสบการณ์ต่างๆ ที่สัมผัส โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของจิตใจที่สงบ ผ่อนคลาย มีสมาธิ และมีความตระหนักรู้

1.2 หลักความรักความเมตตา (Compassion) คือ การสร้างบรรยากาศของความรัก ความเมตตา ความไว้วางใจ ความเข้าใจ และการยอมรับ รวมทั้งการเกื้อหนุนซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของความเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ เน้นความสำคัญของความไว้วางใจ การเปิดกว้าง ความรู้สึกปลอดภัย ความจริงใจ เห็นอกเห็นใจ (Empathy) และห่วงใย

1.3 หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connectedness) คือ การบูรณาการการเรียนรู้ในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมเชื่อมโยงกับชีวิต และสรรพสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติอย่างแท้จริง

1.4 หลักการเผชิญความจริง (Confrontation Reality) คือ การเปิดโอกาสการสร้างเงื่อนไขให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เผชิญความเป็นจริงสองด้าน ได้แก่

1.4.1 ความเป็นจริงในตนเอง เช่น ความคิด ความรู้สึกที่ไม่รู้ตัว หลีกเลี่ยงหรือเก็บกดไว้ ด้วยการส่งเสริมการสืบค้น และสัมผัสกับตัวตนของตนในแง่มุมต่างๆ ผ่านกิจกรรม และการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง โดยไม่หลีกเลี่ยงนี้ ภายใต้บรรยากาศที่ปลอดภัย เปิดกว้าง ยอมรับ และมีความรักความเมตตาทั้งต่อตนเองและต่อกัน

1.4.2 การเผชิญกับสภาพความเป็นจริงที่แตกต่างไปจากกรอบความเคยชินของตน เช่น คนที่มีพื้นฐานต่างกัน สภาพความเป็นจริงในชุมชนและสังคมที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในแง่มุมใหม่ได้เผชิญกับความขัดแย้งที่เกิดจากความแตกต่าง

1.5 หลักความต่อเนื่อง (Continuity) ความต่อเนื่องของกระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมาก เพราะการเปลี่ยนแปลงในขั้นพื้นฐาน มักเกิดขึ้นจากประสบการณ์สะสมที่ช่วยสร้างเงื่อนไขภายในให้สุกงอมพร้อมที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน

1.6 หลักความมุ่งมั่น (Commitment) ความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการนำสิ่งที่ได้รับรู้เข้ามาสู่ใจของตนเอง และนำเอากระบวนการที่ได้รับกลับไปใช้ในชีวิตเพื่อการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงภายในตนอย่างต่อเนื่อง

1.7 หลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community) ความเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือ ความรู้สึกเป็นชุมชนร่วมกัน ที่เกื้อหนุนให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงภายในของแต่ละคน รวมทั้งการจัดกระบวนการที่ก่อให้เกิดการมีเวลาใคร่ครวญตามลำพัง และการใช้เวลาอยู่ร่วมกับผู้อื่น

2. ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรอิสระ คือ การจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิด จิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

ตัวแปรตาม คือ

1. ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับตนเอง เพื่อนครู และนักเรียน
2. ศักยภาพของครูในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
3. ความคิดเห็นของครูที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญา

ศึกษา

3. กลุ่มเป้าหมาย

ครูโรงเรียนบ้านป่าสัก(เทศบาลนคร) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาเขต 3 อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 22 คน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. รูปแบบการจัดการเรียนรู้

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ หมายถึง กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ซึ่งเป็นรูปแบบที่ได้พัฒนาขึ้นตามหลักการแนวความคิด เชื่อ และทฤษฎี มีกระบวนการและขั้นตอนในการจัดกิจกรรม กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความ หลากหลายทั้งในและนอกห้องเรียน อาจจัดในรูปแบบต่างๆ เช่น อบรมหลักสูตรระยะสั้น จัดเป็นโครงการค่ายกิจกรรมต่างๆ ตั้งชมรม ชุมนุม กลุ่มสนใจ กิจกรรมจิตอาสา หรือกิจกรรม เสริมหลักสูตร 8 สาระหลักของโรงเรียน

2. การเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

การเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา หมายถึง กิจกรรมที่มุ่งเน้นการสร้าง ความตระหนัก เกิดการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญในตัวผู้เรียน เกิดปัญญาและตระหนัก ในคุณค่าของตนเองและผู้อื่น เกิดความรัก ความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจและยอมรับซึ่งกันและกัน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน โดยมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย กิจกรรมการเรียนรู้มีความหลากหลายทั้งในและนอกห้องเรียน อาจจัดในรูปแบบต่างๆ เช่น อบรมหลักสูตรระยะสั้น จัดเป็นโครงการค่ายกิจกรรมต่างๆ ตั้งชมรม ชุมนุม กลุ่มสนใจ กิจกรรม จิตอาสา กิจกรรมเสริมหลักสูตร 8 สาระหลักของโรงเรียน โดยมีหลักการแนวคิดของจิตต ปัญญาศึกษา 7 หลักการ คือ หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ หลักความรักความเมตตา หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ หลักการเผชิญหน้า หลักความต่อเนื่อง หลักความมุ่งมั่น หลักชุมชน แห่งการเรียนรู้

3. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา หมายถึง กรอบแนวคิดในการจัดการเรียนรู้ที่แสดงให้เห็นถึง หลักการ จุดมุ่งหมาย และลักษณะสำคัญ ซึ่งมี 4 ขั้นตอน คือ ขั้นการสร้างความรู้ความตระหนักรู้ ขั้นน้อมใจสู่การพัฒนา ขั้นมุ่งหน้าสู่การปฏิบัติ ขั้นเกิดผลชัดจิตตปัญญา

4. โรงเรียนเรียนร่วม

โรงเรียนเรียนร่วม หมายถึง โรงเรียนที่จัดการศึกษาโดยการให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษ เข้ามาเรียนในชั้นเรียนปกติตามกระบวนการเรียนการสอน และหลักสูตรที่เด็กปกติทั่วไปเรียน เพื่อให้เด็กที่เข้ามาเรียนร่วมได้เรียนรู้สังคม ทำให้ปรับตัวได้ ไม่มีการปรับการจัดการศึกษาสิ่งใดเป็นพิเศษ โดยเข้าเรียนเต็มเวลาหรือเข้ามาเรียนบางเวลา จุดประสงค์เพื่อให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษได้เรียนรู้สังคมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของคนปกติทั่วไป

5. ผู้บริหารโรงเรียน หมายถึง ผู้บริหารโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ในโรงเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของการวิจัย

6. ครูผู้สอนทั่วไป หมายถึง ครูผู้สอนทุกคนในโรงเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

7. ครูการศึกษาพิเศษ หมายถึง ครูที่รับผิดชอบสอนชั้นเรียนที่มีเด็กที่มีความต้องการพิเศษเรียนร่วม ในโรงเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของการวิจัย

8. นักเรียนปกติ หมายถึง นักเรียนปกติทั่วไปทุกคน และนักเรียนที่เรียนในชั้นเรียนที่มีเด็กที่มีความต้องการพิเศษเรียนร่วมในโรงเรียน

9. เด็กที่มีความต้องการพิเศษ หมายถึง เด็กที่มีความผิดปกติ มีความบกพร่อง หรือมีการสูญเสียสมรรถภาพ อาจเป็นความผิดปกติ ความบกพร่องทางกายหรือการสูญเสียสมรรถภาพทางอารมณ์ และสติปัญญา ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของเขาทำให้เขาไม่สามารถปฏิบัติภารกิจได้ดีเท่ากับคนปกติ และเข้าเรียนอยู่ในโรงเรียนที่มีการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่มีประสิทธิภาพ และเหมาะสมสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ซึ่งรูปแบบดังกล่าวนี้เป็นนวัตกรรมใหม่สำหรับวงการการศึกษาพิเศษ และโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม เป็นรูปแบบมีความโดดเด่นและความแตกต่างที่ไม่ซ้ำกับรูปแบบการเรียนรู้แบบอื่น อันเนื่องมาจาก ยังไม่มีพัฒนาหรือการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้วยแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมมาก่อน รูปแบบนี้มีลักษณะเฉพาะและเหมาะสมในการ

หล่อหลอมจิตใจให้กับครูผู้สอน นักเรียนปกติ นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษเข้ามาเรียนร่วม ได้หล่อหลอมกลมเกลียวจิตใจ ให้รักและเข้าใจผู้อื่น เกิดความรักความเอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน และกัน เรียนรู้ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งนั่นคือวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

2. ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอนโรงเรียนเรียนร่วม มีรูปแบบการจัดการเรียนรู้ สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สำหรับใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการศึกษา การนิเทศติดตามผลการดำเนินงาน และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. หลักการแนวคิดเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา
2. การจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม
3. รูปแบบการจัดการเรียนรู้
4. การวัดและประเมินผลตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
5. มาตรฐานการประเมิน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. หลักการแนวคิดเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา

1.1 ความหมายของจิตตปัญญาศึกษา

มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับคำว่า จิตตปัญญาศึกษาไว้ คล้ายๆ กัน ดังต่อไปนี้
ชลลดา ทองทวี และคณะ (2551 : 27) กล่าวว่าจิตตปัญญา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ การศึกษาที่เน้นการพัฒนาด้านในอย่างจริง เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ โดยปราศจากอคติเกิดความรักความเมตตา อ่อนน้อมต่อธรรมชาติมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างสมบูรณ์

ประเวศ วะสี (2551 : 13 – 14) กล่าวว่า จิตตปัญญาศึกษา หมายถึง การรู้จักตนเองแล้วเกิดปัญญา ปัญญา หมายถึง การเข้าถึงความจริงสูงสุด หรือบางทีก็พูดว่าเข้าถึงความจริง ความดี ความงาม

สุนน อมรวิวัฒน์ (2551 : 10) ให้ความหมายจิตตปัญญาศึกษา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ เน้นการพัฒนาด้านในอย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของสรรพสิ่ง โดยปราศจากอคติ เกิดความรักความเมตตา อ่อนน้อมต่อธรรมชาติ มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างสมดุล

สรุปแล้วจิตตปัญญาศึกษา หมายถึง กระบวนการในการเรียนรู้ของบุคคลที่เน้นการเรียนรู้จากภายใน คิด ไคร่ครวญจนเกิดความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งที่เรียนรู้ เกิดความเข้าใจในความเป็นธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มองทุกอย่างด้วยการเชื่อมโยงและมีความหมาย ทำให้จิตใจได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริง

1.2 รากที่มาและแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษา

จิตตปัญญาศึกษาเป็นคำแปลมาจากคำว่า Contemplative Education โดยศาสตราจารย์ สุมณ อมรวิวัฒน์ และศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี โดยเป็นแนวคิดว่าการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจ หรืออาจเรียกว่าเป็นการพัฒนาด้านใน แนวคิดนี้ได้เริ่มก่อตัวขึ้นระหว่างทศวรรษที่ 1980 ในมหาวิทยาลัยนาโรปะ (Naropa University) มลรัฐโคโลราโด ประเทศสหรัฐอเมริกา มหาวิทยาลัยแห่งนี้ถูกก่อตั้งบนฐานของปรัชญาศาสนาพุทธนิกายวัชรยาน จากนั้นจึงขยายตัวส่งอิทธิพลต่อไปยังสังคมภายนอก ทำให้เกิดองค์กรที่มีภารกิจ และความสนใจในเรื่องการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจ เช่นกัน อาทิ The Center For Contemplative Mind in Societies

สำหรับในประเทศไทยนั้น กลุ่มจิตวิวัฒน์ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิที่สนใจเรื่องการเปลี่ยนกระบวนทัศน์และการพัฒนาของจิตวิญญาณได้เป็นผู้ริเริ่มผลักดันให้เกิดการเรียนรู้แนว จิตตปัญญาศึกษา ในปี พ.ศ. 2549 ส่งผลให้เกิดการประสานในหมู่ผู้สนใจขึ้นเป็นเครือข่าย จิตตปัญญาศึกษา เกิดหน่วยงานและองค์กรจิตตปัญญาขึ้นในมหาวิทยาลัยหลายแห่ง รากฐานที่มาและหลักการของแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ที่มาจาก 3 ส่วน ได้แก่ รากแนวคิดเชิงศาสนา / ความเชื่อ รากแนวคิดเชิงมนุษยนิยม และรากแนวคิดเชิงบูรณาการและองค์รวมดังนี้

รากที่ 1 : แนวคิดเชิงศาสนา / ความเชื่อ

การเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจ หรือพัฒนาด้านในนั้นได้เริ่มต้นจากแนวคิดปรัชญาทางศาสนา ซึ่งมีพื้นฐานของการเรียนรู้ที่ขึ้นอยู่กับศรัทธาในศาสนา และการปฏิบัติตนตามหลักคำสอน

รากที่ 2 : แนวคิดเชิงมนุษยนิยม

กลุ่มแนวคิดนี้ได้พัฒนาเป็นลำดับต่อจากแนวคิดเชิงศาสนา / ความเชื่อ โดยมีลักษณะมุ่งสืบค้นศักยภาพด้านในของความเป็นมนุษย์ แนวคิดนี้ได้เกิดขึ้นและพัฒนาไปพร้อมกับแนวคิดปัจเจกชนนิยม (Individualism) ในยุคโรแมนติกระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19 ต่อเนื่องจนถึงยุคสมัยใหม่

รากที่ 3 : แนวคิดเชิงบูรณาการและองค์รวม

กลุ่มแนวคิดนี้อยู่บนฐานของการบูรณาการและความเป็นองค์รวมในธรรมชาติ ในยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) เพื่อดึงคำถามต่อกระบวนการทัศน์เชิงวิทยาศาสตร์และกลไกของยุคสมัยใหม่ ที่มองโลกอย่างแยกส่วนเพื่อศึกษาวิเคราะห์เชิงกลไก และแยกมิติกายจากจิตวิญญาณ ทำให้เกิดวิกฤติทางสังคมและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน (ชลลดา ทองทวี และคณะ, 2551 : 31-54)

1.3 ประวัติความเป็นมาของจิตตปัญญาศึกษา

กลุ่มจิตวิวัฒน์ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ที่สนใจเรื่องการขับเคลื่อนสังคมสู่จิตสำนึกใหม่ (New Consciousness) อย่างจริงจัง มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้ผู้ที่สนใจที่จะใช้กระบวนการเชิงจิตตปัญญาศึกษาเข้าไปในการเรียนการสอน ทั้งในและนอกระบบการศึกษา กลุ่มจิตวิวัฒน์มาประชุมร่วมกันเพื่อผลักดันเรื่องนี้ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยรวมตัวกันเป็นเครือข่ายจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education Network) ในปี พ.ศ. 2549 โดยคำว่า “จิตตปัญญาศึกษา” เป็นคำแปลของคำว่า Contemplative Education ซึ่งแปลโดยศาสตราจารย์ สุนน อมรวิวัฒน์ โดยมีคำอธิบายที่ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้พิจารณาร่วมกันว่า หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ การศึกษาที่เน้นการพัฒนาด้านในอย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของสิ่งต่างๆ ที่ปราศจากอคติ เกิดความรักความเมตตาอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างสมดุล

ทั้งนี้ วิจักขณ์ พานิช ได้กล่าวถึง Contemplative Education ไว้ในบทความหนึ่งของเขา ในปี พ.ศ. 2548 เกี่ยวกับการเรียนรู้ในลักษณะนี้ มีมหาวิทยาลัยนาโรปะที่เข้าไปศึกษาว่า หมายถึง “การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ” โดยอธิบายแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไว้ว่า เป็นการเรียนรู้ที่เกิดได้ในสิ่งแวดล้อมที่ “สบาย” ที่มาจาก “สัปปายะ” คือ สภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้ โดยเป็นสภาพแวดล้อมที่เห็นคุณค่าของการเรียนรู้ด้านใน ผู้คนรู้จักลดหน้าใจให้คนรอบข้าง ให้ความสำคัญและเอาใจใส่จิตใจของผู้เรียนได้ทุกขณะ ทั้งนี้ การเอาใจใส่จิตใจในกระบวนการเรียนรู้นั้น สามารถทำได้ใน 3 ลักษณะ (วิจักขณ์ พานิช, 2549 : 20 – 21) คือ

1. การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) หมายถึง ฟังด้วยหัวใจ ด้วยความตั้งใจ อย่างสัมผัสได้ถึงรายละเอียดของสิ่งที่เราฟังอย่างลึกซึ้งด้วยจิตที่ตั้งมั่น ในที่นี้ยังหมายถึงการรับรู้ในทางอื่นๆ ด้วย เช่น การมอง การอ่าน การสัมผัส ฯลฯ

2. การน้อมสวใจอย่างไครครวญ (Contemplation) เป็นกระบวนการต่อเนื่องมาจากการฟังอย่างลึกซึ้ง กอปรกับประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตในทางอื่น ๆ เมื่อเข้ามาสู่ใจแล้ว มีการน้อมนามาคิดไครครวญดูอย่างลึกซึ้ง ซึ่งต้องอาศัยความสงบเย็นของจิตใจเป็นพื้นฐาน จากนั้น ก็ลองนำไปปฏิบัติเพื่อให้เห็นผลจริง ก็จะเป็นการพอกพูนความรู้เพิ่มขึ้นในอีกระดับหนึ่ง

3. การเฝ้ามองเห็นตามที่เป็นจริง (Meditation) การปฏิบัติธรรมหรือการภาวนา คือ การเฝ้ามองดูธรรมชาติที่แท้จริงของจิต นั่นคือการเปลี่ยนแปลง ไม่คงที่ ความบีบคั้นที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง และสภาวะของการเป็นกระแสแห่งเหตุปัจจัยที่เลื่อนไหลต่อเนื่อง การปฏิบัติภาวนาฝึกสังเกตธรรมชาติของจิต จะทำให้เราเห็นความเชื่อมโยงจากภายในสู่ภายนอก เห็นความเป็นจริงที่พ้นไปจากอำนาจแห่งตัวตนของตน ที่หาได้มีอยู่จริงตามธรรมชาติ เป็นเพียงการเห็นผิดไปของจิตเพียงเท่านั้น

1.4 หลักการพื้นฐาน / การจัดการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษา

หลักการพื้นฐานของการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษา สังเคราะห์ออกมาเป็น “หลักจิตตปัญญา 7” หรือเรียกในชื่อย่อภาษาอังกฤษว่า 7 C's ดังนี้ (ธนา นิลชัยโกวิทย์ และคณะ, 2551 : 4-5)

1.4.1 หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างไครครวญ (Contemplation) คือ การเข้าสู่สภาวะจิตใจที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ แล้วสามารถนำจิตใจดังกล่าวไปใช้ทำงานอย่างไครครวญทั้งด้านพุทธิปัญญา (Cognitive) ด้านระหว่างบุคคล (Intrapersonal) และด้านภายในบุคคล (Intrapersonal) หลักการนี้เป็นหัวใจของการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาที่ผู้จัดกระบวนการจะต้องออกแบบกระบวนการที่สร้างเงื่อนไข และกระตุ้นให้ผู้ร่วมกระบวนการเกิดการเกิดการไครครวญอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ และประสบการณ์ต่างๆ ที่สัมผัส โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของจิตใจที่สงบ ผ่อนคลาย มีสมาธิ และมีความตระหนักรู้

1.4.2 หลักการรักความเมตตา (Compassion) คือ การสร้างบรรยากาศของความรัก ความเมตตา ความไว้วางใจ ความเข้าใจ และการยอมรับ รวมทั้งการเกื้อหนุนซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของความเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ เน้นความสำคัญของความไว้วางใจ การเปิดกว้าง ความรู้สึกปลอดภัย ความจริงใจ เห็นอกเห็นใจ (Empathy) และห่วงใย

1.4.3 หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connectedness) คือ การบูรณาการการเรียนรู้ในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมเชื่อมโยงกับชีวิต และสรรพสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติอย่างแท้จริง

1.4.4 หลักการเผชิญความจริง (Confrontation Reality) คือ การเปิดโอกาส การสร้างเงื่อนไขให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เผชิญความเป็นจริงสองด้าน ได้แก่

1.4.4.1 ความเป็นจริงในตนเอง เช่น ความคิด ความรู้สึกที่ไม่รู้ตัว หลีกเลียงหรือเก็บกดไว้ ด้วยการส่งเสริมการสืบค้น และสัมผัสกับตัวตนของตนในแง่มุมต่างๆ ผ่านกิจกรรม และการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง โดยไม่หลีกหนี ภายใต้บรรยากาศที่ปลอดภัย เปิดกว้าง ยอมรับ และมีความรักความเมตตาทั้งต่อตนเองและต่อกัน

1.4.4.2 การเผชิญกับสภาพความเป็นจริงที่แตกต่างไปจากกรอบความเคยชินของตน เช่นคนที่มีพื้นฐานต่างกัน สภาพความเป็นจริงในชุมชนและสังคมที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในแง่มุมใหม่ได้เผชิญกับความขัดแย้งที่เกิดจากความแตกต่าง

1.4.5 หลักความต่อเนื่อง (Continuity) ความต่อเนื่องของกระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมาก เพราะการเปลี่ยนแปลงในชั้นพื้นฐาน มักเกิดขึ้นจากประสบการณ์สะสมที่ช่วยสร้างเงื่อนไขภายในให้สุกงอมพร้อมที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน

1.4.6 หลักความมุ่งมั่น (Commitment) ความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการนำสิ่งที่ได้รับรู้เข้ามาสู่ใจของตนเอง และนำเอากระบวนการที่ได้รับกลับไปใช้ในชีวิตเพื่อการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงภายในตนอย่างต่อเนื่อง

1.4.7 หลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community) ความเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือความรู้สึกเป็นชุมชนร่วมกัน ที่เกื้อหนุนให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงภายในของแต่ละคน รวมทั้งการจัดกระบวนการที่ก่อให้เกิดการมีเวลาใคร่ครวญตามลำพัง และการใช้เวลาอยู่ร่วมกับผู้อื่น

นอกจากนี้ ชลลดา ทองทวี (2551 : 31-37) ยังได้เสนอหลักการเรียนรู้แบบองค์รวมไว้อีกแนวคิดหนึ่ง ซึ่งเป็นแนวคิดที่น่าสนใจอีกแนวคิดหนึ่ง ดังนี้

1. เด็กจะต้องได้เรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง
2. เด็กจะต้องได้เรียนรู้เรื่องความสัมพันธ์ โดยได้เรียนรู้ที่จะเข้าใจสังคม (Social Literacy) และเข้าใจอารมณ์ (Emotional Literacy)
3. เด็กจะต้องได้เรียนรู้เกี่ยวกับการยืดหยุ่นปรับตัว (Resilience)
4. เด็กจะต้องได้เรียนรู้เกี่ยวกับสุนทรียะ เพื่อให้เห็นความงามในทุกสิ่งรอบตัว ยุทธวิธีที่จะบรรลุเป้าหมายของการสร้างเด็กที่มีความเป็นองค์รวม ต้องอาศัยแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการเรียนรู้ดังนี้

4.1 จะต้องส่งเสริมการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) กล่าวคือ จะต้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์หรือกระบวนทัศน์ของผู้เรียนสู่การมองโลกในเชิงองค์รวม

4.2 จะต้องส่งเสริม “ความเชื่อมโยง (Connections)” แทนที่ การแยกส่วน (Fragmentation) ในทุกมิติที่เคยเป็นในการศึกษากระแสหลัก เช่น ด้านการแยกรายวิชา การแยกเด็กตามระดับเกรด เป็นต้น การใช้ก้าวการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น (Flexible Pacing) เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนไม่รู้สึกว่า ถูกบังคับให้เรียนอย่างเร่งรีบหรือถูกตึงรั้งให้เรียนช้าลง

4.3 จะต้องส่งเสริมการสืบค้นข้ามศาสตร์ (Transdisciplinary Inquiry) ทั้งนี้แนวคิดเรื่องการสืบค้นข้ามศาสตร์ ตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่า ไม่มีการแยกส่วนศาสตร์หรือสาขา เพราะโลกเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมและไม่ได้แยกออกเป็นส่วนย่อย การข้ามศาสตร์ (Transdisciplinary) หมายถึง การมีหลากหลายศาสตร์ ด้วยกัน มีพื้นที่ว่างระหว่างแต่ละศาสตร์ โดยเห็นว่า มีมุมมองใหม่เกิดขึ้น “ไปพ้น (Beyond)” ศาสตร์ต่างๆ เหล่านั้น ต่อไปอีกด้วยการสืบค้นข้ามศาสตร์ จึงไม่ได้ให้ความสำคัญตรงประเด็นที่แต่ละศาสตร์จะมาบูรณาการการต่อกัน และกัน แต่ละมุ่งเน้นที่ประเด็น “การสืบค้น (Inquiry)” เป็นหลัก

4.4 จะต้องส่งเสริม ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในสิ่งที่ “มีความหมายสำคัญ (Meaningful)” ต่อเขาผู้เรียนจะได้เรียนได้ดี หากสิ่งที่เรียนมีความหมายสำคัญต่อเขา และดังนั้น จึงต้องมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ของเขาเอง

4.5 จะต้องส่งเสริม Meta-Learning คือ การให้ผู้เรียนเชื่อมโยงกับกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ด้วยการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ของตนเอง โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ของผู้อื่นในชั้นและนอกชั้นเรียนด้วย

4.6 ชุมชน เป็นส่วนบูรณาการที่สำคัญ ในการศึกษาเชิงองค์รวม ทั้งนี้ความสัมพันธ์ต่อผู้อื่น และโลกเป็นหัวใจในการทำความเข้าใจตนเอง การศึกษาในชั้นเรียนแบบองค์รวม จะมีลักษณะความเป็นชุมชน ซึ่งจะอยู่ภายในชุมชนที่ใหญ่กว่านั้นในโรงเรียน ซึ่งอยู่ภายใต้ชุมชนที่ใหญ่ขึ้นไปอีก คือ หมู่บ้าน เมือง ไปจนถึง ชุมชนแห่งมนุษยชาติ

1.5 จุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนรู้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

จุดมุ่งหมายสำคัญของการจัดการเรียนรู้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มีดังนี้

1.5.1 การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนเองเป็นการเปลี่ยนแปลงตนเองโดยการเกิดความรู้ความเข้าใจในตนเอง ผู้อื่น และสรรพสิ่งอย่างลึกซึ้งและสอดคล้องกับความเป็นจริง เกิดความรักความเมตตา ความอ่อนน้อมถ่อมตน และมีทัศนคติที่ดีต่อตน

1.5.2 การเกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวม เป็นการเปลี่ยนแปลงตนเองโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเข้าถึงความจริงสูงสุด คือ ความจริง ความดี ความงาม แล้วนำไปสู่การลงมือปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมและโลก โดยสามารถกระทำได้ในลักษณะการลบอคติจากสิ่งต่าง ๆ มีความรัก ความเมตตาความเข้าใจต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่งต่างๆ

1.6 กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

เรียนรู้กิจกรรมต่าง ๆ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มีด้วยกันดังต่อไปนี้

1.6.1 การเรียนรู้ผ่านการเคลื่อนไหว (Movement Practices) เป็นการฝึกสังเกตและมีสติอยู่กับการเคลื่อนไหวร่างกายในรูปแบบต่าง ๆ กิจกรรมที่สามารถนำมาใช้ เช่น โยคะ ชี่กง ไทเก๊ก การเดิน

1.6.2 การเรียนรู้ผ่านกระบวนการเชิงสร้างสรรค์ (Creation Process Practices) เป็นการฝึกการสังเกตใคร่ครวญภายใน และพัฒนาญาณทัศนะ (Intuition) และความละเอียดอ่อนประณีต ผ่านงานสร้างสรรค์ โดยกิจกรรมที่สามารถทำได้ เช่น การทำงานศิลปะต่าง ๆ เช่น การวาดภาพ การจัดดอกไม้ และการจัดสวนหย่อม เป็นต้น

1.6.3 การเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมทางสังคม (Activist Practices) เป็นการสัมผัสเรียนรู้และใคร่ครวญ เห็นความเชื่อมโยงแห่งเหตุปัจจัยของความสุขและทุกข์ในชีวิตจริง กิจกรรมที่สามารถปฏิบัติได้ เช่น การเจริญสติในการทำงานในชีวิตประจำวัน การทำกิจกรรมอาสาสมัคร

1.6.4 การเรียนรู้ผ่านพลังพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ (Ritual Practices) เป็นการสัมผัสพลังหรือจิตวิญญาณของธรรมชาติเป็นญาณทัศนะ (Intuition) และสัมผัสเรียนรู้ตนเอง การปลีกวิเวกสัมผัสธรรมชาติ (Retreat) เพื่อพัฒนาความสงบเป็นและละเอียดประณีตภายใน กิจกรรมที่ทำ มีดังนี้

1.6.4 พิธีกรรมทางศาสนา เช่น การสวดมนต์ภาวนา

1.6.5 พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เช่น การทำ Vision

Quest

1.6.6 การปลีกวิเวก สัมผัสธรรมชาติ (Retreat)

1.6.5 การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมรังสรรค์ (Generative Practices) เป็นการระลึกถึงพระผู้เป็นเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการร้องขอเพื่อช่วยเหลือให้เพื่อนมนุษย์ได้พ้นทุกข์ กิจกรรมรังสรรค์ต่างๆ ที่ปฏิบัติ เช่น การสวดมนต์ การอ่านพระคัมภีร์ และเมตตาภาวนา

1.6.6 การเรียนรู้ผ่านความสงบนิ่ง (Stillness Practices) มุ่งเน้นพัฒนาความสงบเป็นความตั้งมั่นของร่างกายและจิตใจ กิจกรรมที่น่าสนใจ เช่น การทำสมาธิ การกำหนดจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น เพลง หรือเสียงที่ได้ยิน

1.6.7 การเรียนรู้ผ่านกระบวนการเชิงความสัมพันธ์ (Relational Practices) เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นกระบวนการฝึกสติ ฝึมองสภาวะภายในสะท้อนตนเอง อาศัยความสัมพันธ์ของกัลยาณมิตร สะท้อนซึ่งกันและกัน กิจกรรมที่สามารถนำมาใช้ในด้านนี้ ได้แก่

- 1.6.7.1 สนทนา (Dialogue)
- 1.6.7.2 การฝึกฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening)
- 1.6.7.3 การสะท้อนความคิด (Reflection)
- 1.6.7.4 การเขียนบันทึก (Journal)

1.7 ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ธนา นิลชัยโกวิทย์ (2551 : 154) ได้สรุปสิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไว้อย่างน่าสนใจ ดังต่อไปนี้

1.7.1 การเปลี่ยนแปลงระดับกลุ่ม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มทั้งหมดโดยรวม เป็นวิถีปฏิบัติ และแบบแผนปฏิสัมพันธ์ภายในใจกลุ่มที่เปลี่ยนไป มีสองประการคือ

1.7.2 วิธีการปฏิบัติร่วมกันด้วยการรับฟังอย่างมีสติ คือ การเกิดการสร้างบรรยากาศ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในกลุ่มโดยรวมที่ซื่อสัตย์ มีการพูดอย่างมีสติมากขึ้น มีการหยุดเพื่อใคร่ครวญ และรับฟังกันอย่างลึกซึ้งมากขึ้น ความคิดเห็นแย้งที่เกิดขึ้นไม่นำไปสู่การปะทะทางความคิดแต่เป็นการช่วยเสริมและต่อยอดความคิดให้ชัดเจนและรอบด้านมากขึ้น

1.7.3 วัฒนธรรม “การเรียนรู้อยู่ที่ตนเอง” คือ เกิดการให้ความหมายร่วมกันว่าการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับตนเอง และต้องสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา สามารถเรียนรู้ได้ในทุกเงื่อนไขเกิดบรรยากาศการรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเองและย้อนกลับมาถามตนเองมากขึ้นว่าปฏิกิริยาของตนทั้งทางการแสดงออกความคิดและความรู้สึกที่มีต่อการเรียนรู้ สะท้อนกรอบอ้างอิงภายในของตนเองอย่างไร เกิดวัฒนธรรมการใคร่ครวญเกี่ยวกับตนเองอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Self – Reflection) ขึ้นในกลุ่มสิ่งที่น่าสนใจที่สุดก็คือ การเปลี่ยนแปลงทั้งสองประการที่เกิดขึ้นในกลุ่มนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อยๆ เกิดขึ้นในกลุ่มนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อยๆ เกิดขึ้นเอง โดยไม่ได้มีข้อกำหนดที่เป็นทางการมาชี้นำ แต่เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการที่สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่ม ค่อยๆ ซึมซับทัศนคติ และแนวความคิดตลอดจนท่าทีในการปฏิบัติต่อกันและกัน เมื่อสมาชิกคนหนึ่งเกิด “ความรู้สึก” หรือ “การใคร่ครวญตนเองอย่างมีวิจารณญาณ” ขึ้น สมาชิกคนอื่นๆ ก็ได้เรียนรู้และได้รับผลกระทบทำให้เกิดสติ และย้อนกลับมาใคร่ครวญพิจารณาตนเองไปด้วยพร้อมๆ กัน ส่งผลกระทบเป็นปฏิกิริยาลูกโซ่ที่เชื่อมโยงกันอย่างต่อเนื่องภายในกลุ่ม

1.7.4 การเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในตัวสมาชิกแต่ละคนและสามารถสังเกตได้ด้วยตนเอง หรือสมาชิกคนอื่น ๆ ซึ่งมีทั้งส่วนที่เป็นการเปลี่ยนแปลงภายในและส่วนที่แสดงออกมากเป็นรูปธรรมในการปฏิบัติ 5 ประการ ดังนี้

1.7.4.1 สติในชีวิตประจำวัน การมีสติรู้ตัว โดยเฉพาะในชีวิตประจำวันของตนเอง เป็นประเด็นที่มีความสำคัญและเป็นพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงในข้ออื่นๆ เพราะเป็นจุดที่ทำให้ได้หันกลับเข้ามาดูตัวเอง สังเกตตัวเองและโลกภายในของตน และสังเกตสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวตามที่จริง ช่วยให้เราทบทวนความรู้สึกนึกคิดของตน มีเวลาใคร่ครวญ รับฟังผู้อื่น และรับรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างเปิดกว้างขึ้น และไม่ด่วนตัดสินหรือมีปฏิกิริยาโต้กลับ

1.7.4.2 การเข้าใจและยอมรับตนเอง การเข้าใจและยอมรับความเป็นจริงเกี่ยวกับตนเอง ทั้งด้านบวกและด้านลบเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการเริ่มต้นเปลี่ยนแปลงตนเองส่งผลให้มีความรู้ตัวมากขึ้น ยอมรับตัวเองมากขึ้นและเกิดผลหลายๆ ประการตามมา เช่น ตัดสินตัวเองน้อยลง เห็นความงามภายในตัวเองมีเมตตาต่อตัวเองมากขึ้น รู้สึกเชื่อมั่นในตัวเอง การเข้าใจและยอมรับตนเองมากขึ้นเป็นผลจากปัจจัยหลาย ๆ ด้าน เช่น การมีสติรู้ตัว การได้มองเห็นในประเด็นที่ตนเองไม่เคยเห็นมาก่อนจากกิจกรรมหรือจากการสะท้อนของเพื่อน การเรียนรู้จากประเด็นของเพื่อนในกลุ่มแล้วนำมาใคร่ครวญและบรรยายสิ่งที่เปิดกว้าง จริใจและยอมรับกันในกลุ่มที่เอื้อให้แต่ละคนกล้าเปิดเผยและเผชิญกับปัญหาของตนเอง

1.7.4.3 ความเข้าใจ ความรัก และความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ จากกระบวนการที่เน้นการเปิดรับและการรับฟังอย่างลึกซึ้ง เปิดโอกาสที่หลากหลายให้แต่ละคนได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีโอกาสเปิดเผยตนเองแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทำให้เกิดความรักและความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์มากขึ้น เป็นความรักและความเมตตาบนพื้นฐานของความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ทำให้เกิดความเคารพและการยอมรับ และความเชื่อมั่น ทำให้ได้มองเห็นทั้งความแตกต่างหลากหลายและความเป็นหนึ่งเดียวกันของเพื่อนมนุษย์ สามารถเห็นความงามในตัวคนอื่นได้อย่างแท้จริง ซึ่งส่งผลทั้งต่อความสัมพันธ์ของตนกับคนรอบข้างในชีวิตและต่อการเรียนรู้ภายในของตนเอง ที่เกิดขึ้นท่ามกลางความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไปและความเข้าใจผู้อื่นที่ชัดเจนขึ้น

1.7.4.4 การเข้าใจและการยอมรับความเป็นจริงตามธรรมชาติ จากกิจกรรมบางประการเช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับความตาย และได้เข้าไปสัมผัสและทำงานกับชุมชนในสังคม และเข้าไปเรียนรู้ในธรรมชาติทำให้เปิดโลกทัศน์ของตนเองให้กว้างขวางและสอดคล้องกับความเป็นจริงมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเข้าใจธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ตามที่จริงหรือการเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้น เหตุปัจจัยของตัวมันเอง โดยที่เราไม่สามารถเข้าไปควบคุมให้เป็นไปตามความต้องการของเราได้

1.7.4.5 การเกิดความสุขในตนเอง มนุษย์เรารับรู้ และสัมพันธ์ ต่อตนเองและโลก 3 ทางด้วยกัน คือ ความคิด ความรู้สึกและปฏิกิริยาทางกายหรือการกระทำ บางคนถนัดใช้ความคิด บางคนถนัดใช้ใจหรืออารมณ์ความรู้สึกและบางคนใช้สัญชาตญาณและการลงมือทำเป็นหลัก แต่ในความเป็นจริง ทั้งความคิดความรู้สึก และการปฏิบัติ ล้วนเป็นฐานของปัญญาที่มีความสำคัญ และเกื้อหนุนกันและกัน การพัฒนาปัญญาทั้ง 3 ด้าน ให้สมดุลจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ คือ การเกิดสมดุลระหว่าง กาย ใจ และความคิด

1.8 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เป็นแนวทางสำคัญสำหรับผู้ ที่สนใจในแนวคิด และพร้อมจะนำหลักการของจิตตปัญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการจัดการ เรียนรู้ เพื่อจัดการเรียนรู้ตามความคิดความเชื่อให้เกิดคุณลักษณะต่อผู้เรียนทั้งในด้านกาย จิตใจ สังคม และปัญญา เพื่อสู่เส้นทางความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จากการศึกษาวิจัยการจัดการ เรียนรู้ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา มีนักวิชาการได้มีข้อค้นพบหลักในการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่น่าสนใจ ดังนี้

เตือนใจ เกียวซี (2553) ศึกษา ผลการจัดกิจกรรมการสอนรายวิชาความเป็น ครูและการพัฒนาวิชาชีพครู ด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา โดยใช้รูปแบบ ส.ค.ส. ซึ่งหมายถึงการใช้ขั้นตอนการสอน 3 ขั้น ทุกครั้ง ได้แก่

ส. สมาธิ คือ การให้นักศึกษาดังสติ ทำจิตให้นิ่ง ก่อนการเรียน ก่อนการสอน โดยใช้เวลาประมาณ 5-10 นาที ในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีการกล่าวถึงสิ่งที่ผ่านมาแล้ว เชื่อมโยง กับบทเรียนใหม่ และกิจกรรมที่จะทำต่อไปในคาบเรียนต่อไปนี้ แล้วปล่อยให้ทำจิตนิ่งและเมื่อ ครบเวลา ก่อนที่นักศึกษาจะลืมตา ผู้สอนจะทบทวนอีกครั้งว่า นักศึกษาและผู้สอนจะต้องทำ สิ่งใด อย่างไร ใช้เวลาประมาณเท่าใด

ค. คิดใคร่ครวญ คือ การฝึกการไตร่ตรองอย่างเจียบๆ เพื่อทำความเข้าใจ วิเคราะห์เหตุและผล จนสามารถเข้าถึงความจริง ความดี ความงามของบทเรียนได้ อาจจะเดี่ยว หรือกลุ่มก็ได้ แต่เน้นกลุ่มมากกว่าเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผนวกกับกิจกรรมสุนทรียสนทนา เพื่อ ฝึกการฟังอย่างปราศจากอคติ และฝึกการคิดใช้กระบวนการคิดเชิงระบบ โดยยึดหลัก ความจริง ความดี ความงาม เป็นแก่นของความคิดและสามารถเชื่อมโยงกับชีวิตของนักศึกษาได้

ส. สรุปและสะท้อนแนวความคิด คือ การนำเสนอความคิด ตามสาระหรือ ประเด็นที่ผ่านการคิดใคร่ครวญมาแล้ว เช่น คำพูดสั้นๆ วาจาธรรม การเขียนข้อความสั้นๆ การเขียนเรียงความ การเขียนแผนผังหรือแผนภูมิ การวาดภาพ การแสดงบทบาทสมมติ การ ปฏิบัติจริง การทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม ด้วยจิตสาธารณะหรือจิตอาสา

ชนา นิลชัยโกวิทย์ และคณะ (อ้างถึงใน ชลลดา ทองทวี และคณะ, 2551 : 72 - 73) ได้สรุปหลักการพื้นฐานของการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษาสังเคราะห์ ออกมาเป็น “หลักจิตตปัญญา 7” หรือเรียกในชื่อย่อภาษาอังกฤษว่า 7 C's ดังนี้

1. **หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation)** คือ การเข้าสู่สภาวะจิตใจที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ แล้วสามารถนำจิตใจดังกล่าวไปใช้ทำงานอย่างใคร่ครวญทั้งด้านพุทธิปัญญา (Cognitive) ด้านระหว่างบุคคล (Intrapersonal) และด้านภายในบุคคล (Intrapersonal) หลักการนี้เป็นหัวใจของการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาที่ผู้จัดกระบวนการจะต้องออกแบบกระบวนการที่สร้างเงื่อนไข และกระตุ้นให้ผู้ร่วมกระบวนการเกิดการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ และประสบการณ์ต่างๆ ที่สัมผัส โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของจิตใจที่สงบ ผ่อนคลาย มีสมาธิ และมีความตระหนักรู้

2. **หลักความรักความเมตตา (Compassion)** คือการสร้างบรรยากาศของความรักความเมตตา ความไว้วางใจ ความเข้าใจ และการยอมรับ รวมทั้งการเกื้อหนุนซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของความเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ เน้นความสำคัญของความไว้วางใจ การเปิดกว้าง ความรู้สึกปลอดภัย ความจริงใจ เห็นอกเห็นใจ (Empathy) และห่วงใย

3. **หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connectedness)** คือ การบูรณาการการเรียนรู้ในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมเชื่อมโยงกับชีวิต และสรรพสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติอย่างแท้จริง

4. **หลักการเผชิญความจริง (Confrontation Reality)** คือ การเปิดโอกาสการสร้างเงื่อนไขให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เผชิญความเป็นจริงสองด้าน ได้แก่

4.1 ความเป็นจริงในตนเอง เช่น ความคิด ความรู้สึกที่ไม่รู้ตัว หลีกเลียงหรือเก็บกดไว้ด้วยการส่งเสริมการสืบค้น และสัมผัสกับตัวตนของตนในแง่มุมต่างๆ ผ่านกิจกรรม และการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง โดยไม่หลีกหนี ภายใต้บรรยากาศที่ปลอดภัย เปิดกว้าง ยอมรับ และมีความรักความเมตตาทั้งต่อตนเองและต่อกัน

4.2 การเผชิญกับสภาพความเป็นจริงที่แตกต่างไปจากกรอบความเคยชินของตน เช่น คนที่มีพื้นฐานต่างกัน สภาพความเป็นจริงในชุมชนและสังคมที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในแง่มุมใหม่ได้เผชิญกับความขัดแย้งที่เกิดจากความแตกต่าง

5. **หลักความต่อเนื่อง (Continuity)** ความต่อเนื่องของกระบวนการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมาก เพราะการเปลี่ยนแปลงในขั้นพื้นฐาน มักเกิดขึ้นจากประสบการณ์สะสมที่ช่วยสร้างเงื่อนไขภายในให้สุกงอมพร้อมที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน

6. **หลักความมุ่งมั่น (Commitment)** ความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการนำสิ่งที่ได้รับรู้เข้ามาสู่ใจของตนเอง และนำเอากระบวนการที่ได้รับกลับไปใช้ในชีวิตเพื่อการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงภายในตนอย่างต่อเนื่อง

7. หลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community) ความเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือ ความรู้สึกเป็นชุมชนร่วมกัน ที่เกื้อหนุนให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงภายในของแต่ละคน รวมทั้งการจัดกระบวนการที่ก่อให้เกิดการมีเวลาใคร่ครวญตามลำพัง และการใช้เวลาอยู่ร่วมกับผู้อื่น

ชลลดา ทองทวีและคณะ (2551 : 129) ยังได้เสนอหลักการเรียนรู้แบบองค์รวมไว้อีกแนวคิดหนึ่ง ซึ่งเป็นแนวคิดที่น่าสนใจอีกแนวคิดหนึ่ง ดังนี้

1. เด็กจะต้องได้เรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง
2. เด็กจะต้องได้เรียนรู้เรื่องความสัมพันธ์ โดยได้เรียนรู้ที่จะเข้าใจสังคม (Social Literacy) และเข้าใจอารมณ์ (Emotional Literacy)
3. เด็กจะต้องได้เรียนรู้เกี่ยวกับการยืดหยุ่นปรับตัว (Resilience)
4. เด็กจะต้องได้เรียนรู้เกี่ยวกับสุนทรียะ เพื่อให้เห็นความงามในทุกสิ่งรอบตัว ยุทธวิธีที่จะบรรลุเป้าหมายของการสร้างเด็กที่มีความเป็นองค์รวม ต้องอาศัยแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการเรียนรู้ดังนี้

4.1 จะต้องส่งเสริมการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) กล่าวคือ จะต้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์หรือกระบวนทัศน์ของผู้เรียน สู่การมองโลกในเชิงองค์รวม

4.2 จะต้องส่งเสริม “ความเชื่อมโยง (Connections)” แทนที่ การแยกส่วน (Fragmentation) ในทุกมิติที่เคยเป็นในการศึกษากระแสหลัก เช่น ด้านการแยกทฤษฎีวิชา การแยกเด็กตามระดับเกรด เป็นต้น การใช้ก้าวการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น (Flexible Pacing) เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนไม่รู้สึกรู้ว่า ถูกบังคับให้เรียนอย่างเร่งรีบหรือถูกตึงรั้งให้เรียนช้าลง

4.3 จะต้องส่งเสริมการสืบค้นข้ามศาสตร์/สาขา (Transdisciplinary Inquiry) ทั้งนี้ แนวคิดเรื่องการสืบค้นข้ามศาสตร์ / สาขา ตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่า ไม่มีการแยกส่วนศาสตร์หรือสาขา เพราะโลกเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมและไม่ได้แยกออกเป็นส่วนย่อย การข้ามศาสตร์/สาขา (Transdisciplinary) หมายถึง การมีหลากหลายศาสตร์/สาขาด้วยกัน มีพื้นที่ว่างระหว่างแต่ละศาสตร์ โดยเห็นว่า มีมุมมองใหม่เกิดขึ้น “ไปพ้น (Beyond)” ศาสตร์ต่าง ๆ เหล่านั้น ต่อไปอีกด้วย การสืบค้นข้ามศาสตร์ / สาขา จึงไม่ได้ให้ความสำคัญตรงประเด็นที่แต่ละศาสตร์จะมาบูรณาการการต่อกันและกัน แต่ละมุ่งเน้นที่ประเด็น “การสืบค้น (Inquiry)” เป็นหลัก

4.4 จะต้องส่งเสริม ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในสิ่งที่ “มีความหมายสำคัญ (Meaningful)” ต่อเขา ผู้เรียนจะได้เรียนได้ดี หากสิ่งที่เรียนมีความหมายสำคัญต่อเขา และดังนั้น จึงต้องมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ของเขาเองจะต้องส่งเสริม Meta-Learning คือ การให้ผู้เรียนเชื่อมโยงกับกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ด้วยการมีส่วนร่วมสำคัญใน

การจัดการเรียนรู้ของตนเอง โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ของผู้อื่นในชั้นและนอกชั้นเรียนด้วยชุมชน เป็นส่วนบูรณาการที่สำคัญ ในการศึกษาเชิงองค์รวม

ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ต่อผู้อื่น และโลกเป็นหัวใจในการทำความเข้าใจตนเอง การศึกษาในชั้นเรียนแบบองค์รวม จะมีลักษณะความเป็นชุมชน ซึ่งจะอยู่ภายในชุมชนที่ใหญ่กว่านั้นในโรงเรียน ซึ่งอยู่ภายใต้ชุมชนที่ใหญ่ขึ้นไปอีก คือ หมู่บ้าน เมือง ไปจนถึง ชุมชนแห่งมนุษยชาติ

ประเวศ วะสี (2554 : 13-14) ได้สรุปหลักการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไว้ 3 รูปแบบ ที่เรียกว่า “ไตรยางค์แห่งการเรียนรู้”

1. การเรียนรู้ในฐานะวัฒนธรรมเพื่อการทำเป็นคือเอาวิถีชีวิตร่วมกันเป็นตัวตั้ง ไม่เอาวิชาเป็นตัวตั้ง

2. การเรียนรู้ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อการคิดเป็นคือใช้เหตุผลวิเคราะห์สังเคราะห์ให้สิ่งที่รับรู้กลายเป็นความรู้ที่คมชัดลึกยิ่งขึ้น

3. การเรียนรู้ด้วยจิตตปัญญาศึกษา เพื่อความรู้แจ้งคือการศึกษจากการดูจิตของตนเองแล้วเกิดปัญญา โดยมีเป้าหมายหลักให้ผู้เรียนตื่นรู้ เกิดจิตสำนึกใหม่ เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนเอง (Individual Transformation) เปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติ เพื่อเป็นรากฐานของการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในองค์กร (Organization Transformation) ทำให้คนในองค์กรและชุมชน เคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าของกันและกันอย่างลึกซึ้งจนเชื่อมประสานเป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานทางสังคม (Social transformation) เพื่อการอยู่ร่วมกันโดยสันติอย่างแท้จริง

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2548, อ้างถึงใน หทัยรัตน์ ทรวดทรง, 2550) เป็นรูปแบบที่พัฒนาโดยกุลยา ตันติผลาชีวะ เป็นรูปแบบที่เน้นการพัฒนาด้านปัญญาโดยใช้หลักการจิตตปัญญาศึกษากับผู้เรียนที่ต้องเข้าถึงความเป็นองค์รวมของผู้เรียน ได้แก่สภาพร่างกายจิตใจ ปัญญา และบริบทของตัวผู้เรียนที่เป็นเงื่อนไขบังคับถึงความต้องการและความสนใจในการเรียน การสอนที่เน้นผู้เรียนนี้ ต้องมีลักษณะของการเรียนการสอนที่กระตุ้นความสนใจผู้เรียน สร้างให้ผู้เรียนเกิดการร่วมคิดร่วมค้นและการรู้ตนเอง ตลอดเวลาของการสอนโดยผ่านกิจกรรมสำหรับผู้เรียน 5 ประการ ซึ่งเมื่อพิจารณาในรายละเอียดแล้วเป็นการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั่นเองและผู้พัฒนารูปแบบได้บูรณาการจิตตปัญญาศึกษาเข้ามาใช้ ซึ่งเป็นรูปแบบที่น่าสนใจมาก รายละเอียดมี ดังนี้

1. กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตตปัญญา เป็นการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนมีการปฏิบัติและเกิดการคิดโดยใช้กิจกรรมเป็นฐานประกอบกับการทำงานร่วมมือกันเป็นกลุ่ม ซึ่งในแต่ละขั้นตอนของการสอนครูต้องใส่ใจต่อการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน เพื่อปรับกลยุทธ์การสอนของครูที่จะทำให้การจัดกิจกรรมบรรลุจุดประสงค์อย่างมี

ประสิทธิภาพ คือ ผู้เรียนสนุกและเรียนรู้ในเรื่องที่ผู้เรียนสอนอย่างประทับใจประกอบด้วย กระบวนการ 6 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 ศึกษาสภาพและความต้องการของผู้เรียนการศึกษาสภาพและความต้องการของผู้เรียน เป็นงานขั้นต้นที่มีความสำคัญสำหรับการสอนแบบจิตตปัญญา ส่วนครูต้องทราบว่าครูจะสอนชั้นไหน วิชาอะไร ลักษณะผู้เรียนเป็นอย่างไร อ่อน เก่ง ชน ดื้อ หรือมีปัญหาที่ต้องให้ความสนใจพิเศษ ทั้งนี้เพื่อให้การออกแบบกิจกรรมเป็นไปอย่างสอดคล้องกับผู้เรียนนอกจากนี้ ครูต้องรู้สภาพท้องถิ่นของผู้เรียนเพื่อประมวลประสบการณ์เข้ามาออกแบบกิจกรรม จากข้อมูลที่ได้ครูสามารถบูรณาการกิจกรรมการสอนที่ชัดเจนเหมาะสมกับผู้เรียน

ขั้นที่ 2 กำหนดมโนทัศน์ที่ต้องเรียนการสอนให้เกิดมโนทัศน์ เป็นการสร้างความสามารถทางปัญญาให้แก่ผู้เรียนฝึกผู้เรียนให้รู้จักประมวล การประมวลข้อมูลความจริงที่ได้รับจากประสบการณ์หรือกิจกรรมการเรียนรู้ที่ครูจัด ซึ่งหลักการสอนสร้างมโนทัศน์ที่สำคัญนั้นครูต้องให้ผู้เรียนคิดสะท้อนความคิด หาความสัมพันธ์ของข้อมูลที่เกี่ยวข้องแล้วพัฒนาเป็นมโนทัศน์

ขั้นที่ 3 กำหนดจุดประสงค์ของการสอนให้เหมาะสมกับวัยและพัฒนาการของเด็กในแต่ละระดับชั้น มุ่งส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านของเด็กโดยองค์รวมอย่างต่อเนื่อง ให้เด็กพัฒนาจิตสำนึกที่ดีต่อตนเองและส่วนรวม รวมทั้งมีประสบการณ์ตรงซึ่งเป้าหมายการศึกษา

ขั้นที่ 4 ออกแบบกิจกรรมการสอน เป็นขั้นของการพัฒนากิจกรรมการสอนที่มุ่งคุณสมบัติสำคัญของกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตตปัญญา 5 ประการ คือ

A (Active Learning) การปฏิบัติการคิดในการทำกิจกรรมระหว่างเรียน

B (Behaving Well) การแสดงออกระหว่างเรียน ทั้งเพื่อการแสดงผลงานและการมีส่วนร่วมในกลุ่ม

C (Cooperative Learning) การเรียนรู้แบบร่วมมือที่เกิดจากการเรียนในกลุ่มย่อยที่กำหนดในกิจกรรม

D (Discovery Learning) การเรียนรู้จากการค้นพบในการทำกิจกรรมระหว่างเรียน

P (Progress) การก้าวหน้าในการเรียน ซึ่งสังเกตได้โดยครูและผู้เรียนเอง

ขั้นที่ 5 ดำเนินการสอน การเรียนรู้แบบจิตตปัญญามีขั้นตอนการสอนประกอบด้วย งานหลัก 5 ขั้นที่ครูต้องดำเนินการดังนี้

1. เตรียมความพร้อมก่อนสอนทุก ๆ ครั้ง ครูต้องเตรียมความพร้อมของผู้เรียนด้วยกิจกรรมที่ครูเลือกสรรเพื่อนำเข้าสู่เรื่องที่เรียน ใช้เวลาประมาณ 3 – 5 นาทีเพื่อให้ผู้เรียนสงบจิตใจและพร้อมที่จะเรียน

2. บอกจุดประสงค์การสอนใช้เวลา 1 นาที เพื่อให้ผู้เรียนทราบว่า จะเรียนอะไรบ้าง จะได้คิดตาม และสรุปผลได้ถูกเมื่อสิ้นสุดการเรียน

3. หาจุดสนใจ การเรียนรู้แบบจิตปัญญาบางครั้งเราไม่สามารถดำเนินการสอนได้เลย ขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้เรียน ความต้องการ ประสบการณ์

4. ดำเนินกิจกรรมการสอนตามแผน ขณะดำเนินกิจกรรมครูต้องประเมินตนเองตลอดเวลาว่ากิจกรรมนั้นกระตุ้นให้คิดหรือไม่ ผู้เรียนได้แสดงออกหรือไม่ เรียนรู้แบบร่วมมือหรือไม่ รู้อะไรเพิ่มขึ้นด้วยการประเมินการสอนตลอดระยะเวลาการสอน

5. สรุปบทเรียนจุดประสงค์หลัก คือ มุ่งประเมินสิ่งที่ผู้เรียนเรียนรู้ มีหลายวิธีทั้งที่เป็นการร่วมกันสรุป และการทดสอบ

ขั้นที่ 6 ประเมินภาพการสอน การประเมินภาพการสอน เป็นการตรวจสอบความก้าวหน้าของผู้เรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนด การประเมินภาพนี้ต้องทำทุกระยะของกระบวนการสอน เพื่อดูความก้าวหน้าของผู้เรียน การปฏิบัติของครูและประสิทธิภาพของหลักสูตร

ชลลดา ทองทวี และคณะ (2551 : 166) ได้พัฒนาแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบจิตตปัญญาศึกษาได้มีข้อเสนอโมเดลการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษาในชื่อจิตตปัญญาพหุภาษาเป็นโมเดลต้นแบบที่ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของการเรียนรู้ในแนวจิตตปัญญาศึกษาอย่างเป็นภาพรวมเพื่อให้สะท้อนถึงลักษณะของการเรียนรู้ว่ามีองค์ประกอบ ที่สอดคล้องสัมพันธ์กัน สิ่งมีชีวิตที่เติบโตและพัฒนาตนเองได้ ไม่ตายตัวและเป็นลำดับเส้นตรงเหมือนเครื่องจักรกลไก อีกทั้งแต่ละองค์ประกอบล้วนเชื่อมโยงกันเพื่อให้ภาพที่เป็นหนึ่งเดียวโดยโมเดลจิตตปัญญาพหุภาษา มีองค์ประกอบทั้งสิ้น 8 ส่วน ดังนี้

ราก อันเป็นฐานที่มาแห่งพัฒนาการบนฐานแนวคิดต่าง ๆ ได้แก่ แนวคิดเชิงศาสนา/ความเชื่อ เชิงมนุษยนิยม และเชิงบูรณาการและองค์รวม

ผล หมายถึง เป้าหมายการเรียนรู้สู่จิตใหญ่ที่กว้างขวางครอบคลุมไปพ้นจากความคับแคบของตัวตน และเห็นความเชื่อมโยงและเป็นหนึ่งเดียวกันของสรรพสิ่ง

แก่น เป็นหลักการแนวคิดสำคัญของการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา หมายถึงองค์ประกอบหรือกระแสแห่งการพัฒนาสู่จิตใหญ่ เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติไม่สามารถสร้างจัดการบังคับหรือสั่งการให้เกิด แต่สามารถจัดกระบวนการเพื่อสร้างเหตุปัจจัยที่

เอื้อต่อการเคลื่อนไหวของกระแสหรือเป็นปัจจัยก่อให้เกิดองค์ประกอบได้ “แก่น” มีองค์ประกอบ 5 ประการ ดังนี้

1. การมีสติ เปิดรับประสบการณ์ตรงในปัจจุบันขณะอย่างเต็มเปี่ยม การมีสติอยู่ในปัจจุบันขณะสามารถระลึกรู้ได้ถึงการดำรงอยู่ของกายและใจของตนเอง เป็นประตูสู่การเรียนรู้ด้วยใจอย่าง

2. ไคร่ครวญ อาจกล่าวได้ว่าการมีสติเป็นคุณลักษณะพื้นฐานสำคัญที่ใช้จำแนกจิตตปัญญาศึกษาการสืบค้นกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตน ปรับให้เหมาะสมสอดคล้องกับจริตของผู้เรียนซึ่งมีความหลากหลายและมีลักษณะเฉพาะตน

3. การน้อมมาปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจริงจึงนำเอาเครื่องมือวิธีการ และกระบวนการเรียนรู้มาปฏิบัติอย่างมุ่งมั่นตั้งใจเป็นประจำสม่ำเสมอ

4. ความเบิกบานและผ่อนคลายพึงปฏิบัติอย่างไม่เคร่งเครียดไม่กดดัน และรู้สึกผ่อนคลายออกมาจากภายในใจ

5. การมีจิตใจตั้งมั่นและเป็นกลางมีจิตที่เป็นสมาธิ เผ้ามองธรรมชาติตามที่เป็นโดยไม่แทรกแซง แก่นทั้ง 5 ข้อนี้สามารถเรียกเป็นชื่อย่อในภาษาอังกฤษได้ว่า MINDS เมื่อเชื่อมโยงกับผลที่เกิดขึ้นในเบื้องปลายคือ จิตใหญ่ที่กว้างใหญ่ไพศาลครอบคลุมทั่วทั้งโลกธาตุ เมื่อเชื่อมร้อยกันอาจเรียกได้ว่าเป็นกระแสจากจิตเล็กสู่จิตใหญ่ เป็นมรรคาสู่การตื่นรู้และการเกิดจิตตานึกใหม่

กระพี หมายถึง บริบทของกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติ ได้แก่ สังคม คือ การให้คุณค่าต่อการสร้างชุมชนกัลยาณมิตรแห่งการเรียนรู้และวัฒนธรรม คือการให้คุณค่าแก่รากฐานทาง ภูมิปัญญาที่หลากหลาย ไม่แยกขาดจากบริบททางวัฒนธรรม

เปลือก คือ รูปแบบพิธีกรรมและวิธีการเรียนรู้ที่ปรากฏเด่นชัด หมายความว่าครอบคลุมถึง เครื่องมือ การปฏิบัติในรูปแบบต่างๆ ของจิตตปัญญาศึกษา

เมล็ด หมายถึง ศักยภาพภายในของมนุษย์ทุกคน

ผืนดิน หมายถึง วงการต่างๆ ที่นำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทเฉพาะของตน เทียบได้กับผืนดินแต่ละแห่งที่มีความเหมาะสมอุดมสมบูรณ์ชุ่มชื้น เอื้อต่อการเรียนรู้แตกต่างกัน

ความรู้ในการปลูกและดูแล หมายถึง การวิจัยสืบค้นความรู้และการวัดประเมินสำหรับจิตตปัญญาศึกษา เนื่องด้วยระเบียบวิธีการวิจัยเป็นการสร้างความรู้ใหม่ เพื่อให้เติบโตขณะที่การประเมินเป็นการเผ้าสังเกตสร้างเหตุปัจจัยอันเหมาะสมควรทบทวนการเรียนรู้ และใส่ปุ๋ยพรวนดิน รักษาดูแลให้จิตตปัญญาศึกษาให้เติบโตเข้มแข็งและงดงาม

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาบุคลากรโดยประชุมเชิงปฏิบัติการโครงการเพิ่มขีดความสามารถของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สู่การเป็นสถาบันพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาที่มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ในปี พุทธศักราช 2552 โดยได้สรุปรูปแบบการจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ 5 ขั้น คือ

1. Check-in เตรียมความพร้อมในการเรียน การถ่ายทอดความรู้ โดยการให้สตูดิโออยู่กับตัวอาจจะให้ทำกิจกรรมนั่งสมาธิ
2. Dialogue สนทนาสนทนา พูดและฟังเพื่อนพูดอย่างใคร่ครวญ ไตร่ตรอง ฟังอย่างรู้เท่าทัน ให้แขวนลอยคำถามให้ผู้พูดได้พูดอย่างเชื่อมโยง หยุดพูดโดยใช้ป้ายแสดงสถานการณ์พูด
3. Reflection ฟังแล้ววิเคราะห์ และสะท้อนความคิด ตามหัวข้อและประเด็นต่าง ๆ เช่น ดูหนัง ฟังเพลง
4. Check-out การทบทวนบทเรียนด้วยตนเอง ว่าวันนี้ผู้เรียนได้เรียนรู้อะไร และให้สรุปพร้อมงานที่ได้รับมอบหมายการเรียนรู้ครั้งต่อไป
5. Journaling จดบันทึก แสดงให้เห็นความก้าวหน้าเป็นระยะๆ และทบทวนส่งผู้สอน

อนุชาติ พวงสำลี (2552) ซึ่งได้ประมวลแนวคิดในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา โดยเน้นการเรียนรู้รูปแบบองค์รวม ด้วย 3 แนวทาง คือ

1. การเรียนรู้แบบบูรณาการและสหสาขาวิชาชีพ (Integrative & Transdisciplinary Learning) คือการเรียนรู้ที่ไม่แบ่งแยกศาสตร์สาขาต่างๆ ออกจากกันการเรียนรู้ด้วยวิธีนี้ตั้งอยู่บนฐานความเชื่อที่ว่า ศาสตร์สาขาต่างๆ แท้จริงแล้วมีจุดเริ่มต้นเหมือนกันนั่นคือความพยายามที่จะอธิบายหรือทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น
2. การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง (Experiential Learning) คือการเรียนรู้ที่ผู้เรียนนำตนเองเข้าสู่การลงมือปฏิบัติในสถานการณ์จริง และได้รับการกระตุ้นให้สามารถสะท้อนประสบการณ์การเรียนรู้ของตนเองเพื่อให้เกิดการพัฒนาทักษะด้านใหม่ๆ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติวิธีคิด และการมองโลกในแงุ่มุมที่แตกต่างไปจากเดิม
3. การเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน (Transformative Learning) คือการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเฝ้ามองความเปลี่ยนแปลงภายในของตนเองอันเกิดจากความสัมพันธ์ที่มีต่อโลกภายนอกโดยอาศัยจิตตปัญญาเป็นเครื่องมือ ซึ่งการพยายามฝึกหัดขัดเกลาตนเองด้วยวิธีการดังกล่าวนี้เอง จะนำพาผู้เรียนไปสู่ความเข้าใจต่อธรรมชาติของสรรพสิ่งมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างตนเองและสิ่งต่าง ๆ รอบตัวอย่างไม่แยกส่วนเกิดความเข้าใจว่าการเรียนรู้ การงานและการดำเนินชีวิต ด้วยความสำคัญของการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์

สายัณห์ วงศ์สุรินทร์ บุญเรือง ศรีเหรียญ และชาติรี เกิดธรรม (2556) ได้ศึกษาหลักการของทฤษฎีการเรียนรู้ด้านจิตตปัญญาศึกษาและได้นำองค์ประกอบนั้น มาสร้างเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้กับการพัฒนาความมีวินัยให้กับนักเรียนมัธยมศึกษา ทำให้ได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญา มี 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างศรัทธา ผู้สอนสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้เรียน จัดสภาพแวดล้อมบรรยากาศ แรงจูงใจให้นักเรียนเกิดความไว้วางใจตลอดจนให้ปัจจัยภายนอกให้เกิดประโยชน์เพื่อให้เกิดปัจจัยภายในหรือการ รู้จักคิดพิจารณาของนักเรียน เพื่อให้มีความพร้อมเข้าสู่กระบวนการเรียนการสอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การให้ความรู้ ผู้สอนให้ความรู้ความเข้าใจภาคทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิด หลักการทางจิตตปัญญาศึกษาควบคู่ไปกับความรู้เกี่ยวกับความมีวินัยเพื่อให้ นักเรียนสามารถบูรณาการหลักการจิตตปัญญาศึกษานำไปสู่การเพื่อให้เกิดความมีวินัย

ขั้นตอนที่ 3 การร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้สอนมีปฏิสัมพันธ์กับ ผู้เรียนโดยผ่านการฝึกปฏิบัติกิจกรรมกิจกรรมที่หลากหลายจนเกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของ สิ่งที่อยู่รอบตัวโดยปราศจากอคติ

ขั้นตอนที่ 4 การสะท้อนความคิด สะท้อนผลการเรียนรู้ที่เกิดจาก การทำกิจกรรมที่เน้นความมีวินัยเป็นการเชื่อมโยงความรู้ด้วยความคิดสะท้อนกลับจากสิ่งที่ได้ เรียนรู้และกิจกรรมที่ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

ขั้นตอนที่ 5 การนำไปปฏิบัติเป็นขั้นตอนที่ให้ผู้เรียนตระหนักเห็น ความสำคัญถึงประสบการณ์ตรงที่ได้รับจากการฝึกปฏิบัติร่วมกัน ตลอดจนใช้การเสริมแรง หรือให้รางวัลเพื่อให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ออกมาพฤติกรรมนั้นจะมีความคงทน และพัฒนาเป็นลักษณะนิสัยได้ในที่สุด

โดยสรุปแล้ว การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เป็น การดำเนินกิจกรรมตามที่ได้กำหนดไว้ของผู้สอนเพื่อให้บรรลุตามจุดประสงค์การเรียนรู้ โดยนำ แนวคิดและกิจกรรมการเรียนรู้ของจิตตปัญญาศึกษามาเป็นแนวทางการจัดกิจกรรม เพื่อให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากภายใน ใส่ใจในการเรียนรู้ เรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ การเรียนรู้ ภายใต้อารมณ์ที่สงบนิ่งจากการทำสมาธิ การสะท้อนคิด การฟังอย่างลึกซึ้ง สุนทรียสนทนา จนเกิดปัญญาและพัฒนาด้านกาย ใจ สังคม และปัญญา นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการหลายท่าน ได้ศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เช่น รูปแบบที่ เน้นให้ผู้เรียนได้ร่วมคิดร่วมค้น รูปแบบการพัฒนา 5 ขั้นตอนของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รูปแบบจิตตปัญญาพฤษา และรูปแบบ ส.ค.ส. ทั้งหลักการและรูปแบบ การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น มีเป้าหมายในการ พัฒนาลักษณะ คือ การพัฒนามนุษย์ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายในจนเกิดปัญญา มองเห็นถึงความจริง ความดี ความงาม สู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต่อไป

1.9 กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเป็นการจัดการเรียนรู้ที่อาจแตกต่างจากการจัดการเรียนรู้โดยทั่วไป เนื่องด้วยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาจากภายในของบุคคล ไม่เน้นเนื้อหาวิชา แต่เน้นใส่ใจในการเรียนรู้ ใช้ใจในการคิดและใคร่ครวญ การจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามแนวทางจิตตปัญญาศึกษาจึงมีหลากหลายและมีลักษณะเฉพาะของกิจกรรม เพื่อให้เกิดความชัดเจนและง่ายในการนำไปประยุกต์ใช้สำหรับผู้สนใจ ผู้วิจัยจึงรวบรวมและจัดแบ่งประเภทของกิจกรรมตามลักษณะของกิจกรรมออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

- กลุ่มที่ 1 กลุ่มพัฒนาจิต ประกอบด้วย
 - กิจกรรมการเรียนรู้ผ่านความสงบนิ่ง
 - การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมรังสรรค์
 - กิจกรรมการเรียนรู้ผ่านพลังพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์
 - กลุ่มที่ 2 กลุ่มความสัมพันธ์เชิงสังคม
 - กิจกรรมการเรียนรู้ผ่านกระบวนการเชิงสัมพันธ์
 - การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมเชิงสังคม
 - กลุ่มที่ 3 กลุ่มศิลปะสร้างสรรค์
 - กิจกรรมการเรียนรู้ผ่านกระบวนการเชิงสร้างสรรค์
 - กิจกรรมการเรียนรู้ผ่านการเคลื่อนไหว
- สำหรับรายละเอียดแต่ละกิจกรรมสรุปได้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มพัฒนาจิต ประกอบด้วย

1. กิจกรรมการเรียนรู้ผ่านความสงบนิ่ง

การเรียนรู้ผ่านความสงบนิ่ง (Stillness Practices) มุ่งเน้นความสงบเย็นของร่างกายและจิตใจเน้นให้ใจสงบ มีสติ มีสมาธิ กิจกรรมกลุ่ม

เป้าหมายของการฝึกปฏิบัตินั้นคือเพื่อปลูกฝังให้เกิดความตระหนักรู้ และพัฒนาการฝึกสงบนิ่ง โดยมุ่งเน้นความสงบของร่างกายและจิตใจเพื่อพัฒนาสมาธิ การฝึกการเคลื่อนไหวเป็นการฝึกสังเกต และ มีสติเพื่อให้เกิดการตระหนักรู้ภายในตนช่วยให้เกิดสติสมาธิกับการทำงาน คงความสงบในใจได้แม้อยู่ท่ามกลางกิจกรรมที่เคลื่อนไหวอยู่ในชีวิต และยังสามารถเชื่อมโยงกับสภาวะแวดล้อมได้ดีการฝึกปฏิบัติตามแนวทางนี้ช่วยพัฒนาทักษะในการสื่อสารความมีสมาธิ ช่วยลดความเครียดและก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ นอกจากนี้ยังเป็นการปลูกฝังความเข้าใจต่อชีวิต ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจ และความรักความเมตตา หลักการของการฝึกปฏิบัติตามแนวจิตตปัญญานั้นเกิดขึ้นมานานเท่ากับศาสนาต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาในโลกศาสนา

หลักๆ ต่างมีรูปแบบการฝึกปฏิบัติแบบจิตตปัญญาในวิธีการต่างๆ เช่นการสวดมนต์ การทำสมาธิ และการสงบนิ่งอยู่กับธรรมชาติ หลายศาสนายังคงยึดหลักปฏิบัติเหล่านี้ไว้อย่างมั่นคง แต่ก็มีหลายวิธีที่กลายเป็นที่นิยมในทางโลก กิจกรรมผ่านความสงบนิ่งในบทธนี้ ยกตัวอย่างไว้ 6 วิธีการ คือ สมถกรรมฐาน การเจริญสติวิปัสสนา สติปัฏฐานสี่ การทำสมาธิโดยใช้แสงสว่าง การทำสมาธิโดยการภาวนาก่อนกรวด และกิจกรรมการผ่อนคลายตระหนักรู้ รายละเอียดแต่ละกิจกรรม มีดังนี้

1.1 สมถกรรมฐาน

พระอาจารย์ปราโมทย์ ปาโมชฺโช (2550) กล่าวถึง สมถกรรมฐานว่าเป็นกรรมฐานเพื่อให้เกิดความสงบตั้งมั่นทางจิตใจเป็นเครื่องข่มนิวรณ์ซึ่งขวางกั้นการเจริญปัญญา มีวิธีการที่สำคัญคือให้มีสติระลึกรู้อย่างสบายๆ และต่อเนื่องถึงอารมณ์บัญญัติอันใดอันหนึ่งที่ถูกกับจริตนิสัยของตน ซึ่งเมื่อระลึกแล้วเกิดความสบายใจ จิตจะไม่สงบ เนื่องจากความสุขความสบายนั้นแหละเป็นเหตุไถ่ถอนสงบตั้งมั่นของจิตสมถกรรมฐานมีประโยชน์มาก นอกจากการทำให้เกิดความสงบสุขทางจิตใจแล้ว สมถกรรมฐานยังมีประโยชน์อย่างอื่นอีก เช่น ในเบื้องต้นที่ยังเจริญวิปัสสนาไม่เป็น ก็อาจจะเริ่มจากการเจริญสมถกรรมฐานไปก่อนก็ได้ เช่น มีสติตามระลึกรู้ลมหายใจเข้าออกไปอย่างสบายๆ หรือรู้ท้องพองยุบอย่างสบายๆ หรือบริการมพุทโธอย่างสบายๆ เมื่อรู้อารมณ์นั้นสักช่วงหนึ่งก็ให้สังเกตความรู้สึกที่เปลี่ยนแปลงไปของตนเอง เช่นเมื่อจิตฟุ้งซ่านตอนนั้นจิตสงบ หรือเมื่อจิตสงบตอนนั้นจิตฟุ้งซ่าน เมื่อจิตไม่มีปิติตอนนี้ตอนนั้นจิตมีปิติตอนนี้จิตไม่มีปิติตอนนี้จิตไม่มีปิติตอนนี้จิตมีความสุขตอนนั้นจิตมีความสุข หรือเมื่อจิตมีความสุขตอนนั้นจิตไม่มีความสุข เป็นต้น นี่เป็นการเจริญสมถกรรมฐานเพื่อเป็นพื้นฐานในการเจริญวิปัสสนานั้นเอง

1.2 การเจริญสติวิปัสสนา

การเจริญสติวิปัสสนาเป็นอีกกระบวนการเรียนรู้หนึ่งที่มีความสำคัญและขาดไม่ได้ในการจัดกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา การเจริญสติวิปัสสนาเป็นการฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาสติ โดยการฝึกแผ่สังเกตและดูแลตนเอง ทั้งทางกาย วาจา และใจ อย่างใคร่ครวญ โดยอาศัยกัลยาณมิตรผู้มีประสบการณ์ในการปฏิบัติมาก่อน เป็นผู้บอกกล่าวชี้แนะอย่างมีขั้นตอน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) สรุปความหมายของคำว่าวิปัสสนาไว้ในหนังสือพุทธธรรมว่า หมายถึง การเห็นแจ้ง หรือวิธีทำให้เกิดการเห็นแจ้ง หมายความว่า ข้อปฏิบัติต่างๆ ในการฝึกฝนอบรมปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้งรู้ชัดสิ่งทั้งหลายตรงต่อสภาวะของมัน คือให้เข้าใจตามความเป็นจริง หรือตามที่สิ่งเหล่านั้นมันเป็นของมันเอง (ไม่ใช่เห็นไปตามที่เราวาดภาพให้มันเป็น ด้วยความชอบความชัง ความอยากได้ หรือความขัดใจของเรา) รู้แจ้งชัดเข้าใจจริง จนถอนความหลงผิดรู้ผิด และยึดติดในสิ่งทั้งหลายได้ ถึงขั้นเปลี่ยนท่าทีต่อโลกและชีวิตใหม่ ทั้งท่าทีแห่งการมอง การรับรู้ การวางจิตใจ และความรู้สึกทั้งหลาย

เครื่องมือสำคัญ 2 ประการในการเจริญวิปัสสนาคือสติ หรือการระลึกรู้ สภาวธรรมที่ปรากฏตามที่เป็นจริง และสัมปชัญญะหรือปัญญาเข้าใจความเป็นจริงของ สภาวธรรมได้ตามที่เป็นจริง

พระอาจารย์ปราโมทย์ ปาโมช กล่าวถึงความสำคัญของการเจริญสติไว้ ว่า นอกจากการเจริญสติแล้ว ไม่มีหนทางแห่งความรู้แจ้งทางที่สอง และกล่าวว่า “การเจริญสติ หรือการทำความรู้ตัวเป็นวิถีทางที่ตรงไปตรงมาที่สุด ที่จะพาเราแหวกออกจากโลกของความ ประุ้งแต่ง หรือความคิดนึกทั้งหลาย ซึ่งปิดกั้นเราไว้จากสัจธรรมที่แท้จริง ท้นที่ที่เราแยกตนเอง ออกจากโลกของความคิดปรุงแต่งได้ จิตของเราจะมีคุณภาพที่จะมองเห็นปรมัตถธรรมที่กำลัง ปรากฏและเกิดดับ ได้แก่มจิตและเจตสิก อันเป็นฝ่ายนามธรรมและรูปธรรมทั้งปวง เมื่อจิตรู้แจ้ง ละปล่อยวางปรมัตถธรรม ฝ่ายรูปธรรมและนามธรรมได้แล้ว เราก็จะบรรลุถึงสัจจะอันแท้จริง ซึ่ง อยู่เหนือความปรุงแต่งทั้งปวง” การเจริญสติวิปัสสนา สามารถทำได้หลายรูปแบบ แต่รูปแบบ หนึ่งที่เหมาะสมกับคนในยุคปัจจุบันคือการฝึกเจริญสติในชีวิตประจำวัน เพราะเป็นการปฏิบัติที่ สอดคล้องกับความเป็นจริงของชีวิต ฝึกการรู้สึกตัวและสังเกตตนเองอย่างลึกซึ้ง ในขณะที่ดำเนิน กิจกรรมและกิจวัตรประจำวันต่าง ๆ ซึ่งมีอารมณ์หรือสิ่งที่จิตรับรู้เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา คือ บางครั้งตาเห็นรูป บางครั้งหูได้ยินเสียง บางครั้งจมูกได้กลิ่น บางครั้งลิ้นรับรส บางครั้งกายรับ สัมผัส และบางครั้งใจรับธรรมารมณ์ ในชีวิตจริงเราจึงเลือกอารมณ์กรรมฐานไม่ได้ เช่นจะรู้กาย อย่างเดียว หรือจะรู้จิตอย่างเดียว

การเจริญสติในชีวิตประจำวันนั้น หากอารมณ์รูปนามอย่างใดปรากฏ ทางทวารใด ก็พึงใช้อารมณ์นั้นเป็นอารมณ์เจริญวิปัสสนาไปได้เลย โดยไม่มีรูปแบบวิธีการที่ ตายตัวว่าต้องกำหนดอย่างไร เพียงมีเงื่อนไขข้อใดข้อหนึ่งใน 6 ประการ ต่อไปนี้คือ

1. ต้องรู้รูปนามที่กำลังปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ด้วยจิต ที่มีสติสัมปชัญญะ
2. ต้องรู้รูปนามด้วยจิตที่ตั้งมั่น มีสมาธิ
3. ต้องรู้รูปนามโดยมีความรู้สึกตัว
4. ต้องรู้รูปนามด้วยความไม่หลง คือไม่หลงดู หลงฟัง หลงดม หลง ลิ้มรส หลงสัมผัส และ หลงนึกคิดปรุงแต่งทางใจ
5. ต้องรู้รูปนามด้วยจิตที่ปราศจากตัณหา 6 ประการ คือปราศจาก ความทะยานอยากในรูป เสียง กลิ่น รส
6. ต้องรู้รูปนามอย่าง “สักว่ารู้” คือไม่ทำสิ่งใดหลังจากการรู้ (เช่นไม่ แทรกแซงจิตและอารมณ์ รู้แล้วจบอยู่แค่นั้น ไม่ทำกระทำการพยายามละอกุศลธรรม และ การพยายามสร้างและรักษากุศลธรรม ปล่อยให้สภาวธรรมทั้งหลายนั้นเป็นไปตามที่เขเป็น เพียงแต่มีสติตามรู้เขาไปด้วยจิตที่ตั้งมั่นเป็นกลางเท่านั้น)

สภาวะทั้ง 6 ประการนี้ มีเนื้อหาเป็นอันเดียวกัน ต่างกันแต่ถ้อยคำและ
แง่มุมที่มองเท่านั้น คือจิตที่มีสติสัมปชัญญะ จะต้องประกอบด้วยสัมมาสมาธิเสมอ จิตที่มี
สัมมาสมาธิก็ย่อมตั้งมั่น อยู่กับเนื้อกับตัวหรือมีความรู้สึกตัว จิตที่รู้สึกตัวก็คือจิตที่ไม่หลงตาม
อารมณ์ จิตที่ไม่หลงตามอารมณ์ก็คือไม่ถูกตัณหาผลักดัน และจิตที่มีสติสัมปชัญญะมี
สัมมาสมาธิ มีความรู้สึกตัว มีความไม่หลง หรือไม่ถูกตัณหาผลักดัน ก็ย่อมสักว่ารู้อารมณ์ได้ตรง
ตามความเป็นจริง

เมื่อใดผู้ปฏิบัติสามารถรู้รูปนามด้วยจิตที่มีสภาวะธรรมเหล่านี้ ก็ย่อม
สามารถจำแนกรูปนามอันเป็นอารมณ์ปรมาตมิ์ กับความนึกคิดปรุงแต่งหรือสมมุติบัญญัติออก
จากกันได้ เมื่อรู้อารมณ์ปรมาตมิ์ได้แล้ว จะพบความจริงว่ารูปนามไม่ใช่ตัวตนของตน ความเห็น
ผิดว่ารูปนามเป็นคน และความยึดถือรูปนามก็就会被ทำลายไปตามลำดับ แล้วความทุกข์เพราะ
ความยึดมั่นว่ารูปนามเป็นตนก็จะหมดไป

1.3 สติปัฏฐานสี่ คือ การบำเพ็ญจิตตภาวนาตามแนวทางสติปัฏฐานสี่
วิธีปฏิบัติเบื้องต้นต้องยึดแนวหลักสติเป็นตัวสำคัญ

ข้อที่ 1 กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน แปลว่า พิจารณากายในกาย วิธี
ปฏิบัติคือ ให้เอาสติและจิตเพ่งดูกาย ยืน เดิน นั่ง นอน เหลียวซ้ายแลขวา ใช้สติดูร่างกายและ
สังขารของเรา

ข้อที่ 2 เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน แปลว่า สภาพที่ทนอยู่ไม่ได้
ต้องเป็นไปตามสภาพนี้และเป็นไปตามธรรมชาติ เวทนามีอยู่ 3 ประการได้แก่

สุขเวทนา เช่น สุขกาย สุขใจ

ทุกข์เวทนา เช่น ทุกข์กายทุกข์ใจ

อุเบกขาเวทนา คือ ไม่สุข ไม่ทุกข์หรือหาจิตหาที่เกาะไม่ได้

ข้อที่ 3 จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน แปลว่า เป็นธรรมชาติ คิดอ่าน
อารมณ์ได้เหมือนเทพบันทึกลงเสียง คือ เห็นอะไร คิดอะไร ได้ยินอะไร

ข้อที่ 4 ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน แปลว่า การมีสติปัญญาจะรู้แยก
จิตของเราว่าคิดเป็นกุศลหรืออกุศล ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง จะตัดสินอยู่ที่ธรรมมานุปัสสนาสติปัฏ
ฐานในข้อที่ 4 นี้

1.4 การทำสมาธิโดยใช้แสงสว่าง คือ การทำสมาธิโดยใช้แสงสว่างเป็น
วิธีการฝึกปฏิบัติที่องค์ภควันศรีสัตยาไสบาบาได้แนะนำให้ใช้ในการจัดการเรียนการสอนตาม
แนวสัตยาไสในทุกระดับ โดยเป็นการทำสมาธิโดยการจินตนาการถึงแสงสว่างอันเป็นสัญลักษณ์
แทน “ปัญญาหรือความรู้” ที่ทำให้ “ความมืดหรือความไม่รู้” มลายหายไป อีกทั้งยังเป็นเหมือน
การให้แสงสว่างชำระล้าง (Purify) ส่วนต่างๆของร่างกายให้บริสุทธิ์ในระหว่างการฝึก

วิธีการในการฝึกปฏิบัติ ให้ทุกคนนั่งหลังตรง หลับตาเบาๆ หายใจลึกๆ ช้าๆ จากนั้นให้นึกตามผู้พูดนำขอให้ทุกคนนึกถึงแสงสว่างที่อยู่ข้างหน้าของเรา นำแสงสว่างเข้ามาทางหน้าผาก เข้ามาในบริเวณศีรษะของเรา ให้ศีรษะของเราเต็มไปด้วยแสงสว่าง เมื่อแสงสว่างอยู่ที่ไหน ความมืดย่อมอยู่ไม่ได้ เราจะคิดแต่สิ่งที่ดี คิดแต่สิ่งที่มีประโยชน์ ความคิดของเราเต็มไปด้วยความรักและความเมตตา..

นำแสงสว่างลงมาถึงหัวใจของเรา คิดว่าที่หัวใจมีดอกบัว เมื่อกระทบกับแสงสว่าง ดอกบัวก็จะค่อยๆบานออก สวยงาม เช่นเดียวกับจิตใจของเราที่เต็มไปด้วยความเบิกบาน เต็มไปด้วยความสงบสุข เต็มไปด้วยความรักและความเมตตา...

นำแสงสว่างมาที่แขนและมือของเรา ให้มือทั้งสองข้างเต็มไปด้วยแสงสว่าง เราจะทำแต่สิ่งที่ดี รับใช้ช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ...

นำแสงสว่างลงมาถึงขาและเท้าของเรา ให้เท้าทั้งสองข้างเต็มไปด้วยแสงสว่าง เราจะก้าวเดินไปในทางที่ดี ไปในสถานที่ดีๆ ไปพบกับคนดีๆ...

นำแสงสว่างกลับขึ้นมาใหม่ ผ่านร่างกายของเรา มาที่ปากและลิ้นของเรา ให้ปากและลิ้นของเราเต็มไปด้วยแสงสว่าง เราจะพูดแต่สิ่งที่ดี พูดแต่ความจริง พูดด้วยคำพูดที่ไพเราะ สุภาพ

นำแสงสว่างมาที่หูของเรา หูทั้งสองข้างของเราเต็มไปด้วยแสงสว่าง เราจะได้ฟังแต่สิ่งที่ดี ได้ยินได้ฟังแต่ความดีของผู้อื่นอยู่เสมอ...

นำแสงสว่างมาที่ตาของเรา ตาทั้งสองข้างเต็มไปด้วยแสงสว่าง เราจะมองแต่สิ่งที่ดี เห็นความดีในทุกสิ่งทุกอย่าง เห็นความดีในทุกๆคน...

นำแสงสว่างกลับขึ้นมาที่ศีรษะของเรา ให้ศีรษะของเราเต็มไปด้วยแสงสว่าง....กระจายแสงสว่างออกไป นำไปมอบให้กับคุณพ่อและคุณแม่ผู้ที่ให้กำเนิดและเลี้ยงดูเรา มา...นำแสงสว่างไปมอบให้กับครูอาจารย์ผู้อบรมสั่งสอนให้ความรู้แก่เรา กระจายแสงสว่างออกไป ไปมอบให้กับญาติพี่น้องของเรา เพื่อนของเราทุกๆคน กระจายแสงสว่างออกไปให้แผ่ปกคลุมไปทั่วโลก ไปยังสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย ขอให้ทุกชีวิตจงอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข กระจายแสงสว่างออกไปให้ทั่วจักรวาล ให้ทุกหนทุกแห่งเต็มไปด้วยแสงสว่าง...เราอยู่ในแสงสว่าง...แสงสว่างอยู่ในตัวเรา....เราคือแสงสว่าง (สงบนิ่งประมาณ 1-2 นาที) ในตอนนี้ขอให้ นำแสงสว่างมาบรรจุไว้ที่หัวใจของเรา และเราจะเก็บรักษาแสงสว่างนี้ไว้กับเรา..ตลอดไป..... ค่อยๆลืมตา

1.5 การทำสมาธิโดยการภาวนาก่อนกรวด พระรัตน์ วชิราชัย (2550) ได้อธิบายไว้ในบทความเรื่อง สู่สันติกับการสมานฉันท์ 23-27 พฤษภาคม 2550 ณ ศูนย์พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ล้านนา อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ โดยอธิบายเกี่ยวกับการ"ภาวนาก่อนกรวด"ไว้ว่า ที่หมู่บ้านพลัม ประเทศฝรั่งเศส มีเด็กหลายคนจากหลายประเทศ มาร่วม ฝึกปฏิบัติด้วย วิธีที่พระอาจารย์ดิช นัท ฮันห์ สอนการภาวนาให้กับ เด็กๆ คือ "ภาวนาก่อนกรวด"

กรวด" เป็นวิธีการง่ายๆ ที่มีความสุข เริ่มจากเราควรมีถุงเล็กๆ สำหรับเก็บก้อนกรวด 4 ก้อน เมื่อเราต้องการทำสมาธิภาวนา ให้หยิบถุงนี้ขึ้นมา และนั่งล้อมกันเป็นวงกลม เด็กคนหนึ่งเป็นผู้เชิญระฆัง 3 ครั้ง เพื่อเชิญเชิญให้เรา กลับมาสู่บ้านที่แท้จริงเมื่อเริ่มภาวนา

ก้อนกรวดก้อนแรก หยิบก้อนกรวดก้อนแรกขึ้นมาประสานไว้ บนมือ พร้อมให้ก้อนกรวดก้อนนี้เป็นตัวแทนของ "ดอกไม้" หายใจเข้าหายใจออกจนเป็นดังดอกไม้ฉันสดชื่น (ดอกไม้/สดชื่น) การภาวนาเช่นนี้เป็นการฟื้นฟูความสดชื่น แจ่มใส ความเป็นดอกไม้ในตัวเรา มนุษย์เองก็เป็นดอกไม้เช่นกัน เราเป็นดอกไม้แห่งมนุษยชาติ เด็กๆ ก็คือ ดอกไม้ พวกเขามีความสดชื่นอยู่เสมอ เราควรภาวนาดอกไม้ อยู่เสมอ เพราะมันจะช่วยรักษาความสดชื่นให้กับเรา และเราจะมี ความสามารถหยิบยื่นดอกไม้ ให้คนรอบข้างได้ หลังจากภาวนาก่อนกรวดก้อนแรกเสร็จ เราวางก้อนกรวดก้อนนี้ลง

ก้อนกรวดก้อนที่สอง ก้อนกรวดก้อนที่สอง ขึ้น โดยให้มันเป็นตัวแทนของ "ภูเขา" คือความมั่นคงในตัวเราหายใจเข้าหายใจออกจนเป็นดังขุนเขาฉันมั่นคง(ขุนเขา/มั่นคง) หากเราปราศจากความมั่นคงหนักแน่นแล้ว เราก็ไม่สามารถที่จะมีความสุขได้ เพราะเมื่อเราเป็นคนอ่อนไหว เราก็ไม่สามารถเป็นที่พึ่ง ให้ใครได้ รวมถึงตัวเราเองด้วย ฉะนั้นการภาวนาในเรื่องนี้จึงสำคัญมาก

ก้อนกรวดก้อนที่สาม สำหรับ ก้อนกรวดก้อนที่สาม คือตัวแทนของ "น้ำใส" เราจะ ภาวนาว่าหายใจเข้าหายใจออกจนเป็นดังน้ำใสฉันสะอาดสิ่งต่างๆ ดังที่มันเป็น (น้ำนิ่ง/สะอาด) เมื่อเราโกรธ อิจฉาหรืออยู่ในภาวะอารมณ์ที่รุนแรง เราไม่สามารถ ที่จะมองสิ่งต่างๆ ได้อย่างชัดเจน เราอาจมีความคิดเห็นที่ผิด และ มีอคติ ต่อสิ่งนั้น การภาวนาเช่นนี้ช่วยปมเพาะความนิ่ง ใส ชัดเจน ไม่บิดเบือน ให้แก่ตัวเรา ก้อนกรวดก้อนสุดท้าย เป็นตัวแทนของ "ความว่าง" หายใจเข้าหายใจออก ฉันเป็นดังความว่างฉันเป็นอิสระ(ความว่าง/อิสระ)ความว่างในที่นี้ หมายถึง พื้นที่ว่างในหัวใจและพื้นที่ว่างรายล้อมเรา เมื่อเรารู้สึกเป็นอิสระ เราจะไม่มีพื้นที่มากมายแบ่งปันอยู่อื่น เราจะพร้อมที่จะ ให้พื้นที่กับผู้อื่น โดยเฉพาะบุคคลที่เรารัก หลายครั้งความรักของเรามักเป็นกรง ขัง ฉะนั้นเมื่อเรารักใครสักคน เราต้องคอยดูอยู่เสมอว่า เราได้ให้ที่ว่างแก่เขามากพอหรือไม่ อย่าทำให้ ความรักของเรากลายเป็นกรงขัง

ในการภาวนา นั่งในท่าขัดสมาธิเพชรหรือดอกบัว ตามนับลมหายใจ เมื่อลมหายใจช้าลงและสม่ำเสมอ ก็เริ่มคลายกล้ามเนื้อทั้งหมดโดยคงรอยยิ้มเล็กน้อยเอาไว้ ให้นึกถึงว่าตัวเราเองเป็นก้อนกรวดก้อนหนึ่งที่ตกลงไปในธารน้ำใสสะอาด ขณะกำลังจมดิ่งลงไปในนั้นการเคลื่อนไหวเป็นไปเองโดยปราศจากเจตนาใดๆ จมดิ่งลงไป วางสงบนิ่งอยู่บนพื้นทรายเรียบละเอียดของท้องน้ำ ใช้ก้อนกรวดนั้นเป็นวัตถุสำหรับภาวนาจนกระทั่งร่างกายและจิตใจอยู่ในภาวะพักผ่อนสมบูรณ์เต็มที่ เหมือนก้อนกรวดพักบนพื้นทราย คงความสงบและความสุขนี้สักครึ่งชั่วโมง ขณะที่ตามลมหายใจไปด้วย ไม่มีความคิดถึงอดีตและอนาคตใดๆ จะมาดึงเราออกไปจากความสงบและความสุขในปัจจุบันได้ จักรวาลทั้งหมดมีอยู่ในขณะปัจจุบันกาลนี้ ไม่มี

ความปรารถนาใดๆ จะดึงเราออกจากความสงบในปัจจุบันได้ แม้แต่ความปรารถนาที่จะเข้าถึง พุทธภาวะและรับใช้เพื่อนมนุษย์ทั้งมวลที่แท้จริงนั้น เป็นไปได้ต่อเมื่ออยู่บนพื้นฐานความสงบอัน บริสุทธิ์แห่งขณะปัจจุบันเท่านั้น

1.6 กิจกรรมการผ่อนคลายกระหม่อม เป็นกิจกรรมที่ใช้ในโอกาสที่ต้องการให้เกิดความผ่อนคลายและมีความพร้อมในการเรียนรู้อย่างตื่นตัวนั้น จะสังเกตว่าเวลา หลังอาหารเที่ยงเป็นช่วงเวลาที่ต้องการผ่อนคลายพลังชีวิตไปยังการย่อยของอาหาร การนอนพักและรับรู้ร่างกายอย่างเป็นมิตรถือเป็นพิธีกรรมที่สามารถกระทำได้ โดยใช้เวลา ประมาณ 30-45 นาทีตามความเหมาะสม ทั้งนี้ บางคนอาจรู้สึกอึดอัดหากนอนหลังรับประทานอาหารอิ่มทันที จึงควรทิ้งช่วงเวลาให้อาหารได้ย่อยก่อน

วิธีการผ่อนคลายกระหม่อม จัดสถานที่ให้ผ่อนคลาย อากาศไม่ร้อนหรือ เย็นเกินไป จะดีมากหากอากาศไหลเวียนถ่ายเทในห้องได้สะดวก แนะนำให้นอนราบกับพื้น หากพื้นแข็งหรือเย็นเกินไป ก็หาผ้าห่มหรือผ้าปูรองก็ได้ กิจกรรมนี้ ฟังดูเหมือนกิจกรรมนอน แต่ไม่จำเป็นต้องหลับ หากตามรู้ไปตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย ถือเป็นโอกาสในการกลับมาฟัง เสียงร่างกาย ผ่อนคลายความตึงเครียดและความคิดกังวล เป็นการกลับมาดำรงตนในปัจจุบัน อย่างเป็นมิตรกับร่างกาย การผ่อนคลายกระหม่อมเป็นอีกวิธีการหนึ่งในการนำมาใช้ในการสร้างความสงบนิ่งเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้นเมื่ออยู่ในบรรยากาศการเรียนรู้ที่เจียบ สงบ และ สบาย ดังนั้นจึงมีหลายหน่วยงานนำกิจกรรมการผ่อนคลายกระหม่อมไปบูรณาการในการเรียน การสอนในแนวของจิตตปัญญาศึกษา

1.7 การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมรังสรรค์ การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมรังสรรค์ เป็นการเรียนรู้เพื่อสู่การใคร่ครวญให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายในตามแนวคิดจิตตปัญญา ศึกษาจิตตปัญญาปฏิบัติที่มุ่งเน้น กิจกรรมรังสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อความ ศรัทธา ได้แก่ การบายศรีสู่ขวัญ การเรียนรู้วิถีชีวิตที่รักและมีจิตสำนึกต่อชุมชนของชนเผ่าในท้องถิ่น หน่วยงานที่นำไปประยุกต์ใช้ส่วนใหญ่ได้แก่ หน่วยงานทางการแพทย์ พยาบาล ศาสนา การศึกษา สังคมสงเคราะห์ และชนเผ่าต่างๆ

1.8 การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมรังสรรค์ (Generative Practices) เช่น การสวดมนต์ การอ่านพระคัมภีร์ เมตตากาวนา ทองเส้น เป็นช่วงขณะแห่งการระลึกถึงพระผู้ เป็นเจ้า พระผู้ศักดิ์สิทธิ์ และการร้องขอ “เพื่อช่วยเหลือให้เพื่อนมนุษย์ได้พ้นทุกข์” มีกิจกรรมใน ลักษณะของการรังสรรค์ ที่นำเสนอในเอกสารนี้ 2 แบบ คือ การปฏิบัติสมาธิภาวนาแบบทองเลน และการปฏิบัติสมาธิแบบภาวนาไพวา กิจกรรมทั้งสองแบบเป็นการฝึกสมาธิขั้นสูงที่ต้องอาศัย เวลาการเรียนรู้และฝึกฝน อย่างไรก็ตามการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจ จะช่วยให้ลึกซึ้งถึง กิจกรรมการเรียนรู้ด้วยใจ จากภายในมากยิ่งขึ้น รายละเอียดมีดังนี้

1.8.1 ทองเลน คือ สมานี ที่ช่วยดึงพลังจักรวาลด้านลบ มาเปลี่ยนเป็นจักรวาลด้านบวก ด้วยหลักการให้และรับ กล่าวคือ เราจะรับแต่สิ่งที่ไม่ดีเข้ามาในตัวเรา เพื่อแผ่สิ่งที่ดีงามในตัวเราออกไปเท่านั้น เราจะไม่ต้องการรับสิ่งดีใดๆ เราจะให้แต่สิ่งดีๆ ที่เรามีแผ่ไปไพศาล เพื่อเก็บพลังจักรวาลด้านลบเข้ามาในตัวเราทีละน้อย ลดพลังด้านลบลง รักษาสภาวะของโลกให้ดีขึ้น แล้วแผ่พลังงานด้านลบที่มีอยู่ในตัวเราออกไปแทน โลกและจักรวาลก็จะมีแต่พลังด้านบวกที่ดีงาม ทั้งนี้ ระบบจิตวิญญาณ (ลมปราณ) ในร่างกายของผู้ฝึกต้องมีความพร้อมมากพอที่จะกระทำได้ (มีพื้นสมณะ) หากไม่เช่นนั้นแล้ว พลังด้านลบ เช่น พลังมารจะครอบงำจิตใจของผู้ฝึก จนทำให้ผู้ฝึกกลายเป็นมารไปได้เช่นกัน การฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนาตามแบบของพุทธศาสนาสายทิเบต การฝึกทองเลน เป็นการเห็นภาพนิมิตถึงความทุกข์ของผู้อื่น เป็นการมอบความสุขและความสำเร็จให้แก่ผู้อื่น การฝึกปฏิบัติเช่นนี้เป็นการฝึกการเห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่นเป็นที่ตั้ง ขั้นตอนการภาวนาแบบทองเลน คือจินตนาการถึงคนที่เรารู้สึกใกล้ชิดอย่างยิ่ง โดยเฉพาะคนที่กำลังทุกข์ร้อนและเจ็บปวด ขณะที่หายใจเข้าให้นึกว่าเราได้รับเอาความทุกข์ร้อนและความเจ็บปวดทั้งหมดของเขาด้วยจิตกรุณา ขณะที่หายใจออก ให้แผ่ความอบอุ่น การเยียวยา บำบัด ความรัก ปิติ และความสุขหลังไหลไปหาเขา การภาวนาทองเลนโดยทั่วไปมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.8.1.1 ก่อนที่จะเริ่มการปฏิบัติดังกล่าว ให้นั่งสงบนิ่ง นึกกรุณาเป็นอารมณ์ อัญเชิญ ระพุทธรเจ้า พระโพธิสัตว์ และพระอรหันต์ทุกพระองค์ให้มาปรากฏ เพื่อทรงบันดาลให้กรุณาบังเกิดขึ้นในใจเรา

1.8.1.2 จินตนาการให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าคนที่เราใส่ใจอยู่นั้นกำลังทุกข์ยากต่อหน้าเรา พยายามจินตนาการว่าความทุกข์ยากทั้งหมดของเขาผ่นึกรวมกัน เป็นกลุ่มควันดำคล้ำ สกปรก และร้อนผ่าว

1.8.1.3 หายใจเข้า สร้างภาพในใจว่าพร้อมๆ กับที่ลมหายใจเข้า กลุ่มควันดำนี้ได้จางหายเข้าสู่แก่นแกนตัวตนจนไม่เหลือซาก เท่ากับเป็นการชำระล้างอกุศลกรรมทุกอย่างของเราให้บริสุทธิ์

1.8.1.4 ให้จินตนาการว่าความหลงไหลในตัวตนได้ถูกทำลาย และโพธิจิตของเราได้เปิดเผยอย่างสมบูรณ์ ขณะที่หายใจเข้าจินตนาการว่าเราได้ปล่อยรัศมีนวลใสแห่งสันติ ปิติ และความสุข รวมทั้งความผาสุกอย่างยิ่งแก่เพื่อนที่กำลังเจ็บปวด และจินตนาการว่ารัศมีดังกล่าวกำลังชำระอกุศลกรรมทั้งหลายของเขาให้บริสุทธิ์ ขณะที่หายใจเป็นปกติ เข้าและออก ให้ทำอย่างนี้ไปเรื่อยๆ

1.8.2 โโพวา คือการทำสมาธิภาวนาแบบ ภาวนาโพวา การภาวนาโพวาเป็นการฝึกความเมตตากรุณา และความศรัทธาของตนเอง โดยเชื่อว่าความรักความปรารถนาดีนั้นเป็นพลังอย่างหนึ่งที่สามารถสัมผัสได้ สามารถส่งผ่านไปยังผู้อื่นเพื่อช่วยให้เขาพ้นจากความเจ็บปวด ทุกข์ทรมาน สามารถใช้ได้กับการแพทย์ การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย หรือการทำให้ตนเองมีภูมิคุ้มกันจากความเศร้าหมองหรือโรคภัยไข้เจ็บจากญาติหรือผู้ป่วยที่ดูแลอยู่ โโพวา เป็นการภาวนาตามแนวทางทิเบตที่ใช้เพื่อน้อมจิตให้สงบ ปลุกใจให้เป็นกุศลและมีพลัง โดยการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เราเคารพนับถือให้มาปรากฏในจินตนาการ อาศัยพลังศรัทธาในคุณงามความดีและความเมตตากรุณาของท่านมาช่วยเยียวยาจิตใจให้คลายจากความทุกข์ ความเจ็บปวด ทรมานทรมาย ขั้นตอนการภาวนาแบบโพวา พระไพศาล วิสาโล ได้นำแนะวิธีการฝึกภาวนาโพวาแบบประยุกต์ (สำหรับใช้กับตัวเอง) ไว้ในการอบรมเผชิญความตายอย่างสงบ ดังนี้

1.8.2.1 เลือกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เราเคารพนับถือศรัทธามาหนึ่งองค์ อาจเป็นพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ พระภิกษุ ครูบาอาจารย์ที่เคารพ ฯลฯ เพื่อมาเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดกุศล

1.8.2.2 นั่งขัดสมาธิสบายๆ ผ่อนคลายร่างกายตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า ทำใจให้สงบด้วยการตามลมหายใจเข้าออก ปลดปล่อยความคิดต่างๆ ลงชั่วคราว

1.8.2.3 จินตนาการว่าเรากำลังนั่งอยู่บนทุ่งหญ้าโล่งกว้าง เขียวขจี ในเช้าของวันที่แดดใส ลมพัดเบาๆ ท้องฟ้าสีครามโปร่งโล่งไร้เมฆหมอก อากาศบริสุทธิ์ มีเพียงเราผู้เดียวที่อยู่ในทุ่งโล่งนั้น สัมผัสถึงความสงบ สงัด ของบรรยากาศรอบตัว ทำใจให้โล่ง ไม่ต่างจากท้องฟ้าที่กว้างและโปร่งใส

1.8.2.4 น้อมใจนึกต่อไปว่า ที่ท้องฟ้าเบื้องหน้าเราปรากฏสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เราเคารพนับถือ รู้สึกในใจว่าท่านอยู่บนท้องฟ้าเบื้องหน้าเรา รอบกายเปล่งปลั่งด้วยรัศมีสีขาวนวลที่เย็นตาเย็นใจ พระพักตร์เต็มไปด้วยความเมตตากรุณาให้อิทธิฐานในใจว่า ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้พระกรุณาของท่านช่วยให้จิตใจเราหายหม่นหมอง บำบัดความทุกข์ โศก โรคภัย กิเลส อวิชชาในใจเรา ช่วยให้เราที่กำลังกาย กำลังใจที่เข้มแข็ง ให้รู้สึกถึงพระกรุณาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นที่อยู่เบื้องหน้าเรา

1.8.2.5 จินตนาการต่อไปว่ารัศมีนั้นแผ่ลงมาเป็นลำแสงที่ใส อ่อนโยน ตรงมายังตัวเรา เป็นแสงแห่งกรุณาที่ช่วยเยียวยาความทุกข์ โรคภัยไข้เจ็บในตัวเรา บำบัดปัดเป่าโรคทางวิญญาณ ความเศร้าหมองในใจ ให้รู้สึกว่าลำแสงแห่งกรุณานั้นได้ซึมซับอาบตัวเรา ซ้ำแรกไปทุกส่วนกาย รู้สึกถึงผัสสะแห่งความอ่อนโยนและเมตตาของลำแสง รู้สึกถึงการชำระกวาดล้างของลำแสง จนร่างเราเรืองไปด้วยแสงเปล่งปลั่งเป็นร่างแสง ลำแสงได้แผ่จนร่างเรากลมกลืนไปกับลำแสงนั้น รู้สึกถึงทุกข์ที่เบาบางลงทั้งกายและใจ

1.8.2.6 จินตนาการต่อไปว่า ร่างที่เรืองแสงนั้นล่องลอย ขึ้นรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เปี่ยมไปด้วยเมตตา กรุณา ปกคลุมไปด้วยบารมีแห่ง กรุณาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น พยายามประคองให้ร่างเรืองแสงอยู่เป็นหนึ่งเดียวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ให้นานที่สุด

1.8.2.7 เมื่อรู้สึกสมควรแก่เวลา ก็ขอให้เราก่อยๆ เลื่อน ตัวต่ำลงมาทางลำแสง ลงมายังจุดเดิมที่เราได้นั่งสมาธิบนพื้นหญ้า และร่างเรืองแสงก็กลับสู่ร่าง ปกติ แล้วลำแสงนั้นก็ค่อยๆ หายไป เหลือเพียงพระองค์ท่าน สักพักท่านก็ค่อยๆ เลื่อนหายไป

1.8.2.8 ให้เรากลับมารับรู้ถึงลมหายใจที่เข้าและออก ด้วยความสงบ

การทำโพวตามบทภาวนานี้ใช้เพื่อเยียวยาตนเองในยามที่รู้สึก ห่อเหี่ยว หมดพลัง หรือแม้แต่ในยามเจ็บป่วย หากเราจะใช้เพื่อช่วยน้อมนำจิตของผู้ป่วยให้สงบ เป็นกุศล สามารถทำได้สองวิธี วิธีแรกคือ เราทำให้เขาในจินตนาการของเรา โดยการอัญเชิญสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ของเรามาอยู่เหนือศีรษะของเขา และให้ลำแสงนั้นมาเยียวยาเขา ซึ่งวิธีนี้ทำได้ทั้งกับ ผู้ป่วยที่อยู่ต่อหน้าและผู้ป่วยที่อยู่ไกล อีกวิธีหนึ่งคือ เราพูดนำให้เขาจินตนาการนึกถึงสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ที่เขานับถือมาช่วยเยียวยาเขา แต่ไม่ว่าจะใช้วิธีใด การภาวนาแบบโพวาจะมีพลังมาก เมื่อเรามีศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างเต็มที่ และจินตนาการให้เห็นภาพชัดเจนในใจ ให้รู้สึกถึง ความศรัทธาอย่างแรงกล้า ซึ่งหากการฝึกในตอนแรกๆ ยังจินตนาการไม่คล่อง อาจใช้วิธีมอง ภาพของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ติดตาก่อนภาวนา หรือจะเปิดซีดีเสียงชุด “เผชิญความตายอย่างสงบ ชุด ที่ 1” ที่พระไพศาล วิสาโล พูดนำภาวนาเป็นตัวช่วยระหว่างฝึก ก็อาจช่วยให้จินตนาการได้ง่าย ขึ้น (พระไพศาล วิสาโล, 2558)

1.9 กิจกรรมการเรียนรู้ผ่านพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ การเรียนรู้ผ่านพลัง พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ (Ritual Practices) เช่น พิธีกรรมทางศาสนา เช่นการสวดมนต์ภาวนา หรือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ อาทิ การทำ Vision Quest เป็นการสัมผัสพลัง/ จิตวิญญาณ ของธรรมชาติ เปิดญาณทัศนะ และสัมผัสเรียนรู้ตนเอง การปลีกวิเวกสัมผัสธรรมชาติ เพื่อ พัฒนาความสงบเย็นและละเอียดประณีตภายใน เช่น การนิเวศภาวนา กระโจมไฟ รายละเอียด ดังนี้

1.9.1 นิเวศภาวนา นิเวศภาวนา เป็นการแสวงหาทางจิต วิญญาณ หรือพิธีกรรมแห่งการแปรเปลี่ยนชีวิต (Rite of Passage) ที่กระทำกันในหลาย วัฒนธรรม เป็นพื้นที่ให้เราสร้างหลักหมายให้ช่วงเปลี่ยนผ่านของชีวิต เช่น จากวัยรุ่นสู่วัยผู้ใหญ่ รวมถึงการทบทวนชีวิต ยอมรับความทุกข์ ความผิดพลาดหรือเหตุการณ์ที่เจ็บปวดในอดีต การลาจากของคนรัก ไม่ว่าจะเพราะความตายมาพรากให้จากกัน หรือความสัมพันธ์มีอันต้อง เลิกกันไป และการได้อยู่ลำพังคนเดียว อดอาหาร และใกล้ชิดกับธรรมชาติในพิธีกรรมอัน ศักดิ์สิทธิ์และท้าทายนี้ จะช่วยถึงความเข้มแข็งภายในของคุณออกมา เยียวยาร่างกายและจิตใจ

ให้พื้นดินชุ่มชื้น และกลับมาได้ยินเสียงบรรเลงแห่งจิตวิญญาณภายในของตนได้แจ่มชัดมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ โปรแกรมนี้ยังเหมาะสำหรับผู้ที่กำลังสนใจค้นหา/ตั้งคำถามถึงเป้าหมายในชีวิต และผู้ที่ต้องการขัดเกลาการเดินทางทางจิตวิญญาณของตนให้ลุ่มลึกมากยิ่งขึ้นด้วย

1.9.2 กระโจมไฟ เป็นพิธีกรรมที่สำคัญของชนเผ่าดั้งเดิมของอเมริกาเหนือ รูปแบบมีหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นแบบโดม หรือเป็นกระท่อมทรงสี่เหลี่ยม ผืนผ้า แม้แต่การขุดหลุมลงไปใต้ดิน และคลุมด้วยกิ่งไม้ หรือไม้กระดาน นำหินที่เผาไฟมาแล้วมาใส่ในหลุมที่ขุดไว้ในดิน หินที่ใช้มักจะเป็นหินแกรนิต และเมื่อนำมาไว้ในหลุมก็จะเห็นเป็นแสงสีแดงเรืองอยู่ในความมืด

ในอเมริกาเหนือ กระโจมไฟจะสร้างเป็นโดมเตี้ย ๆ อยู่บนพื้นดิน โดยแบบดั้งเดิมจะสร้างเป็นโครงไม้ โดยใช้กิ่งไม้ยาว ๆ เรียว ๆ และโค้งงอได้ ส่วนใหญ่มักจะใช้กิ่งต้นหลิว ขนาดกระโจมกว้างยาวประมาณ 2x6 เมตร ความสูงประมาณ 1-1.5 เมตร พอให้ผู้ร่วมพิธีนั่งหรือนอนได้ กระโจมจะขนานไปกับทิศทั้งสี่ และมีทางเข้าอยู่ด้วยโครงไม้นี้จะคลุมด้วยผ้าห่มหรือ ผ้าใบ หรืออาจเป็นหนังสัตว์ และทางเข้าจะอยู่ทางทิศตะวันออกหรือทิศใต้ บางครั้งอาจสร้างผนังดินเหนียวขึ้นประกอบกับโครงไม้ ผนังนั้นจะต้องหนาพอที่จะทำให้ภายในมืดสนิท และรักษาความร้อนไว้ได้มากที่สุด บางที่จะขุดหลุมตื้น ๆ เอาไว้ในดินตรงกลางกระโจมไว้สำหรับใส่หินร้อนที่นำมาจากเตาไฟระหว่างพิธี ผู้ร่วมจะนั่งล้อมวงรอบหลุมหินภายในกระโจม โดยมีหมอพิธี เป็นผู้นำหรือบางทีอาจเป็นผู้อาวุโส ซึ่งจะเป็นผู้เท และเป็นผู้รับหินร้อนมาจากผู้รักษาไฟนำมาไว้ในหลุม เมื่อวางหินจนพอแล้ว ผู้เทน้ำหรือหมอพิธี จะปิดประตูแล้วเทน้ำลงไปในหินเพื่อให้กระโจมเต็มไปด้วยไอร้อน ทำลักษณะนี้ทั้งหมดสี่ครั้ง เป็นเวลาประมาณ 10 นาที ไปจนถึงเป็นชั่วโมง ที่อยู่ในกระโจม

การอ้างอิงเรื่องราวของกระโจมไฟมีที่มาจากหลายเท่ากับวัฒนธรรมของชนเผ่า แต่ภาคที่กล่าวขานกันโดยทั่วไปคือ พระผู้เป็นเจ้าได้ให้กระโจมกับมนุษย์ไว้เพื่อเป็นหนทางที่จะสวดมนต์หรือพูดคุยกับพระผู้เป็นเจ้าได้ กระโจมมักจะถือว่าเป็นเสมือนครมมารดาที่ให้กำเนิดและให้ชีวิต และเป็นพื้นที่ให้คำสอนที่สำคัญกับมนุษย์ การเข้าไปในกระโจมถือเป็นพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ที่ทำให้เกิดความบริสุทธิ์แก่ร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ การให้ความเคารพอย่างสูงสุดต่อพระผู้เป็นเจ้า กระโจมไฟ ยา สัตว์ต่าง ๆ ทิศทั้งสี่ ผู้อาวุโส ผู้เข้าร่วมพิธี และต่อพิธีกรรม การแสดงความขอบคุณต่อความอบอุ่นที่ได้จากไฟ ความสำคัญของก้อนหินเก่าแก่ ต่อสัตว์ที่ให้น้ำ และต่อพืชที่ให้ยาแก่เรา ขอขอบคุณต่อสิ่งต่างๆ จากธรรมชาติที่ทำให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้

กลุ่มที่ 2 กลุ่มความสัมพันธ์เชิงสังคม

กิจกรรมการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา ในกลุ่มที่มีรูปแบบการจัดกิจกรรมที่เน้นให้สมาชิกได้มีปฏิสัมพันธ์เชิงสังคม เพื่อเน้นย้ำในแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชื่อมโยงของมนุษย์ที่ไม่อาจแยกจากกันได้ รวมทั้งสิ่งต่างๆ รวมทั้งความเกี่ยวโยงระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ ในบทนี้ผู้วิจัยได้สืบค้นและนำเสนอกิจกรรมที่ผู้วิจัยเองได้นำมาเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ในรายวิชาที่รับผิดชอบสอน โดยเรียบเรียงกิจกรรมในกลุ่มความสัมพันธ์เชิงสังคม ไว้เป็นสองกิจกรรม คือ กิจกรรมการเรียนรู้ผ่านกระบวนการเชิงสัมพันธ์ และการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมเชิงสังคม รายละเอียดมีดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนรู้ผ่านกระบวนการเชิงสัมพันธ์

1.1 การล้อมวงสนทนา เป็นกิจกรรมหนึ่งในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ไม่ยุ่งยากและไม่ซับซ้อนในการทำกิจกรรม มีกติกาที่สามารถปฏิบัติได้ง่าย กิจกรรมการล้อมวงสนทนาจึงเป็นที่นิยมในการนำมาใช้ในการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนในชั้นเรียน การอบรม การสัมมนา การล้อมวงสนทนาอาจใช้ได้ทุกขั้นตอนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา ตั้งแต่ในขั้นตอนก่อนการเรียนรู้ ระหว่างการเรียนรู้ หรือเมื่อเสร็จสิ้นการเรียนรู้ การล้อมวงสนทนาตามแนวทางของจิตตปัญญาศึกษา เป็นกิจกรรมที่เป็นที่นิยมนำมาใช้กันทั่วไป ในการพัฒนาองค์กร การพัฒนาบุคลากรในหลายสาขาอาชีพ รวมทั้งในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการฝึกอบรม การล้อมวงสนทนาที่มีประสิทธิภาพ มีการฟังจากสมาชิกอย่างตั้งใจ บรรยากาศการสนทนาอบอุ่นและเป็นมิตร สมาชิกควรมีกติกาหรือแนวปฏิบัติ ดังนี้

1.1.1 มีการตั้งกติกาของวงสนทนายร่วมกันเพื่อเป็นขอบเขตของการสนทนา เช่น การเตือนอย่างนุ่มนวลเมื่ออาจไม่ตรงประเด็นทั้งเนื้อหา เวลา และพฤติกรรม แจ้งเตือนเมื่อต้องการหยุดการสนทนา

1.1.2 มีกิจกรรมเริ่มต้นด้วยกิจกรรมสงบนิ่งเพื่อเรียกสมาธิของสมาชิกในกลุ่มที่ล้อมวงกำหนดกิจกรรมที่เป็นสัญญาณเพื่อดึงความสนใจของสมาชิกกลุ่ม เป็นสัญญาณแห่งการต้อนรับ อาจเป็นการสงบนิ่งสักครู่ การอ่านบทกลอน การร้องเพลง หรือการฟังดนตรีระหว่างช่วงพัก ที่นำพาสู่ความรู้สึกสงบกับปัจจุบัน

1.1.3 กิจกรรมเช็กอิน เป็นกิจกรรมช่วยให้คนเข้ามาอยู่ในกรอบความคิดของวงสนทนา และย้ำเตือนทุกคนถึงข้อตกลงที่แสดงถึงเจตจำนงหรือเป้าหมาย กระบวนการนี้ช่วยให้คนมั่นใจว่าตนกำลังอยู่กับปัจจุบันขณะทั้งร่างกายและจิตใจ ในการ check-in ในวงสนทนาที่เป็นสมาชิกใหม่ ผู้ร่วมวงอาจบอกชื่อและแนะนำตนเองสั้นๆ การเช็กอินในวงที่ต่อเนื่อง รู้จักกันอยู่แล้ว คนในวงอาจกล่าวสั้นๆ เกี่ยวกับความหวังของเขาที่มีต่อการสนทนา ให้ความเห็นกับการมาอยู่ร่วมกัน หรือแบ่งปันเรื่องราวเล็กๆ น้อยๆ เกี่ยวกับชีวิตของตนเอง

1.1.4 มีการกำหนดวัตถุประสงค์ที่มีความหมายเฉพาะเจาะจง ต่อสมาชิกในวง หมายถึงมีเพียงคนที่ถือนั่นอยู่เท่านั้นที่พูด ควรเป็นวัตถุประสงค์ที่ส่งต่อกันโดยตรงได้ง่ายดาย อาจเป็นวัตรธรรมชาติ เช่น ก้อนหิน ดินสอ ปากกา โดยที่สมาชิกคนอื่นๆ ในวงจะไม่ทำการรบกวนใดๆ ไม่ขัดแย้ง

1.2 สุนทรียสนทนา

การเข้าสู่กระบวนการแบบสุนทรียสนทนา คือ การสร้างพื้นที่ทางสังคมใหม่ที่เอื้อต่อการคิดร่วมกันอย่างเสมอภาค ในสภาวะปกติ คนจะคิดคนเดียว และเอาความคิดของตนเองออกไปปะทะประสานกับคนอื่นในรูปของการถกเถียงโต้แย้ง ทำให้เกิดการแบ่งแยกเป็นฝ่ายแพ้ ฝ่ายชนะ และฝ่ายถูกฝ่ายผิด อันเป็นการบ่มเพาะเชื้อของความอึดอัด คับข้องใจ และนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ แต่การสนทนาที่นำไปสู่การคิดร่วมกันแบบสุนทรียสนทนานั้น ไม่ใช่เป็นการนำเอาความคิดของแต่ละคนมาเสนอแนะ หรือมาโต้เถียงขัดแย้งกันเพื่อหาผู้ชนะ แต่เป็นการมาเพื่อจะฟังซึ่งกันและกันโดยไม่มีการตัดสินด้วยข้อสรุปใดๆ ความคิดที่ดี เกิดจากการฟังที่มีคุณภาพ การตั้งใจฟังกัน คือการเทใจมารวมกัน มีสมาธิอยู่กับตัวเองและสิ่งที่ได้ยิน ไม่สรวลเสเฮฮา ไม่อวกแวกแวกวญ แต่จะให้ความสนใจกับเสียงของคนอื่น แม้กระทั่งเสียงของความเงียบ จะต้องกำหนดใจรับรู้ความเงียบด้วยความรู้สึกในเชิงบวก เห็นความเงียบเป็นสิ่งเดียวกับตนเอง และในความเงียบนั้น กัลยาณมิตรในวงสนทนาต่างก็กำลังลำดับความคิดของตนเองอยู่ ยังไม่พร้อมที่จะพูดออกไปเช่นเดียวกับตัวเราที่กำลังรับฟังอยู่ เราสามารถรอได้ คอยได้เสมอ

กระบวนการสุนทรียสนทนาที่เหมาะสม จะทำให้เกิดการคิดร่วมกันได้อย่างมีพลัง แต่ผู้เข้าร่วมวงสุนทรียสนทนาจะต้องพยายามถอดถอนวาระ เป้าหมายส่วนตัว รวมทั้งอารมณ์เชิงสัญลักษณ์ที่ใช้ห่อหุ้มตนเองอยู่ในรูปของยศถาบรรดาศักดิ์ และอำนาจทั้งปวงออกจากตัวเอง เพื่อให้สามารถเข้าใจสรรพสิ่ง ได้ตามสภาพที่มันเป็นจริง โดยปราศจากอิทธิพลการปรุงแต่งของสิ่งสมมุติที่มนุษย์สร้างขึ้นตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เชื่อกันว่าพลังของสุนทรียสนทนา คือความคิดสร้างสรรค์ที่ผุดบังเกิดขึ้น ภายหลังจากที่กระบวนการสุนทรียสนทนาจบสิ้นลงไปแล้ว โดยผู้ที่ร่วมกระบวนการจะได้ขึ้นมาเอง โดยไม่ต้องมีใครชี้แนะ นอกจากนี้ กระบวนการสุนทรียสนทนาที่เน้นให้เกิดการฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) สงบระงับ ไม่ด่วนสรุป จะช่วยแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งระหว่างบุคคลได้เป็นอย่างดี

การตั้งวงสุนทรียสนทนาที่มีประสิทธิภาพ ควรพิจารณาจำนวนสมาชิกกลุ่ม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยแรก จากประสบการณ์ของผู้เขียนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนและการฝึกอบรมโดยนำกิจกรรมสุนทรียสนทนามาประยุกต์ใช้ ได้ทดลองจัดหลายรูปแบบ ตั้งแต่ 3-6 คน 7-10 คน 10-15 คน 16-20 คน และมากกว่า 20 คน โดยประสบการณ์แล้วกลุ่มที่เหมาะสมสำหรับกิจกรรมสุนทรียสนทนา คือ ประมาณ 7-10 คน เพื่อให้มีการสนทนากันได้อย่างทั่วถึงและไม่เร่งรัดเวลากันมากในช่วงแรกอาจมีครูหรือวิทยากรเป็นผู้นำในกลุ่มที่จะต้อง

กำกับกิจกรรม แต่เมื่อสมาชิกเข้าใจกระบวนการแล้ว ผู้นำกลุ่มก็ไม่จำเป็นต้องมีก็ได้ ตัวอย่างภาพกิจกรรมการสุนทรียสนทนา

1.3 นพลักษณ์

"นพลักษณ์" เป็นองค์ความรู้โบราณ เกิดขึ้นมานานนับสหัสวรรษ โดยอาจารย์ "กลุ่มซูฟี" ซึ่งเป็นนักภววิทยาในศาสนาอิสลามได้ศึกษาบุคลิกภาพ พฤติกรรมของมนุษย์ และพัฒนาเป็นศาสตร์ที่มีการถ่ายทอด ในวงเฉพาะครู อาจารย์ (ทางจิตวิญญาณ) กับลูกศิษย์เท่านั้น อาจารย์จะแนะนำให้ลูกศิษย์ซึ่งมีบุคลิกลักษณะ พื้นฐานนิสัยใจคอที่แตกต่างกันไป ให้แต่ละคนได้รู้จักตนเองทั้งด้านบวกและด้านลบ เพื่อเป็นพื้นฐานนำไปสู่การยกระดับจิตวิญญาณของตน กิจกรรมจิตตปัญญาศึกษาจึงนิยมนำมาให้กับคลได้ใช้วิเคราะห์บุคลิกภาพของคนเพื่อให้เข้าใจตนเองและเข้าใจผู้อื่น

จากเว็บไซต์ของสมาคมนพลักษณ์ไทย ศูนย์ความรู้และกิจกรรมด้านนพลักษณ์. (ออนไลน์, สืบค้นวันที่ 27 ธันวาคม 2558 จาก <http://enneagramthailand.org/หน้าหลัก.html>). และข้อมูลจาก ราชัน จุ้ยไทย. (ออนไลน์, สืบค้นวันที่ 27 ธันวาคม 2558 จากมติชนรายสัปดาห์ http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1366788520) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับนพลักษณ์ ว่าหมายถึงศาสตร์แห่งการรู้จักตัวเองซึ่งเป็นโจทย์ของแต่ละคน ที่มักจะมียุทธียุทธวิธีอยู่เสมอ มีการแบ่งประเภทแห่งบุคลิกภาพพื้นฐาน ทั้งอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดและการกระทำ โดยจัดแบ่งออกเป็น 9 ลักษณะบุคลิกภาพ ดังนี้

คนลักษณะ 1 คนสมบูรณ์แบบ หรือคนเนียบ วิพากษ์ทั้งตนเองและผู้อื่นเสมอ คิดในใจเสมอว่าอะไร "ควร" และ "ไม่ควร" จริงจังกับความรับผิดชอบ ปรารถนาจะให้สิ่งที่ทำปราศจากข้อบกพร่อง ยากที่ปล่อยให้ตนรู้เพิลิตเพิลินเพียงเพื่อมีความสุขเพราะจะกำกับพฤติกรรมของตนเองด้วยมาตรฐานที่สูง และมักรู้สึกว่าจะทำอะไรๆ มากกว่านี้อีก เป็นนักจัดการชั้นยอด ซึ่งสามารถชี้จุดบกพร่องได้ทันที และบอกได้ว่าต้องแก้ไข อะไร อย่างไร จึงจะถูกต้องและจะเป็นเด็ดเป็นแน่ถ้าใครไม่เดินตามกฎ โดยเฉพาะหากหลีกเลี่ยงสิ่งๆ หน้า

คนลักษณะ 2 ผู้ให้ ผั่งใจว่าต้องให้ผู้อื่นอย่างเต็มที่เสียก่อนก่อนที่จะได้รับความรักจึงใส่ใจ ช่วยเหลืออุ้มชูและมุ่งสร้างความสัมพันธ์กับคนพิเศษแต่อดไม่ได้ที่จะถือตัว เรียงร้อยและจูนจ้านจนบางครั้งเป็นหัวเรือใหญ่จอมบงการเขา "ให้" เพื่อจะ "ได้" แต่บางครั้งก็ทำด้วยความเอาใจใส่และเกื้อหนุนอย่างจริงจัง ด้วยมีธรรมชาติที่เห็นใจเข้าใจผู้อื่น สามารถให้ในสิ่งที่อีกฝ่ายต้องการจริงๆ เพื่อความสำเร็จและความผาสุก

คนลักษณะ 3 นักแสดง เป็นพวกบ้านานที่มีพลังเปี่ยมล้น เขาต่อสู้สุดชีวิตเพื่อความสำเร็จ เพื่อให้ได้มาซึ่งสถานภาพและการยอมรับ มีนิสัยแข่งขันสูง แต่เป็นเพราะรักการทำลายความสามารถของตนมากกว่าจะคิดเอาชนะผู้อื่น มุ่งสัมฤทธิ์ผลในทุกสถานะ เช่น เป็นบิดามารดาที่ประสบความสำเร็จ เป็นคู่ครองที่เซิดหน้าชูตา นักธุรกิจทะเล่เป้า แม้ไม่อาจสัมผัสความรู้สึกที่แท้จริงของตนเพราะกลัวว่าจะขัดขวางความสำเร็จ แต่ถ้าจำเป็นก็

สามารถแสดงอารมณ์ได้อย่างเหมาะสมดีเยี่ยม จดจ่อมุ่งมั่นสู่เป้าหมายจนตลอดรอดฝั่ง สามารถเป็นผู้นำที่วิเศษ ปลุกพลังพรรคพวกให้เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปได้

คนลักษณะ 4 คนโศกซึ่ง มีอารมณ์ศิลปิน หมกมุ่นในอารมณ์ แสวงหาคู่อุดมคติหรืองานอันเป็นแก่นแท้ ความหมายแห่งชีวิต มีชีวิตอยู่ท่ามกลางความรู้สึกว่าบางสิ่งที่เป็นในชีวิตขาดหายไป รู้สึกว่าตนเองจะสมบูรณ์พร้อมถ้าค้นพบคู่ที่แท้จริง ทำให้มีแนวโน้มที่จะยึดถือสิ่งที่ห่างไกลเป็นอุดมคติและดำเนินสิ่งที่มียูเป็นของธรรมดาๆ สุดซึ้งดกขอบ ไม่มีใครเหมือนและไม่เหมือนใคร ไม่ว่าจะเป็นด้านไหนของชีวิต แม้ว่าตนเองจะตกหลุมอารมณ์ปางตายเพียงใด แต่เขาก็สามารถเข้าใจและเกื้อหนุนผู้อื่นที่กำลังระทมทุกข์ทางอารมณ์ได้อย่างดีเยี่ยม

คนลักษณะ 5 นักสังเกตการณ์ หลบเลี่ยงภาวะที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ทุกชนิด ดำเนินชีวิตโดยวางตัวอยู่ห่างๆ เผ่าจับตาสังเกตการณ์ มากกว่านำตนเองเข้าไปข้องแวะ ปกป้องตนจากโลกที่เอาแต่เรียกร้องและให้เพียงเศษเสี้ยว จึงหาเท่าที่ใช้อยู่อย่างพอเพียง ไม่เรียกร้อง คติวิเคราะห์ ชอบความเป็นส่วนตัวมาก แบ่งแยกชีวิตออกเป็นส่วนๆ ถึงจะไม่ชอบดารากระเปียบที่ตายตัว แต่ก็ชอบรู้อะไรล่วงหน้าว่าใครคาดหวังอะไรจากเขา ทั้งเรื่องงานและการพักผ่อนเขาสามารถเป็นผู้ตัดสินใจและนักคิดสร้างสรรค์ได้อย่างวิเศษ

คนลักษณะ 6 นักปฏิกิริยาผู้รักดี มองโลกว่าโลกคุกคามจึงต้องกราดหาแหล่งติดต่อแห่งการคุ้มครอง และจินตนาการไปถึงผลร้ายที่สุดสุด เพื่อจะได้ป้องกันได้ทันทั่วทั้งคอยระวังและหาความมั่นคงจากโลกที่เต็มไปด้วยอันตรายไว้ใจได้เพียงตนเองเท่านั้น ชักใช้โลเลียงไม่ว่าเพื่อนสนิทหรือใครที่สงสัย กังวล จับผิด บางคนชอบเก็บตัว และปกป้องตนเองจากภาวะคุกคามต่างๆ แต่บางส่วนก็ปกป้องตนเองโดยพุ่งพรวดออกไปเผชิญเสียเลย เลยกลายเป็นเรื่องกาวร้ายไปโดยไม่เจตนา แต่ถ้าทำให้เขาไว้ใจได้เมื่อใดเขาจะเป็นมิตรที่ซื่อสัตย์และผูกพันกับกลุ่มที่เชื่อได้เลยว่าร่วมเป็นร่วมตาย

คนลักษณะ 7 ผู้เสพสุดยอด เป็นคนมองโลกได้แง่ดี กระฉับกระเฉง มีเสน่ห์และหลบลีกลีเก้ง เกลียดซังการถูกบังคับ เทียวหาแต่เรื่องเบิกบานแต่โอกาส มีความสุขและตื่นตาตื่นใจ และหลีกหนีความเจ็บปวดไม่ผูกพัน ตอบสนองแต่ตนเอง เป็นพวกมุ่งอนาคตและมีแผนในใจ ซึ่งรวมทุกๆ อย่างที่เขาต้องการและมักปรับเปลี่ยนให้ทันปัจจุบันเมื่อมีทางเลือกใหม่ๆ ผ่านเข้ามา จะขึ้นบานอยู่กับประสบการณ์ใหม่ๆ คนใหม่ๆ ความคิดใหม่ๆ และสามารถเป็นนักสร้างเครือข่าย

คนลักษณะ 8 ผู้ปกป้อง เปี่ยมด้วยความเข้มแข็งมีพลังเพื่อเผชิญหน้ากับความยุ่งยากในโลก เป็นธรรมและตรงๆ เน้นการกระทำและความชัดเจนแต่มักกระทบกระทั่ง รุนแรงเกินไปและไม่ทันได้คิด ไม่ปล่อยให้ตนเองถูกควบคุมแต่อาจครอบงำผู้อื่น และสามารถใช้พลังอำนาจของตน เพื่อสนับสนุนสิ่งที่เห็นว่ามีคุณค่าอย่างจงรักภักดีและไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย

คนลักษณะ 9 ผู้ประสานไมตรี มีคุณค่าอยู่ที่การกลมกลืนเข้ากับ
 ทุกๆ คนประสานใครต่อใครเข้าด้วยกันจนหลงลืมตนเอง ชอบสบายๆ และไปเรื่อย ๆ แต่หนี
 ความขัดแย้งไม่ตัดสินใจและดื้อเจียบ ในภาวะกดดันอาจจะดื้อดึงดันทุรังแถมโกรธเกรี้ยวขึ้นมาได้
 และชอบผัดผ่อนสิ่งที่จำเป็นต้องทำ (ของตนเอง) ถึงนาทีสุดท้าย

1.4 ผู้นำสี่ทิศ

สมหวัง วิทยปัญญาพนธ์ (ภูมิปัญญา ออนไลน์, สืบค้นวันที่ 18
 ธันวาคม 2559 จาก <http://www.budmgt.com/topics/top01/4-types-animals-p-behav.html>)
 ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับที่มาของความหมายกิจกรรมผู้นำสี่ทิศ คุณลักษณะของบุคคลตาม
 ลักษณะของสัตว์ทั้งสี่ประเภท รวมทั้งประโยชน์จากการเรียนรู้บุคลิกสี่ทิศ มีเรื่องราวว่าด้วย
 บุคลิกภาพและบทบาทของการเป็นผู้นำตามความเชื่อของชาวจีนที่ไปสอดคล้องกับความเชื่อ
 ของชนเผ่าอินเดียนแดงในยุคโบราณ ที่เปรียบผู้นำไว้เหมือนทิศทั้ง 4 ทิศ หรือตามบุคลิกของ
 สัตว์ประเภทต่างๆ ที่น่าสนใจ โดยมีความเชื่อกันว่า โดยความเป็นจริงตามธรรมชาติของมนุษย์
 แล้วนั้น คนเราจะไม่เด่นชัดไปในแบบใดแบบหนึ่งเสียทั้งหมด แต่จะมีบุคลิกแบบผสมผสาน
 รวมอยู่ในคนเดียวกัน อาจจะมากบ้างน้อยบ้าง และเมื่อวันเวลาผ่านไป ผ่านวันผ่าน
 ประสบการณ์ ผ่านการเรียนรู้ต่างๆ ก็จะทำให้ทัศนคติและบุคลิกที่เคยเป็นตอนเด็ก ตอนวัยรุ่น
 เพื่อวิเคราะห์ว่ามีบุคลิกเป็นผู้นำแบบใด มีอะไรต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไร
 รายละเอียดมีดังนี้

1.4.1 ผู้นำทิศเหนือ : กระตัง เป็นตั้งฐานกาย อยู่ในธาตุไฟ

บุคลิกลักษณะ : มีนิสัยรวดเร็ว ทันใจ หัวใจผลเลิศ ชอบลง
 มือทำงานด้วยตนเอง แบบออกแค้นด้วยตนเองมากกว่าฟังคนอื่นว่าตามกันมา ดังนั้นความรู้
 ที่ได้สั่งสมมาจึงมาจากประสบการณ์ตรงของตัวเอง จึงไม่เชื่อทฤษฎี โดยบุคลิกแล้วจะมีลักษณะ
 ดุดัน กล้าชน กล้าเผชิญหน้า มีความมุ่งมั่น จริงใจ เคลื่อนไหวรวดเร็วอย่างมีเป้าหมาย ชอบเห็น
 ผลเร็ว ชอบอยู่แนวหน้า กล้าแสดงออก ชอบใช้พลัง มีปฏิริยาตอบสนองต่อปัญหาต่างๆ อย่าง
 รวดเร็ว เหมือนว่ากระตังที่เจอสีแดงแล้วจะวิ่งชนทันที ถือว่าเป็นทิศของนักรบ เพราะมีความ
 กล้าเสี่ยง กล้าท้าทาย ชอบวิ่งชนกับปัญหา ผู้นำลักษณะนี้เหมือนแกะแกะยุคแรกเริ่มในการทำ
 ธุรกิจของเจ้าสัวชาวจีน อยู่ในธาตุหยางตามหลักความเชื่อของชาวจีน นักการเมือง
 สื่อสารมวลชน ทนายความ มักจะมีบุคลิกของความเป็นกระตังอยู่สูง

ข้อดี : พร้อมปกป้องดูแลลูกน้องแบบเป็นแม่ไก่กางปีก
 ปกป้องลูกไก่ เป็นคนเอาพรรคเอาพวก ชอบอยู่เป็นกลุ่มก้อน ถือว่าเป็นทิศแห่งการยืนหยัด
 พร้อมเผชิญหน้ากับความขัดแย้งทุกรูปแบบ ท้าทายอำนาจอย่างเปิดเผย

ข้อเสียควรแก้ไข : ควรที่จะยอมผิดพลาดบ้าง รู้จักที่จะช้าๆ กับบางเรื่อง รู้จักอดทนรอคอย อย่าคิดเร็วทำเร็ว หัดทบทวนการตัดสินใจของตัวเองดูอีกครั้งว่าถูกต้องแม่นยำจริงๆ แล้วหรือไม่ เพราะอาจแฝงไว้ด้วยความมีความเป็นตัวตนสูง หรืออาจจะทำให้ดูเป็นคนชอบใช้อำนาจมากเกินไป

ข้อเสนอแนะ : ถ้าจะให้ดี ควรมีความผสมผสานระหว่างผู้นำในแบบกระทิง และผู้นำในแบบหมี (กระทิงบวกกับหมีก็คือหมีง) โดยอาจจะมีความเป็นหมีสัก 60 เปอร์เซ็นต์ กระทิง 40 เปอร์เซ็นต์ก็ได้ หรือแบบกระทิงสัก 60 แบบหมีสัก 40 ก็ได้เช่นกัน เพราะการสุดโต่งไปทางใดทางหนึ่งแบบร้อยเปอร์เซ็นต์ จะมีปัญหาการทำงาน หรืออยู่ร่วมกับคนอื่นได้ในระยะยาวได้ หรือผู้นำอีกแบบหนึ่งก็คือการผสมผสานระหว่างกระทิงกับหนูก็ได้ อย่างน้อยกระทิงจะได้มีความอ่อนโยน เข้าอกเข้าใจ ให้ความสำคัญเรื่องของใจมากกว่าที่จะใช้กำลังเพียงอย่างเดียว

ตามหลักการนั้น ว่ากันว่าถ้าเป็นผู้นำแบบหมีผสมผสานกับกระทิง จะกลายเป็นผู้นำที่ดูน่าเกรงขามมาก เพราะจะเป็นนักคิดนักวางแผนที่กล้าเผชิญหน้าต่อสู้กับความท้าทายปัญหาต่างๆ อย่างเป็นระบบระเบียบ เป็นนักบริหารที่แม่นยำ กล้าได้กล้าเสีย มั่นคงแบบกล้าฟันธงในทุกเรื่องราว

1.4.2 ผู้นำที่ศรัทธา เปรียบเสมือน : หนู ชาดุน้ำ อยู่ในฐานใจ

บุคลิกลักษณะ : ให้ความสำคัญกับความรู้สึกและอารมณ์สูง ชอบใช้ใจมากกว่าการใช้กำลัง มีบุคลิกรวดเร็ว ว่องไว ปราดเปรียว ชี้เส้น ชับเคลื่อนพลังด้วยความรู้สึกที่ใส่ใจ ชอบช่วยเหลือดูแลคนรอบข้างแบบอบอุ่น ใส่ใจในรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ หล่อเลี้ยงและดูแลถึงคนมารวมกันอยู่ด้วยหัวใจได้อย่างมากมาย จะทำทุกวิถีทางที่ทำให้คนรอบข้างตัวรู้สึกดีอยู่เสมอ ถือว่ามีความเป็นผู้ให้สูง โดยลักษณะของหนูนั้นจะไม่เรียกร้องเป็นคนไม่เปิดเผย มีแบบแผน และชอบสนองความต้องการของผู้อื่นมากกว่าความต้องการของตนเองสังคมไทยจะคาดหวังให้ผู้หญิงมีบุคลิกลักษณะเป็นแบบหนู เพราะที่สำคัญบุคลิกของผู้นำในทิศนี้จะเป็นคนที่มีความประนีประนอมสูง ไม่ชอบเผชิญหน้ากับความขัดแย้ง จะหลีกเลี่ยงการปะทะรุนแรง รูปแบบการเป็นผู้นำแบบหนูนั้น ภาวะจะไม่เด่นเหมือนกระทิง มีบทบาทหน้าที่เป็นผู้ประสานงานแบบเป็นกาวใจ มีความอ่อนโยนสุภาพ เป็นผู้นำในแบบผู้เยียวยา ถือว่าเป็นหยิน กล่าวคือเป็นฝ่ายตั้งรับ ผู้นำแบบนี้เป็นผู้ที่มีจิตวิทยาดี และผู้ที่เป็นจิตแพทย์หรือนักจิตวิทยามักจะเป็นผู้นำแบบทิศใต้นั่นเอง เป็นผู้นำในแบบผู้ประสานงานให้เกิดความราบรื่นในหมู่คณะแบบกาวใจนั่นเอง คนในอาชีพศิลปิน นักร้อง นักแสดง นักดนตรี จิตรกร มักจะมีบุคลิกแบบหนูสูงสุด

ข้อดี : จะเป็นผู้ที่หลีกเลี่ยงความขัดแย้งรุนแรง ไม่ชอบปะทะหรือใช้กำลังทำลายล้าง จะได้กลิ่นของความขัดแย้ง หรือความไม่ลงรอยกันได้อย่างรวดเร็ว หน่วยงานใดที่ได้ผู้นำหรือผู้ร่วมงานแบบนี้จะโชคดี เพราะจะแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้รวดเร็วและราบรื่น

ข้อเสีย : แต่ที่โชคร้ายก็คือ องค์กรแบบนี้มักจะไม่ค่อยเจอผู้นำในแบบหนู เพราะหนูจะลาออกไปเสียก่อน เนื่องจากไม่สามารถจะอยู่ในท่ามกลางความขัดแย้งรุนแรงได้ และอาจจะถูกข่ม เนื่องจากมีความอ่อนโยน และประนีประนอมมากเกินไป เพราะจะเป็นผู้นำแบบขี้สงสาร ชอบความสงบ และรักสันติ ในหน่วยงานต่างๆ มักจะพบผู้นำในแบบกระต่ายมากกว่าผู้นำแบบหนู

ข้อเสนอแนะ : ควรนำความเด็ดเดี่ยว กล้าเผชิญกับปัญหาแบบกระต่ายมาไว้ในความเป็นหนูบ้าง เนื่องจากหากเป็นหนูล้วนๆ จะดูใจน้อย ใจจืด ใช้อารมณ์มากเกินไป จนดูอ่อนแอไม่น่าเกรงขาม และยากที่จะเป็นผู้นำที่สมบูรณ์แบบ แต่ถ้าหนูกับกระต่ายมาผสมกันจะดูดีขึ้น เป็นหนูที่ทรงพลัง

1.4.3 ผู้นำทิศตะวันตก การเป็นผู้นำแบบหมี ธาตุดิน ฐานความคิด

บุคลิกลักษณะ : เป็นแบบเสถียร คือต้องการความมั่นคงสูง เป็นคนหนักแน่นแบบช้างแต่มั่นใจ มีนิสัยชอบวิเคราะห์วิจัย มีแบบแผนวิธีการทำงานที่ลงตัว หรือจะเรียกว่ามีระเบียบวินัยสูง มีความเชื่อว่าความเป็นระบบจะทำให้เกิดความสำเร็จ ไม่ชอบความวุ่นวาย มีความรอบคอบ จะมองทุกอย่างไปข้างหน้าเสมอ คิดล่วงหน้า ชอบวางแผน มีขั้นตอนมีตรรกวิทยา ซึ่งจะต่างกับกระต่าย ที่จะไม่ชอบวางแผน ทำงานแบบบุกตะลุย ประสบความสำเร็จแบบไม่มีกระบวนการ แต่ผู้นำแบบหมีนั้น จะเป็นพวกอนุรักษ์นิยม คือมีขั้นตอนมีระบบระเบียบ บริหารงานแบบใจเย็น มีหลักการสูง มีการรอบคอบมาก ในการดำเนินชีวิตใช้เหตุผลเยอะ บางครั้งอาจจะดูเหมือนเป็นคนที่ยึดสัจธรรม เพราะชอบทำงานแบบอนุรักษ์นิยม คือเป็นระบบ ไม่ค่อยชอบการเปลี่ยนแปลง ไม่ต้องการแบกรับความเสี่ยง จึงไม่ชอบทำอะไรแบบฉับพลันดำริ ชอบสังเกตการณ์ทุกสิ่งรอบตัว ไม่ชอบเกะกะติดนิ้วเนี้ย รักษาระยะและพื้นที่ตัวเองสูง ไม่ให้ใครเข้ามาในชีวิตส่วนตัวมากนัก รักความสันโดษ ผู้นำแบบนี้เหมาะกับการทำงานในอาชีพนักบัญชี นักการเงิน สรรพากร ดูแลเรื่องภาษี เป็นคนกลัวพลาดสูง

ข้อดี : จะเป็นผู้นำที่หาความผิดพลาดได้ยาก เพราะมีหลักการทำงานแบบมีระบบระเบียบ เครื่องจักรต้องกฎเกณฑ์ มีปรัชญาในการทำงานในลักษณะที่เรียกว่าป้องกันดีกว่าแก้ไข

ข้อเสีย : มีลักษณะการทำงานที่เคร่งเครียด ไม่มีความยืดหยุ่น ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง ผู้นำแบบหมีนั้นควรจะมีความเป็นอินทรีหรือกระต่ายผสมอยู่ในการทำงานจะทำให้มีการทำงานมีความสุขและประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้น

1.4.4 ผู้นำทิศตะวันออก เขียวหรืออินทรี เป็นพวกชาตุลุม มีญาณทัศนะ มีเจตจำนงสูง

บุคลิกลักษณะ : เป็นคนชอบมองภาพรวมใหญ่ๆ เชื่อมโยงเครือข่ายแบบสร้างสรรค์ ไม่ค่อยสนใจรายละเอียด มีจินตนาการสูง เป็นนักคิดนักฝันสูง ชอบเรียนรู้เรื่องราวใหม่ๆ ชอบคิดนอกกรอบ แสวงหาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ มักจะไปในที่ที่ไม่เคยไป เป็นจอมโครงการเจ้าโปรเจกต์ บางครั้งเหมือนพวกฝันกลางวัน ขายฝันเก่ง สนใจทุกเรื่องราว อยากทำทุกเรื่อง จนบางครั้งทำงานแบบไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจน เพราะสนใจไปหมดทุกเรื่องทั้ง ยังไม่มีลำดับความสำคัญก่อนหลัง จะเรียกว่าเป็นผู้นำแบบจับจ๊อดก็ได้ เพราะเป็นคนเปื่อง่าย ไม่อยู่กับอะไรรานานๆ จึงควรรีดยึดอะไรให้มัน ทำงานหลักๆ ให้ได้เสียก่อนว่าชอบอะไรแน่ แล้วอะไรควรทำก่อน-หลังควรเรียนรู้ระบบตามแบบผู้นำอย่างหมี่หรือกระทิงดูบ้าง ควรคิดใหม่ ทำใหม่ ผู้นำแบบอินทรีนั้นห้ามทำธุรกิจเกี่ยวกับเรื่องเงินๆ ทองๆ เนื่องจากเป็นคนชอบอิสระสูง ชอบสร้างเรื่องประหลาดใจเสมอ อะไรที่เหนือความคาดหมายนั้นจะชอบเป็นพิเศษ ดังนั้นจะไม่ชอบทำอะไรแบบซ้ำซากจำเจ แบบพวกนักสร้างสรรคงานโฆษณา ผู้กำกับภาพยนตร์ มักจะมีบุคลิกแบบอินทรีสูง

ข้อดี : จะมีชีวิตการทำงานที่มีสีสัน สนุกสนาน แต่หาสาระแก่นสารไม่ได้ หรือยากที่จะประสบความสำเร็จได้โดยง่าย เพราะอาจดูกลายเป็นคนจับจ๊อดหยิบหย่อง ด้วยความเป็นคนไม่ชอบความซ้ำซากจำเจจึงอาจกลายเป็นคนทำงานไม่ต่อเนื่องได้

ข้อเสนอแนะ : ผู้นำในแบบอินทรีหรือเขียวนั้น ควรต้องมีความผสมผสานระหว่างความเป็นหมี่ให้มากขึ้นเพื่อให้เกิดความหนักแน่นมั่นคง มีการวางแผนที่ดี กลายเป็นคนที่มีจินตนาการที่จับต้องเป็นหลักการได้มากขึ้น ไม่เช่นนั้นจะกลายเป็นนักฝันแต่เพียงอย่างเดียวรับทราบกันไปแล้วว่าผู้นำมีแบบใดบ้าง แต่ดีที่สุดก็ต้องมีการผสมผสานกันมากกว่า 2 แบบ ดีที่สุด ควรมีทั้ง 4 แบบอยู่ในตัวเอง อาจจะแบบหนึ่งมาก อีกแบบปานกลาง อีกแบบนิดหน่อย ก็จะได้ส่วนผสมที่ลงตัวมากยิ่งขึ้น ยิ่งผ่านประสบการณ์มานานวันขึ้นคนเราก็คงจะใช้ชีวิตการทำงานให้กลมกล่อมมากยิ่งขึ้น อย่าเทน้ำหนักไปแบบใดแบบหนึ่งเพียงอย่างเดียว บางสถานการณ์อาจจะผู้นำแบบหนึ่ง อีกสถานการณ์อาจจะผู้นำในอีกแบบหนึ่งขึ้น อยู่กับความเหมาะสมในแต่ละครั้งคราวกันไป

1.4.5 การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมเชิงสังคม

การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมทางสังคม เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ในกลุ่มที่มีกิจกรรมที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ภายในตนเอง โดยใช้กิจกรรมการคิดใคร่ครวญนอกสถานที่ เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตจริงตามธรรมชาติ การเชื่อมโยงธรรมชาติสู่การเรียนรู้ กิจกรรมทางสังคมประกอบ ปฏิบัติธรรมยาตรา และนิการจาริกแสวงบุญ รายละเอียดคือ

1.4.5.1 การปฏิบัติธรรมยาดรา พระไพศาล วิสาโล (อ้างถึงใน สำราญ สมพงษ์, 2558) อธิบายถึงจุดมุ่งหมายของธรรมยาดราว่า จุดมุ่งหมายสำคัญของการเดินธรรมยาดรา คือ การพยายามที่จะเชื่อมการพัฒนาสังคมและศาสนธรรมเข้าด้วยกัน ดังที่ พระไพศาล วิสาโล กล่าวไว้ว่า

"...เป็นการเดินอย่างสงบ เพื่อเป็นสื่อธรรมะไปยังทุกหนแห่งที่เดินผ่าน ขณะเดียวกันก็อาศัยการเดินนั้นเป็นการปฏิบัติธรรมเพื่อขัดเกลาตนเองไปด้วย ความเปลี่ยนแปลงในสังคมนั้นแยกไม่ออกจากความเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง และทั้งหมดนี้จะต้องเริ่มจากความเปลี่ยนแปลงในใจของผู้เดินเป็นประการแรก.....แต่ที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันก็คือการเดินเปิดโอกาสให้ทุกคนในคณะธรรมยาดราได้รู้จักตนเองอย่างลุ่มลึก เมื่อเดินอย่างสงบและมีสติ เราย่อมเห็นความรู้สึกนึกคิดของตัวเองแจ่มแจ้งขึ้น รวมทั้งสังเกตเห็นความแปรเปลี่ยนภายในอย่างชัดเจน และเมื่อเผชิญกับความทุกข์ขณะเดิน ไม่ว่า ความร้อน ความเหนื่อย ความเมื่อย สติที่พัฒนาระหว่างเดินจะช่วยรักษาใจไม่ให้ทุกข์ไปกับกายได้....." อย่างไรก็ตามพระไพศาลก็ได้ระบุว่า การเดินธรรมยาดราเพื่อยึดโยงกับธรรมชาติเป็นสำคัญ

พระไพศาล วิสาโล กล่าวถึงประโยชน์ของการเดินธรรมยาดรา ไว้ว่า ธรรมยาดราคือเดินเพื่อธรรมชาติ เดินเพื่อส่วนรวม และเดินเพื่อขัดเกลาฝึกฝนตนด้วย ฝึกฝนตนเพื่อจะได้ค้นพบความสุขที่แท้ คือความสุขใจ เราจะพบความสุขใจได้เราก็ต้องฝึกฝนด้วยการมาเจอความยากลำบาก คนที่มาเดินธรรมยาดราปีก่อนๆ คงจะเข้าใจดีว่าความยากลำบากนั้นมีประโยชน์อย่างไร มันมีคุณค่าอย่างไรบ้าง มันทำให้เรารู้จักตัวเองหลายคนจึงไม่รู้จักเข็ด จึงมาทุกปี มาแล้วมาอีก เพราะว่าเห็นอานิสงส์ของความยากลำบากว่ามันช่วยให้เราเติบโต เกิดความมั่งคั่ง ทำให้รู้จักตัวเอง รู้จักความสุขที่แท้

นี่คือจุดมุ่งหมายของธรรมยาดราที่อยากจะปูพื้นเอาไว้ว่า ไม่ใช่เป็นการเดินเพื่อธรรมชาติภายนอกอย่างเดียว แต่เป็นการเดินเพื่อฟื้นฟูธรรมชาติภายในของเราให้กลับมาเป็นปกติ และเมื่อเรามีธรรมชาติภายในที่เป็นปกติแล้ว ก็จะเป็นคุณค่าของการอยู่อย่างกินง่าย เราจะเบียดเบียนผู้อื่นและเบียดเบียนธรรมชาติน้อยลง ที่ธรรมชาติเสื่อมโทรมทุกวันนี้เพราะมนุษย์เราไม่รู้จักพอ เราไปแสวงหาความสุขด้วยการเสพ ด้วยการบริโภคโดยไม่สนใจว่าได้ทำลายธรรมชาติไปมากมายนั่นเพียงใด ความไม่รู้จักพอของมนุษย์ทำให้ธรรมชาติถูกทำลายอย่างไม่รู้ที่สิ้นสุด"

1.4.5.2 จาริกแสวงบุญ ประมวล เพ็งจันทร์ (2556) ให้ความหมายของ การจาริกแสวงบุญเป็นจาริตว่า ที่เราได้รับมาจากชาวอินเดีย ในสังคมอินเดียมีคำคำหนึ่งในภาษาท้องถิ่นของเขา คือคำว่า "ติดถยาตระ" ถ้าแปลตามตัว แปลว่า การเดินทางไปแสวงหาทำหรือไปสู่ทำ "ติดถ" แปลว่า ทำ คำคำนี้ยังใช้อยู่มาจนถึงปัจจุบัน ในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ จะมีเทศกาลหรือช่วงใดช่วงหนึ่งที่กำหนดหมายขึ้นมาจำเพาะ เช่น สมมติว่ากาเดินทางไปสู่ต้นน้ำคงคาจะอยู่ช่วง 2-3 เดือนในฤดูร้อน การเดินทางแบบนี้ในภาษาไทยเราเรียกว่า

การจาริกแสวงบุญ ความหมายดูเหมือนกับว่า เขาสัญจรไปในทางกายภาพ คือมีจุดหมายเชิงกายภาพอยู่ ณ จุดนั้นจุดนี้ แต่จริงๆ แล้วการเดินทางแสวงบุญหรือจาริกแสวงบุญมีมิติในด้านจิตใจ เพราะคำว่า “ทำ” ที่เราพูดถึง คือจุดเริ่มต้นที่จะได้ข้ามฟากไปถึงสู่อีกฝั่งหนึ่งของสภาวะจิตหากสภาวะจิตของเราในปัจจุบันเป็นคนคับแคบขุ่นมัวด้วยเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น การเดินทางจาริกแสวงบุญ เป้าหมายจริงๆ จึงหมายถึงสภาวะที่เชื่อมจากความขุ่นมัวไปสู่ความแจ่มใสเบิกบาน หรือผ่านความทุกข์ คับแคบเป็นความสุข ถ้าเราเข้าใจในความหมายนี้เราก็จะรู้มิติของการแสวงบุญ ที่แม้อาจดูเป็นรูปลักษณะภายนอก คือมีการเดินทางไปยังที่หนึ่งที่ใดซึ่งเรากำหนดหมายขึ้น แต่ในความหมายจริงๆ แล้ว คือการเดินทางจาริกในมิติทางด้านจิตใจ โดยการกำหนดเป้าหมายภายนอกนั้นก็เพื่อให้จิตของเรามีความศรัทธาเชื่อมั่น และมีพลังสามารถเดินทางในมิติทางด้านจิตใจได้ลุ่มลึก เปรียบประหนึ่งว่าบางสิ่งที่เป็นกายภาพมีบทบาทเป็นแนวทางหรือเป็นหนทาง คอยกำกับวิถีให้นำไหลไปในหนทางที่ควรจะไป แต่จริงๆ แล้วมิติสำคัญอยู่ด้านจิตใจ การจาริกแสวงบุญจริงๆ แล้วคือการทำกิจกรรมอันก่อให้เกิดการเดินทางแห่งมิติภายในของเราเอง โดยเราใช้การเดินทางภายนอกมาเป็นอุบายเพื่อเดินทางภายใน

สถานที่จาริกแสวงบุญ ที่ดินแดนกำเนิดของศาสนาและความเชื่ออันศักดิ์สิทธิ์ ประเทศอินเดีย ทั้งไปเยือนสักการะสังเวชนียสถานอันสำคัญของพุทธศาสนา และไปนมัสการเทวสถานอันศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาฮินดูและลัทธิต่างๆ เพื่อความเป็นมงคลแก่ชีวิตสถานที่ที่แสวงบุญที่สำคัญที่เกี่ยวข้องพระพุทธศาสนามีสังเวชนียสถานที่สำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับองค์สมเด็จพระพุทธเจ้าสำหรับนักแสวงบุญอยู่หลายแห่งในประเทศอินเดีย เช่น วัดเชตะวันคปุระ เมืองอุทัยปุระ วัดศรีจินตามณี เมืองปูเน่ วัดศรีมยุเรศวร เมืองโมเรกวาน์ สังเวชนียสถานกุสินารา เมืองโคราชปุระ สังเวชนียสถานสารนาถ เมืองสารนาถ ใกล้กับเมืองพาราณสี พุทธคยา เมืองพิหาร ใกล้กับเมืองคยา วัดพุทธคยา เมืองพิหาร เป็นต้น

1.5 กิจกรรมจิตอาสา

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงลักษณะของจิตอาสา โดยท่านเน้นย้ำถึงคุณสมบัติภายในของมนุษย์ ที่สามารถพัฒนาออกมาให้เป็นลักษณะของจิตที่เป็นจิตอาสา โดยสรุปความได้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษ ซึ่งแตกต่างจากสัตว์ทั้งหลายอื่น สิ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษ ได้แก่ สึกขา หรือการศึกษาคือการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนามนุษย์ที่ฝึก ศึกษา หรือพัฒนาแล้ว เชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ เป็นผู้รู้จักดำเนินชีวิตที่งามด้วยตนเอง และช่วยให้สังคมดำรงอยู่ในสันติสุขโดยสวัสดิ มนุษย์ที่จะชื่อว่าฝึกศึกษา หรือพัฒนาคนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนผู้เป็นสมาชิกใหม่ของมนุษยชาติ พึงมีคุณสมบัติที่เป็นต้นทุน 7 ประการที่เรียกว่า แสงเงินแสงทองของชีวิตที่ดั่งามหรืออรุณของการศึกษา ซึ่งเป็นหลักประกันของชีวิตที่จะพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ผู้เป็นสัตว์ประเสริฐอย่างแท้จริง มีดังนี้

1.5.1 กัลยาณมิตตตา (มีกัลยาณมิตร) แสวงแหล่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี คือเริ่มต้นแต่มีพ่อแม่เป็นกัลยาณมิตรในครอบครัว รู้จักคบคน และเข้าร่วมสังคมกับกัลยาณมิตร ที่จะมีอิทธิพลชักนำและชักชวนกันให้เจริญงอกงามในการพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ทั้งที่เป็นบุคคลหนังสือ และเครื่องมือสื่อสารทั้งหลาย ให้เป็นประโยชน์ในการแสวงหาความรู้และความดีงามเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิต แก้ปัญหาและทำการสร้างสรรค์

1.5.2 สิลสัมปทา (ทำศีลให้ถึงพร้อม) มีวินัยเป็นฐานของการพัฒนาชีวิต คือรู้จักจัดระเบียบความเป็นอยู่กิจกรรมกิจการและสิ่งแวดล้อมให้อื้อโอกาสแก่การพัฒนาชีวิตคือมีพฤติกรรมที่ถูกต้องในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ด้วยการอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ด้วยการกินใช้ปัจจัย ๔ ในทางที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิต เกื้อหนุนการศึกษา การสร้างสรรค์ และระบบดุลยสัมพันธ์ของธรรมชาติ

1.5.3 ฉันทสัมปทา (ทำฉันทะให้ถึงพร้อม) มีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ คือเป็นผู้มีพลังแห่งความใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่ทำ ใฝ่สร้างสรรค์ ใฝ่สัมฤทธิ์ ใฝ่ความเป็นเลิศ อยากช่วยทำทุกสิ่งทุกคนที่ตนประสบเกี่ยวข้องให้เข้าถึงภาวะที่ดีงาม

1.5.4 อุตตสัมปทา (ทำตนให้ถึงพร้อม) มุ่งมั่นฝึกตนจนเต็มสุด ภาวะที่ความเป็นคนจะให้ถึงได้ คือระลึกอยู่เสมอถึงความจริงแท้แห่งธรรมชาติของมนุษย์ผู้เป็นสัตว์ที่ ฝึกได้ และต้องฝึกซึ่งเมื่อฝึกแล้วจะประเสริฐเลิศสูงสุดแล้วตั้งใจฝึกตน จนมองเห็นความยากลำบากอุปสรรคและปัญหา เป็นจุดเวทีที่ทดสอบและพัฒนาสติปัญญาความสามารถ มีจิตสำนึกในการพัฒนาตนยิ่งขึ้นไป จนเต็มสุดแห่งศักยภาพ ด้วยการพัฒนาที่พร้อมทุกด้าน ทั้งพฤติกรรม จิตใจ ปัญญา

1.5.5 ทิฏฐิสัมปทา (ทำทิฏฐิให้ถึงพร้อม) ถือหลักเหตุปัจจัยมองอะไรๆ ตามเหตุและผลคือตั้งอยู่ในหลักความคิดความเชื่อถือที่ดีงามมีเหตุผล ทั้งมีพฤติกรรมและจิตใจที่อยู่ในอำนาจเหตุผล แม้จะใฝ่ทำให้สำเร็จและดีงามสูงสุด ก็รู้เท่าทันความเป็นไปได้ภายในขอบเขตของเหตุปัจจัยที่มีและที่ทำ ตลอดจนไม่ปล่อยตัวเลื่อนไหลไปตามกระแสความตื่นข่าวและค่านิยม

1.5.6 อัปปรมาทสัมปทา (ทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม) ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาทคือ มองเห็นตระหนักถึงความไม่คงที่ ไม่คงทน และไม่คงตัว ทั้งของชีวิตและสิ่งทั้งหลายรอบตัวและเสริมสร้างเหตุปัจจัยของความเจริญงอกงาม โดยใช้เวลาทั้งคืนวันทีผ่านไปให้เป็นประโยชน์มากที่สุด

1.5.7 โยนิโสมนสิการสัมปทา (ทำโยนิโสมนสิการให้ถึงพร้อม) ฉลาดคิดแยกคายให้ได้ประโยชน์และความจริง คือ รู้จักคิด รู้จักพิจารณา มองเป็น คิดเป็น กับทั้งสามารถแก้ไขปัญหาและจัดทำดำเนินการต่างๆให้สำเร็จได้ด้วยวิธีการแห่งปัญญาที่จะทำให้พึ่งตนเองและเป็นที่พักพิงของคนอื่นได้ โดยระบุดุลสมมติหรือลักษณะของจิตอาสา มีดังนี้

1.5.7.1 ไม่เห็นแก่ตัวในการทำงานหรือเสียสละ

(Unselfishness)

1.5.7.2 ประกอบมีลักษณะท่าทางที่ดีเหมาะสม

(Bearing)

1.5.7.3 ถือความซื่อสัตย์สุจริต (Integrity)

1.5.7.4 มีความอดทนมุ่งมานะ (Endurance)

1.5.7.5 มีความเด็ดขาดหรือเด็ดเดี่ยว (Decisiveness)

1.5.7.6 เห็นอกเห็นใจเพื่อนร่วมงาน (Sympathy)

1.5.7.7 มีความยุติธรรม (Justice)

1.5.7.8 มีความรู้ (Knowledge)

1.5.7.9 มีความกระตือรือร้น (Enthusiasm)

จากทฤษฎีที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่าลักษณะของจิตอาสา คือ ความสำนึกที่มีต่อสังคมส่วนรวม โดยการเอาใจใส่และให้การช่วยเหลือ ผู้ที่จิตอาสาจะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่อาสาทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เช่น การเสียสละเงิน สิ่งของ เวลา แรงกาย และสติปัญญา เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทน และเต็มไปด้วยพลังแห่งความดีเพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและมีสันติสุข

จ้านงค์ ทองประเสริฐ (2552) ได้กล่าวถึง ลักษณะของจิตอาสาโดยสรุปความได้ว่า เมื่อมนุษย์พัฒนาทั้งด้านจิตใจ บุคลิกภาพ วิถีชีวิตบุคคล และสังคมไปพร้อมๆ กัน กลยุทธ์เชิงรุกในการพัฒนาหรือพุทธศาสนธำมณี ได้แสดงบทบาทของความเป็น นักจิตอาสาแบบเต็มตัว คือหน้าที่ของพุทธศาสนธำมณีได้ว่า หน้าที่โดยตรงพระสงฆ์ หรือพุทธศาสนธำมณีนั้น มีบัญญัติไว้ว่า เป็นผู้ให้ธรรมทาน ธรรมทานคือการให้ธรรมะ แสงความหมายออกไปว่า เป็นการพยายามชี้แจงแนะนำในเรื่องหลักความดีงาม หรือหลักการที่จะช่วยให้มนุษย์ได้ประสบสิ่งที่ดีงามสามารถแก้ไขปัญหาที่เป็นความทุกข์ความขัดข้องต่างๆ ในฐานะที่เป็นสถานเช่นนี้ ย่อมมีความเกี่ยวข้องกับสังคมอยู่ในตัว หรือจะว่าเกี่ยวข้องอยู่ตลอดเวลาก็ได้ โดยมีบทบาทในทางสังคมเองบ้างพฤติกรรม กิจกรรมและกิจการต่างๆ พระสงฆ์มีผลกระทบกระเทือนต่อสังคมไปด้วยเพราะฉะนั้นพระสงฆ์หรือพุทธศาสนธำมณีจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด และมีบทบาทสำคัญ ในวิถีชีวิตของสังคมแห่งมวลมนุษย์ ทั้งทางด้านศีลธรรมจรรยาและกิจกรรมทางโลกทางธรรม พุทธศาสนธำมณีได้รับการเคารพนับถืออย่างสูง พุทธศาสนธำมณียังมีหน้าที่ให้บริการด้านอื่นๆ อีกมากมายที่เป็นกลไกของรัฐบาลเข้าไปให้บริการเพื่อเป็นศูนย์กลางพระพุทธรูปแบบบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคมให้เกิดขึ้นภายในชุมชน เพื่อให้สังคมเกิดความมั่นคง และมีความอยู่เย็นเป็นสุขในการดำเนินชีวิตในสังคมสืบไป

กลุ่มที่ 3 กลุ่มศิลปะสร้างสรรค์

1. กิจกรรมการเรียนรู้ผ่านกระบวนการเชิงสร้างสรรค์

1.1 จิตตศิลป์ เป็นการบูรณาการกระบวนการสร้างสรรคงานศิลปะแขนงต่างๆ อาทิ ทัศนศิลป์ ดนตรี ละคร และการเคลื่อนไหวร่างกาย เข้ากับกระบวนการพินิจใคร่ครวญภายในอย่างลึกซึ้ง จากความเชื่อที่ว่า ศิลปะคือกระจกส่องสะท้อนและเป็นสะพานเชื่อมโยงภาวะภายในสู่การรับรู้ในระดับจิตสำนึกของผู้สร้างสรรคงาน ซึ่งในขั้นตอนหรือกระบวนการสร้างงานศิลปะนั้น ผู้สร้างจำเป็นจะต้องนำตนเองเข้าสู่ความไม่คุ้นชินที่เปิดโอกาสให้ได้เรียนรู้ในมิติใหม่ๆ รวมทั้งเผชิญหน้ากับสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจและตั้งศักยภาพสร้างสรรคภายในตนเองออกมาใช้อย่างเต็มที่ ดังนั้น ศิลปะจึงเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่ความเข้าใจในตนเองและความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อื่นและสรรพสิ่งรอบตัว ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับปัญญา จิตใจ และพฤติกรรมตามมา ตัวอย่างการใช้ศิลปะมาบูรณาการเพื่อเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงสู่การเรียนรู้จากภายในตน

1.2 มันทาลา มาจากภาษาสันสกฤต มันทา (Manda) แปลเป็นภาษาทิเบต ตรงกับคำว่า Dkyil ซึ่งหมายถึง แก่นศูนย์กลาง หรือที่นั่ง โดยใช้ในความหมายควบคู่ไปกับคำว่า โพธิ์ หรือการตื่น การบรรลุธรรม ซึ่งชี้ถึงสถานที่นั่งภายใต้ต้นโพธิ์ ที่ซึ่งการตรัสรู้อย่างสมบูรณ์ได้เกิดขึ้น ส่วนคำว่า ลา (la) หมายถึง วงล้อที่หลอมรวมแก่น ดังนั้น มันทาลา จึงแปลว่าที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ต่างๆ ในขณะที่ยืน 'และภาพเหล่านี้จะปรากฏในมโนทัศน์ของวัชรจารย์ (ครูบาอาจารย์ในพุทธศาสนานิกายวัชรยาน) สำหรับคนไทยเราเรียกคำวามันทาลาเป็นสำเนียงไทยว่า 'มณฑล' นั่นเอง ซึ่งก็มีความหมายสอดคล้องกัน

มันทาลาเป็นกิจกรรมหนึ่งของประเพณีของพุทธศาสนาสายทิเบต ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนความไม่ยังยืนอันเป็นธรรมชาติของสรรพสิ่ง ด้วยเป็นส่วนหนึ่งของหลักการทางศาสนาพุทธว่าทุกสิ่งล้วนไม่ยังยืน มันทาลาเป็นตัวอย่างหนึ่งของหลักการนี้ ด้วยการที่เมื่อใดก็ตามที่ถูกสร้างขึ้น และตามด้วยการทำพิธีและการดูจบสิ้นลงแล้ว มันทาลาก็จะถูกทำลายลงอย่างเป็นระบบ บางครั้งเรียกมันทาลาว่า ศิลปะทราย การกิจกรรมมันทาลา ได้ประยุกต์แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มาใช้โดยผ่านกิจกรรมมันทาลา (Mandala) มีหน่วยงานที่นำกิจกรรมมันทาลามาใช้ในการพัฒนาการทำงานร่วมกันของบุคลากร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดกิจกรรมพัฒนาการปฏิบัติงานของบุคลากรในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงาน และให้ผู้บริหารและบุคลากรได้ทำงานเป็นทีม ออกแบบ และสร้างสรรค เพื่อให้บุคลากรมีถ่ายทอดความรู้และนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้กับงานที่ปฏิบัติได้ และเพื่อให้มีการสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อการผ่านกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา

กิจกรรมมันทาลาเป็นกิจกรรมที่ชาวทิเบตนำมาพัฒนาเป็นสัญลักษณ์แทนความยังยืนของมนุษย์ หลอมจิตให้มีความอ่อนน้อม มีสติ มีความอดทน ยอมรับความต่าง และมีพลังในการทำงานอย่างมีความสุข

2. กิจกรรมการเรียนรู้ผ่านการเคลื่อนไหว

2.1 การเรียนรู้ ผ่านการเคลื่อนไหว (Movement Practices) เป็นการฝึกสังเกตและมีสติอยู่กับการเคลื่อนไหวร่างกายในรูปแบบต่างๆ เช่น การเดินจงกรม โยคะ ชี่กง ไทเก็ก ปาตวนจิน การเดินเข้าจังหวะ การเดินจงกรม รายละเอียดแต่ละกิจกรรมมีดังนี้

2.1.1 การเดินจงกรม คือการเดินเล่นโดยมีสติรู้อยู่กับการก้าวเดิน ไม่ว่าจะเดินเวลาใดหรือเดินสลับกับการกำหนดลมหายใจเข้าและออก เมื่อยกเท้าซ้ายก็ให้รู้ว่ายาก เมื่อย่างก็รู้ว่าย่าง เมื่อเหยียบก็รู้ว่ายเหยียบ เมื่อยกเท้าขวาก็ให้รู้ว่ายาก เมื่อย่างก็รู้ว่าย่าง เมื่อเหยียบก็รู้ว่ายเหยียบ เมื่อหยุดก็รู้ว่ายหยุด เมื่อหันกลับก็รู้ ถือฝึกให้รู้ทุกอิริยาบถของกาย (ประเวศ วะสี, 2550) การเดินจงกรม เลือกทางเดิน ถ้าให้ดีควรเป็นกลางแจ้งเย็นให้ตรงและความสมดุล ตั้งสมาธิอยู่ที่เท้าและจุดที่สัมผัสกับพื้น รู้สึกผ่อนคลายที่ช่วงแขนและปล่อยแขนตามสบาย ทอดสายตาไปข้างหน้าประมาณสองสามฟุต เริ่มต้นเดินช้าๆ ก้าวไปอย่างธรรมดาๆ และในขณะที่เดินให้กำหนดสติเริ่มต้น ที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของเท้า อาจเป็นที่ปลายเท้า หรือบริเวณฝ่าเท้า หรือส้นเท้า เริ่มต้นการเดินอย่างช้าๆ แต่ด้วยจังหวะการก้าวเดินตามปกติ ในขณะที่เดิน ให้ตระหนักรู้ในแต่ละส่วนที่นิ้วเท้า พื้นที่ภายใต้เท้าและพื้นดิน หรือส้นเท้า หลังจากนั้น ให้จดจำแต่ละขั้นตอน ยกเท้าขึ้น ส้นเท้าแตะพื้น เมื่อฝ่าเท้าลงแตะพื้น ส่วนอื่นๆ ของร่างกาย ลมหายใจ อุณหภูมิของร่างกาย สายลมที่พัดมาสัมผัสกับใบหน้า และอื่นๆ ตั้งสมาธิอยู่กับความรู้สึก สังเกตและรับรู้ความคิด แล้วปล่อยให้มันจางหายไป ผ่อนคลาย และเพลิดเพลินในการเดิน

ประโยชน์ของการเดินจงกรม ช่วยให้จิตเป็นสมาธิก่อนการนั่งสมาธิ พัฒนาความสมดุลและสมาธิ สร้างโอกาสให้เกิดการหยั่งรู้ภายใน ทำให้สุขภาพดีโดยการฟื้นฟูกล้ามเนื้อและกระดูกสันหลังบริเวณ ช่วยระบบการย่อยอาหาร และช่วยลดความเครียด เพิ่มความแข็งแรงของสมาธิและมีสติในการเคลื่อนไหว

2. การจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

การจัดการเรียนร่วม ยึดหลักการว่าเด็กพิการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อเด็กปกติได้รับการศึกษาในโรงเรียนปกติ เด็กพิการควรได้รับการศึกษาในโรงเรียนปกติด้วย โดยผู้วิจัยได้สรุปประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ประกอบด้วย ความเป็นมาของการเรียนร่วม ความของการเรียนร่วม ปรัชญาและทฤษฎีพื้นฐานของการเรียนร่วม หลักการของการจัดการเรียนร่วม ประโยชน์ของการเรียนร่วมและรูปแบบการเรียนร่วม รายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ความเป็นมาของการจัดการเรียนร่วม

การจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการ มุ่งเน้นการให้โอกาสการศึกษาที่เท่าเทียม เพื่อพัฒนาความสามารถให้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล การจัดการศึกษาให้สำหรับเด็กพิการจะต้องเหมาะสมกับความต้องการและความสามารถเด็กเหล่านี้ จึงจะสามารถทำให้เด็กได้รับประโยชน์เต็มที่จากการศึกษา ซึ่งความเป็นมาของการจัดการสำหรับเด็กพิการในประเทศไทย สรุปได้ดังนี้

ในอดีตคนพิการในประเทศไทยอยู่ในสภาพที่ถูกจำกัดสิทธิทางการศึกษา ดังจะเห็นได้จากการได้รับการยกเว้นจากการเข้าโรงเรียนตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2478 อันเป็นเหตุให้คนพิการขาดโอกาสทางการศึกษา ต่อมานักการศึกษาพิเศษได้พยายามจัดการศึกษาพิเศษให้แก่เด็กพิการ เด็กพิการประเภทแรกที่ได้รับการศึกษาพิเศษในประเทศไทย คือ เด็กตามบอด โดยมีบันทึกสดรีดาบอดชาวอเมริกัน ชื่อ เยเนวีฟ คอลฟิลด์ (Genvieve Caulfield) เป็นผู้ริเริ่มประดิษฐ์อักษรเบรลล์ภาษาไทย สำหรับเด็กตาบอดในปี 2481 และรับเด็กเข้ามาเรียน ต่อมา พ.ศ. 2482 มีการจัดตั้งมูลนิธิตาบอดแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ (วาริ ธีระจิตร, 2544) ต่อจากนั้นจึงมีผู้ริเริ่มจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการประเภทอื่นๆ เป็นการจัดอย่างไม่เป็นทางการ คือ เอกชน มูลนิธิ หรือผู้ใจบุญ เป็นผู้จัดทั้งสิ้นการจัดอย่างเป็นทางการจริงๆ นั้น เริ่มขึ้นเมื่อมีกองการศึกษาพิเศษเกิดขึ้นในกระทรวงศึกษาธิการในปี พ.ศ. 2494

กระทรวงศึกษาธิการ (2543) สรุปความเป็นมาของการศึกษาสำหรับเด็กพิการในประเทศไทยตามลำดับนี้ ในปี พ.ศ. 2478 ตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับประกาศยกเว้นให้เด็กพิการไม่ต้องเข้าเรียน พ.ศ. 2494 ทดลองเปิดโครงการและโรงเรียนพิเศษเฉพาะความพิการและจัดตั้งหน่วยทดลองสอนเยาวชนหูหนวกในโรงเรียนเทศบาล 17 วัดโสมนัสวิหาร พ.ศ. 2495 จัดตั้งมูลนิธิเศรษฐเสถียรและเปลี่ยนชื่อมูลนิธิเดิมเป็น มูลนิธิอนุเคราะห์คนหูหนวกแทน และใน ปี พ.ศ. 2507 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถได้โปรดเกล้าฯ ทรงรับมูลนิธิไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ และเปลี่ยนชื่อมูลนิธิใหม่เป็นมูลนิธิอนุเคราะห์คนหูหนวกในพระบรมราชินูปถัมภ์ พ.ศ. 2499 นักเรียนตาบอดเข้าเรียนกับนักเรียนปกติเป็นครั้งแรกในระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนเซนต์คาเบรียล พ.ศ. 2500 เริ่มจัดชั้นพิเศษสำหรับเด็กเรียนซ้ำเข้าเรียนร่วมในโรงเรียนปกติ ระดับประถมศึกษาครั้งแรก 7 แห่ง พ.ศ. 2501 กรมสามัญศึกษาจัดทำโครงการสอนเด็กเจ็บป่วยด้วยโรคโปลิโอ(ไขสันหลังอักเสบ) ตามเตียงแบบต่อตัวที่โรงพยาบาลศิริราชตั้งมูลนิธิสงเคราะห์ คนพิการขึ้น ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นมูลนิธิอนุเคราะห์คนพิการในพระบรมราชินูปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พ.ศ. 2503 กระทรวงสาธารณสุขจัดตั้งโรงพยาบาลปัญญาอ่อนซึ่งต่อมาคือโรงพยาบาลราชานุกุล พ.ศ. 2504 -2508 จัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กพิเศษ และในปี พ.ศ. 2508 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้พระราชทานชื่อใหม่ว่าโรงเรียนศรีสังวาล พ.ศ. 2504 จัดตั้งโรงเรียนสอนคนหูหนวกขึ้น

อีกแห่งปัจจุบันคือโรงเรียนโสตศึกษาทุ่งมหาเมฆ พ.ศ.2505-2509 ขยายการเปิดชั้นเรียนร่วมสำหรับเด็ก ที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน ประเภทหูตึงขึ้นในโรงเรียนพญาไท ซึ่งเป็นชั้นเรียนพิเศษคู่ขนานกับชั้นประถมศึกษาปกติ มีครูการศึกษาพิเศษเป็นผู้สอนและฝึกแก้ไขการพูดให้นักเรียน ชั้นเรียนในลักษณะนี้ยังคงดำเนินการอยู่จนกระทั่งปัจจุบันนี้ แม้ว่าจะมีโครงการจัดชั้นเรียนร่วมลักษณะอื่น ๆ พ.ศ. 2521-2526 มีการตั้งศูนย์ทดลองสอนเด็กหูพิการชั้นเด็กเล็กขึ้นในวิทยาลัยครูสวนดุสิต พร้อมทั้งเปิดสอนวิชาการศึกษาพิเศษ ในระดับปริญญาเป็นแห่งแรก พ.ศ.2513 จัดให้เด็กอนุบาลปกติเข้ามาเรียนร่วมกับเด็กหูตึง นับเป็นวิธีการจัดการเรียนร่วมแบบหนึ่งที่เรียกว่า Reversed Integration ตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 เป็นต้นมา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ขยายโครงการสอนเด็กเรียนช้าและเด็กหูตึงเรียนร่วมในระดับประถมศึกษา พ.ศ. 2520-2531 มูลนิธิช่วยคนปัญญาอ่อนในพระบรมราชูปถัมภ์ประกาศจัดตั้งโรงเรียนสำหรับเด็กและบุคคลปัญญาอ่อนขยายงานไปสู่ภูมิภาคที่จังหวัดนครปฐม เชียงใหม่ อุตรธานี และสงขลา พ.ศ.2529 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ดำเนินงานจัดการเรียนร่วมภายใต้ ชื่อโครงการพัฒนารูปแบบการจัดการประถมศึกษาสำหรับเด็กพิการเรียนร่วมกับเด็กปกติ ในกรุงเทพมหานครทดลองจัดการเรียนร่วมสำหรับเด็กพิการ 2 ประเภท คือ เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินและสติปัญญา และในปี พ.ศ. 2533 ขยายไปยังจังหวัดต่าง และปี พ.ศ. 2538 ขยายผลการจัดการเรียนร่วมได้ครบทุกจังหวัด และเมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2542 กระทรวงศึกษาธิการได้นำเสนอคณะรัฐมนตรีขออนุมัตินโยบายประกาศให้ “พ.ศ.2542 เป็นปีการศึกษาเพื่อคนพิการ” โดยมีนโยบายว่า “คนพิการทุกคนที่อยากเรียนต้องได้เรียน” ทั้งนี้เพื่อเร่งรัด ปรับปรุง และขยายบริการการศึกษาสำหรับคนพิการให้ทั่วถึงและมีคุณภาพ ในปี พ.ศ.2543 กำหนดนโยบายเพิ่มเติมว่า “คนพิการทุกคนต้องได้เรียน โดยได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม” และในปี พ.ศ.2547 จัดทำโครงการโรงเรียนแกนนำจัดการเรียนร่วม จำนวน 390 โรงเรียนซึ่งได้ดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน

การจัดการศึกษาพิเศษในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา จากประสบการณ์ทั่วโลกชี้ให้เห็นว่าการจัดการศึกษาพิเศษสามารถบรรลุผลสำเร็จได้ดีที่สุด โดยการเรียนร่วมอยู่ในโรงเรียนทั่วไป แต่ทั้งนี้จะต้องอาศัยความพยายามร่วมกันทั้งฝ่ายโรงเรียน ซึ่งได้แก่ ครู เจ้าหน้าที่ เพื่อน ฝ่ายครอบครัว และอาสาสมัครกลุ่มต่างๆ รวมถึงแพทย์ นักจิตวิทยา นักกายภาพบำบัด นักสังคมสงเคราะห์และอื่นๆ ที่ต้องร่วมมือกันอย่างสหวิทยาการ

2.2 ความหมายของการจัดการเรียนร่วม

คอฟแมน และคณะ (Kauffman and other, 1975 อ้างถึงใน อภิสิทธิ์เดชกำภู, 2544) ได้ให้คำจำกัดความต้องการเรียนร่วมไว้ว่า เป็นการรวมเด็กพิเศษไว้กับเด็กปกติในด้านเวลา ด้านการเรียนการสอน และมีการกำหนดแบ่งหน้าที่รับผิดชอบระหว่างบุคลากรฝ่ายบริการ ฝ่ายสอน และฝ่ายสนับสนุน ทั้งในด้านการการศึกษาปกติและด้านการศึกษาพิเศษในความหมายของการเรียนร่วมไว้ว่าเป็นการจัดการศึกษาให้เด็กพิการชั้นไม่

รุนแรงและอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีความจำกัดน้อยที่สุด โดยมีพื้นฐานจากปรัชญาความเสมอภาคทางการศึกษา จัดให้มีแผนการเรียนรู้เป็นรายบุคคล เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ความสัมฤทธิ์ทางการเรียนและให้เขาดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข จรัล ทองปิยะภูมิ (2531) กล่าวถึงความหมายของการเรียนร่วม คือ การผสมผสานกันของการศึกษาภาคปกติกับการศึกษาพิเศษ การบริหารโรงเรียนในโครงการเรียนร่วม จึงไม่ใช้การบริหารโรงเรียนปกติที่มีเด็กพิเศษมาฝากป็นอยู่ในโรงเรียน แต่การบริหารโรงเรียนในโครงการเรียนร่วมจะต้องเป็นการเอาคุณค่าปรัชญา หลักการและกลวิธีของการศึกษาพิเศษ เข้ามาประสานงานกับศาสตร์และศิลป์ของการบริหารโรงเรียนปกติ ดังนั้น การบริหารโรงเรียนไม่ว่าจะเป็นด้านวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านกิจกรรมนักเรียน ด้านธุรการหรือในด้านความสัมพันธ์กับชุมชน ซึ่งต้องถือว่าการเรียนร่วมเป็นวัตถุประสงค์ประการหนึ่งของโรงเรียน วารี ธีระจิตร (2544) กล่าวว่า การเรียนร่วมเป็นการรวมเด็กพิเศษไว้กับเด็กในด้านเวลา ด้านการเรียนการสอน และด้านสังคม ภายใต้พื้นฐานการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล รวมทั้งการปรับตัวทางสังคม เพื่อให้เด็กมีประสบการณ์ตรงและสามารถพัฒนาตนเองให้ได้มากที่สุด สำนักงานคณะกรรมการการประถม ศึกษาแห่งชาติ (2541) กล่าวถึง การเรียนร่วมว่า คือ การจัดการศึกษาให้แก่เด็กที่มีความต้องการพิเศษ ได้แก่ เด็กที่มีความบกพร่องทุกประเภท และเด็กปัญญาเลิศได้เรียนร่วมกับเด็กปกติ โดยคำนึงถึงความสามารถของแต่ละคน เพื่อส่งเสริมให้มีโอกาสเรียนรู้และดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข

คณะกรรมการคัดเลือกและจำแนกความพิการ เพื่อการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543) กล่าวว่า การเรียนร่วม หมายถึง การจัดให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษและเด็กพิการเข้าไปในระบบการศึกษาทั่วไป มีการร่วมกิจกรรมและใช้เวลาว่างในแต่ละวัน ระหว่างเด็กที่มีความต้องการพิเศษและเด็กพิการกับเด็กทั่วไปการเรียนร่วมในแนวคิดใหม่ เป็นความร่วมมือและรับผิดชอบร่วมกัน (Collaboration) ระหว่างครูทั่วไประหว่างครูการศึกษาพิเศษในโรงเรียน เพื่อดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนและบริการต่างๆ ให้กับนักเรียนในความดูแล และสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2545) กล่าวถึง การเรียนร่วมไว้ว่า การเรียนร่วม หมายถึง การที่เด็กที่มีความต้องการพิเศษได้เรียนในโรงเรียนปกติใกล้บ้าน โดยไม่มีการแบ่งแยก ได้เรียนกับเพื่อนในวัยเดียวกันการช่วยเหลือสนับสนุนอื่นๆ จะจัดในสภาพแวดล้อมในห้องเรียนปกติ ทั้งนี้ โรงเรียนจะต้องมีการปรับเปลี่ยนระบบให้มีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของเด็กแต่ละคนและเด็กทุกคน มีฐานะเป็นสมาชิกหนึ่งของโรงเรียน มีสิทธิ มีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน และสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ (2551) กล่าวถึงพระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ.2551 ได้ให้ความไว้ว่า การเรียนร่วม หมายถึง การจัดให้คนพิการได้เข้าศึกษาในระบบศึกษาทั่วไปทุกระดับและหลากหลาย รูปแบบ รวมถึงการจัดการศึกษาให้สามารถรองรับการเรียนการสอนสำหรับคนทุกกลุ่มรวมทั้งคนพิการ

ซึ่ง ยูเนสโก (Unesco, 2005) ได้ให้นิยามของการเรียนรวมว่า การเรียนรวม เป็นกระบวนการที่เกี่ยวพันและตอบสนองต่อความหลากหลายของผู้เรียนที่มีลักษณะของความต้องการที่แตกต่างกันของผู้เรียนเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากหลายฝ่ายเกี่ยวกับการเรียนรู้วัฒนธรรมและชุมชนเป็นกระบวนการที่พยายามลดการแบ่งแยกหรือการแยกออกจากกันทางการศึกษาเป็นกระบวนการที่เน้นให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรหรือเนื้อหาที่จะนำมาใช้สอนเด็กวิธีที่ครูนำมาใช้สอน ตลอดจนกลไกต่างๆ ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ รวมไปถึงการวัดผลประเมินผล ซึ่งจะต้องครอบคลุมการศึกษาสำหรับเด็กทุกคน ตามความเหมาะสมกับอายุและความสามารถของเด็ก และถือเป็นความรับผิดชอบของระบบการศึกษาที่จะต้องดำเนินการดังกล่าว อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ กลีเวอร์ (Kliwer, 2007) กล่าวว่า การเรียนรวม (Inclusive Education) หมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่ยึดปรัชญาของการอยู่ร่วมกัน(Inclusion) เป็นหลักนั่น คือ การสอนที่ดีเป็นการสอนที่ครูกับนักเรียนช่วยกันให้ทุกคนเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน โดยการสร้างวิสัยทัศน์ใหม่ให้กับชุมชนและโรงเรียน การอยู่ร่วมกัน (Inclusion) จึงเป็นการทำให้ทุกคนเป็นสมาชิกที่ดี เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ดังนั้น การอยู่ร่วมกัน (Inclusion) จึงมีความหมายรวมไปถึงกิจกรรมทุกชนิดที่จะนำไปสู่การสอนที่ดี (Good Teaching) ซึ่งเป็นการคิดอย่างรอบคอบเพื่อหาหนทางให้นักเรียนทุกคนสามารถเรียนได้ เป็นการกำหนดทางเลือกหลายๆ ทาง การให้นักเรียนทุกคนสามารถเรียนรวมกันได้ไม่ว่าเขาจะมีความบกพร่องหรือไม่ก็ตาม และ The Ition Kong Instute of Education (2007 อ้างถึงใน ผดุง อารยะวิญญู และวาสนา เลิศศิลป์, 2551) กล่าวว่าไว้ว่าการเรียนรวม (Inclusion) เป็นปรัชญาที่มีความเชื่อว่าทุกคนเท่าเทียมกันทุกคนควรได้รับการยอมรับที่มองเห็นคุณค่าอย่างเท่าเทียมกัน บนรากฐานของสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ดังนั้น บุคคลทุกคนในชุมชนไม่ว่าจะมีความบกพร่องหรือไม่ก็ตาม จะต้องมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทุกชนิดในชุมชน รวมทั้งกิจกรรมทางการศึกษา การให้การศึกษาดังกล่าวเรียกว่าการเรียนรวม (Inclusive Education) เป็นการให้การศึกษาแก่เด็กปกติรวมกับเด็กที่มีความต้องการพิเศษโดยไม่มีการแบ่งแยก แต่จะต้องมีระบบการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนจึงจะทำให้การเรียนรวมดำเนินไปได้ผู้บริหารและบุคลากรโรงเรียนจะต้องเข้าใจและให้ความร่วมมือในการให้การศึกษาที่คำนึงถึงความแตกต่าง

จากความหมายของการเรียนรวมที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การเรียนรวม คือการจัดการศึกษาบนพื้นฐานความเชื่อในเรื่องของสิทธิมนุษยชน และความแตกต่างระหว่างบุคคลที่ต้องจัดการศึกษาให้กับเด็กทุกคน และต้องจัดการศึกษาอย่างเหมาะสม เป็นการศึกษาที่ไม่มีการแบ่งแยกตั้งแต่ระดับชั้น ตลอดจนการดำรงชีวิตในสังคม จะต้องดำเนินการไปในลักษณะรวมกัน ที่ทุกคนต่างเป็นส่วนหนึ่งสังคม ทุกคนยอมรับซึ่งกันและกัน และใช้ชีวิตร่วมกันโดยไม่มีการแบ่งแยก

2.3 ปรัชญาและทฤษฎีพื้นฐานของการจัดการเรียนร่วม

ปรัชญาของการเรียนร่วม นักการศึกษาพิเศษ และนักวิชาการได้เสนอ ปรัชญาของการเรียนร่วม ไว้หลากหลายแนวคิด ทุกแนวคิดล้วนน่าสนใจและน่าจะเป็นแนวทาง ในการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วมที่น่าสนใจ รายละเอียด ดังนี้

บ๊องอร์ ดันปาน (2535) สรุปแนวคิดไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. มนุษย์ทุกคนย่อมสิทธิเท่าเทียมกันในโอกาสทางการศึกษา ดังนั้น การ จัดระบบการศึกษาต้องจัดบริการการศึกษาให้แก่มนุษย์ทุกคน โดยไม่แบ่งแยกความบกพร่อง หรือฐานะเศรษฐกิจและสังคม จึงควรจัดโครงการและปรับปรุงการปฏิบัติให้เหมาะสมกับความ ต้องการจำเป็นของแต่ละบุคคล

2. มนุษย์ทุกคนย่อมสิทธิเท่าเทียมกันในการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังนั้น การ จัดเตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียนและวัยเรียน เพื่อให้เด็กพิเศษอยู่ร่วมกับเด็กปกติ ย่อม เกิดคุ่มค่า และสร้างสรรค์สังคม เพราะเหล่านี้นี้มีความเข้าใจอันดีต่อกัน มีการยอมรับซึ่งกันและ กัน เมื่อเด็กเหล่านี้เติบโตเป็นผู้ใหญ่จะไม่เกิดการแบ่งแยกความแตกต่างของมนุษย์ในสังคม

3. การเรียนการสอนในชั้นเรียนย่อมสนองความแตกต่างของบุคคล ดังนั้น การ จัดเด็กพิเศษให้เข้าเรียนในชั้นเรียนร่วม จึงควรได้มีการปรับปรุงการเรียนการสอนให้เป็น การสอนเพื่อบุคคลทั่วไป เพื่อให้พัฒนาความพร้อมและความรู้ความสามารถของผู้เรียนทุกคน ให้พัฒนาทุกด้าน ด้วยวิธีการและกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อ ให้ เกิดศักยภาพที่จะดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมที่สุด

ผดุง อารยะวิญญู (2539) ได้สรุปทฤษฎีพื้นฐานการเรียนร่วม ดังนี้

1. ในสังคมมนุษย์มีทั้งคนปกติและที่มีความบกพร่องต่างๆ เมื่อสังคมไม่ สามารถแยกคนที่มีความบกพร่องออกจากสังคมปกติได้ ดังนั้น ไม่ควรแยกการศึกษาเฉพาะ ด้านใดด้านหนึ่ง ควรให้เด็กพิเศษเรียนด้วยเด็กปกติเท่าที่จะสามารถจะทำได้

2. เด็กพิเศษมีความต้องการและความสามารถซึ่งต่างจากเด็กปกติ ดังนั้น ควรจัดรูปแบบและวิธีการให้แตกต่างไปจากเด็กปกติหรือเด็กพิเศษ เพื่อให้เด็กมีศักยภาพใน การเรียนรู้อย่างเต็มที่

3. เด็กแต่ละคนมีความสามารถแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นเด็กปกติหรือเด็ก พิเศษการศึกษาจะช่วยให้ความสามารถแต่ละคน ปรากฏเด่นชัดขึ้น

4. เด็กแต่ละคนมีพื้นฐานแตกต่างกันทางการเลี้ยงดูจากครอบครัว เศรษฐกิจ สังคมสติปัญญาการศึกษาจะช่วยให้แต่ละคนได้เรียนรู้เพื่อปรับตัวเข้าหากันและให้ทันกับการ เปลี่ยนแปลงของโลก

5. เด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกันในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และ สังคมการจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องจัดเพื่อพัฒนาทุกด้านให้สูงสุดตามความสามารถของแต่ละ บุคคล

วารี ธีระจิตร (2544) กล่าวว่า การจัดการศึกษาพิเศษโดยทั่วไปตั้งอยู่บนรากฐานความเชื่อหรือหลักปรัชญา ดังนี้

1. ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันในการที่จะได้รับบริการทางการศึกษาไม่ว่าจะเป็นคนพิการหรือคนปกติ เมื่อรัฐจัดการศึกษาให้แก่เด็กปกติแล้วก็ควรจัดการศึกษาให้แก่เด็กพิเศษด้วย หากเด็กพิเศษไม่สามารถเรียนในโปรแกรมการศึกษาที่รัฐจัดให้เด็กปกติได้ ก็เป็นหน้าที่ของรัฐจะจัดการศึกษาให้สนองต่อความต้องการของเด็กพิเศษ
2. เด็กพิเศษคนใดได้รับการศึกษาควบคู่ไปกับการบำบัด การฟื้นฟูสมรรถภาพทุกด้าน โดยเร็วที่สุดในทันทีที่ทราบว่าเด็กมีความต้องการพิเศษ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเตรียมเด็กให้พร้อมที่จะเรียนต่อไป และมีพัฒนาการทุกด้านถึงขีดสุด
3. การจัดการศึกษาพิเศษ ควรคำนึงถึงการอยู่ร่วมสังคมกับคนปกติอย่างมีประสิทธิภาพ การเรียนการสอนเด็กเหล่านี้ จึงควรให้เรียนร่วมกับเด็กเหล่านี้ จึงควรให้เรียนร่วมกับเด็กปกติให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เว้นแต่เด็กพิเศษผู้นั้นมีสภาพความพิการหรือความบกพร่องในขั้นรุนแรง จนไม่อาจเรียนร่วมได้ อย่างไรก็ตามควรให้เด็กสัมผัสกับสังคมคนปกติ
4. การจัดการศึกษาพิเศษต้องปรับให้เหมาะสมกับสภาพความเสียเปรียบของเด็กพิเศษแต่ละประเภท โดยใช้แนวทางการศึกษาของเด็กปกติ
5. การศึกษาพิเศษและการฟื้นฟูบำบัดทุกด้าน ควรจัดเป็นโปรแกรมให้เป็นรายบุคคล ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนบางอย่าง อาจจัดเป็นกลุ่มเล็กสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องหรือมีความต้องการคล้ายคลึงกัน และอยู่ในระดับความสามารถที่ใกล้เคียงกัน
6. การจัดโปรแกรมการสอนเด็กพิเศษ ควรเน้นที่ความสามารถของเด็กและให้เด็กมีโอกาสได้ประสบความสำเร็จมากกว่าที่คำนึงถึงความพิการที่ความบกพร่อง เพื่อทำให้เด็กมีความบกพร่อง แต่ก็ยังมีความสามารถบางอย่างเท่ากับหรือดีกว่าคนปกติ ซึ่งจะช่วยให้เด็กสามารถปรับตัวได้ดีขึ้น
7. การศึกษาพิเศษควรมุ่งให้เด็กมีความเข้าใจ ยอมรับตนเอง มีความเชื่อมั่น มีสัจการแห่งตน และมุ่งให้ช่วยตนเองได้ ตลอดจนความรับผิดชอบต่อตนเอง และสังคม
8. การศึกษาพิเศษ ควรจัดทำอย่างต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่เกิดเรื่อยไป ขาดตอนไม่ได้ และควรเน้นเรื่องอาชีพด้วย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2545) กล่าวถึงแนวคิดและมุมมองในการจัดการศึกษาพิเศษแบบดั้งเดิมและแบบใหม่ ไว้ดังนี้

1. แบบดั้งเดิม (Tradition Approach) มองว่าอุปสรรคในการเรียนและการมีส่วนร่วมในสังคมของนักเรียนเกิดจากความพิการ หรือความบกพร่องของนักเรียน และนักเรียนจะต้องเป็นผู้ที่ถูกปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสังคมปกติ ซึ่งเป็นมุมมองบนพื้นฐานของรูปแบบทางการแพทย์ (Medical Model) เน้นการประเมินเด็กโดยผู้เชี่ยวชาญ เป็นผู้วินิจฉัยและจัดเด็กเข้าโปรแกรมที่จัดเตรียมไว้แล้วในโปรแกรมที่คิดว่าเหมาะสม และเน้นการเปลี่ยนแปลง

นักเรียนโดยการสอนเสริมวิชาที่เป็นประโยชน์กับนักเรียน โดยการบูรณาการวิชาชีพผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ และการช่วยเหลือระยะแรกเริ่มอย่างเป็นทางการ

2. แบบใหม่ (Inclusionary Approach) มองว่าอุปสรรคในการเรียนและมีส่วนร่วมในสังคมเกิดขึ้นเนื่องจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนและบริบทแวดล้อม เช่น ผู้คน สถาบัน นโยบาย วัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นมุมมองบนพื้นฐานของรูปแบบทางสังคม (Social Model) เน้นที่การตรวจสอบการสอน /องค์ประกอบในการเรียนรู้ และเน้นการปรับเปลี่ยนโรงเรียนให้สามารถตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของนักเรียน เช่น การปรับหลักสูตร ตารางสอน วิธีการสอน การสนับสนุนช่วยเหลืออย่างไม่เป็นทางการ และความเชี่ยวชาญในการสอนของครูทั่วไปในสภาพแวดล้อม ในห้องเรียนปกติ รวมทั้งการปรับเปลี่ยนนโยบายและวัฒนธรรมในการทำงาน

จากแนวคิด ปรัชญาและทฤษฎีพื้นฐานการเรียนร่วม หลายแนวคิดจากผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการดังกล่าวมาแล้วข้างต้น สรุปได้ว่า ในการจัดการเรียนร่วมนั้นแนวคิดสำคัญที่เป็นจุดเริ่มต้นคือความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันของมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมร่วมกันอย่างสันติสุข โดยแนวคิดดังกล่าวยังสนองตอบการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ซึ่งมุ่งจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ ด้วยรูปแบบที่สมบูรณ์และมีประสิทธิภาพสูงสุดด้วยการเรียนรู้ เพื่อการดำรงชีพร่วมกันในสังคมด้วยสันติและมีความสุขเช่นกัน

2.4 หลักการของการจัดการเรียนร่วม

มีนักวิชาการได้กำหนดหลักการในการจัดการเรียนร่วมไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้ ศรียา นิยมธรรม (2531) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบที่ช่วยให้เด็กประสบความสำเร็จในการเรียนร่วม ไว้ดังนี้

1. ครูต้องมีทัศนคติที่ดีต่อเด็กเหล่านี้ มีความสัมพันธ์กับเพื่อนครูผู้ปกครอง
 2. ผู้บริหารเป็นผู้กำหนดนโยบายเอื้อต่อสิ่งต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอน
 3. ผู้ปกครอง เป็นผู้อบรมเลี้ยงดูเด็ก และสร้างทัศนคติที่ดีต่อเด็ก
- ผดุง อารยะวิญญู (2539) ได้กล่าวว่า
1. การเรียนร่วมนั้นความเริ่มเมื่อเด็กอายุยังน้อย ดังนั้นควรเริ่มเรียนร่วมนั้นตั้งแต่ในชั้นปฐมวัย
 2. ให้โอกาสแก่ครูผู้สอนเด็กปกติในการตัดสินใจว่าจะรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษเข้ามาเรียนร่วมในชั้นที่ตนสอนหรือไม่
 3. สถานศึกษาที่จะบริการด้านการเรียนร่วมต้องมีความพร้อมด้านบุคลากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูผู้ทำหน้าที่สอนเด็กปกติและเด็กพิเศษ

4. ในการเตรียมความพร้อมของสถานศึกษานั้น ควรมีการชี้แจงทำความเข้าใจและ อบรมครู เจ้าหน้าที่ของโรงเรียนและนักเรียนที่เกี่ยวกับโครงการเรียนร่วมที่จะเริ่มขึ้นในสถานศึกษาแห่งนั้น ให้เข้าใจถึงบทบาทและความรับผิดชอบ

5. สถานศึกษาต้องมีเครื่องมือเครื่องใช้ ตลอดจนอุปกรณ์อันจำเป็นในการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมและเพียงพอ

6. ควรมีแผนการศึกษาสำหรับเด็กเป็นรายบุคคล (Individual Education Program) หรือ ใช้ชื่อย่อว่า IEP เพราะการศึกษาเป็นรายบุคคลนี้จะช่วยให้การศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษบรรลุเป้าหมายได้

7. หากไม่จำเป็นแล้วไม่ควรแยกเด็กที่มีความต้องการพิเศษออกจากเด็กปกติในแง่ของการให้บริการเรียนการสอน ทั้งนี้ เพื่อให้เด็กปกติได้เข้าใจถึงความต้องการและความสามารถของเด็กที่มีความต้องการพิเศษ

8. การประเมินพัฒนาการและการเรียนของเด็กต้องกระทำสม่ำเสมอด้วยวิธีการประเมินที่เชื่อถือได้

9. ศึกษาข้อบกพร่องของการจัดการเรียนร่วมอยู่เสมอและหาทางแก้ไขปรับปรุง ให้บริการดังกล่าวมีประสิทธิภาพ

เรย์โนลด์ และเบิร์ช (Reynolds and Birch, 1977 อ้างถึงใน ผดุง อารยะวิญญู, 2533) กล่าวว่า องค์ประกอบที่ทำให้การเรียนร่วมเด็กที่มีความต้องการพิเศษกับเด็กปกติประสบความสำเร็จ มี 10 ประการ ได้แก่

1. ครูจะต้องทำงานประสานกัน และร่วมมือกันอย่างดีระหว่างครูการศึกษาพิเศษกับครูปกติ
2. หากครูที่สอนเด็กปกติมีปัญหาในการสอนเด็กที่มีความต้องการพิเศษ โรงเรียนควรหาทางแก้ไข
3. ครูผู้สอนควรมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนร่วม ดังนี้
 - 3.1 มีความเชื่อว่าเด็กทุกคนมีสิทธิได้รับการศึกษา
 - 3.2 ควรมีความตั้งใจในการสอน
 - 3.3 ควรมีการวางแผนการศึกษาอย่างรอบคอบ
 - 3.4 ควรจัดการเรียนการสอนให้มีการยืดหยุ่นได้ รวมทั้งขนาดของชั้นเรียนควรยืดหยุ่นตามจำนวนและความต้องการของเด็ก
 - 3.5 ควรระลึกว่าพัฒนาการของเด็กสำคัญเช่นเดียวกับผลสัมฤทธิ์การเรียน
 - 3.6 จัดอบรมครูปกติให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความต้องการของเด็กที่มีความต้องการพิเศษ
 - 3.7 การเรียนร่วมควรได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียน

3.8 มีการประเมินการเรียนรู้ความก้าวหน้าในการเรียนของเด็กอย่างสม่ำเสมอ

3.9 ใช้แหล่งทรัพยากรจากชุมชนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

3.10 ผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมและรับรู้เกี่ยวกับการเรียนร่วม

3.11 โรงเรียนควรมีความพร้อมก่อนลงมือจัดการเรียนการสอน

3.12 การคัดเลือกเด็กเข้าเรียนร่วมควรพิจารณาความพร้อมของเด็กเป็นสำคัญ

สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ (2551) กล่าวถึงเกณฑ์ของสำนักงาน ก.ค.ศ. ได้กำหนดสัดส่วน ครู: นักเรียนพิการ แต่ละประเภทไว้ คือบุคคลที่มีความบกพร่องทางการเห็น 1 : 5 คน บุคคลที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน 1 : 5 คน บุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกายหรือสุขภาพ 1 : 5 คน บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา 1 : 4 คน บุคคลพิการซ้อน 1 : 4 คน บุคคลออทิสติก 1 : 4 คน บุคคลที่มีความบกพร่องทางการพูดและภาษา 1 : 4 คน และบุคคลที่มีปัญหาทางพฤติกรรมหรืออารมณ์ 1 : 4 คน

ผดุง อารยะวิญญู (2542) กล่าวว่า การเรียนร่วมเป็นปรัชญาเป็นแนวคิด เป็นความเชื่อของนักการศึกษาและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดศึกษาพิเศษ แนวคิดนี้อาจสะท้อนหลักการต่างๆ ดังนี้

1. ความยุติธรรมในสังคม (Social Justice) เด็กที่มีความต้องการพิเศษเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อเด็กปกติทุกคนได้รับการศึกษาในโรงเรียนปกติ เด็กที่มีความต้องการพิเศษ ควรได้รับการศึกษาในโรงเรียนปกติด้วย หากคิดกันไม่ไห้เด็กที่มีความต้องการพิเศษเข้าเรียนปกติหลายคนมีความเชื่อว่า นั่นคือความไม่ยุติธรรมในสังคม ที่ใดไม่มีความยุติธรรมที่นั่นจะตามมา ซึ่งความสับสนวุ่นวายในภายหลัง นักการศึกษาจำนวนมากเชื่อว่า ความยุติธรรมในสังคม ซึ่งจะนำมาซึ่งความสงบสุขในสังคมนั้น มีความสัมพันธ์กับความต้องการทางสังคมของเด็ก กล่าว คือ เด็กทุกคนรวมทั้งมีความต้องการพิเศษทางการศึกษา ต้องการความรัก ต้องการความสนใจต้องการยอมรับ ต้องการมีบทบาท และมีส่วนร่วมในสังคม เพราะมนุษย์ทุกคนทุกนามล้วนเป็นสัตว์สังคมทั้งสิ้น การศึกษาพิเศษในอดีตที่ผ่านมามุ่งเห็นความแตกต่างมากกว่ามุ่งเน้นความเหมือน มุ่งเน้นจุดอ่อนหรือความไม่สามารถของเด็ก แทนที่จะเน้นความสามารถ ซึ่งเด็กที่มีความต้องการพิเศษมีความสามารถ มากมาย บางคนมีความสามารถมากกว่าคนปกติเสียอีก ดังนั้นแนวการจัดการศึกษาพิเศษ จึงมุ่งเน้นความสามารถของเด็ก และการยอมรับของสังคม

2. การคืนสู่สภาวะปกติ (Normalization) ในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมามีความเคลื่อนไหว ในการจัดการพิเศษในลักษณะที่เป็นการคืนสู่สภาวะปกติ ซึ่งหมายถึง การจัดสภาพการใดๆ เพื่อให้ผู้ที่มีความบกพร่องทางด้านต่างๆ สามารถได้รับบริการ เช่นเดียวกับคนปกติ เช่น ในด้านที่อยู่อาศัย ในอดีตคนพิการมักถูกส่งเข้าไปในสถานสงเคราะห์ต่อมา มีการสร้าง

บ้าน สำหรับคนพิการขึ้นในชุมชน เพื่อให้ดำรงอยู่ในสังคม และเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การสร้างสถานสงเคราะห์คนพิการในรูปแบบต่างๆ จึงลดลงและหันมาให้บริการผู้บกพร่อง ในลักษณะดังกล่าวแทน ผู้ที่มีความบกพร่องอาจมีส่วนร่วมในกิจกรรมกีฬา ดนตรี ศิลปะ วัฒนธรรมต่างๆ เช่นเดียวกับคนปกติ ความเคลื่อนไหว มีขึ้นในระบบการศึกษาเช่นเดียวกัน มีการหยุดขยายงานโรงเรียนเฉพาะหรือโรงเรียนพิเศษ เช่น โรงเรียนโสตศึกษา โรงเรียนสอนคนตาบอด แต่หันมาส่งเสริมให้เด็กได้เรียนในโรงเรียนปกติ เด็กที่อยู่ในโรงเรียนเฉพาะทั้งหลายก็ถูกส่งกลับบ้าน เพื่อให้เข้าเรียนในโรงเรียนใกล้บ้าน โรงเรียนพิเศษเป็นจำนวนมาก จึงถูกปิดลง

3. สภาพแวดล้อมที่มีข้อจำกัดน้อยที่สุด (Least Restrictive Environment) หลักสำคัญประการหนึ่งในการจัดการศึกษาก็คือการจัดให้เด็กเรียนในสภาพแวดล้อมที่มีข้อจำกัด น้อยที่สุด จึงจะเป็นผลดีกับเด็กมากที่สุดโดยเด็กได้รับประโยชน์มากที่สุด โรงเรียนเรียนร่วมเป็นโรงเรียนที่เปิดโอกาสให้กับทุกคนรวมทั้งเด็กที่มีความต้องการพิเศษทางการศึกษา ด้วยเปิดโอกาสให้ครูได้เข้าใจเด็กว่าในโลกนี้ยังมีเด็กประเภทนี้อยู่ในโลกอยู่รวมสังคมกับเรา เขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมจะทำเป็นเอาหูไปนา เอาตาไปไร่ ไม่ยอมเห็น ไม่ยอมรับเด็กเหล่านี้ต่อไปไม่ได้อีกแล้ว ครูผู้ปกครองควรจะยอมรับว่า มนุษย์เรานั้นมีความหมาย และความหลากหลาย คือความเป็นมนุษย์และความเป็นสังคมของมนุษย์ด้วยความเข้าใจอันนี้เป็นความเข้าใจพื้นฐานที่จะทำให้การเรียนร่วมประสบผลสำเร็จ ที่จะให้คนไทยในสังคมอยู่รวมกันได้

อย่างไรก็ตามเด็กทุกคนไม่จำเป็นต้องเรียนร่วมในโรงเรียนปกติ การเลือกที่จะเรียนร่วมในโรงเรียนปกติ หรือในโรงเรียนพิเศษควรเป็นการตัดสินใจร่วมกันของเด็ก ผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพราะอาจมีบางรายที่จำเป็นต้องเรียนในโรงเรียนพิเศษ ก็ได้ หากสิ่งแวดล้อมดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อเด็กมากกว่าโรงเรียนร่วม นโยบายทางการศึกษาพิเศษของประเทศที่เจริญแล้ว ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่เจริญแล้ว ไม่ว่าจะเป็นประเทศในทวีปอเมริกาเหนือ ยุโรป ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ หรือญี่ปุ่น ต่างดำเนิน ไปในลักษณะนี้ทั้งนั้น นั่นคือให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษทางการศึกษาได้มีโอกาสเรียนรู้อในสภาพแวดล้อมที่มีข้อจำกัดน้อยที่สุด

โดยสรุปแล้วการเรียนร่วมจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน ซึ่งประกอบไปด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน นักเรียน สื่ออาคารสถานที่รวมทั้งผู้ปกครองทั้งเด็กปกติและเด็กที่มีความต้องการพิเศษที่เข้ามาเรียนร่วมด้วย ดังนั้นจึงเป็นแนวคิดสำคัญสำหรับโรงเรียนที่จะดำเนินการในการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วมต่อไป

2.5 ประโยชน์ของการจัดการเรียนร่วม

ซินเดิลล์ (Schindele, 1981 อ้างถึงใน ประภาพร เสกศิริ, 2542) กล่าวถึง ประโยชน์ของการเรียนร่วมไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. ประโยชน์ในด้านการเรียนรู้ เด็กพิเศษในชั้นเรียน ปกติสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนตามเนื้อหาหลักสูตรทั้งหมดพร้อมเพื่อนนักเรียนปกติ สามารถได้รับความรู้และประสบการณ์มากมายจากเพื่อน

2. ประโยชน์ในด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เด็กพิเศษที่เรียนร่วมสามารถมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับเพื่อนนักเรียนปกติได้ ทำให้อคติและทัศนคติแง่ลบต่อกันหมดไป

3. ประโยชน์ในด้านประสบการณ์จริงที่พบในชีวิตประจำวันและชีวิตการทำงาน ในอนาคตเด็กพิเศษมีโอกาที่จะได้รับประสบการณ์ของการทำงานร่วมกันและการแข่งขันกับผู้อื่น อันเป็นสภาพจริงของเขาที่จะต้องประสบเมื่อผ่านชีวิตการศึกษาไปแล้ว

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541) กล่าวถึง ประโยชน์ของการจัดการเรียนร่วมไว้ ดังนี้

1. ด้านการเรียน เด็กได้มีโอกาสเรียนตามระดับชั้นในโรงเรียนปกติ โดยไม่มีข้อบกพร่องและไม่ต้องเดินทางไปเรียนในโรงเรียนการพิเศษที่อยู่ห่างไกลมากจนเป็นภาระของผู้ปกครอง

2. การมีชีวิตอยู่ในครอบครัวกับบิดามารดาและญาติพี่น้อง เด็กมีโอกาสประพฤติปฏิบัติหน้าที่ในฐานะสมาชิกของครอบครัว โดยไม่เกิดความรู้สึกว่าแยกออกไปด้วยเหตุแห่งความพิการและเป็นการช่วยให้ครอบครัวเกิดความสำนึกและตระหนักในการรับผิดชอบเด็กที่มีความต้องการพิเศษโดยไม่พยายามผลักภาระให้แก่ผู้อื่น

3. การเปลี่ยนเจตคติ การที่เด็กปกติมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กที่มีความต้องการพิเศษจะช่วยให้เด็กปกติและผู้ปกครองของเด็กปกติมองโลกได้กว้างขึ้น และเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคลได้ดีขึ้น ทั้งยังลดความยึดมั่นในบุคลิกภาพหรือภาพพจน์ของเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ซึ่งสังคมนิยมคิดกัน เด็กจะเรียนรู้ที่จะเข้าใจความต้องการของเพื่อนและรู้วิธีที่จะช่วยเหลือกันและอยู่ร่วมกัน เนื่องจากทุกสังคมมีทั้งคนปกติ และคนที่มีความต้องการพิเศษ

4. ด้านสังคมและชุมชน เด็กจะสามารถปรับตัวและควบคุมอารมณ์ให้เข้ากับสังคมปกติได้ การอยู่ร่วมกันก็จะช่วยให้สังคมได้เรียนรู้วิธีปฏิบัติที่เหมาะสมต่อเด็กที่มีความต้องการพิเศษและผู้ปกครองของเด็กที่มีความต้องการพิเศษด้วย

5. ประหยัดงบประมาณของรัฐบาล เมื่อเด็กที่มีความต้องการพิเศษเข้าเรียนร่วมในโรงเรียนปกติได้ รัฐบาลก็ไม่จำเป็นต้องลงทุนสร้างโรงเรียนพิเศษหรือศูนย์เฉพาะสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ เพียงแต่เพิ่มบุคลากรเฉพาะทางที่จำเป็นขึ้นในโรงเรียนปกติเท่านั้น

ฮอทกินท์ (Hotchkin, 1984 อ้างถึงใน สำนักงานการประถม กรุงเทพมหานคร, 2559) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของการเรียนร่วมไว้ดังนี้

1. ทางด้านการเรียน เด็กมีโอกาสได้เรียนตามระดับชั้นในโรงเรียนปกติโดยไม่มีข้อยกเว้น เช่น ถ้าเด็กในโรงเรียนพิเศษครูก็จะให้ความพิเศษแก่เด็กมากไปหรือตั้งความหวังไว้ค่อนข้างต่ำ เมื่อเด็กทำอะไรไม่ได้ ครูก็มักจะปล่อย เพราะถือว่าเด็กมีความบกพร่อง ถ้าเด็กเรียนในโรงเรียนปกติเด็กก็ต้องปฏิบัติตามเด็กปกติ เช่น พยายามทำงานให้เสร็จเหมือนคนอื่น ทำให้เด็กได้รับทักษะต่างๆ มากขึ้น

2. ทางด้านสังคม เด็กสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมปกติได้ดีขึ้น มีเพื่อนมากขึ้นไม่เฉพาะแต่เพื่อนพิเศษเท่านั้น เพื่อบ้านเข้าใจเด็กดีขึ้น ยอมให้ลูกหลานมาเล่นด้วย เพราะเด็กอยู่ในโรงเรียนเดียวกันกับลูกของตน

3. การเปลี่ยนเจตคติ เด็กปกติจะมีความเคยชินกับเด็กพิการมากขึ้นเพราะได้อยู่รวมกัน เรียนร่วมกัน จึงไม่เห็นว่าเป็นเด็กพิเศษเป็นมนุษย์ประหลาด น่ากลัว ขวนขวายในท่าทางและรูปร่างอีกต่อไป นอกจากนี้ยังเรียนรู้ เด็กพิเศษต้องการความช่วยเหลืออะไรบ้าง และมีความเข้าใจต่อเด็กพิเศษดีขึ้น ยอมรับและแสดงความเอื้อเฟื้อมากขึ้น

4. ประหยัดงบประมาณของรัฐ เมื่อเด็กพิเศษสามารถเรียนร่วมในโรงเรียนปกติได้ รัฐก็ไม่ต้องมีความจำเป็นที่จะสร้างโรงเรียนพิเศษเฉพาะสำหรับเด็กพิเศษ จึงเป็นการลดค่าใช้จ่าย และงบประมาณไปมาก เพียงแต่เพิ่มบุคลากรที่จำเป็นบางอย่างขึ้นในโรงเรียนปกติเท่านั้น เช่น ครูสอนซ่อมเสริมหรือครูเวียนสอนหรือครูการศึกษาพิเศษ ในด้านการบริหาร ก็มีผู้บริหารของโรงเรียนปกติคนเดียว จึงเป็นการประหยัดในด้านงบประมาณของรัฐ

จากหลายแนวคิดดังกล่าว พอสรุปถึงประโยชน์ของการจัดการเรียนร่วมได้ว่าการจัดการเรียนร่วมเป็นการจัดการศึกษาที่จะได้ประโยชน์ทั้งเด็กพิการและเด็กทั่วไป ทำให้เด็กได้เรียนรู้ชีวิตในสังคมของเด็กปกติ มีส่วนร่วมในกิจกรรมในสังคม เรียนรู้ที่จะปรับตัว เกิดเจตคติที่ดีต่อชีวิต เข้าใจผู้อื่นอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

2.6 รูปแบบของการจัดการเรียนร่วม

การจัดการเรียนร่วมมีหลายรูปแบบ ซึ่งแต่ละรูปแบบมีความเหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียนที่มีความแตกต่างกันไป รายละเอียดของแต่ละรูปแบบมี ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543) กล่าวว่า การจัดให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษเรียนร่วมกับเด็กปกติ ทำได้ 2 รูปแบบ คือ

1. การเรียนร่วมเต็มเวลา (Mainstreaming) หมายถึง การจัดให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษได้มีโอกาสได้เรียนในชั้นเดียวกัน กับเด็กปกติทุกอย่างตลอดเวลาที่เด็กเรียนอยู่ในโรงเรียนและได้รับบริการการเรียนการสอนและบริการนอกห้องเรียนเช่นเดียวกับเด็กปกติ

2. การเรียนร่วมบางเวลา (Integration) หมายถึง การจัดให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษเข้าเรียนในโรงเรียนเดียวกับเด็กปกติ แต่เด็กเหล่านี้อาจถูกจัดให้อยู่รวมกันเป็นชั้นพิเศษในโรงเรียนปกติและในบางวิชาที่ไม่ใช่กลุ่มวิชาทักษะ เด็กมีโอกาสดูเรียนร่วมกับเด็กปกติ เช่น วิชาพลศึกษา ดนตรี เป็นต้น หรือเด็กอาจมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของโรงเรียน เช่น กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี กีฬา งานแสดงต่างๆ โดยคาดหวังว่าเด็กที่มีความต้องการพิเศษ จะมีโอกาสแสดงออกและมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กปกติ

วาริ ภิรจิต (2544) ได้นำเสนอรูปแบบการเรียนร่วมไว้ 5 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 การเรียนร่วมในชั้นเรียนปกติเต็มเวลา การจัดบริการสำหรับเด็กพิเศษลักษณะนี้ จัดให้กับเด็กที่มีความพิการไม่มาก หลังจากได้รับการบำบัดรักษาหรือฟื้นฟูสมรรถภาพในด้านที่จำเป็นก็สามารถเรียนร่วมกับเด็กปกติได้ ทั้งนี้อาจมีอุปกรณ์ เครื่องมือพิเศษช่วยทางด้านการศึกษา เช่น เครื่องช่วยฟัง รวมทั้งการให้บริการแนะแนวแก่ครูในชั้นเรียนปกติด้วย ในกรณีเด็กปัญญาเลิศ เด็กที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะทางที่มีความคิดสร้างสรรค์ ก็สามารถเรียนร่วมในลักษณะนี้เพียงแต่ปรับโปรแกรมการสอนและวิธีการสอนให้เหมาะสมกับสภาพความสนใจและความสามารถของเด็กแต่ละประเภท

รูปแบบที่ 2 การเรียนร่วมในชั้นเรียนปกติได้รับการบริการพิเศษ การจัดบริการโดยให้เด็กพิเศษในชั้นเรียนปกติเป็นเวลาโดยได้รับการบริการต่างๆเพิ่มเติม เช่น ได้รับการสอนเสริมบางวิชาการครูการศึกษาพิเศษ เช่น ฝึกพูดฝึกให้คุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมและการเคลื่อนไหวและโปรแกรมพิเศษของเด็กปัญญาเลิศ เป็นต้น โดยเด็กได้รับการบริการเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม

รูปแบบที่ 3 การเรียนในชั้นพิเศษในโรงเรียนปกติ จัดให้แก่เด็กที่มีความบกพร่องค่อนข้างมาก รวมทั้งเด็กที่มีความสามารถค่อนข้างสูงจนไม่สามารถเรียนร่วมกับเด็กปกติได้ ควรจัดบริการพิเศษให้ เช่น กายภาพบำบัด อาชีวบำบัด การแก้ไขการพูด ตลอดจนการเพิ่มความรู้สำหรับเด็กที่มีความสามารถสูง เป็นต้น

รูปแบบที่ 4 การจัดโรงเรียนพิเศษ เด็กที่มีความบกพร่องมากและไม่สามารถเรียนร่วมกับเด็กปกติได้ครูการเรียนพิเศษที่สอนจำเป็นต้องมีความรู้พิเศษสอนประจำในโรงเรียนพิเศษ

รูปแบบที่ 5 การจัดการศึกษาพิเศษนอกโรงเรียน การจัดการศึกษาพิเศษโรงพยาบาลสถานพักฟื้น สถานรับเลี้ยงดูเด็กและที่บ้าน เป็นต้น เป็นการจัดให้แก่เด็กพิการทางกายและสุขภาพหรือเด็กปัญญาอ่อน

ผดุง อารยะวิญญู (2540) กล่าวถึง การเรียนร่วมระหว่างเด็กที่มีความต้องการพิเศษกับเด็กปกติอาจกระทำได้หลายลักษณะ ต่อไปนี้เป็นวิธีจัดการจัดการเรียนร่วมซึ่งปฏิบัติกันอยู่ในหลายประเทศและประสบความสำเร็จพอสมควร รูปแบบการจัดการเรียนร่วมมีดังนี้

1. เรียนร่วมในชั้นเรียนปกติ เป็นการจัดเด็กที่มีความต้องการพิเศษเข้าเรียนร่วมกับเด็กปกติ และเรียนเหมือนกับเด็กปกติทุกประการ เด็กที่จะเข้าเรียนในลักษณะในลักษณะนี้ได้ควรเป็นเด็กที่มีความพิการน้อย มีความฉลาดและมีความพร้อมในด้านการเรียน ตลอดจนมีวุฒิภาวะทางอารมณ์และสังคม

2. เรียนร่วมในชั้นเรียนปกติและมีครูพิเศษให้คำแนะนำปรึกษา การเรียนร่วมวิธีนี้คล้ายคลึงกับวิธีแรก กล่าวคือ นักเรียนมีความต้องการพิเศษเรียนกับ เด็กปกติเต็มเวลา แต่มีครูการศึกษาพิเศษคอยช่วยเหลือครูประจำชั้นและครูประจำวิชา ครูการศึกษาพิเศษนี้อาจ เรียกว่า ครูที่ปรึกษา ครูประเภทนี้ไม่ทำการสอนโดยตรง แต่ให้คำแนะนำแก่ครูที่สอนเด็ก เช่น แนะนำชี้แจงให้ครูที่สอนชั้นเรียนเรียนร่วมให้เข้าใจความต้องการและความสามารถของเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ช่วยกำหนดวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ ให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีสอน ตลอดจนการปฏิบัติต่อเด็ก จัดสภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของเด็กและช่วยประเมินผลพัฒนาการในการเรียนรู้ของเด็กที่มีความต้องการพิเศษ เป็นต้น

3. เรียนร่วมในชั้นเรียนปกติและรับบริการจากครูเวียนสอน เป็นการจัดเด็กที่มีความต้องการพิเศษเรียนร่วมกับเด็กปกติและรับบริการด้านการสอนเพิ่มเติมจากครูการศึกษาพิเศษ ซึ่งจะเดินทางไปตามโรงเรียนต่างๆ เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่เด็ก เนื่องจากมีจำนวนเด็กในแต่ละโรงเรียนไม่มากนัก (อาจประมาณ 2-3 คนต่อโรงเรียน) ครูจึงเดินทางโรงเรียนหนึ่งไปยังโรงเรียนหนึ่ง เมื่อครบสัปดาห์ก็วนกลับมาสอนเด็กกลุ่มเดิมในโรงเรียนเดิม จึงเรียนครูประเภทนี้ว่าครูเดินสอนหรือครูเวียนสอน

4. เรียนร่วมในชั้นเรียนปกติและรับบริการจากครูเสริมวิชาการ ครูเสริมวิชาการคือครูการศึกษาพิเศษที่ปฏิบัติงานประจำอยู่ในห้องเสริมวิชาการ นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษจะเข้ามาเรียนกับครูเสริมวิชาการวันละ 1-2 ชั่วโมง หรือมากกว่านี้ ขึ้นอยู่กับความต้องการพิเศษของเด็ก เด็กทุกคนที่เข้ามาเรียนในห้องนี้จะต้องมีตารางเรียนที่กำหนดไว้แน่นอน ครูเสริมวิชาการอาจมีคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ ขึ้นอยู่กับจำนวนเด็กและประเภทของเด็กที่มีความต้องการพิเศษการสอนอาจกระทำเป็นรายบุคคลหรือสอนเป็นกลุ่มเล็กๆ ก็ได้ และสอนในเนื้อหาที่ เด็กไม่ได้รับการสอนในชั้นปกติหรือเนื้อหาที่เด็กมีปัญหา นอกจากเด็กที่มีความต้องการพิเศษแล้ว ครูเสริมวิชาการยังมีหน้าที่ในการให้คำแนะนำปรึกษาแก่ครูปกติในการปฏิบัติต่อเด็กประเภทนี้อีกด้วย

5. ชั้นพิเศษในโรงเรียนปกติ และเรียนร่วมบางเวลา เป็นการจัดที่มีความต้องการพิเศษไว้ในชั้นเดียวกันเป็นกลุ่มเด็กเล็กๆ มีครูประจำชั้นสอนแทบทุกวิชา ยกเว้นบางวิชาที่ต้องการไปเรียนร่วมกับเด็กปกติ เช่น พลศึกษา ศิลปะ หรือกิจกรรมนอกหลักสูตรอื่นๆ

6. ชั้นพิเศษในโรงเรียนปกติ เป็นการจัดเด็กพิเศษที่มีความบกพร่องประเภทเดียวกันไว้เป็นกลุ่มเดียวกันและเป็นกลุ่มขนาดเล็ก เด็กเหล่านี้เรียน ในชั้นพิเศษตลอดเวลา ครูประจำชั้นสอนทุกวิชา การเรียนร่วมในลักษณะนี้เหมาะสำหรับเด็กที่มีความพิการค่อนข้างมาก

จากที่ได้กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดการเรียนร่วมเป็นการจัดการศึกษา ระหว่างเด็กทั่วไป และเด็กพิการ โดยให้เด็กได้มีการเรียนรู้กัน ซึ่งครูเป็นผู้มีบทบาทในการควบคุมดูแลเด็กที่เรียนร่วมกันให้สามารถเรียนรู้ได้ตามศักยภาพ โดยให้กิจกรรมวิธีการและสื่ออุปกรณ์ต่างๆ ที่เหมาะสมกับเด็ก

3. รูปแบบการจัดการเรียนรู้

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ.2545 หมวด 4 มาตรา 22 กำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ฉะนั้น ครู ผู้สอน และผู้จัดการศึกษา จะต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้ชี้แนะ ผู้ถ่ายทอดความรู้ ไปเป็นผู้ช่วยเหลือ ส่งเสริม และสนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหาความรู้จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้สร้างสรรค์ความรู้ของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับกรมวิชาการ กล่าวว่าการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากจุดมุ่งปลูกฝังด้านปัญญา พัฒนาการคิดของผู้เรียนให้มีความหมายในการคิดตั้งแต่พื้นฐานจนถึงการคิดระดับสูง

การเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้ต่างๆ มีกระบวนการและวิธีการที่หลากหลาย ผู้สอนต้องคำนึงถึงพัฒนาการทางด้านร่างกาย และสติปัญญา วิธีการเรียนรู้ ความสนใจ และความสามารถของผู้เรียนเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การจัดการเรียนในแต่ละช่วงชั้น ควรใช้รูปแบบ และวิธีการที่หลากหลาย เน้นการจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้จากธรรมชาติ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และการเรียนรู้แบบบูรณาการ การใช้วิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้คู่คุณธรรม ทั้งนี้ ต้องพยายามนำกระบวนการจัดการกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม กระบวนการคิดและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไปสอดแทรกในการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระ

สรุปแนวทางการจัดการเรียนรู้ ควรมีลักษณะดังนี้

1. เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเรียนรู้ โดยความร่วมมือกันเป็นกลุ่ม
2. เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเรียนรู้ในสิ่งที่มีความหมายและสัมพันธ์กับสภาพ

ความเป็นจริง

3. เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนรับผิดชอบในการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเอง
4. เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมสนับสนุนในการพัฒนาสังคม
5. เป็นกิจกรรมที่สอนเคารพความคิดเห็น มุมมองและยอมรับบทบาทของ

ผู้อื่น

6. เป็นกิจกรรมที่สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้
7. เป็นกิจกรรมที่ผู้สอนใช้วิธีการสอนแบบบูรณาการอย่างเหมาะสม
8. เป็นกิจกรรมที่ผู้สอนและผู้เรียนได้ทดลองวิธีใหม่ๆ ในการเรียนการสอน

ที่สร้างสรรค์

9. เป็นกิจกรรมที่เน้นกระบวนการเรียนรู้
10. เป็นกิจกรรมที่เน้นทักษะการคิดขั้นสูงและการแก้ปัญหาที่เชื่อมโยงกับ

สถานการณ์ใหม่ๆ

11. สภาพแวดล้อมในการจัดกิจกรรมมีความน่าสนใจและท้าทายผู้เรียน
12. เป็นกิจกรรมที่ประเมินผลผู้เรียนอย่างเหมาะสม โดยใช้วิธีที่หลากหลาย

(นพเก้า ณ พัทลุง, ม.ป.ป.: 48-50)

3.2 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ (Learning Management Model)

3.2.1 ความหมายของรูปแบบ

รูปแบบ หมายถึง รูปแบบที่กำหนดขึ้นเป็นหลักหรือเป็นแนวทางซึ่งเป็นที่ยอมรับ เช่น รูปแบบร้อยกรอง (ศิลปะ) สิ่ง que แสดงให้เห็นว่าเป็นเช่นนั้น ๆ อย่างรูปคน รูปบ้าน รูปปลา รูปใบไม้ เช่น รูปแบบผู้หญิง รูปแบบเปิด รูปแบบวัด (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 965)

รูปแบบ เป็นรูปธรรมของความคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งบุคคลแสดงออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น เป็นคำอธิบาย เป็นแผนผัง ไดอะแกรม หรือแผนภาพ เพื่อช่วยให้ตนเอง และบุคคลอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น (ทีศนา แคมมณี, 2550 : 220)

จอยส์และเวล (Joyce and Weil, 1986) ให้ความหมายรูปแบบ (Model) หมายถึง ตัวแทนของกรอบความสัมพันธ์ของตัวแปรให้เห็นรูปธรรม หรือหมายถึง แผนของการทำงาน (Working Plan) ซึ่งใช้ในการอธิบายกระบวนการสำคัญๆ ในเชิงปฏิบัติให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

กีฟส์ (Keeves, 1988 : 559) กล่าวว่า รูปแบบเป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการสืบสอบหาคำตอบ ความรู้ ความเข้าใจ ในปรากฏการณ์ทั้งหลาย รูปแบบเป็นสิ่งที่บุคคลสร้างขึ้นจากความคิด ประสบการณ์การใช้อุปมาอุปไมย หรือทฤษฎี หลักการต่างๆได้ แต่รูปแบบไม่ใช่ทฤษฎี

ศิริชัย กาญจนวาสี (2547 : 46) ได้ให้ความหมายของรูปแบบว่า อาจเป็นเพียงการจำลองของจริง หรืออาจมีลักษณะเป็นทฤษฎี หรืออาจเป็นการเชื่อมโยงทฤษฎีสู่รูปธรรมของการปฏิบัติก็ได้

ศุภกิจ วงศ์วิวัฒน์นุกิจ (2550 : 178) ได้ให้คำจำกัดความของรูปแบบไว้ในหนังสือ พจนานุกรมศัพท์การวิจัยและสถิติว่า Model แบบจำลอง รูปแบบ โมเดล หมายถึง กรอบแนวคิด โครงสร้าง สัญลักษณ์ หรือสมการทางคณิตศาสตร์และสถิติที่แสดงถึงแนวคิด ขอบเขตภาพรวมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในการวิจัย ใช้เป็นแบบแผนในการดำเนินการวิจัยในแต่ละขั้นตอน เพื่อตอบปัญหาการวิจัยได้อย่างถูกต้อง

นงลักษณ์ เรือนทอง (2550 : 75) กล่าวว่า รูปแบบ (Model) เป็นคำที่ใช้เพื่อสื่อความหมายหลายอย่าง โดยทั่วไปจะหมายถึงสิ่งหรือวิธีการดำเนินงานที่เป็นต้นแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามพจนานุกรม Contemporary ของ Longman ให้ความหมายไว้ซึ่งสรุปได้ 3 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

1. รูปแบบ หมายถึง แบบจำลองซึ่งเป็นสิ่งที่ย่อส่วนจากของจริง
2. รูปแบบ หมายถึง คนหรือสิ่งของที่สามารถนำมาใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินงานได้
3. รูปแบบ หมายถึง แบบหรือรุ่นหรือผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์รุ่น 486X

และได้สรุปไว้ว่า รูปแบบ หมายถึง แบบจำลองที่ได้ย่อขนาดของจริงให้เล็กลง หรือหมายถึงสิ่งที่แสดงถึงโครงสร้างของความสัมพันธ์กันขององค์ประกอบ หรือตัวแปรต่าง ๆ เพื่อที่จะช่วยในการวิเคราะห์ปัญหาและเข้าใจถึงสิ่งต่าง ๆ ได้ง่ายและดีขึ้น

ทีปพิพัฒน์ สันตะวัน (2551 : 14) และสมเกียรติ บุญรอด (2550 : 17) ได้สรุปความหมายของคำว่ารูปแบบจากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการหลายท่านไว้ในลักษณะเดียวกันว่า รูปแบบ หมายถึง กรอบแนวคิดที่อธิบายแบบอย่างของสิ่งใด สิ่งหนึ่งที่เป็นชุดของตัวแปรหรือองค์ประกอบที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์กัน ซึ่งอาจเป็นแนวคิดที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมก็ได้

พิสิฐ เทพไกรวัล (2554 : 14) กล่าวว่า รูปแบบ (Model) หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างและความสัมพันธ์ของปัจจัยหรือตัวแปรหรือองค์ประกอบของสิ่งที่ศึกษาหรืออธิบายคุณลักษณะสำคัญของปรากฏการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เพื่อให้เข้าใจง่าย มองเห็นเป็นรูปธรรม ไม่มีองค์ประกอบตายตัวหรือให้รายละเอียดทุกแง่มุม โดยผ่านกระบวนการ

ทดสอบอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดความแม่นยำและเชื่อถือได้แล้วนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น จึงสรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง กรอบความคิดที่แสดงถึงโครงสร้างและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของสิ่งที่ต้องการศึกษา โดยผ่านกระบวนการทดสอบอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดความตรงและเชื่อถือได้แล้วนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง

3.2.2 องค์ประกอบของรูปแบบ

ทิตนา แชมมณี และคณะ (2548) ได้สังเคราะห์รูปแบบงานวิจัย การปฏิรูปทั้งโรงเรียน พบว่า รูปแบบมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบ
2. ความหมายและวัตถุประสงค์ของรูปแบบ
3. แนวคิดพื้นฐานของรูปแบบ
4. ยุทธศาสตร์ (Strategies) ของรูปแบบ
5. บริบทและตัวป้อน (Input) ของรูปแบบ
6. กระบวนการ (Process) ของรูปแบบ
7. ผลที่ควรจะได้รับ (Output) จากการใช้รูปแบบ
8. ประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และคุณภาพของรูปแบบ
9. การนำรูปแบบไปใช้

ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ (2548) กล่าวว่า รูปแบบของ กระบวนการบริหารจัดการศึกษาแบบบูรณาการสำหรับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและ สถานศึกษา ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่

1. ภาพความสำเร็จ
2. การกำหนดโครงสร้าง
3. การบริหารจัดการ
4. การติดตามกำกับ

เลขาธิการสภาการศึกษา (2549) ได้สรุปองค์ประกอบสำคัญของ รูปแบบว่ามีอยู่ 2 ส่วน ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของรูปแบบ อาจจะมีวัตถุประสงค์เดียวหรือหลาย วัตถุประสงค์ก็ได้ โดยจะมีขอบเขตกว้างหรือจำกัดก็ได้ ซึ่งหมายความว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้น นั้นเป็นรูปแบบที่ครอบคลุมงานทั้งหมดที่องค์การกำลังดำเนินการอยู่หรือเป็นเพียงส่วนหนึ่งของ งานทั้งหมดก็ได้ ในการตั้งวัตถุประสงค์ของรูปแบบนั้นอาจจะกำหนดออกมาในรูปของ เจตนารมณ์ที่จะดำเนินการหรือผลผลิตที่ต้องการให้เกิดขึ้นก็ได้ และวัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้นนี้ จะเป็นเป้าหมายในการออกแบบกลไกการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว

2. กลไกของรูปแบบ ซึ่งเป็นตัวจักรในการทำหน้าที่ของรูปแบบ เพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ โดยมีบริบทเป็นเงื่อนไขของการเกิดขึ้น คงอยู่ และล่มสลายของรูปแบบที่สร้างขึ้น กลไกของรูปแบบเป็นองค์ประกอบของระบบงานที่มีความเป็นอิสระจากกัน และกัน แต่ทำงานสัมพันธ์กันและพึ่งพาอาศัยกันในการทำงานตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ ซึ่งเปรียบเสมือนการทำงานของเครื่องยนต์ที่ออกแบบไว้เพื่อให้ส่วนประกอบต่างๆ ทำงานตามหน้าที่เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการสร้างเครื่องยนต์ อย่างไรก็ตามการออกแบบรูปแบบไม่ว่าจะเป็นรูปแบบที่ครอบคลุมงานทั้งระบบขององค์การหรืองานบางส่วนขององค์การก็ตาม ผู้ออกแบบไม่สามารถที่จะออกแบบองค์ประกอบย่อยของระบบนั้น ๆ ได้ทั้งหมด เพราะจะมีรายละเอียดและความสลับซับซ้อนมากเกินไป ดังนั้นการออกแบบรูปแบบจึงกำหนดเฉพาะองค์ประกอบสำคัญของระบบนั้นๆ เท่านั้น โดยมีสมมติฐานว่า หากองค์ประกอบเหล่านั้นทำหน้าที่ตามที่ออกแบบไว้แล้ว การดำเนินงานขององค์การจะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ค่อนข้างจะแน่นอน

จากองค์ประกอบของรูปแบบดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้สรุปองค์ประกอบของรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษาสำหรับโรงเรียนเรียนรวมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ไว้ดังนี้

1. ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบ
2. ความหมายและวัตถุประสงค์ของรูปแบบ
3. โครงสร้างของรูปแบบ
4. การบริหารจัดการตามบทบาทหน้าที่ของบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
5. การนำไปใช้
6. การกำกับติดตาม
7. การประเมินผล

3.2.3 การพัฒนารูปแบบ

ศิริชัย กาญจนวาสี (2547 : 127 – 128) กล่าวว่า ในปัจจุบันนี้ การพัฒนารูปแบบใดก็ตามได้ดำเนินไปอย่างไม่หยุดยั้ง เมื่อรูปแบบที่ใช้อยู่ในค่อนข้างล้าสมัยหรือไม่สามารถตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ที่วางไว้ จำเป็นต้องมีการพัฒนาขึ้นเพื่อให้รูปแบบนั้นมีความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

คีฟว (Keeves, 988 อ้างถึงใน พิสิฐ เทพไกรวัล, 2554 : 21) ได้กล่าวถึง หลักการอย่างกว้างๆ เพื่อกำกับการสร้างรูปแบบไว้ 4 ประการ คือ

1. รูปแบบควรประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้างมากกว่าความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงแบบธรรมดา อย่างไรก็ตามความเชื่อมโยงเชิงเส้นตรงแบบธรรมดาทั่วไปก็มีประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยในช่วงต้นของการพัฒนารูปแบบ

2. รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบได้ สามารถตรวจสอบได้ด้วยการสังเกตและหาข้อสนับสนุนด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ได้

3. รูปแบบควรต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่เกิดขึ้น ดังนั้น นอกจากรูปแบบจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้แล้ว รูปแบบควรใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย

4. นอกจากคุณสมบัติต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่ และการสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่

และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ยังได้กล่าวถึงแนวคิดของคีฟส์ (Keeves, 1988 อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2550 : 44) เกี่ยวกับการสร้างรูปแบบไว้อีกว่า คีฟส์ กล่าวว่า การสร้างรูปแบบ คือการกำหนดมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ เพื่อชี้ให้เห็นชัดว่า รูปแบบเสนออะไร เสนออย่างไร เพื่อให้ได้อะไร และสิ่งที่ได้นั้นอธิบายปรากฏการณ์อะไร และนำไปสู่ข้อค้นพบอะไรใหม่ ๆ ส่วนการทดสอบรูปแบบนั้นก็เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบในการปฏิบัติจริง รูปแบบทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ จะทำการทดสอบโดยการพิสูจน์ตามสูตรหรือสมการหรือตรวจสอบด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยการประมาณค่าพารามิเตอร์ของรูปแบบ สำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ มักจะดำเนินการทดสอบรูปแบบด้วยวิธีการทางสถิติ ผลการทดสอบจะนำไปสู่การยอมรับหรือปฏิเสธรูปแบบนั้นและนำไปสู่การสร้างทฤษฎีใหม่ต่อไป แต่การทดสอบรูปแบบบางเรื่องนั้นไม่สามารถกระทำด้วยวิธีการดังกล่าวได้เนื่องจากมีข้อจำกัดบางประการ

การพัฒนาแบบนี้ อาจจะมีขั้นตอนในการดำเนินงานที่แตกต่างกันไป แต่โดยทั่วไปจะมีขั้นตอนในการพัฒนา (Willer, 1986 อ้างถึงใน พิสิฐ เทพไกรวัล, 2554 : 21) คือ

1. การสร้างรูปแบบ (Construct)
2. การหาความตรง (Validity)

ส่วนรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนว่ามีการดำเนินงานอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะและกรอบแนวคิดที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบนี้ ๆ

ฟิลิฐ เทพไกรวัล (2554 : 22) ยังกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า รูปแบบที่จะนำไปใช้ได้ประโยชน์สูงสุดนั้นจะต้องเป็นรูปแบบที่ประกอบด้วยลักษณะสำคัญ คือ มีความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง สามารถทำนายผลได้ สามารถขยายผลของการทำนายได้กว้างขวางขึ้น และสามารถนำไปสู่แนวคิดใหม่ ๆ

3.2.4 องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ โดยทั่วไปจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ (ทิตนา แคมมณี, 2550 : 220)

1. รูปแบบจะต้องนำไปสู่การทำนาย (Prediction) ผลที่ตามมาซึ่งสามารถพิสูจน์ หรือทดสอบได้ กล่าวคือ สามารถนำไปสร้างเครื่องมือเพื่อไปพิสูจน์ทดสอบได้
2. โครงสร้างของรูปแบบจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causal Relationship) ซึ่งสามารถอธิบายปรากฏการณ์นั้นได้
3. รูปแบบจะต้องสามารถช่วยสร้างจินตนาการ (Imagination) ความคิดรวบยอด (Concept) และความสัมพันธ์ (Interrelations) รวมทั้งช่วยขยายขอบเขตของการสืบเสาะความรู้
4. รูปแบบควรจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง (Structural Relationships) มากกว่าความสัมพันธ์เชิงเชื่อมโยง (Associative Relationships)

3.2.5 ประเภทของรูปแบบการจัดการเรียนรู้

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดของ สไตเนอร์ (Steiner, 1988 : 20-45) มี 2 ประเภท คือ

1. รูปแบบเชิงปฏิบัติ (Practical Model or Model-of) เป็นแบบจำลองทางกายภาพ เช่น แบบจำลองรถยนต์ เครื่องบิน ภาพจำลอง
2. รูปแบบเชิงทฤษฎี (Theoretical Model or Model-for) เป็นแบบจำลองที่สร้างขึ้นจากกรอบความคิดที่มีทฤษฎีเป็นพื้นฐาน ตัวทฤษฎีเองไม่ใช่รูปแบบหรือแบบจำลองเป็นตัวช่วยให้เกิดรูปแบบที่มีโครงสร้างต่างๆ ที่สัมพันธ์กัน

รูปแบบตามแนวคิดของ คีฟส์ (Keeves, 1997 : 386 - 387 อ้างถึงใน ทิตนา แคมมณี, 2550 : 220) จำแนกออกเป็น 5 รูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบเชิงเปรียบเทียบ (Analogue Model) ได้แก่ ความคิดที่แสดงออกในลักษณะของการเปรียบเทียบสิ่งต่างๆ อย่างน้อย 2 สิ่งขึ้นไป รูปแบบลักษณะนี้ใช้มากในด้านวิทยาศาสตร์กายภาพ สังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์
2. รูปแบบเชิงภาษา (Semantic Model) ได้แก่ ความคิดที่แสดงออกผ่านทางภาษา (พูดและเขียน) รูปแบบลักษณะนี้ใช้กันมากทางด้านศึกษาศาสตร์

3. รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) ได้แก่ ความคิดที่แสดงออกผ่านทางสูตรคณิตศาสตร์ ซึ่งส่วนมากจะเกิดขึ้นหลังจากได้รูปแบบเชิงภาษาแล้ว

4. รูปแบบเชิงแผนผัง (Schematic Model) ได้แก่ ความคิดที่แสดงออกผ่านทางแผนผัง แผนภาพ ไดอะแกรม กราฟ เป็นต้น

5. รูปแบบเชิงสาเหตุ (Causal Model) ได้แก่ ความคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรต่างๆ ของสถานการณ์ / ปัญหาใดๆ รูปแบบด้านศึกษาศาสตร์เป็นส่วนใหญ่

3.2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ จอยส์และเวลได้สรุปสาระสำคัญของกระบวนการพัฒนาไว้ ดังนี้

1. การพัฒนารูปแบบการสอนต้องมีการศึกษาทฤษฎีหรือหลักการที่เกี่ยวกับการศึกษาหรือการสอน เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการสร้างรูปแบบการสอน เช่น ทฤษฎีด้านจิตวิทยา ทฤษฎีการเรียนรู้

2. เมื่อสร้างรูปแบบการสอนโดยมีจุดมุ่งหมายที่เฉพาะเจาะจงอย่างใดอย่างหนึ่งก่อนจะนำไปเผยแพร่ ต้องทำการตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบในสถานการณ์จริง และนำประเมินผล และแก้ไขปรับปรุง เพื่อให้สามารถใช้รูปแบบการสอนนั้นได้ตรงตามแนวคิด

3. พัฒนารูปแบบการสอนแบบหนึ่งๆ ต้องมีจุดหมายหลัก และอาจมีจุดหมายรองด้วย การพัฒนาที่ดีจะส่งผลให้การใช้รูปแบบสอนได้ตรงตามเป้าหมายองค์ประกอบที่มีส่งเสริมให้การใช้รูปแบบนั้นได้ผลคือ เงื่อนไขดังต่อไปนี้

3.1 รูปแบบการสอนที่เป็นแผนการทำงาน

3.2 แผนนี้มีการจัดทำหรือเรียบเรียงสิ่งที่เกี่ยวข้องอย่างรอบคอบ มีความเป็นเลิศตามความคิดหวัง มีลักษณะเป็นอุดมคติ

3.3 แผนนี้มีจุดมุ่งหมายที่เฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับการสอน

3.4 แผนนี้ประกอบด้วยพฤติกรรมหรือองค์ประกอบที่เกี่ยวกับการสอน ซึ่งคัดสรรเฉพาะที่สำคัญ ในการเขียนเป็นหัวข้ออย่างย่อแต่สามารถขยายเพื่อปฏิบัติได้

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของการจัดการเรียนรู้นั้น โดยภาพรวมจากเอกสารทั้งหมดที่ได้ศึกษาค้นคว้ามา การจะพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ไม่ว่าจะในรูปแบบใดก็ตามจะต้องศึกษาค้นคว้าในหลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง ต้องคำนึงถึงธรรมชาติของผู้เรียนเป็นสำคัญ กิจกรรมที่ได้พัฒนามาตามรูปแบบควรเน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือคิดและปฏิบัติด้วยตนเอง จึงจะเกิดการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง ซึ่งหลักการดังกล่าวมานั้น ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้กับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้เป็น

อย่างดี โดยการให้ความสำคัญกับธรรมชาติของนักเรียนทั้งปกติและนักเรียนที่เป็นเด็กที่มีความต้องการพิเศษในโรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนแบบเรียนร่วมในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาได้อย่างเหมาะสมต่อไป

4. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

การประเมินผลการเรียนรู้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งองค์ประกอบหนึ่งของการเรียนรู้ทุกๆ ไป โดยช่วยสะท้อนให้เห็นผล ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาการเรียนรู้ เมื่อเริ่มมีการขยายวงกว้างเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษา โดยมีหน่วยงานทางการศึกษา สถานศึกษาในหลายระดับตั้งแต่ปฐมวัยจนถึงระดับอุดมศึกษาให้ความสนใจในการศึกษาวิจัยและนำไปประยุกต์ในการจัดการเรียนรู้ แต่ด้วยธรรมชาติของการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษา เป็นกระแสใหม่แห่งการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ การเรียนรู้จากภายในของผู้เรียน เข้าใจโลกภายในของตนเองเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเชื่อมโยงกับธรรมชาติ จะเห็นได้ว่าหากต้องมีการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ในสิ่งที่เป็นพฤติกรรมของผู้เรียน สิ่งเหล่านั้นล้วนเป็นการประเมินคุณลักษณะที่เป็นนามธรรมทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นเจตคติ อารมณ์ ความรู้สึก จิตวิญญาณ รวมทั้งความเชื่อในแต่ละบุคคล ปัญหาคือเริ่มมีคำถามตามมาในเรื่องของแนวทางในการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ แม้เป็นเรื่องใหม่ในวงการการศึกษาไทยแต่เมื่อเข้าระบบการเรียนการสอนแล้ว คงหนีไม่พ้นในเรื่องของการประเมิน เนื่องด้วยการประเมินจะทำให้ทราบถึงระดับของผลการจัดการเรียนรู้ว่าอยู่ในระดับใดเมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ และเพื่อเป็นแนวทางที่ชัดเจนในทางปฏิบัติ จึงขออธิบายเกี่ยวกับที่มาและฐานคิดของการประเมิน รูปแบบของการประเมิน ตลอดจนข้อจำกัดในการวัดประเมินผลสำหรับจิตตปัญญาศึกษา รวมทั้งปัจจัยกำหนดที่เอื้อให้เกิดกระบวนการ โดยจะเป็นการสำรวจและประมวลแนวคิดและตัวอย่างรูปธรรมของการประเมินผลทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา และเสนอคุณลักษณะของผู้ประเมินและการประเมินที่เหมาะสมสำหรับจิตตปัญญาศึกษา รายละเอียด มีดังนี้

4.1 ฐานคิดของการประเมิน

ชลลดา ทองทวี และคณะ (2551 : 108-110) อธิบายการประเมินของจิตตปัญญาไว้ ดังนี้

ธรรมชาติของการประเมินความเข้าใจต่อเรื่องนี้เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ตระหนักว่าจิตตปัญญาศึกษานั้นต้องใช้องค์ประกอบเพื่อพัฒนา มิใช่การมุ่งตรวจสอบหาข้อผิดพลาด และผู้เรียนสามารถเป็นผู้ประเมินตนเองได้อีกด้วย และด้วยการประเมินการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เป็นการประเมินคุณลักษณะจากภายในของบุคคล วัดการ

เปลี่ยนแปลงภายในตัวบุคคล ธรรมชาติของการประเมินจึงมีความแตกต่าง และมีข้อพึงระมัดระวังเกี่ยวกับการประเมินให้มีประสิทธิภาพดังนี้

4.1 ฐานของความเข้าใจที่ถูกต้องและลึกซึ้งเกี่ยวกับสิ่งที่จะประเมินการประเมินที่ดีและเหมาะสมควรได้พัฒนาเริ่มมาจากแหล่งแนวคิดเดียวกันกับแนวคิดของกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกนำมาประเมิน ในฐานะที่การประเมินเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้อันมีบทบาทในการให้ข้อมูลย้อนกลับ สำหรับพัฒนาปรับปรุงกระบวนการและทบทวนยกระดับการเรียนรู้ ดังนั้นแล้ว ฐานของการประเมิน อันหมายรวมไปถึงพื้นฐานแนวคิด ฐานคิด มุมมองและกระบวนการทัศน์ จึงมีความสำคัญยิ่ง ผู้ประเมินควรได้ตระหนักและพิจารณาเป็นประการเบื้องต้น เพื่อให้เห็นถึงความเหมาะสมสอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ที่จะถูกนำมาประเมินบนฐานเดียวกัน

4.2 ฐานเพื่อการพัฒนามากกว่าเพื่อการตรวจสอบ การประเมินโดยทั่วไปมักมีแนวทางมุ่งไปเพื่อวัดผลและให้คุณค่าต่อผลลัพธ์ และมีเกณฑ์หรือมาตรฐานที่ตั้งไว้นามาเทียบเคียง แม้การประเมินดังกล่าวดำเนินไปเพื่อทำความเข้าใจภาพรวมผ่านผลลัพธ์ และเชื่อว่าความเข้าใจผลลัพธ์นั้นสามารถอธิบายถึงผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการ เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของกระบวนการได้ การกำหนดและวัดผลได้จึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการประเมินที่มักจะขาดเสียมิได้ความเชื่อดังกล่าวนำไปสู่แบบแผนของวิธีคิดในการประเมินที่มุ่งให้ความสำคัญต่อการกำหนดนิยามตัวชี้วัดสำหรับให้คุณค่าต่อผลลัพธ์ รวมไปถึงการประเมินที่เน้นพิจารณาผลลัพธ์จึงมักจัดการประเมินวัดผลขึ้นเมื่อจบกระบวนการและเห็นผลลัพธ์แล้ว แบบแผนดังกล่าวทำให้การประเมินขาดการสังเกตกระบวนการที่กำลังดำเนินอยู่ หรือมีเช่นนั้นก็ให้ความสำคัญต่อความสอดคล้องของผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์ทั้งไว้ มากกว่าเห็นรายละเอียดความสัมพันธ์ของกระบวนการกำหนดเป้าหมายของการประเมินให้ชัดเจนจึงเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การวางวัตถุประสงค์และวิธีการการประเมินเป็นไปอย่างสอดคล้องรองรับกับเป้าหมายหลักที่ตั้งไว้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจุดหมายของการประเมินจะเป็นไปเพื่อตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ถูกประเมิน แต่บทบาทของการประเมิน คือ การนำผลประเมินไปใช้ประโยชน์ การประเมินจึงควรเป็นกระบวนการเพื่อการปรับปรุงและพัฒนา มีลักษณะเป็นขั้นตอนย้อนกลับสะท้อนกระบวนการและปรับตัวสู่สมดุลที่ดียิ่งขึ้นไป

จิตตปัญญาศึกษาเป็นการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ มุ่งเน้นการพัฒนา ด้านใน การรู้จักเข้าใจตนเองเป็นฐานในการขยายจิตสำนึกต่อส่วนรวม การประเมินสำหรับจิตตปัญญาศึกษาจึงต้องมีเป้าหมายในการนำไปสู่การพัฒนา ไม่ใช่การประเมินเพื่อตัดสิน ไม่ใช่เป็นเพียงการพิสูจน์ ว่าผลลัพธ์ที่ไปวัดประเมินนั้นได้ตามความคาดหวัง หรือมีคุณค่าตามที่ได้อิงมาตรฐานไว้เพียงใด ดังเช่นที่ Daniel L.Stufflebeam หนึ่งในนักวิชาการสำคัญด้านการวัดประเมินทางการศึกษากล่าวไว้ว่า

นอกจากนี้ การประเมินเพื่อพัฒนายังไม่ควรจำเพาะว่าต้องพัฒนากระบวนการที่กำลังดำเนินไปอยู่นั้นเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีขึ้นอย่างทันทีทันใด หากไม่แล้วเป้าหมายของการพัฒนานั้นจะยังเพ่งเล็งไปที่การมีผลสัมฤทธิ์ตามความคาดหวัง ทำให้การพัฒนาจืดจางอยู่กับการปรับปรุงกระบวนการให้ได้ผลลัพธ์ที่สมบูรณ์ แต่การประเมินเพื่อพัฒนาต้องเป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ในทุกส่วนของกระบวนการ และยกระดับคุณภาพของทุกองค์ประกอบ ไม่เพียงผลลัพธ์ กระบวนการ แต่ยังรวมถึงปัจจัยนำเข้าอีกด้วย

เวอร์จิน (Wergin, 1998 : 5) อธิบาย ว่าถ้างานศึกษาวิจัยด้านการศึกษาที่ผ่านมาในช่วง 50 ปี จะพอบอกอะไรแก่เราบ้างสิ่งนั้นก็คือ ผู้เรียนจะเรียนตามสิ่งที่พวกเขาจะถูกทดสอบ หากเราวัดการจดจำข้อมูล นักเรียนก็จะท่องชุดข้อเท็จจริงต่างๆ หากเราวัดความสามารถของพวกเขาในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ เขาก็จะเริ่มที่จะคิดเชิงวิพากษ์ หากเราประเมินพวกเขาจากการประยุกต์สิ่งที่เขาเรียนในชั้นสู่การแก้ปัญหาจริง นั่นแหละพวกเขาจึงจะเรียนรู้ที่จะทำมัน

การวัดประเมินมีผลต่อการเรียนรู้โดยตรง ไม่ว่าจะใช้วิธีการสอนรูปแบบใดก็ตาม เช่นว่า แม้การเรียนการสอนจะเป็นแบบนวัตกรรมใหม่ แต่เมื่อมีการวัดประเมินแบบเดิม ผู้เรียนก็จะกลับไปใช้แนวทางการเรียนรู้รูปแบบเดิมๆ (Taylor, 1993) นอกจากนี้ Entwistle ยังชี้ว่าระบบประเมินที่เปิดและเน้นความร่วมมือ จะส่งเสริมการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง และสร้างความเชื่อมั่นในการทดลองเรียนรู้แบบใหม่ๆ ในขณะที่วิธีการวัดประเมินที่เข้มงวดและเป็นภาระมากกลับจะทำให้ผู้เรียนเกิดความกังวลและถอยกลับไปเรียนแบบผิวเผินและหากลยุทธ์เพื่อทำข้อสอบเป็นหลัก เอนวิสเทิล (Entwistle, 1995) แต่ใช้ว่าการประเมินจะมีผลในแง่ลบต่อการเรียนรู้เสมอไป Cree เสนอว่าผลในแง่บวกของการประเมินก็มี เช่น ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความมุ่งมั่น กระตุ้นให้เรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วยให้ผู้เรียนจัดลำดับความสำคัญสำหรับบางมิติของประสบการณ์การเรียนรู้ ทำให้สามารถเลือกได้ว่ากิจกรรมใด

4.2 ตัวอย่างการประเมินผลการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

การประเมินการเรียนรู้นอกจากจะประเมินตามจุดประสงค์การเรียนรู้ตามหลักของการประเมินโดยทั่วไปแล้ว สิ่งที่ต้องพิจารณาเป็นการเฉพาะสำหรับการประเมินการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา คือ การพัฒนาเครื่องมือหรือหาแนวทางในการประเมินที่เหมาะสมกับธรรมชาติของการเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้ด้วยหัวใจมากกว่าการเรียนรู้ให้จำเนื้อหาตามตำรา ซึ่งเน้นประเมิน “จิตพิสัย” ตามที่ ศ.สุมน อมรวิวัฒน์ ได้ให้แง่คิดเกี่ยวกับการประเมินไว้ว่า

“การประเมินการเรียนรู้ด้านใน เช่น จิตตปัญญาศึกษานั้น ต้องคิดค้นนวัตกรรมการวัดประเมินที่เหมาะสม เนื่องจากมีหลายปัจจัยเกี่ยวเนื่องกันทั้งสิ่งแวดล้อมของผู้เรียนอันเป็นปรโตโมสะ (เสียงจากผู้อื่น เช่น คำแนะนำ คำตักเตือน เป็นต้น) เหนี่ยวนำให้ผู้เรียนเกิดโยนิโสมนสิการ การเรียนรู้เติบโตด้านในก็จะเกิด ต้องเน้นการวัดประเมินทาง

Affective Domain (จิตพิสัย) ต้องวัดหลายๆครั้งต่อเนื่อง ให้ผู้เรียนสะท้อนการเรียนรู้ของตนเอง โดยข้อมูลสำคัญมักไม่ได้เป็นเชิงปริมาณแต่เป็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงเชิงโลกทัศน์ ซึ่งผู้ประเมินต้องใช้ใจเข้าไปทำความเข้าใจกับผู้เรียนจึงจะสามารถประเมินได้อย่างเหมาะสม”

จึงเรียบเรียงแนวทางการประเมินการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในบริบทต่างๆ เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับผู้สนใจเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม โดยมีแนวทางการประเมินของศูนย์จิตตปัญญาศึกษาของมหาวิทยาลัยมหิดล และการประเมินของสถาบันการศึกษาอื่นที่ได้นำแนวทางจิตตปัญญาศึกษาไปสู่การจัดการเรียนการสอน ซึ่งรวมทั้งการประเมินของผู้เขียนเองที่ได้ดำเนินการศึกษาวิจัย และเป็นผู้สอนในรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาในระดับอุดมศึกษา รายละเอียดประมวลได้ ดังนี้

1. แนวทางการประเมินผลของศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่เป็นศูนย์ที่ให้บริการความรู้ การอบรมและเปิดสอนหลักสูตรการสอนในระดับบัณฑิตศึกษา ได้เสนอแนะแนวทางในการประเมินผลการจัดการเรียนรู้สู่การเสนอรูปแบบการประเมินผลการเรียนรู้ตามแนวจิตตปัญญาศึกษา 5 ประการ ดังนี้ (ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552 : 55-57) ดังนี้

1.1 การประเมินเหตุควบคู่ไปกับการประเมินผล

การประเมินเหตุ เป็นองค์ประกอบสำคัญของการประเมินทางจิตตปัญญาศึกษา ตามหลักธรรมชาติที่ว่าเหตุย่อมนำไปสู่ผล หากต้องการให้เกิดผลก็ต้องหมั่นสร้างเหตุ นำ การประเมินเหตุ อาจดูได้จากการที่มีเหตุปัจจัยเหมาะสมในการเรียนรู้หรือไม่ ซึ่งหมายถึงกระบวนการเรียนรู้ที่

1.1.1 เชื่อมโยงกับแก่นของจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งเน้นความสำคัญของสติระลึกรู้ในทั้งที่ผู้สอนและผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.1.2 อยู่ในบริบทของกระบวนการอันเกี่ยวเนื่องกัน ได้แก่ สังฆะของกัลยาณมิตร และบริบทวัฒนธรรม

1.1.3 มีการปฏิบัติอย่างจริงจังต่อเนื่อง ทั้งในระดับของปัจเจกและระดับกลุ่ม

1.2 การประเมินโดยใช้กระบวนการทัศน์แบบบูรณาการ หมายถึงกระบวนการทัศน์ที่ใช้หลายมุมมองในการประเมิน ทั้งมุมมอง

บุคคลที่ 1 (คือผู้เรียน หรือผู้สอนกรณีจะประเมินผู้สอน)

บุคคลที่ 2 (สังฆะของผู้เรียน หรือของผู้เรียนกับผู้สอนสร้างและให้ความหมายร่วมกัน)

บุคคลที่ 3 (เป็นกระบวนการทัศน์ที่เป็นอยู่โดยทั่วไป เช่น การใช้ข้อสอบมาตรฐาน เป็นต้น)

อย่างไรก็ตามด้วยธรรมชาติของจิตตปัญญาศึกษา มุมมองที่มักถูกเน้นใช้มาก คือมุมมองของบุคคลที่ 1

ด้วยการใช้กระบวนการทัศนลักษณะดังกล่าว ทำให้การประเมินทางจิตตปัญญาศึกษานั้นแตกต่างไปจากการประเมินผลการเรียนในลักษณะของการท่องจำ หรือการฝึกฝนทักษะเฉพาะด้าน เพราะการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษาเป็นการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ด้านใน ซึ่งผสมผสานการเรียนรู้ที่มีรากฐานมาจากศาสนาที่มักจะมีการวัดประเมินจากประสบการณ์บุคคลที่ 1 ร่วมกับการเรียนรู้ที่มีฐานมาจากวิทยาศาสตร์ที่การวัดประเมินมักใช้แบบบุคคลที่ 3 ดังนั้นการประเมินการศึกษาทั่วไปที่เน้นใช้ทัศนหรือมุมมองของบุคคลที่ 3 แต่ด้านเดียว และมุ่งเน้นแต่ความเป็นภววิสัย จึงไม่เพียงพอ การประเมินสำหรับจิตตปัญญาศึกษาจะต้องมีการขยายมุมมองของการประเมินตามการขยายมุมมองของการเรียนรู้ไปด้วย

โดยสรุป แม้กระบวนการทัศนแบบบูรณาการคือกระบวนการทัศนที่ต้องใช้หลายมุมมองในการประเมินทั้งมุมมองบุคคลที่ 1 2 และ 3 แต่ที่สำคัญและขาดไม่ได้ก็คือ มุมมองบุคคลที่ 1 ฉะนั้นผู้ประเมิน ไม่ควรกลัวที่จะนำเอาความเป็นอัตวิสัยเข้ามาในการประเมิน ตรงข้ามกลับเป็นสิ่งที่ควรให้ความเอาใจใส่อย่างยิ่ง เพราะความเป็นอัตวิสัยด้วยการใช้มุมมองบุคคลที่ 1 นั้นถือเป็นหัวใจสำคัญของจิตตปัญญาศึกษา

2. การประเมินโดยใช้ระบบวงจรป้อนกลับ

การเรียนรู้ของมนุษย์โดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งจิตตปัญญาศึกษาไม่สามารถทำความเข้าใจได้ด้วยมุมมองแบบกลไก หรือผ่านเฉพาะมิติทางกายภาพได้ การเรียนรู้ของมนุษย์ต่างจากระบบเครื่องยนต์กลไก ต่างจากตุ๊กตาไขลานที่เราสามารถทำความเข้าใจได้ด้วยการแยกศึกษาองค์ประกอบทางกายภาพเป็นส่วนย่อยๆ เช่น รูปทรง น้ำหนัก สี หรือระบบเครื่องยนต์ ที่จะทำให้เราสามารถทำนายได้ว่า หากจะผลิตตุ๊กตาได้ตามจำนวนที่ต้องการนั้น ต้องใช้วัสดุปริมาณเท่าใด ประกอบในสภาพอย่างไร หรือในระยะเวลาเท่าใด สำหรับการประเมินที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ด้านในนั้นควรให้ความสำคัญของ “วงจรป้อนกลับ” ซึ่งเป็นมุมมองแบบสิ่งมีชีวิต มากกว่าการประเมินด้วยมาตรฐานแบบกลไก

3. การประเมินโดยใช้หลายกระบวนการทัศนร่วมกัน

เนื่องจากไม่มีกระบวนการทัศนใดกระบวนการทัศนหนึ่งเหมาะสมและครบถ้วนที่สุด ดังนั้นการประเมินที่เหมาะสมสำหรับจิตตปัญญาศึกษานั้น คือ การใช้หลายกระบวนการทัศนของการประเมินร่วมกัน กล่าวคือ กระบวนการทัศนการประเมินที่เป็นชุดหลัก ที่เหมาะสมสำหรับจิตตปัญญาศึกษา คือ

3.1 การประเมินตนเอง เพราะเป็นลักษณะเด่นของการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษาที่เน้นประสบการณ์ด้านในโดยตรงของผู้เรียน

3.2 การประเมินเชิงธรรมชาติและมีส่วนร่วม เพราะมีความยืดหยุ่นสูง ยอมรับความจริงที่หลากหลาย และให้ความสำคัญของการศึกษาดัวยบริบทและเกณฑ์การตัดสินเชิงคุณภาพ และ

3.3 การประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ เพราะการเรียนรู้ด้านในหลายประเภทจำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์ของครูบาอาจารย์ในการช่วยชี้แนะตรวจสอบเท่านั้น

ส่วนกระบวนการดำเนินการประเมินที่เหมาะสมสำหรับจิตตปัญญาศึกษาที่มีความสำคัญเป็นชุดรอง คือ (1) การประเมินตามวัตถุประสงค์ ซึ่งประเมินประสิทธิผลของการศึกษา และ (2) การประเมินเพื่อการจัดการ เพื่อหาสารสนเทศที่จำเป็นต้องใช้ในการตัดสินใจของสถาบันการศึกษา การประเมินทั้งสองชุดนี้ เมื่อนำมาใช้ควบคู่กับความเข้าใจธรรมชาติของจิตตปัญญาศึกษาและจุดแข็งและจุดอ่อนของการประเมินแล้ว จะสามารถยังประโยชน์ให้ทั้งแก่ผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้

4. การประเมินที่มีหัวใจของความเป็นมนุษย์

ความพยายามสร้างการประเมินที่เหมาะสมสำหรับจิตตปัญญาศึกษา อยู่บนฐานความเชื่อเรื่องความเป็นมนุษย์ที่ว่า แม้ทุกคนจะมีศักยภาพในการเรียนรู้และเรียนรู้เหมือนกัน แต่ก็มีแตกต่างกันในแต่ละคนเช่นกัน จึงควรสร้างและเสนอทางเลือกในการสร้างความหมายสำหรับการประเมิน จากกระบวนทัศน์ที่ให้คุณค่ากับสิ่งที่เป็นรูปธรรมมาสู่ระบบที่ให้คุณค่ากับเรื่องภายในจิตใจมากขึ้น ทั้งนี้ ผู้ประเมินควรเปิดใจน้อมเอาคุณค่าของจิตตปัญญาศึกษาเข้ามาเรียนรู้ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ทั้งอ่อนโยนต่อชีวิตและอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ เพื่อที่จะเข้าถึงความเป็นมนุษย์ ในเวลาเดียวกัน ก็เข้าถึงและเข้าใจในความเป็นธรรมชาติ และสามารถสัมผัสถึงความเป็นหนึ่งเดียวกันของสรรพสิ่ง อีกนัยหนึ่ง การประเมินสำหรับจิตตปัญญาศึกษาควรเป็นกระบวนการที่มีผู้ประเมิน ผู้สอน และผู้เรียน ร่วมเรียนรู้จากกันและกัน ให้เกียรติและเคารพกันในความเสมอภาคแห่งฐานะของความเป็นมนุษย์

ตัวอย่างการประเมินจากผลการวิจัย

ด้วยมีหลายหน่วยงานนำหลักการของจิตตปัญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนและการจัดอบรม และได้มีการประเมินผลการเรียนการสอนด้วยวิธีการที่หลากหลายตามลักษณะของกิจกรรมในการจัด จึงมีแนวทางการประเมินที่แตกต่างกัน ดังตัวอย่างของบางหน่วยงานที่ได้มีการประเมิน รายละเอียดดังนี้

ชลดา ทองทวี และคณะ (2551 : 114-116) ได้ดำเนินโครงการวิจัยและจัดการความรู้จิตตปัญญาศึกษา ได้พบข้อสรุปเกี่ยวกับความก้าวหน้าเกี่ยวกับการประเมินที่เหมาะสมสำหรับจิตตปัญญาศึกษา โดยศึกษาจากรายวิชา หลักสูตร สถาบัน โครงการ ความริเริ่ม งานวิจัย และงานเขียนที่เกี่ยวข้อง จำนวนหนึ่ง ดังจะได้ยกตัวอย่างและสรุปงานชิ้นที่มีความสำคัญและน่าสนใจบางรายการไว้กรณีศึกษาการสำรวจ “มิติการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงและจิตวิญญาณในระดับอุดมศึกษา” เป็นการศึกษาข้อมูลการเรียนการสอนและการจัดหลักสูตร

ในมหาวิทยาลัยในทวีปอเมริกาเหนือ ที่นำเอาแนวทางของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงและมีจิตวิญญาณเข้าไปในการเรียนการสอน ได้ให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับรูปแบบการประเมินที่มีการใช้กันในรายวิชาหรือหลักสูตรที่ใช้กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง เช่น การทำโครงการของนักศึกษา การนำเสนอปากเปล่าต่อชั้น การเขียนบันทึก การทำแฟ้มสะสมผลงาน เป็นต้น

งานการรวบรวมนวัตกรรมในการประเมินนักศึกษาในสาขาวิชาต่างๆ ในสหราชอาณาจักรในช่วงปี ค.ศ. 1993-1995 มีข้อค้นพบด้านนวัตกรรมในการประเมินนักศึกษา แบ่งตามรายสาขาวิชา ที่ระบุว่าเป็นนวัตกรรมโดยเพื่อนอาจารย์ที่สอนสาขาวิชาเดียวกันในสถาบันต่างๆ (Glasner, In Brown & Glasner, eds., 1999: 14-27) มากถึงสิบสี่สาขา Susan Toohey อาจารย์ประจำ Professional Development Centre ของมหาวิทยาลัย New South Wales ได้ทำงานร่วมกับทีมนักวิชาการในการพัฒนาหลักสูตรและการศึกษา ได้มีข้อเสนอทางวิชาการเกี่ยวกับการออกแบบและประเมินรายวิชาการศึกษาระดับอุดมศึกษาอย่างน่าสนใจในหนังสือ *Designing Courses for Higher Education* (Toohey, 1999 : 167-186) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประเมินความรู้เชิงสะท้อนใคร่ครวญตนเองและเชิงวิพากษ์ การเลือกวิธีการประเมิน การเปรียบเทียบวิธีการประเมินต่างๆ และการเลือกผู้ประเมินส่วน จอห์น มิลเลอร์ (Miller, 2007 : 190-200) ศาสตราจารย์ด้านการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยออนตาริโอ ประเทศแคนาดา เป็นผู้เชี่ยวชาญด้าน Holistic education หรือการศึกษาองค์รวม ที่เน้นความเชื่อมโยงของประสบการณ์ของมนุษย์ ทั้งความเชื่อมโยงระหว่างกายและจิต ระหว่างวิถีการรู้แบบเชิงเส้นตรงและโดยปัญญาญาณ ระหว่างปัจเจกกับชุมชน และระหว่างตัวตนที่จำกัดอยู่ในอดีตและที่ไปพ้นจากอดีต ได้เสนอไว้ในหัวข้อการนำหลักสูตรองค์รวมไปใช้และการประเมินว่า การสอนนั้นประกอบด้วยสามส่วน คือ ทฤษฎีหรือสมมติฐานเบื้องหลังแนวการสอน วิธีการสอน และ การดำรงตนอยู่ในปัจจุบันขณะ (Presence) ของผู้สอน และส่วนที่สามนี้เองที่ Miller บอกว่าเป็นหัวใจสำคัญที่สุด

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ ราชบัณฑิต เป็นหนึ่งในนักวิชาการที่สำคัญที่สุดของไทยด้านการประเมินทางการศึกษา จำแนกการประเมินออกเป็น 8 กลุ่ม ตามกระบวนการทัศน์การประเมิน (อ้างอิงจาก Worthen and Sanders, 1987) ดังนี้

1. การประเมินตามวัตถุประสงค์
2. การประเมินเพื่อการจัดการ
3. การประเมินเน้นทฤษฎี
4. การประเมินตนเอง
5. การประเมินผลิตภัณฑ์
6. การประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ
7. การประเมินแบบสืบสวนสอบสวน
8. การประเมินเชิงธรรมชาติและมีส่วนร่วม

โดยสมหวังได้อธิบายสรุปถึงสาระสำคัญของการประเมินข้างต้นตาม
คุณสมบัติใน 8 รายการ (สมหวัง พิชยานุวัฒน์, 2549 : 311-328) ดังนี้

1. ผู้นำหรือผู้ที่มีผลงาน
2. วัตถุประสงค์ของการประเมิน
3. ลักษณะเด่น
4. ประสบการณ์ในการใช้กระบวนการทัศน์
5. บทบาทในการเสริมสร้างศาสตร์การประเมิน
6. เกณฑ์การตัดสินคุณภาพของงานประเมิน
7. ข้อได้เปรียบและผลประโยชน์ที่จะได้รับ
8. ข้อจำกัดของกระบวนการทัศน์

โครงการการประเมินและส่งเสริมโครงการพัฒนาศักยภาพเครือข่าย
พระสงฆ์ ที่ใช้กระบวนการกลุ่มสังฆะจะสะสมทรัพย์ฯ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตวิญญาณของ
ชุมชน โดย อรศรี งามวิทยาพงศ์ (อรศรี งามวิทยาพงศ์, 2547) เป็นงานชิ้นสำคัญที่เน้นเรื่องการใช้
กระบวนการประเมินเพื่อการปรับปรุง มิใช่บทบาทการตรวจสอบ ตัดสิน หรือพิสูจน์ และ
กรอบการประเมินและส่งเสริมจะต้องตั้งอยู่บนฐานคิดเดียวกันกับงานส่วนพัฒนา โครงการให้
ความสำคัญแก่การใช้ฐานคิดทางพุทธศาสนาเป็นกรอบความคิดและวิธีการประเมิน โดยให้
น้ำหนักแก่การประเมิน “เหตุ” หรือปัจจัยนำเข้า (Input) และการประเมินในช่วงก่อนเริ่มกิจกรรม
มากกว่าการประเมินผลลัพธ์หรือผลปลายทาง (Outcome/Output) เพียงอย่างเดียว

งานวิจัยโครงการทบทวนวิธีคิดเรื่องจิตวิญญาณ: การวิเคราะห์เชิง
ปรัชญาและแนวคิด โดย ดร.นพ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ผู้อำนวยการสำนักวิจัยสังคมและ
สุขภาพ ที่สนับสนุนโดยแผนงานพัฒนาจิตเพื่อสุขภาพ (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2549 :
32-33) มีส่วนที่พูดถึงการวัดประเมินสุขภาวะทางจิตวิญญาณ งานวิจัยนี้ยังได้ตั้งคำถามต่อการ
ใช้ตัวชี้วัดและเงื่อนไขการใช้ พร้อมทั้งเสนอว่าผู้ประเมินควรเข้าใจธรรมชาติของการประเมินและ
ธรรมชาติของเรื่องจิตวิญญาณอันมีลักษณะอัตวิสัย การใช้การประเมินซึ่งเป็นวิธีแบบภววิสัยมา
วัดในเรื่องอัตวิสัยจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากและควรใช้ประเมินอย่างตระหนักถึงข้อจำกัดนี้

เดือนใจ เกียวซี (2553) ได้ดำเนินการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาความ
เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ด้วยการกระบวนการเรียนรู้แนวคิดปัญญาศึกษา การจัดการเรียนการสอน
ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในครั้งนี้มีการเรียนการสอนตาม
จุดประสงค์การเรียนรู้ ใช้เวลา 1 ภาคเรียน มีการกำหนดการวัดและประเมินเฝ้าระยะ ได้แก่
ประเมินระหว่างภาคเรียน ประเมินปลายภาคเรียน และได้กำหนดแนวทางและเครื่องมือการ
ประเมินผลการเรียนรู้เป็น 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนแรก แบบทดสอบแบบปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ 40 คะแนน
วัดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ด้วยตัวแปร 4 ด้าน ใช้ในการวัดก่อนและ

หลัง

การเรียนรู้ 1 ภาคเรียน ได้แก่

ด้านที่ 1 ด้านกาย

ด้านที่ 2 ด้านจิตใจ

ด้านที่ 3 ด้านสังคม

ด้านที่ 4 ด้านปัญญา

ส่วนที่สอง แบบทดสอบแบบปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ 20

คะแนน

วัดความรู้ตามเนื้อหาและตามจุดประสงค์การเรียนรู้

ส่วนที่สาม แบบบันทึกผลการเรียนรู้ของผู้เรียนรายบุคคล 20

คะแนน

เป็นการบันทึกจากการสะท้อนคิดทุกครั้งที่มีการเรียนการสอนใน

รายวิชา

เพื่อวัดเจตคติ ความคิด อารมณ์ ความรู้สึก ที่ออกมาจากภายในตัว

บุคคล

ส่วนที่สี่ บันทึกการสังเกต ความสนใจในการร่วมกิจกรรมในชั้นเรียน

20 คะแนน

เช่น การตรงต่อเวลา การมาเรียน ความตั้งใจ ความร่วมมือทำกิจกรรม
จากนั้นประเมินผลการเรียนรู้โดยใช้เกณฑ์การประเมินของมหาวิทยาลัย
สกลจิด ตรีณโอภาส (2554) ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “การวิจัยและพัฒนา

ครูเพื่อการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้านการเห็นคุณค่าในตนเอง โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน”
การวิจัยครั้งนี้ได้นำกระบวนการจัดตั้งปัญญาศึกษาเข้ามาบูรณาการในการพัฒนาครู โดยมี
กลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาจำนวน 1 โรงเรียน คือโรงเรียนคุรุประชาอนุทิศ อำเภอวังทอง
จังหวัดพิษณุโลก ดำเนินการวิจัยในปีการศึกษา 2554 โดยครูได้กำหนดกิจกรรมในการจัดเพื่อ
พัฒนาผู้เรียนโดยใช้กระบวนการจัดตั้งปัญญาศึกษาจำนวน 3 กิจกรรม และได้ออกแบบเกี่ยวกับการ
การประเมินไว้เพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ดังนี้

1. กิจกรรมกายดี จิตดี : ครูกำหนดให้มีกิจกรรมการเคลื่อนไหว

ร่างกายประกอบเพลง “ปาด่วนจีน” ทุกเช้าหน้าเสาธง

กิจกรรมค่ายธรรมะกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

กิจกรรม “จิตอาสา” ทำความดี โดยจัดกิจกรรมช่วยเหลือและบริจาค

สิ่งของให้กับผู้ด้อยโอกาส ณ สถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

เมื่อทำกิจกรรมครบทั้งสามกิจกรรม ครูกำหนดเกณฑ์ในการประเมินผู้เรียนด้วย 2 วิธีการ ดังนี้

1. แบบบันทึกการสังเกตเพื่อประเมินพฤติกรรมขณะเข้าร่วมกิจกรรม
2. แบบบันทึกการสะท้อนคิด โดยแบบบันทึกการสะท้อนคิดใช้บันทึกการสะท้อนคิดหลังจากการจัดกิจกรรม “ค่ายธรรมะ” และ “จิตอาสา” เนื้อหาที่นำเสนอผลการสะท้อนคิดมีเจตคติที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น รักและเห็นคุณค่าในตนเอง

จากนั้นครูมีเกณฑ์การประเมินตามเกณฑ์การประเมินหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในการประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน คือเกณฑ์ “ผ่าน” และ “ไม่ผ่าน” กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

1.3 คุณลักษณะของผู้ประเมินและการประเมินที่เหมาะสมสำหรับจิตตปัญญาศึกษา คุณลักษณะของผู้ประเมินที่เหมาะสมสำหรับการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษาศาสตร์ของการประเมิน ทั้งการประเมินโดยทั่วไป และการประเมินการศึกษาโดยเฉพาะ นั้นมีมายาวนานแล้ว มีหลักฐานการวัดประเมินในการคัดเลือกคนเข้ารับราชการของจีนที่ยาวนานถึงสี่พันกว่าปี จนถึงยุคปัจจุบัน หรือยุคแห่งการเป็นวิชาชีพการประเมิน นับว่าเป็นยุคที่การวัดประเมินเข้าสู่กระแสหลักอย่างเต็มตัวและเกือบทุกสาขา มีองค์กรวิชาชีพรับผิดชอบกำหนดมาตรฐาน มีองค์กรการศึกษาวิจัยสร้างความรู้ มีการแบ่งการประเมินออกตามกระบวนการประเมิน ในแกนปรัชญาประโยชน์นิยมกับปรัชญาสหัชญาณและพหุนิยม มีการพัฒนาองค์ความรู้ของแต่ละกลุ่มเกิดขึ้นอย่างมาก ทั้งระเบียบวิธี เครื่องมือ ตัวชี้วัดต่างๆ แต่ท่ามกลางความรู้และเทคโนโลยีเกี่ยวกับการประเมินที่เกิดขึ้นอย่างมากมาย การนำไปใช้ในแต่ละสาขา แต่ละเรื่อง แต่ละบริบทก็แตกต่างกันไป ต้องมีการเลือกสรรกระบวนการประเมินที่เหมาะสมกับสิ่งที่จะประเมินด้วยก่อนที่จะมีการประเมิน ผู้ประเมินต้องกำหนดเป้าหมายการประเมินให้ชัดเจนว่าจะประเมินอะไร เช่น ผู้เรียน หลักสูตร สถาบันการศึกษา ผู้เรียนกลุ่มใหญ่ (เช่น เขตพื้นที่การศึกษา) โครงการ หรือ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สอน แต่ไม่ว่าจะเป็นการประเมินในระดับใด โครงการวิจัยนี้นำเสนอหลักการสำคัญของการประเมินที่เหมาะสมสำหรับจิตตปัญญาศึกษา 2 ส่วน คือ ในส่วนที่เป็นเงื่อนไขปัจจัยเบื้องต้นสำหรับผู้ประเมิน และส่วนที่เป็นลักษณะของการประเมินที่เหมาะสม

ชลลดา และคณะฯ (2551 : 117-118) ยังได้ระบุคุณลักษณะของผู้ประเมินแนวจิตตปัญญาศึกษา ดังนี้

1. ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสียกับกระบวนการประเมินทั้งหมด (Stakeholders) ต้องตระหนักถึงกระบวนการตัดสินของกระบวนการประเมิน เพราะเป็นสิ่งที่กำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการประเมิน ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดวิธีวิทยา ระเบียบวิธี ข้อมูล ประสพการณ์ หรือสิ่งต่างๆ ที่กระบวนการจะบอกว่าจะมีความหมายหรือไม่มีความหมาย

เกณฑ์ในการตัดสินประเมินงานรวมถึงอรรถประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น และวิธีนำผลไปใช้ ดังที่ วอเธิร์น และแซนเดอร์ (Worthen and Sanders) ได้แสดงให้เห็นในกระบวนการทัศนทั้งแปดแบบ

หากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้ประเมินและผู้ถูกประเมิน ตระหนักถึงกระบวนการที่ตนเองใช้อยู่ อาจทำให้เห็นข้อจำกัดของกระบวนการทัศน วิธีวิทยา และระเบียบวิธีนั้นๆ ไม่ติดอยู่กับเครื่องมือการวัดประเมินพื้นฐานทั่วไปที่ใช้กัน เช่น ข้อสอบปรนัยหลายตัวเลือก ข้อสอบอัตนัยการบันทึกการเข้าเรียน เป็นต้น ไม่ใช้การวัดประเมินแบบหนึ่งๆ เพราะ “ใครๆ ก็วัดแบบนี้” หรือ “มันเป็นมาตรฐาน” ที่ได้รับการยอมรับ ไม่ว่าจะในระดับหน่วยงาน ระดับประเทศ หรือระดับสากลก็ตาม แต่สามารถสร้างทางเลือกในการใช้วิธีวิทยา ระเบียบวิธี เครื่องมือในกระบวนการทัศนการประเมินอื่นๆ เช่น การให้ผู้เรียนประเมินตนเอง การให้กลุ่มช่วยกันหาข้อสรุปร่วมกัน การใช้ผู้เชี่ยวชาญภายนอก เช่น วิทยาลัยอาจารย์ เป็นต้น

2. มีความรู้สึกเชื่อมโยงผูกพันกับผู้ถูกประเมิน และมีความตระหนักในผลกระทบของการประเมินต่อตนเองและต่อผู้ถูกประเมินการประเมินผลการศึกษาขึ้นตั้งต้นมาจากความตั้งใจและปรารถนาดีที่จะให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอยู่ในการศึกษา ทั้งผู้เรียน ผู้สอน สถานศึกษา ผู้ปกครอง หรือผู้กำหนดนโยบายทราบถึงผลของกระบวนการจัดการเรียนการสอน เพื่อที่จะได้นำมาปรับปรุงให้ดีขึ้น แต่บ่อยครั้งที่การประเมินนั้นกลับกลายเป็นเครื่องกั้นการเรียนรู้ของผู้เรียน ส่งผลกระทบในแง่ลบ ตั้งแต่ในระดับต่ำจนกระทั่งถึงกับชีวิตก็มี

ดังนั้น หากผู้ประเมินมีความรู้สึกเชื่อมโยงผูกพันกับผู้ถูกประเมินและตระหนักถึงผลของการประเมินต่อผู้ถูกประเมินก็จะเลือกการประเมินที่เหมาะสมได้ นอกจากนี้ผู้ประเมินควรได้หมั่นถามตนเองว่าการที่ตนตัดสินให้ค่ากับผู้อื่นในกระบวนการทัศนหรือโดยเครื่องมือหนึ่งๆ มีผลต่อผู้ประเมินอย่างไรในฐานะมนุษย์ผู้หนึ่ง ทำให้ผู้ประเมินเป็นคนที่ตนเองต้องการหรือไม่ด้วย

3. มีความเข้าใจในแนวคิด หลักการ และธรรมชาติของกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา คำกล่าวที่ว่า “ผู้ประเมินต้องรู้จักสิ่งที่จะประเมินก่อนจึงจะประเมินได้” นั้นเป็นคำกล่าวที่สำคัญและตรงกับการประเมินจิตตปัญญาศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการศึกษาที่มีลักษณะแตกต่างจากการศึกษาอื่นๆ อยู่มาก เป็นการเรียนรู้อันเป็นประสบการณ์ในมิติจิตใจและจิตวิญญาณ ผู้ประเมินควรมีมุมมองหรือทัศนะที่รอบด้านเพื่อทำความเข้าใจองค์ประกอบของเรื่องและกระบวนการทั้งหมดให้ได้มากที่สุด

เรื่องอุไร อมรไชย (2552) ได้ผลการจัดกระบวนการเรียนรู้และการประเมินผลการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษารายวิชาการวัดประเมินผลการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ได้สรุปเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ประเมินดังนี้

1. มีความตระหนักในกระบวนการทัศนของการประเมินที่ตนเองใช้ เพราะเป็นตัวกำหนดเป้าหมาย

2. มีวิธีวิทยาการประเมิน ระเบียบวิธี และข้อมูลหรือสิ่งที่กระบวนการประเมินบอกว่าเป็นข้อเท็จจริงและความหมาย

3. มีความรู้สึกเชื่อมโยงผูกพันกับผู้ถูกประเมิน และมีความตระหนักในผลกระทบของการประเมินต่อตนเองและต่อผู้ถูกประเมิน

4. มีความเข้าใจในแนวคิด หลักการ และธรรมชาติของกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา

ควรหลีกเลี่ยงการใช้วิธีคิดตรึงตรองด้วยเหตุผลและตามแนวเส้นตรง การพิสูจน์ความเป็นจริงด้วยการวัดค่าเชิงประจักษ์ หลีกเลี่ยงความเชื่อที่ว่าทุกอย่างเป็นไปตามกฎธรรมชาติซึ่งตายตัวและมนุษย์สามารถเข้าใจตลอดจนอธิบายกฎนั้นได้อย่างครบถ้วน และหลีกเลี่ยงการนำเอาความรู้อย่อยๆ มาอธิบายปรากฏการณ์ที่เป็นองค์รวมของเหตุปัจจัย

ประสบการณ์และการเรียนรู้ที่เป็นเรื่องจิตวิญญาณ การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ ปัญญาหยั่งรู้ด้านในนั้นมีลักษณะเฉพาะ ดังที่โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ได้สรุปว่าไม่สามารถประเมินได้ด้วยวิธีวิทยาแบบวิทยาศาสตร์ เพราะมีลักษณะสำคัญห้าประการ คือ เป็นเรื่องเฉพาะบุคคลที่สามารถรับรู้ได้ด้วยตนเอง หรือสื่อสารระหว่างผู้ที่มีประสบการณ์ด้วยกัน ไม่สามารถใช้ความคิดตรึงตรองเชิงเหตุผลไปเข้าใจได้เพราะมีหลายระดับ ภาษาเป็นข้อจำกัดในการอธิบายและให้ความหมายต้องใช้การเปรียบเทียบอธิบาย การเกิดประสบการณ์เรียนรู้ไม่ได้มีลักษณะเป็นเส้นตรงที่คาดหมายผลลัพธ์ได้ และต้องอาศัยเกณฑ์พิเศษบางประการในการประเมินคุณค่าทางศาสนา โดยโกมาตรได้เสนอสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยงไว้อีกสี่ประการ คือ วิธีคิดตรึงตรองด้วยเหตุผลและตามแนวเส้นตรง การพิสูจน์ความเป็นจริงด้วยการวัดค่าเชิงประจักษ์ ความเชื่อที่ว่าทุกอย่างเป็นไปตามกฎธรรมชาติซึ่งตายตัวและมนุษย์สามารถเข้าใจตลอดจนอธิบายกฎนั้นได้โดยสิ้นเชิง และการนำเอาความรู้อย่อยๆ มาอธิบายปรากฏการณ์ที่เป็นองค์รวมของเหตุปัจจัย

การที่ผู้ประเมินต้องมีความเข้าใจดังกล่าวนี้อาจมีความสำคัญยิ่ง มิเช่นนั้นก็อาจจะประเมินในมิติที่ได้เป็นคุณสมบัติของสิ่งนั้นๆ อุปมาดังการให้ผู้ที่มิเคยได้ร่ำเรียนด้านศิลปะการดนตรีมาเป็นผู้วิจารณ์ตัดสินการประกวดร้องเพลง หรือการวัดคุณค่าของอาหารจากมูลค่าราคาที่เป็นรูปธรรมได้โดยไม่พิจารณาถึงความประณีตบรรจงเอาใจใส่หรือความรักความเมตตาของผู้เตรียมอาหารมือนั้น

ประเด็นเรื่องคุณสมบัติหรือคุณลักษณะของผู้ประเมินนี้เป็นเรื่องสำคัญที่มักถูกละเลยไม่ให้ความสำคัญ ด้วยภายใต้บริบทเงื่อนไขสังคมที่อยู่ในกระบวนการทัศน์แบบกลไกเน้นเรื่องการชี้ระสิทธิภาพ วัดประสิทธิผล ทำให้มีผู้ที่คิดว่าตนเองมีอำนาจไม่ว่าด้วยเป็นผู้ถือทรัพยากรหรือมีอำนาจบริหาร มักใช้เงื่อนไขให้คุณให้โทษกับผู้อื่นหรือการจัดสรรทรัพยากรตามสัดส่วนโดยตรงกับความสามารถในการสร้างผลงานที่จับต้องได้ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วัดประเมินได้ชัดเจน ยังให้เกิดความสับสน ไม่เข้าใจ เข้าใจผิด หรือความเสียหาย กับทุกฝ่ายไม่ว่า

จะเป็นหน่วยงานให้ทุนหน่วยงานบริหารจัดการ โครงการ หรือแม้กระทั่งผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ มีการพยายามสร้างข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้ตอบสนองต่อระบบการประเมิน ซึ่งขัดกับเป้าประสงค์ของการวัดประเมินเองที่หลายครั้งหลายคราเริ่มต้นจากความกุศลเจตนาที่จะพัฒนางาน นี่เป็นความเป็นจริงที่เกิดขึ้น เป็นที่รับรู้แม้กระทั่งหน่วยงานให้ทุน ดังนั้นองค์ความรู้และเงื่อนไขปัจจัยที่สามารถนำพากระบวนการประเมินก้าวข้ามข้อจำกัดทางกระบวนการทัศนปัจจุบันนั้นจักเป็นคุณูปการแก่แวดวงวิชาการ งานพัฒนา และสังคมโดยรวมเป็นอย่างยิ่ง

โดยสรุป การประเมินเป็นองค์ประกอบสำคัญขององค์ประกอบหนึ่งในการจัดการเรียนรู้โดยทั่วไป แต่เมื่อนำมาใช้ในการประเมินผลการจัดการเรียนรู้ตามหลักการของจิตตปัญญาศึกษาแล้วจะต้องมีลักษณะเฉพาะ อันเนื่องมาจากการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษานั้น เป็นการประเมินในสิ่งที่เป็นนามธรรม เพราะธรรมชาติของการเรียนรู้จะมุ่งเน้นการพัฒนาคนจากด้านในเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยเน้นในด้านเจตคติ อารมณ์ ความรู้สึก ความคิด การมีจิตที่อ่อนน้อมต่อผู้อื่น และเชื่อมโยงกับธรรมชาติได้ การประเมินจึงมีลักษณะเฉพาะซึ่งผู้ประเมินจะต้องมีฐานคิดที่สำคัญคือ ต้องเข้าใจธรรมชาติของสิ่งที่จะประเมิน นั้นหมายถึงต้องศึกษาและให้เข้าใจถ่องแท้ถึงหลักการและแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เข้าใจเกี่ยวกับการประเมินที่มุ่งพัฒนาไม่ใช่เพื่อการตัดสิน และผลกระทบของการประเมินที่มีต่อผู้เรียน ทั้งนี้มีผู้นำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนและได้ออกแบบการประเมินเพื่อให้เหมาะสมกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ทั้งในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา

แม้ว่าจิตตปัญญาศึกษาจะเป็นแนวคิดว่าด้วยการเรียนรู้ที่ยังค่อนข้างใหม่ ในวงวิชาการการศึกษา อีกทั้งยังเป็นแนวคิดว่าด้วยการเรียนรู้ที่พัฒนาจิตวิญญาณของตัวผู้เรียนไปพร้อมๆ กับการพัฒนาความรู้ทักษะวิชาการซึ่งแตกต่างจากแนวทางของการศึกษากระแสหลัก แต่เหตุดังนี้ก็มิได้หมายความว่าการศึกษาแบบจิตตปัญญาศึกษาพึงได้รับยกเว้นการประเมินวัดผลการเรียน ด้วยว่าการประเมินการเรียนรู้ที่ดำเนินไปเพื่อจุดมุ่งหมายเดียวกันกับกระบวนการทั้งหมดคือไปสู่การพัฒนายกระดับการเรียนรู้ และพัฒนาตัวผู้เรียนยิ่งขึ้นไปได้ อีกทั้ง ดังนี้แล้ว กระบวนการประเมินจึงเป็นส่วนสำคัญอันขาดเสียมิได้อย่างไรก็ตาม การประเมินอาจเปรียบได้เป็นเช่นเดียวกันกับการวัดและประมาณค่า หากต้องการทราบถึงความห่างไกลพึงวัดระยะทาง หากต้องการทราบถึงปริมาณพึงวัดจำนวน จิตตปัญญาศึกษาอันเป็นการเรียนรู้ที่พัฒนาจิตวิญญาณและเป็นกระบวนการที่มีลักษณะเงื่อนไขเป้าหมายอันหนึ่ง จึงพึงได้พัฒนาและวางแนวทางการประเมินที่เหมาะสมสอดคล้อง สามารถร่วมเป็นกระบวนการเพื่อหนุนเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน พร้อมทั้งสามารถให้ความเข้าใจที่ถูกต้องชัดเจนแก่สังคมและวงวิชาการต่อจิตตปัญญาศึกษา และเป็นที่ยอมรับในวงการศึกษาในฐานะที่เป็นเครื่องมือหนึ่งของการเรียนรู้

โดยสรุปแล้วการประเมินผลการเรียนรู้ที่มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา โดยมีการบูรณาการกับการเรียนการสอน นำมาสู่ยุคนี้เป็นกิจกรรมการอบรมด้านจิตตปัญญาศึกษาหรือ การประเมินจากการเรียนการสอนเรื่องของจิตตปัญญาศึกษาโดยตรงก็ตาม การประเมินต้องมาจากการสร้างเครื่องมือ การวัดและตัดสินผลด้วยการประเมินตามเกณฑ์ หากแต่ธรรมชาติของจิตตปัญญาศึกษามีความเฉพาะในคุณลักษณะที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน เนื่องด้วยเป็นการพัฒนาจากด้านในซึ่งเป็นการวัดและประเมินสิ่งที่เป็นนามธรรมเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นการวัดและประเมินผลตามแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษาจึงมีข้อควรคำนึงคือ การศึกษาให้เข้าใจในเรื่องหรือแก่นของจิตตปัญญาศึกษาให้ถ่องแท้ ผู้ประเมินต้องมีความคิดและเข้าใจฐานคิดของการประเมินในเบื้องต้นให้ชัดเจนซึ่งประกอบด้วย ฐานความเข้าใจที่ถูกต้องและลึกซึ้งเกี่ยวกับสิ่งที่ประเมิน ฐานการประเมินเพื่อพัฒนามากกว่าการประเมินเพื่อตรวจสอบ ฐานความเข้าใจในผลกระทบของการประเมินต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน นอกฐานคิดดังกล่าวแล้วสิ่งที่สำคัญคือต้องเข้าใจแนวทางในการประเมินผลการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา การศึกษาตัวอย่างของหน่วยงานต่างๆที่มีการประเมินผลการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และบุคคลคลที่สำคัญที่สุดของการประเมินคือ คุณลักษณะที่สำคัญของผู้ประเมินที่เหมาะสมกับจิตตปัญญาศึกษา

5. มาตรฐานการประเมิน

มาตรฐานของการประเมินตามที่คณะกรรมการพัฒนาเกณฑ์มาตรฐานสำหรับการประเมินทางการศึกษาได้กำหนดไว้ (Finn, 1997; Mandaus Scriven & Stufflebeam, 1989; Stufflebeam & Shinkfiels, 1990; ศิริชัย กาญจนวาสี, 2357; สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2541) ประกอบด้วยมาตรฐานการประเมิน 4 ด้าน คือมาตรฐานด้านอรรถประโยชน์ (Utility standards) ประกอบด้วย 8 เกณฑ์ มาตรฐานด้านความเป็นไปได้ (Feasibility Standards) ประกอบด้วย 3 เกณฑ์ มาตรฐานด้านความเหมาะสม (Propriety Standards) ประกอบด้วย 8 เกณฑ์ มาตรฐานด้านความถูกต้อง (Accuracy Standards) ประกอบด้วย 11 เกณฑ์ รวมเกณฑ์ทั้งสิ้น 30 เกณฑ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. มาตรฐานอรรถประโยชน์ (Utility Standards) ซึ่งเป็นการประเมินด้านกระบวนการที่ก่อให้เกิดสารสนเทศตรงกับความต้องการของผู้ใช้ผลการประเมินเป็นสำคัญ ประกอบด้วย 8 เกณฑ์ คือ

- 1.1 มีการระบุผู้เกี่ยวข้องที่ต้องการใช้สารสนเทศ
- 1.2 ความเป็นที่เชื่อถือของผู้ประเมิน ผู้ประเมินต้องรู้สิ่งที่มุ่งประเมิน
- 1.3 มีการรวบรวมข้อมูลครอบคลุมและตอบสนองความต้องการของผู้ใช้สารสนเทศของผู้เกี่ยวข้อง

- 1.4 การแปลความหมายและการตัดสินคุณค่ามีความชัดเจน
- 1.5 รายงานการประเมินมีความชัดเจนทุกขั้นตอน
- 1.6 การเผยแพร่ผลการประเมินไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างทั่วถึง
- 1.7 รายงานการประเมินเสร็จทันสำหรับนำไปใช้ประโยชน์
- 1.8 การประเมินส่งผลกระทบในการกระตุ้นให้มีการดำเนินการประเมินต่อไป

อย่างต่อเนื่อง

2. มาตรฐานด้านความเป็นไปได้ (Feasibility Standards) เป็นมาตรฐานเน้นความเป็นจริงของการประเมินประกอบด้วย 3 เกณฑ์ คือ

- 2.1 วิธีการประเมินสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริง
- 2.2 การเป็นที่ยอมรับของผู้ถูกประเมินผู้ได้รับผลกระทบจากการประเมิน ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย
- 2.3 ผลที่ได้มีความคุ้มค่ากับผลงาน สามารถนำไปปรับปรุงการปฏิบัติงาน ขยายงานหรือล้มเลิก

3. มาตรฐานด้านความเหมาะสม (Propriety Standards) มุ่งเน้นเกี่ยวกับเรื่อง กฎระเบียบ ศีลธรรม จรรยาบรรณที่เกี่ยวข้องกับการประเมิน ประกอบด้วย 8 เกณฑ์ คือ

- 3.1 มีการกำหนดข้อตกลงอย่างเป็นทางการ
- 3.2 มีการแก้ปัญหาของการประเมินด้วยความซื่อสัตย์ ไม่บิดเบือนความเป็นจริงอย่างสันติวิธี
- 3.3 รายงานการประเมินอย่างตรงไปตรงมา เปิดเผย และคำนึงถึงข้อจำกัดของการประเมิน
- 3.4 มีการให้ความสำคัญต่อสิทธิในการรับรู้ข่าวสารของบุคคลทั่วไปอย่างเปิดเผย มีการเผยแพร่ผลการประเมินและเปิดโอกาสให้ผู้สนใจได้ศึกษาผลการประเมิน
- 3.5 มีการคำนึงถึงสิทธิส่วนตัวของกลุ่มตัวอย่าง
- 3.6 มีการเคารพในการปฏิสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้อง รวบรวมข้อมูลจากบุคคลหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
- 3.7 มีรายงานผลการประเมินที่สมบูรณ์ ยุติธรรม และเสนอทั้งจุดเด่น จุดด้อยของสิ่งที่ประเมิน

- 3.8 ผู้ประเมินทำการประเมินด้วยความรับผิดชอบและมีจรรยาบรรณ

4. มาตรฐานด้านความถูกต้อง (Accuracy Standards) เกี่ยวข้องกับการใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพ ตลอดจนวิธีเก็บข้อมูลตามหลักวิชาการ ซึ่งประกอบด้วย 11 เกณฑ์ คือ

- 4.1 มีการระบุวัตถุประสงค์ของการประเมินอย่างชัดเจน
- 4.2 มีการวิเคราะห์บริบทของการประเมินในรายงานการประเมินอย่างครอบคลุมและเพียงพอต่อการประเมินอย่างมีประสิทธิภาพ

- 4.3 มีการบรรยายจุดประสงค์และกระบวนการประเมินอย่างชัดเจน
- 4.4 มีการบรรยายแหล่งข้อมูลและการได้มาอย่างชัดเจน
- 4.5 ใช้เทคนิคและเครื่องมือที่มีความตรง และได้มาซึ่งสารสนเทศที่มีความถูกต้องแม่นยำ
- 4.6 ใช้เทคนิคและเครื่องมือที่มีความเที่ยง และได้มาซึ่งสารสนเทศที่มีความคงเส้นคงวา
- 4.7 มีการจัดระบบควบคุมสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และรายงาน
- 4.8 มีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ
- 4.9 มีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ
- 4.10 การลงสรุปที่มีเหตุผลและผลการประเมินสนับสนุน
- 4.11 มีการเขียนรายงานที่มีความเป็นปรนัย

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำแนวคิด หลักการของจิตตปัญญาศึกษาไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัย ซึ่งก็พบว่า ยังไม่มีงานวิจัยเรื่องใดที่ศึกษาเกี่ยวกับการนำกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาไปใช้กับการศึกษาแบบเรียนร่วม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงพยายามศึกษาค้นคว้าจากงานวิจัยที่มีลักษณะของการศึกษาที่มีความคล้ายหรือใกล้เคียงกัน ซึ่งจะมียงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับผู้เรียนปกติทั่วไป ทั้งในระดับอุดมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับการศึกษาปฐมวัย รวมทั้งผลงานวิจัยของผู้วิจัยที่ได้ศึกษาด้วยตนเองกับนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบจากงานวิจัยดังกล่าวนับเป็นประโยชน์ในการต่อยอดและศึกษาค้นคว้าด้านจิตตปัญญาศึกษาให้กับผู้วิจัยได้เป็นอย่างดี ซึ่งมีรายละเอียดของผลงานวิจัย ดังต่อไปนี้

ทฤทัย อนุสรราชกิจ (2549 : 135 – 136) ได้พัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการศึกษาเด็กอย่างไคร่ครวญ เพื่อปรับเปลี่ยนมุมมองของการปฏิบัติของครู การศึกษาปฐมวัย โดยศึกษากับครูผู้สอนในระดับการศึกษาปฐมวัย พบว่า ครูปฐมวัยได้รู้ตัวเอง รับรู้ความเป็นจริงในปัจจุบัน มีสติ และส่งผลให้ครูสามารถรับรู้เด็กได้อย่างเป็นธรรมชาติตามจริง เป็นการบูรณาการทั้ง 3 ส่วน มองชีวิต คือ ความรู้ วิชาชีพ และจิตวิญญาณ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก คือ 1) การเปิดใจรับรู้ ยอมรับทั้งตนเองและผู้อื่น 2) การพัฒนาภายในตนเองด้วยการฝึกสติ สมาธิ ประสาทสัมผัส การรู้เท่าทันปัจจุบัน 3) การศึกษาที่เน้นการสังเกตเด็กและ

ใคร่ครวญในชีวิตประจำวัน 4) การสะท้อนการเรียนรู้ วิพากษ์ประสบการณ์เดิม นำสู่การเกิดประสบการณ์ใหม่

การปรับเปลี่ยนมุมมองและการปฏิบัติของครู 3 คน ที่มีลักษณะการเรียนรู้ที่แตกต่างกันจะมีการปรับเปลี่ยนต่างกัน คือ กรณีที่ครูใช้ความรู้สึกเชื่อมโยงที่แตกต่างกันจะมีการปรับเปลี่ยนต่างกัน คือ กรณีที่ครูใช้ความรู้สึกเชื่อมโยงการเรียนรู้จากใจ โดยเรียนรู้ผ่านความงามของศิลปะมาสู่การปฏิบัติทางกาย การปรับเปลี่ยนเกิดขึ้นเมื่อรับรู้อารมณ์ความรู้สึกของตนเอง มีการปรับเปลี่ยนที่เด่นชัด คือ การปรับเปลี่ยนการปฏิบัติต่อเด็กที่เกิดโดยผุดขึ้นมาจากใจ ไม่รู้ตัว ในภาวะที่ใจนิ่งและสอดคล้องพอดีกับเด็ก และอีกหนึ่งกรณี คือ กรณีที่ครูยึดมั่นกับความคิดของตนเอง การปรับเปลี่ยนปรากฏในเรื่องการเข้าใจตนเอง และไม่ปรากฏการปรับเปลี่ยนในด้านกับเด็กและผู้อื่น และกรณีที่ครูเป็นนักปฏิบัติ เชื่อมโยงการเรียนรู้จากกายสู่ใจ คือ เกิดความตระหนัก รับรู้ตนเองเชื่อมโยงสู่การรับรู้เด็ก ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติต่อตนเอง ต่อเด็กและต่อผู้อื่น ตามการรับรู้ที่เกิดขึ้น

ปัทมา คุณเวทย์วิริยะ (2548 : 55-56) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความสามารถของเด็กปฐมวัยที่ได้รับกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาโดยใช้สื่อไม่มีโครงสร้าง พบว่า

1. ระดับความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยหลังผ่านกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาโดยใช้สื่อไม่มีโครงสร้าง โดยรวมทุกด้านดีมาก

2. ความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยหลังผ่านกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาโดยใช้สื่อไม่มีโครงสร้าง เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .01

พัชรี โคตรสมบัติ (2550 : บทคัดย่อ) นับเป็นอีกหนึ่งงานวิจัยที่ศึกษาผลการจัดการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาที่มีต่อทักษะการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย พบว่า ทักษะเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยหลังจากจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาโดยรวมและจำแนกรายด้าน มีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงขึ้น และเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนทดลอง พบว่า แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วิมลพันธ์ บุญพงษ์ (2552 : บทคัดย่อ) ศึกษาเปรียบเทียบความสามารถทางคณิตศาสตร์ และความสามารถทางภาษาของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ด้วยการจัดประสบการณ์ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตตปัญญากับการเรียนเรียนรู้แบบบูรณาการ พบว่า แผนการจัดประสบการณ์ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาและแบบบูรณาการมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลเหมาะสมที่ช่วยส่งเสริมความสามารถทางคณิตศาสตร์และความสามารถทางภาษาของผู้เรียนเพิ่มมากขึ้น สามารถทงไว้ซึ่งการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและสามารถเรียนรู้พร้อมรับการพัฒนาดตนเองได้

ธีรนนท์ มีสา (2553 : บทคัดย่อ) พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง ศาสนาพิธี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยสอดแทรกกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา พบว่า

1. นักเรียนที่เรียนด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยสอดแทรกกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนเพิ่มขึ้นจากก่อนเรียน คิดเป็นร้อยละ 96.00

2. นักเรียนมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่อการเรียนจากการใช้กระบวนการเรียนรู้แบบ จิตตปัญญาศึกษาในระดับมากที่สุด

3. นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนเองและเกิดจิตสำนึกเพื่อส่วนร่วม โดยมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนต่างๆ ในการปฏิบัติศาสนาพิธีได้ถูกต้องมากขึ้น สามารถที่จะปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักปฏิบัติศาสนาพิธี ต้องการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติศาสนาพิธีและเห็นว่าการปฏิบัติศาสนาพิธีเป็นสิ่งที่ดีที่ชาวพุทธควรปฏิบัติ เพราะเป็นการสืบทอดศาสนาและเป็นการสร้างกุศลให้กับตนเอง ต้องการให้ผู้ที่นับถือศาสนา พุทธมาทำบุญและปฏิบัติศาสนาพิธีให้ถูกต้องมากขึ้น และมีความโน้มเอียงทางความคิด ความรู้สึกในทางที่ดีงาม ทำให้เกิดความปรารถนาที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติศาสนาพิธี รวมถึงความต้องการที่จะชักชวนให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติ ศาสนาพิธีให้ถูกต้อง และต้องการที่จะแนะนำให้ผู้ที่ปฏิบัติศาสนาพิธีที่ยังไม่ถูกต้องให้สามารถ ปฏิบัติได้ถูกต้อง

เสนห์ เสาวพันธ์ (2554 : บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาโรงเรียนปทุมรัตน์พิทยาคม ผลการวิจัย พบว่า

กระบวนการพัฒนาผู้เรียนตามแนวทางจิตตปัญญาศึกษาโรงเรียนปทุมรัตน์ พิทยาคม กำหนดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 3 ขั้นตอน ดังนี้

การเตรียมการนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามาปรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

1.1 การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามแนวทางจิตตปัญญาศึกษา

1.2 การถอดบทเรียนเพื่อประเมินคุณภาพผู้เรียนจากการพัฒนาตามแนวทางจิตต ปัญญาศึกษา

1.3 ผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาผู้เรียนตามแนวทางจิตตปัญญาศึกษา จากการ สะท้อนผลด้วยมุมมองของผู้บริหาร ครู ผู้ปกครองและจากตัวผู้เรียน พบว่า กระบวนการพัฒนา ผู้เรียนตามแนวทางจิตตปัญญาศึกษาโดยผ่านกิจกรรมการปฏิบัติจริง ได้แก่ การปลูกต้นไม้ การศึกษาสวนเศรษฐกิจพอเพียง การทอผ้าไหม การประกอบอาหาร กิจกรรมจิตอาสา การเล่า ความดี การทอดกฐินและการเข้าค่ายอาสา ทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น มีมุมมองชีวิตที่เป็นสัมมาทิฐิ คือการความเห็นชอบ มีความเห็นตรงกับความเป็นจริงที่เป็นไป ตามธรรมชาติ ไม่ได้นึกคิดเอาเอง

กนกอร ดีบลาน (2554 : บทคัดย่อ) ใช้กิจกรรมที่สอดแทรกแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเพื่อพัฒนาความมีวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาในการใช้กิจกรรมแนะแนวที่สอดแทรกแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเพื่อพัฒนาความมีวินัยในตนเองของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เป็นการศึกษาเชิงกึ่งทดลอง กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบ้านแม่โถ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2553 จำนวน 36 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ แผนการจัดกิจกรรมแนะแนวที่สอดแทรกแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเพื่อพัฒนาความมีวินัยในตนเองของนักศึกษาจำนวน 7 กิจกรรม แบบประเมินด้านความมีวินัยในตนเอง และแบบสังเกตพฤติกรรม วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที ผลการศึกษาพบว่า หลังการเข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวที่สอดแทรกแนวคิดจิตตปัญญา นักเรียนมีวินัยในตนเอง ด้านความขยันหมั่นเพียร ความรับผิดชอบ และด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบสูงขึ้น

โดยสรุปแล้วการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษากับนักเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมีผลการวิจัยต่อการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกับผลการวิจัยในระดับการศึกษาปฐมวัย คือผู้เรียนเกิดการพัฒนาด้านคุณลักษณะที่ดีขึ้นหลายคุณลักษณะ เช่น แรงจูงใจ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การเห็นคุณค่าในตนเอง มีวินัยในตนเอง มีมุมมองชีวิตที่ดีขึ้น มีจิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

งานวิจัยที่ศึกษาผลของกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในระดับอุดมศึกษา

จากการศึกษางานวิจัยที่ศึกษากับผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา ผลการศึกษาจากงานวิจัยดังกล่าว มีดังนี้

อารมณ สมานภู (2551 : 62-62) วิจัยและพัฒนาสุขภาพด้านจิตตปัญญาสำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ได้สร้างหลักสูตรการอบรมเพื่อสร้างเสริมสุขภาพด้านจิตตปัญญาสำหรับนักศึกษา และจัดอบรมให้กับนักศึกษา พบว่า

ตอนที่ 1 คุณลักษณะของนักศึกษาพบว่า

1. นักศึกษาก่อนเข้ารับการอบรมภาคเรียนที่ 1/2550 มีการรับรู้คุณค่าทางศาสนา มีการปฏิบัติทางศาสนา มีการมุ่งอนาคตและการควบคุมตนอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างมาก สุขภาพจิตที่ดีอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างน้อย และมีการคบเพื่อนที่เหมาะสมอยู่ในระดับน้อย

2. หลังจากการอบรมภาคเรียนที่ 1/2550 นักศึกษามีการปฏิบัติทางศาสนา การรับรู้คุณค่าทางศาสนา การมุ่งอนาคตและการควบคุมตนอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างมาก มีสุขภาพจิตที่ดีอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างน้อย และมีการคบเพื่อนที่เหมาะสมอยู่ในระดับน้อย

3. พบว่า หลังการอบรมภาคเรียนที่ 2/2550 นักศึกษามีการปฏิบัติทางศาสนา มีสุขภาพจิตที่ดี มีการมุ่งอนาคตและควบคุมอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างมาก และมีการรับรู้คุณค่าทางศาสนา มีการคบเพื่อนที่เหมาะสมอยู่ในระดับมาก

ตอนที่ 2 การเปรียบเทียบคุณลักษณะของนักศึกษาระหว่างก่อนการอบรม หลังการอบรมภาคเรียนที่ 1/2550 และหลังการอบรมภาคเรียนที่ 2/2550 พบว่า หลังการอบรมภาคเรียนที่ 2/2550 นักศึกษามีการปฏิบัติทางศาสนา การรับรู้คุณค่าทางศาสนา มีสุขภาพจิตที่ดี มีการมุ่งอนาคตและควบคุมตน มีการคบเพื่อนที่ถูกต้องเหมาะสมมากกว่าหลังการอบรมภาคเรียนที่ 1/2550 และมากกว่าก่อนการอบรมภาคเรียนที่ 1/2550 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกนั้นไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ

ตอนที่ 3 นักศึกษารายงานผลการปฏิบัติทางศาสนาของตนเอง ภายหลังจากการอบรมภาคเรียนที่ 2/2550 พบว่า ในเรื่องของทานได้รับความรู้ในเรื่องของทานเพิ่มขึ้น มีทัศนคติที่ดีต่อการทำงานเพิ่มขึ้นและได้ทำทานเพิ่มขึ้นทั้ง 3 ประการ อยู่ในระดับมาก ในเรื่องของศีล ได้รับความรู้เรื่องโทษของการผิดศีล ประโยชน์ของการรักษาศีลอยู่ในระดับมาก และมีนักศึกษาร้อยละ 7.7 ขึ้นไป มีความตั้งใจจะรักษาศีล 5 และร้อยละ 33.6 ขึ้นไป ตอบว่าตนสามารถรักษาศีล 5 ได้แล้ว ส่วนเรื่องของสมาธินักศึกษาได้รับประโยชน์ของการทำสมาธิเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับมาก มีความตั้งใจจะนั่งสมาธิเพิ่มขึ้นและได้นั่งสมาธิเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับปานกลาง

ตอนที่ 4 ความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อเนื้อหาสาระและกิจกรรม การจัดอบรมในภาคเรียน 1/2550 และภาคเรียนที่ 2/2550 พบว่า

1. ในภาคเรียนที่ 1/2550 นักศึกษาตอบว่าเนื้อหาสาระที่อบรมให้ประโยชน์ในระดับมากที่สุด คือการวางแผนชีวิต ชีวิตนี้เกิดมาทำไม ความจริงของชีวิตและพระคุณแม่ ส่วนเนื้อหาสาระที่นักศึกษาได้รับประโยชน์ในระดับมาก เรียงตามลำดับมีดังนี้ มารยาทการใช้สมบัติส่วนตัวและส่วนรวม การเลือกคบคน ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องของชีวิต สมาธิและกฎแห่งกรรม สมาธิกับการรักษาโรค ศีลและกฎแห่งกรรม บุคคลที่ควรบูชาของแผ่นดิน

2. ในภาคเรียนที่ 1/2550 นักศึกษามีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการอบรมอยู่ในระดับมากทุกเรื่อง โดยเรียงลำดับความพึงพอใจได้ดังนี้ ความจริงของชีวิต พระคุณแม่ การวางแผนชีวิต การเลือกคบคน สมาธิและกฎแห่งกรรม ชีวิตนี้เกิดมาทำไม ศีลและกฎแห่งกรรม มารยาทใช้สมบัติส่วนตัวและส่วนรวม ความรู้ความเข้าใจถูกต้องของชีวิต บุคคลที่ควรบูชาของแผ่นดินสมาธิกับการรักษาโรค

3. ในภาคเรียนที่ 2/2550 นักศึกษาตอบว่าได้รับประโยชน์จากเนื้อหาสาระที่จัดอบรมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับตามประโยชน์ที่ได้รับ มีดังนี้ โทษของบุหรีและสุรา สมาธิการเรียนและการทำงาน มารยาทในสังคม และกรณีศึกษาเรื่องกฎแห่งกรรม

4. ในภาคเรียนที่ 2/2550 นักศึกษาพอใจการจัดกิจกรรมดักบาตรพระ 101 รูปและกิจกรรมเทเหล้าเผาบุหรี่ การสอบมงคลชีวิตและการเขียนบันทึกความดีอยู่ในระดับมาก ส่วนกิจกรรมการนั่งสมาธิ นักศึกษาพอใจอยู่ในระดับปานกลาง

อรอนงค์ แจ่มผล (2552 : 23) ศึกษาผลของกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาที่มีต่อการเรียนรู้ในตนของนักศึกษาที่เรียนรายวิชา จิตวิทยาสำหรับครู ซึ่งเป็นงานวิจัยในชั้นเรียนของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ผู้วิจัยสรุปผลได้อาสนใจเนื่องจากเป็นการสรุปผลการวิจัยที่เกิดขึ้นกับนักศึกษาที่เรียนรายวิชาจิตวิทยาสำหรับครู และผลที่เกิดขึ้นกับผู้สอนหลังจากวิจัย รายละเอียด ดังนี้

1. คุณลักษณะที่เกิดขึ้นกับนักศึกษา พบว่า

นักศึกษาเป็นผู้ที่ พิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ เกิดความรัก ความเมตตา กระบวนการ (ผู้วิจัย) โอบอ้อม ดูแลกลุ่มและจัดกระบวนการด้วยสิ่งแวดล้อมและบริบทที่เกื้อกูลต่อการเรียนรู้ สามารถเชื่อมโยงประสบการณ์และกระบวนการเข้ากับชีวิตได้นำไปสู่การทำให้ กระบวนการเข้ามาสู่ภายใน บุรณาการสู่วิถีชีวิตและเอื้อให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างผู้เข้าร่วมกิจกรรมด้วยกัน เชื่อมโยงกับชุมชน เข้าใจถึงข้อจำกัดและศักยภาพของตนต่อการเรียนรู้และพัฒนา นำกระบวนการไปใช้ในชีวิตอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อการ เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มผลของการเรียนรู้ภายในตน

2. องค์ความรู้ที่ผู้วิจัยได้รับ พบว่า ผู้สอน

2.1 ได้เรียนรู้หลักการของจิตตปัญญาศึกษา

2.2 ได้ขั้นตอนการจัดกิจกรรมตามแนวทางจิตตปัญญาศึกษา ทำให้ได้เครื่องมือหลากหลายในการเรียนรู้ภายในตน

2.3 ได้พัฒนาดนเองในฐานะกระบวนการ เรียนรู้การเอื้ออำนวยให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ภายในตน

2.4 ได้เรียนรู้ภายในตนเองทั้งด้านความคิด ความรู้สึก ผ่านกิจกรรมที่จัดให้นักศึกษาการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษากับอาจารย์ การสะท้อนความคิด ความรู้สำนึกของนักศึกษาต่ออาจารย์ เรียนรู้ ความเข้าใจ ความรักและความเมตตาของครู – ศิษย์ เคารพความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน

เยาวดี สุวรรณาคะ (2552) ศึกษาเกี่ยวกับการดูแลแบบองค์รวมด้วยจิตตปัญญาศึกษา : กระบวนการทัศน์ใหม่ของการศึกษาพยาบาล พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ประกอบด้วย 11 กิจกรรม คือ สนทนาสนทนาและการฟังอย่างลึกซึ้ง กิจกรรมสร้างความไว้วางใจ เรื่องเล่าเร้าพลัง การผ่อนคลายตระหนักรู้ กิจกรรมสภากาแฟเพื่อความเข้าใจแนวคิดการดูแลแบบองค์รวมด้วยจิตตปัญญาศึกษา การเขียนบรรยาย การวาดรูป การภาวนา โยคะ การเรียนรู้ด้วยตนเอง และแผนภูมิความคิด

โดยผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ ซึ่งเกิดผลต่อผู้เรียน คือ นักศึกษามีความเข้าใจแนวคิดการดูแลแบบองค์รวมด้วยจิตตปัญญาศึกษา และวิธีการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เข้าใจพฤติกรรมตนเอง วิชิตคิดและการตอบสนอง ผลคือสามารถทำงานเป็นทีมได้เป็นอย่างดี เข้าใจและให้อภัยเพื่อนได้มากขึ้น มีสติมากขึ้น เข้าใจโลกอย่างถ่องแท้ มีความรู้ และเข้าใจแนวคิดการดูแลแบบองค์รวม สามารถนำไปใช้ในการทำงานเป็นทีมและในชีวิตประจำวันได้ เกิดประสบการณ์การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง มีความสนุกสนานและมีความสุขระหว่างเรียน

เดือนใจ เกียวชี (2553) ศึกษาเกี่ยวกับ ผลการจัดกิจกรรมการสอนรายวิชาความเป็นครูและการพัฒนาวิชาชีพครู ด้วยกระบวนการเรียนการสอนแบบจิตตปัญญาศึกษา พบว่า โดยภาพรวมนักศึกษามีคุณลักษณะของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์สูงขึ้น ด้านความรู้ความเข้าใจ และเจตคติที่ดีในวิชาชีพครูของนักศึกษา โดยภาพรวมเพิ่มขึ้น มีความมุ่งมั่นในการที่จะเป็นครูที่ดีเพิ่มขึ้น และให้ความสำคัญเกี่ยวกับความมุ่งมั่นตั้งใจเป็นครูที่ดีเป็นลำดับแรก และให้ความสำคัญในการที่จะปรับปรุงตนเองเพื่อการเป็นครูที่ดีในด้าน ความตรงต่อเวลา ความรับผิดชอบ และการแต่งกาย

หฤทัย อนุสรราชกิจ และศิริประภา พุทธิกุล (2553 : บทคัดย่อ) วิจัยเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับครูปฐมวัยในเขตภาคตะวันออก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับครูปฐมวัยในเขตภาคตะวันออก และเพื่อศึกษาผลการเรียนรู้ของครูที่เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น ในด้านองค์ความรู้ เจตคติ และทักษะวิชาชีพ ผู้เข้าร่วมการวิจัย คือ ครูปฐมวัยจากโรงเรียนในเขตจังหวัดจันทบุรี ระยอง และตราด จำนวน 30 คน การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบมีการแทรกแซง ประกอบด้วย 2 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 การพัฒนาต้นแบบกระบวนการเรียนรู้ ช่วงที่ 2 การทดลองใช้ต้นแบบกระบวนการเรียนรู้ ช่วงที่ 3 การวิเคราะห์และปรับกระบวนการ ระยะที่ 2 การสรุปและนำเสนอผลการวิจัย

จากการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับครูปฐมวัยที่พัฒนาขึ้นเป็นกระบวนการที่บูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ มุ่งส่งเสริมการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้านคือ ด้านองค์ความรู้ ด้านเจตคติ ด้านทักษะวิชาชีพ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก คือ การเรียนรู้ตนเอง การเปิดใจยอมรับตนเอง และผู้อื่น การฝึกปฏิบัติการใคร่ครวญและภาวนา และขั้นที่ 4 การสะท้อนการเรียนรู้ การวิพากษ์ประสบการณ์เดิมนำสู่ประสบการณ์ใหม่ 2) ผลการเรียนรู้ของครู สะท้อนใน 3 ด้านคือ 1) ด้านองค์ความรู้ ครูได้เพิ่มพูนองค์ความรู้ ความเข้าใจองค์ความรู้ทางการศึกษา คือการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย 2) ด้านเจตคติ ครูพัฒนาความเมตตา ความเอื้ออาทรที่มีต่อเด็ก และ 3) ด้านทักษะวิชาชีพ ครูพัฒนาทักษะวิชาชีพในเรื่องการจัดการชั้นเรียนและการปรับพฤติกรรม

เพ็ญพิสุทธิ ใจสนิท (2553 : บทคัดย่อ). การวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียนเพื่อศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในรายวิชาการคิดอย่างครบวงจรเพื่อการปฏิบัติงานของนักศึกษาคณะครุศาสตร์ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างครบวงจรเพื่อการปฏิบัติงาน เพื่อสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ด้วยใจที่ใคร่ครวญ เพื่อพัฒนาคุณลักษณะด้านการคิดของนักศึกษา และเพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาที่เรียนวิชาการคิดอย่างครบวงจรโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ ด้วยใจที่ใคร่ครวญตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา กลุ่มที่ศึกษาได้แก่นักศึกษาคณะครุศาสตร์ที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาการคิดอย่างครบวงจรเพื่อการปฏิบัติงาน ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2552 จำนวน 178 คน ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จำนวน 10 ครั้งๆละ 2 ชั่วโมง 30 นาที เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบประเมินคุณลักษณะด้านการควบคุมตนเองด้านการคิด และจิตลักษณะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ รายงานสรุปความคิดเห็นของนักศึกษาที่ได้จากบันทึกการเรียนรู้ รายงานผลการจัดกิจกรรมตามโครงการ แบบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการคิดอย่างครบวงจรเพื่อการปฏิบัติงาน โดยใช้หลักการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ค่าความถี่ คะแนนเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่าหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ นักศึกษาทุกหมู่เรียนมีความสามารถในการคิดอย่างครบวงจรเพื่อการปฏิบัติงานอยู่ในระดับดีมาก หลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ นักศึกษาทุกหมู่เรียนมีคุณลักษณะด้านการคิดอยู่ในระดับมาก ซึ่งเป็นระดับที่สูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ทุกหมู่เรียนมีคุณลักษณะด้านการคิดอยู่ในระดับปานกลาง และภายหลังการจัดกิจกรรมเรียนรู้ด้วยใจที่ใคร่ครวญนักศึกษาเกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติต่อการเรียนรู้ด้วยใจที่ใคร่ครวญ โดยนักศึกษาส่วนมากรู้สึกว่าการจัดกิจกรรมทำใหู้จักตนเองมากขึ้น ทำให้นักศึกษามีสติ รู้ตัว คิดก่อนลงมือทำ ช่วยให้อ่านใจตัวเองได้สนใจในสิ่งที่ถูกต้อง แยกแยะสิ่งถูก – ผิด สามารถคิดอย่างเป็นระบบ ทั้งยังรู้สึกว่าการจัดกิจกรรมทำให้นักศึกษาสบายใจ จิตสงบ เป็นสุข สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น ทำให้นักศึกษาเกิดการประหยัด ใช้เงินอย่างรู้คุณค่า มีเงินออม ช่วยให้มีภาระวางแผนจัดระบบทั้งด้านการดำเนินชีวิตการเงิน และเวลา และช่วยให้ได้ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงและพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ มากขึ้นรวมทั้งรู้สึกว่าการจัดกิจกรรมทำให้นักศึกษาเปิดใจรับผู้อื่น เปิดใจกว้างมากขึ้น ทำให้เข้าใจการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เข้าใจการอยู่ในสังคม ช่วยให้เข้าใจยอมรับ และเห็นคุณค่าของผู้อื่นด้วย และนักศึกษามีความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ หลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพิ่มขึ้นกว่าก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทุกหมู่เรียน

ศศิลักษณ์ ขยันกิจ (2553 : บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง กระบวนการนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามาใช้ในการจัดการเรียนการสอนและประสบการณ์เรียนรู้ของนิสิต วิชาการวัดผลและประเมินพัฒนาการเด็กปฐมวัย วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1) ศึกษากระบวนการนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามาใช้ในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาการวัดผลและประเมิน

พัฒนาการเด็กปฐมวัย สำหรับนิสิตระดับปริญญาโท และ 2) ศึกษาประสบการณ์การเรียนรู้ของ นิสิตในด้านการตระหนักรู้ต่อตนเอง ผู้อื่นและวิชาชีพ บริบทของการวิจัยเป็นชั้นเรียนรายวิชา การวัดผลและประเมินพัฒนาการเด็กปฐมวัย ที่เปิดสอนในภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา 2551 สำหรับนิสิตปริญญาโท ภาคนอกเวลาราชการ จำนวน 32 คน เก็บข้อมูลด้วยการสังเกต แบบมีส่วนร่วมในชั้นเรียน การดึงข้อมูลจากบันทึกสะท้อนการเรียนรู้ของชีวิต และการสัมภาษณ์ กลุ่มย่อย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและการจัดระบบข้อมูลตามวิธีการแบบ อุปนัย กระบวนการนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามาใช้ในการจัดการเรียนการสอนรายวิชา การวัดผลและประเมินพัฒนาการเด็กปฐมวัยประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเตรียมการ ประกอบด้วย การเตรียมชีวิตและการเตรียมวิชา 2) การจัดการเรียนการสอน เป็นการดำเนินการ ภายใต้บรรยากาศของชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และ 3) การประเมินผลการเรียนรู้ เป็นการประเมินผลการเรียนรู้ที่ครอบคลุมองค์ความรู้ทั้ง 3 ภาค คือ ภาคจิตวิญญาณ ภาควิชาชีพครูปฐมวัย และภาควิชาการ ประสิทธิภาพการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น สามารถสรุปเป็นประเด็นการตระหนักรู้ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อวิชาชีพ ดังนี้ 1) การตระหนักรู้ ต่อตนเอง ได้แก่ การเข้าใจตนเอง การรู้เท่าทันตนเอง การปล่อยวางไม่ตัดสิน การเปิดใจกว้าง การเห็นคุณค่าในตนเอง การพัฒนาตนเอง การสังเกตที่ละเอียดลออ การมองโลกในแง่ดีและมีความสุข การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ 2) การตระหนักรู้ต่อผู้อื่น ได้แก่ การเข้าใจและยอมรับผู้อื่น การมองเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริง การเห็นอกเห็นใจและเห็นคุณค่าของผู้อื่น 3) การตระหนักรู้ต่อวิชาชีพ การมองเด็กตามความเป็นจริง การสอนที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็ก การเท่าทันตัวเองของครู การพัฒนาตนเองของครู การเป็นครูที่ใส่ใจเด็ก การเห็นคุณค่าของ งานครู

วิชา ผศ.ดร. (2553 : บทคัดย่อ) กรณีศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในอุดมศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในอุดมศึกษา และศึกษาผลการศึกษาที่เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนรู้บนฐานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในอุดมศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) ของสถาบันอุดมศึกษาได้แก่ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตตปัญญาศึกษาและการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตศาลายา เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาริบททั่วไปและหลักสูตรของกรณีศึกษา การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การวิเคราะห์เอกสาร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสังเกตสภาพและบริบททั่วไปของกรณีศึกษา แบบบันทึกการสังเกตกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ แบบบันทึกข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการจำแนกชนิดข้อมูล การวิเคราะห์เนื้อหา การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย และเปรียบเทียบข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในอุดมศึกษาดังอยู่บนปรัชญาพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้แนว

จิตตปัญญาคือ ความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์และทัศนะแบบองค์รวม โดยมีจุดมุ่งหมายของกระบวนการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วยจุดมุ่งหมายหลักสำคัญสองประการคือ ต้องการให้ผู้เรียนรู้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนเองและเกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวม การจัดการกระบวนการเรียนรู้บนฐานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาอาจถือได้ว่าไม่มีรูปแบบตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนไปตามเนื้อหาและกระบวนการที่หลากหลาย เป็นการสร้างเงื่อนไขให้ศักยภาพภายในที่มีอยู่แล้วสามารถพัฒนาขึ้นได้ เป็นกระบวนการที่มุ่งสร้างเงื่อนไขให้เกิดการเติบโตขึ้นจากภายใน และเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีส่วนร่วมในลักษณะกระบวนการของการสืบค้นร่วม เป็นไปตามหลักการพื้นฐาน 7 ประการ หรือ “หลักจิตตปัญญา 7” หรือ 7C's อันประกอบด้วย การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) หลักความรักความเมตตา (Compassion) การเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connection) การเข้าเผชิญ (Confrontation) หลักความต่อเนื่อง (Continuity) หลักความมุ่งมั่น (Commitment) และหลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community) บทบาทของผู้จัดการเรียนรู้และผู้เรียนบนฐานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษานั้น ถือเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ซึ่งกันและกันเป็นอย่างมาก ทั้งสองฝ่ายต่างต้องทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร แบ่งปันทั้งความรู้และเรียนรู้ร่วมกัน ครูผู้จัดการเรียนรู้นั้นเป็นผู้ที่คอยกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้เกิดการสะท้อนตนเอง สามารถเกิดความตระหนักรู้ ส่วนผู้เรียนแสดงบทบาทเป็นทั้งผู้ฟังที่ดีและผู้พูดที่ดี โดยมีการรับฟังอย่างลึกซึ้งและพูดในสิ่งที่ถูกใคร่ครวญมาก่อน การวัดและประเมินผลโดยการใช้กระบวนการทัศน์แบบบูรณาการหรือใช้กระบวนการทัศน์ร่วมกัน ประกอบด้วย การประเมินตนเอง (เรียกว่าบุคคลที่ 1 หรือทัศน์ 1) การประเมินโดยมีส่วนร่วมของเพื่อนร่วมชั้นเรียน (เรียกว่าบุคคลที่ 2 หรือทัศน์ 2) และโดยผู้เชี่ยวชาญหรืออาจารย์ (เรียกว่าบุคคลที่ 3 หรือทัศน์ 3) จะอาศัยเครื่องมือในการวัด คือ การมีส่วนร่วม การเขียนบันทึกการเดินทาง การทำโครงการย่อย และการทำโครงการ 2) ผลการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนรู้เกิดขึ้นจากการรับรู้ถึงความคิด ความรู้สึก และการกระทำต่าง ๆ ของตนเอง ผู้เรียนรู้ทุกคนต่างมีความเห็นสอดคล้องกันว่าตนเกิดการมีสติรู้ตัวและมีสติอยู่กับปัจจุบันขณะ ทำให้ผู้เรียนสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนได้ดีขึ้นทั้งทางวาจาและการกระทำ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงตนเองและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยพบว่าสิ่งที่เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในตัวผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงใน 3 มิติคือ การเข้าใจและยอมรับตนเอง การเข้าใจและการยอมรับผู้อื่น และการเข้าใจและการยอมรับความเป็นจริงตามธรรมชาติ

บุญวัฒนา บุญธรรม (2554 : บทคัดย่อ) ศึกษาการใช้กระบวนการทางจิตตปัญญาศึกษาในการพัฒนาการรู้คิดของนักศึกษาระดับปริญญาตรี พบว่า จิตตปัญญาศึกษาเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นในทางสำรวจและพัฒนาภายในตนเองโดยการเรียนรู้อย่างใคร่ครวญผ่านกิจกรรมประสบการณ์ตรงมีเป้าหมายก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานอันจะมีผลนำไปสู่พฤติกรรมการเรียนรู้ในด้านวิชาการที่ดีและเกิดสำนึกใหม่ที่ดียิ่งขึ้น วัตถุประสงค์การวิจัยในครั้งนี้คือ เพื่อศึกษาพฤติกรรมความรู้คิดของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ที่

ใช้กระบวนการทางจิตตปัญญาเป็นกิจกรรมสอดแทรกในการเรียนการสอนปกติและเพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาต่อการทำกิจกรรมตามกระบวนการทางจิตตปัญญาศึกษากลุ่มประชากร คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 4 จำนวน 21 คน ระยะเวลาการทำกิจกรรมทางจิตตปัญญาศึกษาแทรกอยู่ในการเรียนการสอนตามปกติในวิชาสอนชีววิทยา 1 และวิชาทดลองสอน 1 ติดต่อกัน 7 สัปดาห์ ผลการศึกษาพบว่า เมื่อนักศึกษาได้ทำกิจกรรมในสัปดาห์แรกแล้วนักศึกษาส่วนใหญ่เกิดความรู้สึกคิดเพียงแค่ประเด็นแรกคือ การตระหนักรู้สามารถรายงานความรู้สึกของตนเองขณะทำกิจกรรม และควบคุมตนเองได้ นักศึกษาเพียงส่วนน้อยมีความสามารถเรียนรู้จากกิจกรรมและ/หรือ วิเคราะห์ผลของกิจกรรมสรุปมาเป็นแก่นความรู้ซึ่งเป็นประเด็นที่ต้องใช้ความสามารถในการรู้คิดมากกว่าประเด็นแรก ในสัปดาห์ต่อมา นักศึกษามีการพัฒนาความรู้คิดมากขึ้นที่ละน้อยตามลำดับ จนถึงสัปดาห์ที่ 5 นักศึกษาจำนวนมากขึ้นที่เริ่มแสดงความรู้คิดเด่นชัดขึ้น ในสัปดาห์ที่ 6 และ 7 นักศึกษาประมาณครึ่งหนึ่งแสดงความรู้คิดที่จะนำวิธีทำกิจกรรม ผลของกิจกรรมและ/หรือแก่นความรู้ไปประยุกต์ใช้เด่นชัด ส่วนการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของตนเองเริ่มมีประปรายในสัปดาห์ที่ 4 และสัปดาห์ที่ 5 เป็นต้นไปมีความเด่นชัดขึ้นเป็นลำดับ จนถึงสัปดาห์ที่ 7 นักศึกษาเกือบทั้งหมดแสดงความสามารถในการรู้คิดทุกประเด็นส่วนในด้านความพึงพอใจของนักศึกษาในการทำกิจกรรมสอดแทรกในการเรียนการสอนปกติ นักศึกษาเกือบทั้งหมดระบุว่าชอบกิจกรรมที่ได้ทำ จึงเป็นการบรรลุวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 2 ข้อ

จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร (2550 : บทคัดย่อ) ผลการศึกษาการสอนจิตตปัญญาศึกษาที่บูรณาการในรายวิชาเทอร์โมไดนามิกส์ 1 และวิชาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของอาจารย์ที่สอนนักศึกษามหาวิทยาลัย มหิดล พบว่า

ภายหลังการเรียน นักศึกษาสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของตนเองในแง่มุมต่าง ๆ และเป้าหมายชีวิต ได้แก่ โลกทัศน์ การนิยามความสุข การนึกถึงคนรอบข้าง การนึกถึงสังคมและสิ่งแวดล้อม การมีความรักความเมตตา นอกจากนั้นยังได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ที่ผู้สอนบูรณาการจิตตปัญญาศึกษากับรายวิชาศาสนาเปรียบเทียบ พบว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดจากการมีกระบวนการสุนทรียสนทนาในชั้นเรียนอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ผู้เรียนตัดสินใจอื่นน้อยลง พังอย่างลึกซึ้งมากขึ้น เอาใจเขามาใส่ใจเรา ใจเย็น อดทนและเคารพในความหลากหลายมากขึ้น

ธนา นิลชัยโกวิทย์ และคณะ (2550 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการวิจัยเพื่อพัฒนาชุดการเรียนรู้ การอบรมและกระบวนการด้านจิตตปัญญาศึกษา มีสาระดังนี้

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาชุดการเรียนรู้การอบรมและกระบวนการด้านจิตตปัญญาศึกษาเกิดขึ้นภายใต้แนวความคิดและการตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อยกระดับจิตสำนึกและจิตวิญญาณของมนุษย์ อันเป็นที่มาของ “จิตตปัญญาศึกษา” ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ การปลูกฝังความตระหนักถึง

ความสำคัญของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อยกระดับจิตสำนึกและจิตวิญญาณของมนุษย์ อันเป็นที่มาของ “จิตตปัญญาศึกษา” ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ การปลูกฝังความตระหนัก ความรักความเมตตา จิตสำนึกต่อส่วนรวม ตลอดจนการฝึกปฏิบัติพัฒนาจิต จนผู้เรียนเกิดปัญญา และนำไปใช้เคลื่อนไหวผลักดันแนวคิดและกระบวนการเรียนรู้แบบนี้ขึ้นในสังคมไทย

โครงการวิจัยที่มีวัตถุประสงค์หลักในการสังเคราะห์ปรัชญา หลักการ พื้นฐาน กระบวนการคุณสมบัติของกระบวนการ และองค์ประกอบสำคัญอื่นๆ ในการจัดการ กระบวนการเรียนรู้ตามแนวจิตตปัญญาศึกษา เพื่อเป็นพื้นฐานการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสังคมไทย ด้วยเหตุนี้โครงการวิจัยจึงอาศัยแนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยรวมกลุ่มกระบวนการ (Facilitator) ที่ทำงานด้านจิตสำนึกและจิตวิญญาณในสังคมไทย และผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการอบรมและการพัฒนามนุษย์ จำนวน 40 คน เพื่อร่วมกันวิจัยถอดบทเรียนและแบ่งปันประสบการณ์ตาม ผ่านการเข้าร่วมการอบรมในแนวจิตตปัญญาศึกษาทั้งสิ้น 9 กระบวนการ เป็นประจำทุกเดือนรวมระยะเวลาทั้งสิ้น 9 เดือน โดยเรียงลำดับการอบรมดังนี้

1. การเจริญสติวิปัสสนา โดย อาจารย์อมรา สาขาการ
2. การทำงานเชิงอาสาสมัคร โดย เครือข่ายจิตอาสา
3. จิตตศิลป์ โดย สถาบันอาศรมศิลป์
4. งาน พลังกลุ่ม และความสุข โดย เสมสิกขาลัย
5. นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาดน โดย กลุ่มเพื่อนนวัตกรรม
6. ชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงร่วม โดย สถาบันขวัญเมือง
7. วิถีคิดกระบวนการระบบ โดย อาจารย์ชัยวัฒน์ ธิรพันธุ์
8. การเผชิญความตายอย่างสงบ โดย เครือข่ายพุทธิกา
9. นิเวศน์ภาวนา โดย ฌรัพส วังวิญญู ธนัญธร เปรมใจชื่น และดำแยะ

ยอดฉัตรมิ่งบุญ

โดยสรุปแล้ว การศึกษางานวิจัยภายในประเทศที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมนั้น ผู้วิจัยยังไม่พบงานวิจัยที่นำกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในโรงเรียนเรียนร่วม แต่พบว่ามีงานวิจัยที่นำกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาไปใช้กับผู้เรียนในสถานศึกษาทุกระดับ ตั้งแต่ระดับการศึกษาปฐมวัย ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับอุดมศึกษา ซึ่งในทุกระดับการศึกษาที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา พบว่ามีผลการวิจัยในเชิงบวก และผลการวิจัยสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งอธิบายสรุปได้ตามประเด็น ดังนี้ โดยภาพรวมของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตตปัญญาศึกษา ที่ศึกษาในระดับ

การศึกษาปฐมวัย พบว่า กระบวนการการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษา จะช่วยยกระดับความคิด ความรู้สึกโดยกลุ่มเป้าหมายที่เป็นครูผู้สอนในระดับปฐมวัย เกิดการปรับเปลี่ยนมุมมองและการปฏิบัติของครูได้ ครูสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้จากกายสู่ใจ คือ เกิดความตระหนัก รับรู้ตนเอง เชื่อมโยงสู่การรับรู้เด็ก ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติต่อตนเอง ต่อเด็กและต่อผู้อื่น ในกรณีที่ทดลองกับเด็กระดับปฐมวัยก็พบว่า เด็กปฐมวัยก็มีทักษะทางภาษา และการคิดเชิงเหตุผลสูงขึ้นด้วยเช่นกัน ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสรุปแล้วการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา กับนักเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมีผลการวิจัยต่อการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกับผลการวิจัยในระดับการศึกษาปฐมวัย คือผู้เรียนเกิดการพัฒนาด้านคุณลักษณะที่ดีขึ้นหลายคุณลักษณะ เช่น แรงจูงใจสูงขึ้น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง มีวินัยในตนเอง มีมุมมองชีวิตดีขึ้น มีจิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ระดับอุดมศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างในระดับอุดมศึกษา ที่ได้รับการพัฒนาด้วยกระบวนการของจิตตปัญญาศึกษา ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ สุนทรีสนทนา เรื่องเล่าเร้าพลัง วาดภาพ การสะท้อนคิด ฯลฯ กิจกรรมต่าง ๆ ช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะที่ดีให้กับนักศึกษา ให้เกิดความคิดอย่างใคร่ครวญ การตระหนักในตนเอง รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น รู้จักฟังผู้อื่นมากขึ้น ยอมรับและเข้าใจผู้อื่นมากขึ้น พัฒนาดนทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา

งานวิจัยต่างประเทศ

จากการศึกษางานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับจิตตปัญญาศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

ฮาร์ท (Hart , 2004 : 28-46) ได้รวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษาที่มีผลกระทบต่อการเรียนรู้ และพฤติกรรมของผู้เรียน และสรุปว่าครูผู้สอนทุกระดับการศึกษาตั้งแต่ประถมศึกษา จนถึงอุดมศึกษาสามารถนำแนวคิด จิตตปัญญาศึกษาไปบูรณาการกับหลักสูตรที่มีอยู่หรือจำเป็น จัดทำเป็นหลักสูตรเฉพาะขึ้นมา ซึ่งจิตตปัญญาศึกษาเป็นวิถีทางหนึ่งที่ทำให้ได้มาซึ่งความรู้และทำให้เกิดความรู้และความฉลาด เพิ่มความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างร่างกายและจิตใจ ทำให้ง่ายต่อการผ่อนคลาย และมีผลต่อทักษะการคิด ทำให้มีความตั้งใจอย่างลึก ทำให้เพิ่มความเข้าใจตนเองและคนอื่นและโลกทำให้ตระหนักรู้ข้อมูลความรู้ที่มีอยู่ในจิตสำนึก เพิ่มศักยภาพในการเรียนรู้ การคิดสร้างสรรค์ และญาณทัศนะ ซึ่ง Hart กล่าวว่า มีการนำแนวคิด Contemplative ไปใช้ในวงการอื่นที่ไม่ใช่วงการการศึกษามานาน เช่น ในวงการแพทย์ ส่วนในวงการการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเพิ่งเริ่มนำมาใช้เมื่อเร็ว ๆ นี้

วิลเลียมส์ และ อาร์เนย์ (Williams and Arney, 2006 : 1-25) ได้นำหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษาเข้าไปใน The Evergreen State College เริ่มพัฒนาหลักสูตรในช่วงฤดูร้อนปี ค.ศ. 2005 โดยความร่วมมือกันเป็นทีม ตั้งแต่ระดับผู้บริหารสถาบันและอาจารย์ในสถาบัน ซึ่งมีหลายรายวิชา เช่น Whole and Holy ; Alternative Herstories of Healing; Yoga as Transformation ; Words to Fresh ; Rhythmic Meditations เป็นต้น ในระหว่างนี้สถาบันได้เตรียมและพัฒนาอาจารย์ให้มีความเข้าใจและฝึกใช้จิตตปัญญาศึกษา โดยมีผู้เชี่ยวชาญเป็นที่ปรึกษา

บราวน์ (Brown (2005 : 12) ได้พัฒนาหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษา โดยใช้เครือข่ายคอมพิวเตอร์ (Online) และใช้มหาวิทยาลัยนาโรปะ ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยใช้กับทีมผู้สอนก่อน โดยแกนของหลักสูตร ประกอบด้วย คุณภาพเนื้อหาและผลที่เกิดขึ้น 5 ประการ คือ

1. ความเปิดกว้าง (Openness) ประกอบด้วย สมาธิ (Mindfulness) การตระหนักรู้ในตนเอง (Self Awareness) การตระหนักถึงพื้นที่กว้างขวาง (Space Awareness) ซึ่งมีมิติที่รวมเข้าใน Openness คือ ความตั้งใจแน่วแน่ การปล่อยวาง การไม่ยึดติดกับประสบการณ์หรือแนวความคิด ความประทับใจในสิ่งที่ เป็น ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องมีการอ้างอิงความรู้สึกรู้สึกของจิตที่เริ่มต้น (Beginner's Mind) การปรับความกำกวม – การไม่รู้ ความสามารถอยู่หนึ่งๆ ให้รู้สึกความว่างเปล่า เพื่อการเกิดญาณทัศนะ (Insight)

2. ประสบการณ์ส่วนบุคคลที่เป็นแหล่งข้อมูลที่มากมาย (Resourcefulness)

หลักการคือ ความประทับใจในความรู้และประสบการณ์ทุกอย่างที่มีมากมาย ซึ่งประสบการณ์ส่วนบุคคลเป็น Resource หนึ่งของคนเราที่ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของจิตตปัญญาศึกษา จึงต้องนำประสบการณ์ส่วนบุคคลมารวมกับประสบการณ์ทางวิชาการให้ได้ การฝึกให้ผู้เรียนดึงประสบการณ์ส่วนบุคคลออกมา เช่น กระตุ้นให้ผู้เรียนอภิปรายเต็มที่ทั้งอารมณ์ และประสบการณ์ กรณีผู้เรียนเขียนเชิงนามธรรม ผู้สอนก็จะถามว่า “ประสบการณ์ส่วนบุคคลของคุณคืออะไร” ถ้าประสบการณ์ส่วนบุคคลเป็นรูปธรรมที่ระบุสถานที่แต่ขาดสีสันหรือความรู้สึก ผู้สอนก็จะถามว่า “คุณอยู่ตรงไหนในที่นี้ ที่ไหนที่สนุก และที่รู้สึกเสียใจ และความรู้สึกเล็ก ๆ ในชีวิตคุณ” นั่นคือ วิธีที่ฝึกผู้เรียนแต่ละคน โดยขึ้นกับสถานการณ์ และความสัมพันธ์ของผู้สอน – ผู้เรียน

แหล่งข้อมูลนี้มีอยู่ในตัวของเราเอง รวมทั้งแหล่งทางวิชาการทั่วๆ ไป เช่น ตำรา ภาพวาด สถานที่ปฏิบัติ เป็นต้น นอกจากนี้แหล่งข้อมูลที่มากมายยังรวมถึงการฝึกฝนความใจกว้างมีน้ำใจและจริงใจ ความเอาใจใส่ และความเอื้ออาทรต่อคนอื่นๆ ละต่อตนเอง ให้การปฏิบัติทั้งเชิงวิชาชีพในชีวิตส่วนตัว และในการอภิปราย การเห็นคุณค่าของผู้อื่นที่เขาเป็น และวัฒนธรรมของเขาทั้งในรายละเอียดและความหลากหลาย ประสบการณ์ส่วนบุคคลที่เป็นแหล่งข้อมูลที่มากมายมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันกับความเป็นธรรมชาติของโลกทั้งระดับย่อยและระดับใหญ่

3. การทำให้กระจ่าง (Clarity) โดยทั่วไป เรียกว่า การทำให้เกิดความกระจ่างในปัญญา (Clarity of Intellect) เป็นการส่งเสริมแนวคิดและญาณทัศนะของเราต่อสถานการณ์ เป็นการมองที่มีแนวคิดจากมุมมองจิตตปัญญาที่ไม่ยึดติดกับแนวคิดและความคิดเดิมของเรา โดยการยอมรับสิ่งใหม่ๆ การแสดงออกมาถึงความคิดริเริ่ม ความฉลาด อารมณ์ และประสบการณ์ทางสังคมต้องการการฝึกฝนจิตใจของการเริ่มต้น (Beginner's Mind) ที่จะสามารถเข้าสู่สถานการณ์หรือการมองสถานการณ์ และสามารถพูดได้ว่า "สถานการณ์ ณ ปัจจุบันนี้มีความเป็นนามธรรมที่เป็นประโยชน์" โดยสิ่งที่ให้อภิปราย คือ สิ่งที่เรามองเห็น ณ ปัจจุบันขณะ (What We are Looking at Here)

มิติของ Clarity รวมถึง การแยกแยะความแตกต่าง (Discrimination) ความอยากรู้อยากเห็น (Inquisitiveness) ความสามารถในการถามคำถามใหม่ๆ การเสนอมุมมองที่แตกต่างกันในการอภิปราย

ในการให้ผู้เรียนแสดงความเป็นที่ไม่ตรงกัน หรือไม่มีข้อโต้แย้งที่มีเหตุผล โดยไม่ก้าวร้าว พบว่า ผู้เรียนมีความกลัวที่จะโต้แย้งหรือปกป้องตนเองจากการแสดงความเป็นที่ไม่ตรงกับคนอื่น จึงเป็นการทำลายของผู้สอนในการกระตุ้นที่ไม่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกกดดัน หรือไม่ละเลยประเด็นต่างๆ ในการอภิปราย โดยสามารถใช้ได้ทั้งคำสั่ง ความเคร่งครัด รูปแบบที่ดี การบอกกล่าวตรง ๆ และการหยุดนิ่ง

4. การสื่อสาร (Communication)

การสื่อสารสะท้อนถึงความเห็นและความรู้สึกจากใจ ความสนุก ความเข้าใจ ความเชื่อมโยงอารมณ์กับการเรียนรู้เชิงวิชาการ การเรียนรู้ชุมชน มิติของการสื่อสาร รวมถึง ความสุข ความยินดี อารมณ์ขัน ส่วนประกอบของความงามและความพอใจ การฟังอย่างลึกซึ้ง และการตอบสนองตามความเป็นจริง การสื่อสารแนวคิดของตนเอง จากความรู้สึกในใจจริงๆ การให้ผู้เรียนอภิปราย โดยอภิปรายเนื้อหาการสื่อสารต่างๆ ทั้งอารมณ์ ความรู้สึก และความหมายส่วนบุคคลรวมทั้งรูปแบบการสื่อสารอื่นๆ เช่น การเดินรำ ร้องเพลง บทกวี หรือรูปแบบศิลปะอื่น ๆ

5. การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ (Effective Action) โดยให้ผู้สอนฝึกปฏิบัติจิตตปัญญาด้วยตนเองก่อนนำไปสอนนักศึกษา และสะท้อนการนำหลักสูตรจิตตปัญญาไปใช้ ให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงด้วยตนเอง ทำให้มีประสบการณ์จริง ส่งผลให้การอภิปรายมีประสิทธิภาพ

โดยสรุป จากการศึกษางานวิจัยต่างประเทศ ได้นำกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในสถานศึกษา แล้วพบว่า ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ มีความคิดที่ดี สามารถสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับชีวิตจริงได้เป็นอย่างดี ทักษะการคิด มีจิตสำนึกที่ดี การวิจัยในต่างประเทศ ยังระบุว่าได้มีการพัฒนาหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษาขึ้นในสถานศึกษาและนำไปใช้ในการบูรณาการกับการสอน นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่พัฒนาหลักสูตรจิตตปัญญาโดยเฉพาะ

ซึ่งจากการใช้หลักสูตรดังกล่าว พบว่ากลุ่มเป้าหมายเกิดคุณลักษณะที่ดีตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรคือ เกิดความตระหนักรู้ในตนเอง ได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นความรู้ที่เป็นความกระจำจืดจากปัญญา ได้เรียนรู้และสะท้อนคิด นำไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันได้

7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

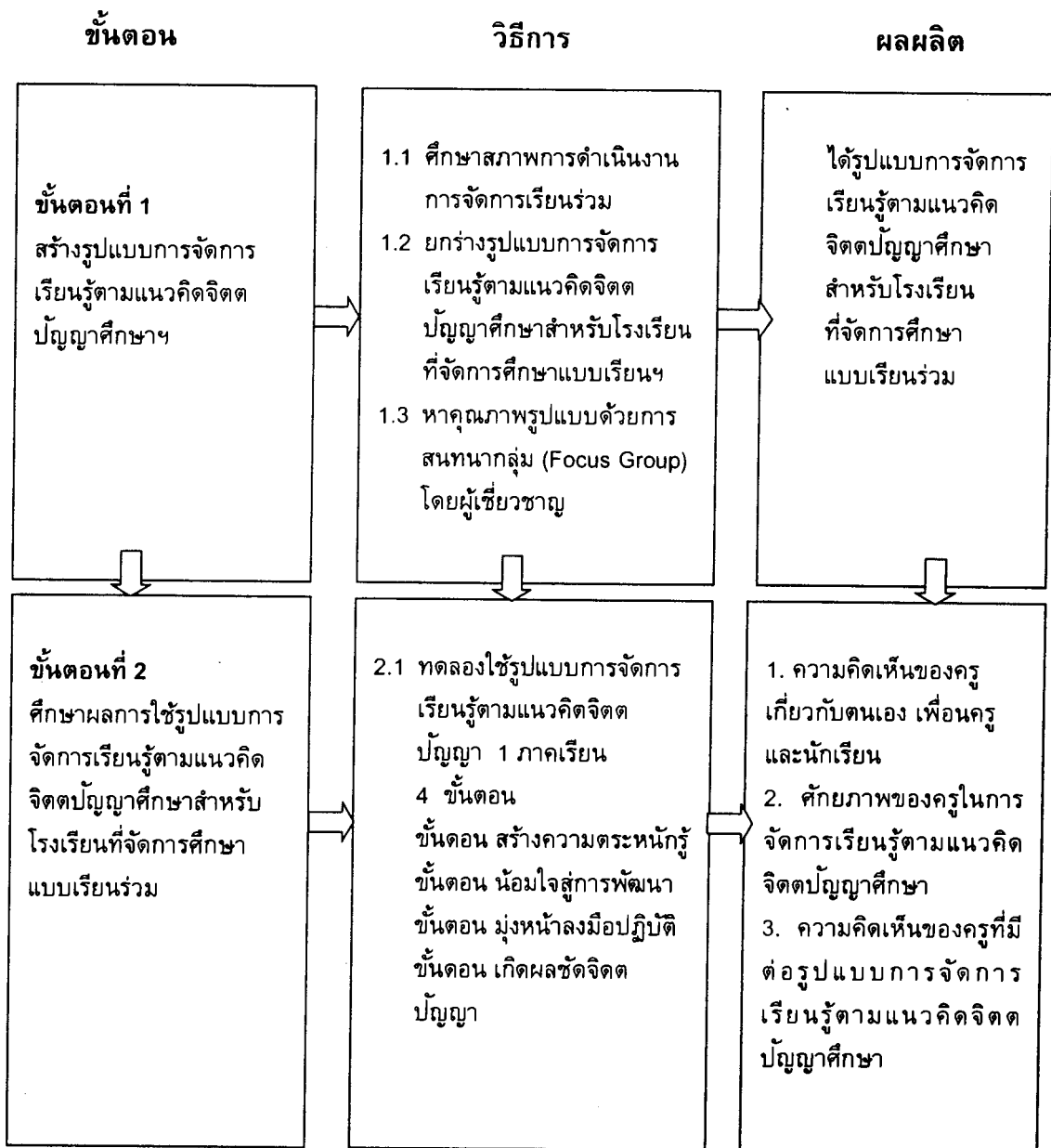

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียน
ที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม มีขั้นตอนการวิจัย 2 ขั้นตอน ตามแผนภาพประกอบ ดังนี้

ภาพ 2 ขั้นตอนการวิจัย

1. ขั้นตอนสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

1.1 สังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา การจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม และการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อนำมาเป็นข้อมูลประกอบในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

1.2 ศึกษาสภาพการดำเนินงานโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม โดยการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน ครูการศึกษาพิเศษ ครูผู้สอน กำหนดโรงเรียนที่สัมภาษณ์ประกอบด้วย 3 ลักษณะ คือ โรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วม โรงเรียนที่ไม่ได้เป็นแกนนำการจัดการเรียนร่วม และโรงเรียนที่เคยเป็นแกนนำการจัดการเรียนร่วม ผู้รับการสัมภาษณ์โรงเรียนละ 3 คน จำนวน 3 โรงเรียน รวมจำนวนทั้งสิ้น 9 คน

1.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือ แบบบันทึกการสัมภาษณ์สภาพการดำเนินงานการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนที่จัดการเรียนร่วม

1.2.2 การหาคุณภาพเครื่องมือ โดยการตรวจสอบความตรงของแบบสัมภาษณ์ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาข้อคำถามจำนวน 3 คน ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาพิเศษ ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน และผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารโรงเรียน (ภาคผนวก ก)

1.2.3 ปรับปรุงข้อคำถามในการสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ และข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1.2.4 จัดทำหนังสือขอสัมภาษณ์จากบัณฑิตวิทยาลัย เพื่อขอสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายทั้งสามโรงเรียน

1.2.5 นำแบบสัมภาษณ์ไปดำเนินการสัมภาษณ์ ตามกำหนดการ โดยผู้วิจัยเป็นผู้เก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ด้วยตัวเอง นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาสังเคราะห์และสรุป

1.3 ยกร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม โดยผู้วิจัยยกร่างรูปแบบฯ โดยการศึกษาข้อมูลจากการศึกษาสภาพการดำเนินงานการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ประกอบ ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างรูปแบบ จากนั้นนำมากำหนดองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ฯ เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาในการอธิบายตามแนวคิดของคีฟ (keeves, 1997) ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 หลักการ

องค์ประกอบที่ 2 จุดประสงค์

องค์ประกอบที่ 3 ลักษณะของรูปแบบ

องค์ประกอบที่ 4 ขั้นตอน

1. ขั้นสร้างความตระหนักรู้

จัดประชุมเพื่อสร้างความตระหนัก 1 วัน (โมดูลที่ 1)

2. ขั้นน้อมใจสู่การพัฒนา

จัดอบรมการจัดการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา 2 วัน (โมดูลที่ 2-4)

3. ขั้นมุ่งหน้าลงมือปฏิบัติ ครูที่รับการอบรม จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในโรงเรียน 1 ภาคเรียน (โมดูลที่ 5)

4. ขั้นเกิดผลชัดจิตตปัญญา (โมดูลที่ 6)

นิเทศติดตามผลการจัดการเรียนรู้ 1 ครั้ง

ศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มพูนทักษะการจัดการเรียนรู้ 1 ครั้ง

จัดสัมมนาเพื่อสะท้อนความคิดของครู 1 ครั้ง

องค์ประกอบที่ 5 การวัดและประเมินผล

2. ขั้นตอนการศึกษาผลการใช้รูปแบบจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม โดยการนำรูปแบบไปทดลองปฏิบัติจริงในโรงเรียนเรียนร่วม 1 ภาคเรียน ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

2.1 หาคุณภาพรูปแบบโดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อพิจารณาและให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบจากผู้เชี่ยวชาญด้านจิตตปัญญาศึกษา ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา และการวัดผลและประเมินผลทางการศึกษา จำนวน 7 ท่าน (ภาคผนวก ง)

2.2 แบบแผนของการทดลองใช้รูปแบบ การทดลองใช้รูปแบบกำหนดเป็นแบบกลุ่มเดียว สอบก่อนและสอบหลัง (One Group Pretest- Posttest Design) (กาญจนา วัฒนาย, 2548)

2.3 กลุ่มเป้าหมายในการทดลองใช้ กลุ่มเป้าหมาย คือครูโรงเรียนบ้านป่าสัก (ทศพลอนุสรณ์) อำเภอพรหมพิรามจังหวัดพิษณุโลก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พิษณุโลก เขต 3 จำนวน 22 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง

1.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1.4.1 เอกสารรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม เอกสารคู่มือการอบรมพัฒนาครูการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่ผ่านพิจารณาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ โดยการสนทนากลุ่ม (focus group) มาเรียบร้อยแล้ว

1.4.2 แบบบันทึกการนิเทศ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อใช้บันทึกข้อมูลในการนิเทศผลการจัดการเรียนรู้ของครูที่จัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ประเด็นการนิเทศประกอบด้วย การออกแบบกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ การพัฒนาสื่อ และผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียน ผู้วิจัยได้ดำเนินการการนิเทศติดตาม การดำเนินงานการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ระหว่างการใช้รูปแบบ 1 ครั้ง

1.4.2.1 การหาคุณภาพเครื่องมือ โดยการตรวจสอบความตรงของประเด็นการนิเทศโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 คน ที่ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน ด้านการนิเทศ ด้านการศึกษาพิเศษ รวมทั้งพิจารณาและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข (ภาคผนวก ง)

1.4.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเป็นผู้นิเทศ ณ โรงเรียนบ้านป่าสัก(เทศบาลนครนครศรีธรรมราช) และจัดบันทึกการนิเทศด้วยตนเอง โดยใช้กิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา ดังนี้

- 1) สงบนิ่งด้วยสมาธิ 3-5 นาที
- 2) “ล้อมวงสนทนา” เชคอิน ด้วยการให้สมาชิกบอก

เล่าถึงสิ่งที่คาดหวัง

3) ให้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกถึงการจัดการเรียนรู้ของครูเป็นรายบุคคลภายใต้บรรยากาศของการ “สุนทรียสนทนา” และ “การฟังอย่างลึกซึ้ง” และมีกระบวนการเป็นผู้นำกลุ่มและเป็นหลักในการตั้งคำถามที่ละประเด็นของการนิเทศ และได้บอกเล่าเรื่องราวจากการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษาของครูแต่ละคน

1.4.3 แบบบันทึกการสะท้อนคิดของครู เป็นแบบบันทึกการสะท้อนคิดของครูที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อให้ครูเขียนบันทึกความคิดเห็น ความรู้สึกจากการได้รับการพัฒนาและจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา หลังจกดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบและให้มีการสะท้อนคิดจากการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบฯ

1.4.3.1 การหาคุณภาพเครื่องมือ โดยการตรวจสอบความตรงของประเด็นในการสะท้อนคิดโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน ด้านจิตตปัญญาศึกษา และด้านการศึกษาพิเศษ โดยกำหนดคุณสมบัติผู้เชี่ยวชาญมีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 5 ปี ผู้วิจัยปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ (ภาคผนวก ง)

1.4.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการจัดสัมมนาครู 22 คน หลังจากการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลังการใช้รูปแบบ 1 ครั้ง โดยผู้วิจัยจัดสัมมนานอกสถานที่และเลือกสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการสะท้อนคิดตามแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษา ให้มีการสะท้อนคิดผ่านกิจกรรมศิลปะ ภายใต้บรรยากาศที่เรียกว่า “สัปปายะ” ให้ครูพูดสะท้อนความคิดที่ละคน ประเด็นเกี่ยวกับ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้สอนและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับนักเรียน หลังจากใช้รูปแบบ ผู้วิจัยเป็นผู้จัดบันทึก

1.4.4 แบบประเมินศักยภาพครู ในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาฯ เพื่อเปรียบเทียบศักยภาพครูก่อนและหลังการใช้รูปแบบฯ

1.4.4.1 การสร้างแบบประเมินศักยภาพครูในการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้และจิตตปัญญาศึกษา โดยกำหนด เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด เทียบคะแนนเป็น 5 4 3 2 และ 1 ตามลำดับ ครูผู้รับการประเมินคือครูโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยจำนวน 22 คน ประกอบด้วย 2 ประเด็น คือ ด้านความรู้ความเข้าใจและความตระหนักเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และด้านความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

1.4.4.2 การหาคุณภาพ โดยการตรวจสอบความสอดคล้องของประเด็นในการประเมินศักยภาพการจัดการเรียนรู้ โดยการกำหนดเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ

+1	หมายถึง	มีความเหมาะสม
0	หมายถึง	ไม่แน่ใจว่าเหมาะสม
-1	หมายถึง	ไม่เหมาะสม

การตรวจสอบความสอดคล้องแบบประเมินศักยภาพการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 คน (ภาคผนวก ง) ที่เลือกโดยวิธีการเจาะจง ด้านจิตตปัญญาศึกษา ด้านหลักสูตรและการสอน ด้านการวัดและประเมินผล ด้านการศึกษาพิเศษ ด้านสื่อและนวัตกรรมการ

1.4.4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการให้ครูโรงเรียนบ้านป่าสัก (ทศพลอนุสรณ์) จำนวน 22 คน กรอกรายแบบประเมินศักยภาพครูในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ก่อนและหลังการใช้รูปแบบฯ

1.4.5 แบบแสดงความคิดเห็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้

1.4.5.1 การสร้างเครื่องมือ แบบแสดงความคิดเห็นรูปแบบนี้ ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุดตามลำดับ ผู้ประเมินแบบแสดงความคิดเห็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาคือครู 22 คนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการทดลองใช้รูปแบบฯ เป็นผู้ประเมิน เพื่อตัดสินคุณค่าของรูปแบบนี้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการประเมินอภิมานของ สตัฟเฟิลบีมและชินก์ฟิลด์ (Stufflebeam, and Shinkfield, 2007) (ภาคผนวก ค)

1.5 การปฏิบัติการในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

1.5.1 แบบประเมินศักยภาพครู ในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เพื่อเปรียบเทียบศักยภาพครูก่อนและหลังใช้รูปแบบฯ

1.5.2 การปฏิบัติการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้น “สร้างความตระหนักรู้”

แนวคิดการพัฒนาในรูปแบบในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักการทฤษฎีการเรียนรู้ของธอร์นไดค์ (Edward L Thorndike) ที่เป็นนักจิตวิทยาและนักการศึกษาชาวอเมริกันที่กำหนดเป็นกฎของการเรียนรู้ คือ “กฎแห่งความพร้อม” หมายถึง สภาพความพร้อมหรือมีวุฒิภาวะทั้งทางร่างกาย อารมณ์ อวัยวะต่างๆ ในการเรียนรู้และจิตใจ รวมทั้งพื้นฐานและประสบการณ์เดิม รู้และเข้าใจถึงความหมายและคุณค่าของสิ่งที่จะเรียนรู้ พร้อมทั้งจะเชื่อมโยงกับความรู้ใหม่หรือสิ่งใหม่ ตลอดจนความสนใจ ความเข้าใจต่อสิ่งที่จะเรียนรู้และพัฒนาถ้าครูมีความพร้อมตามองค์ประกอบต่างๆ ดังกล่าว ก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ มีรายละเอียดดังนี้

กิจกรรม จัดประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมให้ครู ระยะเวลา 1 วัน

จุดประสงค์

1. ทราบความเป็นมาของโครงการ
2. ตระหนักและเห็นคุณค่าของการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม
3. รู้และเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

เนื้อหาสาระ

โมดูลที่ 1 รู้จักจิตตปัญญาศึกษา

กิจกรรมที่ 1 รู้จักจิตตปัญญาศึกษา

กิจกรรมที่ 2 การจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการ
จิตตปัญญาศึกษาในโรงเรียนเรียนร่วม

กิจกรรมที่ 3 มีตแปดด้าน

ชั้น “หม่อมใจสู่การพัฒนา”

แนวคิดในการพัฒนารูปแบบ เป็นขั้นการอบรมเพื่อให้ความรู้ที่ใช้หลัก“ปรัชญาของจิตตปัญญาศึกษา”คือการบูรณาการแบบองค์รวมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และได้ใช้หลักการเรียนรู้ที่ให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีการฝึกปฏิบัติกิจกรรม ในทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกิดจากการลงมือกระทำของตามทฤษฎีการเรียนรู้ของ Burrhus Skinner นักจิตวิทยาชาวอเมริกันเป็นผู้คิด “ทฤษฎีการเรียนรู้แบบการกระทำ” (Operant Conditioning Theory หรือ Instrumental Conditioning หรือ Type-R. Conditioning) พฤติกรรมส่วนใหญ่แล้วมนุษย์จะเป็นผู้ลงมือปฏิบัติเอง จึงจะเกิดการเรียนรู้ได้ดี กิจกรรมการอบรมขั้นตอนนี้จึงเป็นการอบรมปฏิบัติการเน้นให้มีการฝึกปฏิบัติ

กิจกรรม จัดอบรมให้ความรู้ ระยะเวลา 2 วัน

จุดประสงค์

1. เพื่อให้รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น
2. เพื่อให้เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น
3. เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้

เนื้อหาสาระ

โมดูลที่ 2 รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น

กิจกรรมที่ 4 จำฉันได้ไหม

กิจกรรมที่ 5 เชอกับฉัน

กิจกรรมที่ 6 ผู้นำสี่ทิศ

โมดูลที่ 3 เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น

กิจกรรมที่ 7 ตัวตน

กิจกรรมที่ 8 ต่อเติม

โมดูลที่ 4 การดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่น

กิจกรรมที่ 9 สามเหลี่ยมสัมพันธ์

กิจกรรมที่ 10 ไว้วางใจ

กิจกรรมที่ 11 คลี่คลายปัญหา

กิจกรรมที่ 12 สนทนาประสาพี่น้อง

ชั้น “มุ่งหน้าลงมือปฏิบัติ”

แนวคิดการพัฒนารูปแบบในชั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักการทฤษฎีการเรียนรู้ของธอร์นไดค์ (Edward L Thorndike) ที่เป็นนักจิตวิทยาและนักการศึกษาชาวอเมริกันที่กำหนดเป็นกฎของการเรียนรู้ คือ “กฎแห่งการฝึกฝน” หมายถึง การที่จะเกิดการเรียนรู้ได้จะต้องมีการฝึกและกระทำซ้ำบ่อยๆ ครั้งเพื่อให้เกิดความชำนาญในงาน โดยหลักการเรียนรู้นี้จะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น โดยในชั้นตอนนี้ให้มีการออกแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้ในการสอนจริง 1 ภาคเรียน รายละเอียดมีดังนี้

กิจกรรม จัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
จริง 1 ภาคเรียน

จุดประสงค์

1. ออกแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยหลักการจิตตปัญญาศึกษา
ได้

2. เขียนแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมจิตตปัญญา
ศึกษาได้

3. จัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาได้

เนื้อหาสาระ

โมดูลที่ 5 การออกแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการ
จิตตปัญญา

กิจกรรมที่ 13 การออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักการ
ของจิตตปัญญาศึกษา 7 หลักการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน นำแผนไปสอน 1
ภาคเรียน

ชั้น เกิดผลชัดจิตตปัญญา

แนวคิดการพัฒนารูปแบบในชั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักการทฤษฎีการเรียนรู้ของธอร์นไดค์ (Edward L Thorndike) ที่เป็นนักจิตวิทยาและนักการศึกษาชาวอเมริกันที่กำหนดเป็นกฎของการเรียนรู้ คือ “กฎแห่งผล” หมายถึง การที่จะเกิดการเรียนรู้ นอกจะต้องมีการฝึกและกระทำซ้ำบ่อยๆ ครั้งเพื่อให้เกิดความชำนาญในงาน โดยหลักการเรียนรู้นี้จะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้นแล้ว กิจกรรมที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้นคือ การได้รับข้อมูลย้อนกลับจากการลงมือปฏิบัติ ในชั้นตอนนี้จึงกำหนดให้มีการ สะท้อนคิดจากการนำกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาจากการนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้ในการสอนจริง 1 ภาคเรียน การให้มีการสะท้อนคิดและสัมมนาแลกเปลี่ยนผลการดำเนินงานเป็น ขั้นตอนหนึ่งของการให้ผลย้อนกลับที่จะทำให้ครูได้ทบทวนในงานที่ปฏิบัติ เพื่อ

จะได้ทราบปัญหาและข้อดี ข้อจำกัดในการทำงาน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาในโอกาสต่อไป
รายละเอียดมีดังนี้

กิจกรรม 14 นิเทศติดตามผลการจัดการเรียนรู้ 1 ครั้ง
สัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มพูน
ทักษะการจัดการเรียนรู้ 1 ครั้ง

จุดประสงค์

1. ติดตามผลการดำเนินการจัดการเรียนรู้
2. เพิ่มพูนความรู้และทักษะการจัดกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา
3. ทราบแนวทางการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

เนื้อหาสาระ

โมดูลที่ 6 การวางแผนและนำเสนอผลการจัดการเรียนรู้
การนำเสนอผลการจัดการเรียนรู้
การศึกษาดูงานนอกสถานที่

1.5 องค์ประกอบที่ 5 การวัดและประเมินผล

จากการนำแผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเรียนร่วม จำเป็นต้องมีการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ แนวทางในการวัดและประเมินผลตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เป็นการวัดและประเมินผลการเรียนรู้จากภายในของผู้เรียน การเข้าใจโลกภายในของตนเองเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเชื่อมโยงกับธรรมชาติ จะเห็นได้ว่าหากต้องมีการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ในสิ่งที่เป็นพฤติกรรมของผู้เรียน สิ่งเหล่านั้นล้วนเป็นการประเมินคุณลักษณะที่เป็นนามธรรมทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นเจตคติ อารมณ์ ความรู้สึก จิตวิญญาณ รวมทั้งความเชื่อในแต่ละบุคคล การเรียนรู้เติบโตด้านในก็จะเกิด ต้องเน้นการวัดประเมินทางจิตพิสัยต้องวัดหลาย ๆ ครั้งต่อเนื่อง ให้ผู้เรียนสะท้อน การเรียนรู้ของตนเอง โดยข้อมูลสำคัญมักไม่ได้เป็นเชิงปริมาณ แต่เป็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงเชิงโลกทัศน์ ซึ่งผู้ประเมินต้องใช้ใจเข้าไปทำความเข้าใจกับผู้เรียน จึงจะสามารถประเมินได้อย่างเหมาะสม

จิตตปัญญาศึกษาเป็นการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ มุ่งเน้นการพัฒนา ด้านใน การรู้จักเข้าใจตนเองเป็นฐานในการขยายจิตสำนึกต่อส่วนรวม การประเมินสำหรับจิตตปัญญาศึกษาจึงต้องมีเป้าหมายในการนำไปสู่การพัฒนา ไม่ใช่การประเมินเพื่อตัดสิน ดังนั้นจึงมีทางเลือกในการประเมินเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการแนะแนวคิด ดังนี้

เครื่องมือ	วิธีการ	เกณฑ์การพิจารณา
แบบทดสอบ	สร้างแบบทดสอบวัดคุณลักษณะ	พิจารณาและตรวจให้คะแนน
แบบบันทึกสะท้อนคิด	ตรวจสอบข้อมูลที่นักเรียนบันทึกในบันทึกการ “สะท้อนความคิด” และการแสดงความคิดเห็นขณะที่ล้อมวงสนทนา และการร่วมกิจกรรม “เซคอิน” รายบุคคล	พิจารณาคุณค่าของข้อคิดหรือเจตคติที่ผู้เรียนสะท้อน เช่น ความคิดเห็นที่สะท้อน บอกเล่าถึงความรู้สึกที่ดีและมีคุณค่าทั้งต่อตนเอง เพื่อน และ
แบบประเมินพฤติกรรม	สังเกตพฤติกรรมนักเรียน ขณะที่เข้าร่วมกิจกรรมในขณะเรียน	สังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน

1.5.1 ประเมินศักยภาพครู ในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เพื่อเปรียบเทียบศักยภาพครูหลังใช้รูปแบบฯ

1.5.2 วัดความคิดเห็นของครู 22 คน ด้วยแบบแสดงความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมหลังจากใช้รูปแบบ

1.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

1.6.1 วิเคราะห์ผลการสะท้อนคิดของครูที่เข้ารับการพัฒนามาตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมที่เข้ารับการอบรมตามขั้นตอน 6 โมดูล

1.6.2 วิเคราะห์ผลการนิเทศติดตามและการสะท้อนคิดของครู จากการบันทึกการนิเทศระหว่างการทำเนิงานการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม โดยการให้ครูนำเสนอผลการดำเนินการจัดการเรียนรู้ และใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาโดยการ “ล้อมวงสนทนา” ผู้วิจัยสังเคราะห์และสรุปผลรวมทั้งข้อมูลเพิ่มเติมเชิงประจักษ์ที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา ณ สถานที่จริงนำข้อมูลมาสรุปผลเชิงพรรณนา

1.6.3 วิเคราะห์ผลการสะท้อนคิด หลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ผู้วิจัยจัดสัมมนาและศึกษานอกสถานที่เพื่อให้ครู 22 คนที่ใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ สะท้อนความคิดตามแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษา ใช้ศิลปะเป็นกิจกรรมที่ให้ครูได้คิดและใคร่ครวญ ใช้การ “ล้อมวงสนทนา”

ให้สะท้อนคิดจากภาพวาดภายใต้บรรยากาศการเรียนรู้ที่สงบเงียบ และสบาย ที่เรียกว่า “สัปปายะ” ผู้วิจัยสังเคราะห์และสรุปผล รวมทั้งข้อมูลเพิ่มเติมเชิงประจักษ์ที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา ณ สถานที่จริงนำข้อมูลมาสรุปผลเชิงพรรณนา

1.6.4 วิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item – Objective Congruence : IOC) แบบประเมินศักยภาพครู ในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ประเมินศักยภาพครู ในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาด้วยระดับคุณภาพ 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด ตามลำดับ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโดยใช้ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ($\bar{x}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และ นำผลสรุปมาเปรียบเทียบกับศักยภาพของครูก่อนและหลังการใช้รูปแบบโดยใช้ค่าที่ t -test แบบ dependent

1.6.5 วิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item – Objective Congruence : IOC) แบบแสดงความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ตามมาตรฐานการประเมิน ด้านการใช้ประโยชน์ ด้านความเป็นไปได้ ด้านความเหมาะสม ด้านความแม่นยำ และประเมินด้วยระดับคุณภาพ 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด เทียบกับคะแนนคือ 5 3 2 และ 1 โดยใช้ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ($\bar{x}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) นำผลสรุปเป็นระดับคุณภาพ

1.7 เกณฑ์การพิจารณาประสิทธิภาพประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

1.7.1 เกณฑ์การพิจารณาประสิทธิภาพ

การพิจารณาประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม จากแบบแสดงความคิดเห็นของครูที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ มีประสิทธิภาพตามมาตรฐานการประเมิน ด้านการใช้ประโยชน์ ด้านความเป็นไปได้ ด้านความเหมาะสม และด้านความแม่นยำ อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด ($\bar{x} \geq 3.50$) โดยกำหนดช่วงคะแนน ดังนี้ (พิชิต ฤทธิ์จัญญ, 2556)

ช่วงคะแนน 4.50-5.00 หมายถึง มีประสิทธิภาพมากที่สุด

ช่วงคะแนน 3.50-4.49 หมายถึง มีประสิทธิภาพมาก

ช่วงคะแนน 2.50-3.49 หมายถึง มีประสิทธิภาพ

ปานกลาง

ช่วงคะแนน 1.50-2.49 หมายถึง มีประสิทธิภาพน้อย

ช่วงคะแนน 1.00-1.49 หมายถึง มีประสิทธิภาพน้อยที่สุด

1.7.2 เกณฑ์การพิจารณาประสิทธิผล

การพิจารณาประสิทธิผลของการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

1.7.2.1 ครุมีศักยภาพในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม หลังการใช้สูงกว่าก่อนการใช้รูปแบบฯ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p \leq 0.05$)

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและศึกษาผลการใช้รูปแบบการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม มีผล การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สร้างรูปแบบการจัดการการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ประกอบด้วยผล ดังนี้

1.1 ผลการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยด้านการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

1.2 ผลการศึกษาสภาพการดำเนินงานโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

1.3 ผลการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาผลการใช้รูปแบบจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมโดยการนำรูปแบบไปทดลองปฏิบัติจริงโดยครูในโรงเรียนเรียนร่วมที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย 1 โรงเรียน ครูจำนวน 22 คน ทดลองใช้รูปแบบ 1 ภาคเรียน ประกอบด้วยผล ดังนี้

2.1 ผลการสะท้อนคิดการอบรมพัฒนาครูการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

2.2 ผลการนิเทศติดตาม การดำเนินการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

2.3 ผลการสะท้อนคิดหลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

2.4 ผลการประเมินศักยภาพของครูก่อนและหลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

2.5 ผลการศึกษาความคิดเห็นของครูที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

รายละเอียดมีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

1.1 ผลการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยด้านการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม พบว่า

ครูผู้สอน และครูโดยตรงด้านการศึกษามีน้อย ในขณะที่เดียวกันก็มีภาระงานอื่นมาก ทำให้ไม่มีเวลาในการดูแลเด็กเรียนร่วมได้อย่างเต็มที่ ขาดความรู้ความเข้าใจในลักษณะของเด็กพิเศษเรียนร่วมแต่ละประเภท การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จึงไม่สอดคล้องการเรียนร่วมจึงไม่บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของการเรียนร่วมอย่างแท้จริง มีเจตคติที่ไม่ดีต่อเด็กพิเศษเรียนร่วม และคิดว่าเด็กพิเศษเป็นภาระ จึงทำให้ขาดการทุ่มเทเอาใจใส่ และให้ความช่วยเหลือได้ไม่เต็มที่ ขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ขาดเทคนิควิธีการในการจัดการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้จึงไม่หลากหลาย และไม่ตอบสนองความแตกต่างให้กับผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

ด้านการจัดกิจกรรม ขาดการจัดกิจกรรมเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับเด็กพิเศษได้รู้จักและคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมในโรงเรียน คุ้นเคยกับครูผู้สอน และคุ้นเคยกับบรรยากาศการเรียนการสอนในโรงเรียน ขาดการจัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนปกติและเด็กพิเศษที่มาเรียนร่วม ได้รู้จักและเข้าใจกัน เพื่อเตรียมความพร้อมในการยอมรับ เข้าใจ เห็นใจ และช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ขาดการจัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมเจตคติให้กับครูผู้สอน และนักเรียนทั่วไป ให้มีเจตคติที่ดีกับเด็กพิเศษที่มาเรียนร่วมจากข้อสรุปปัญหาของการจัดการเรียนร่วมและจากงานวิจัยหลายเรื่อง ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นว่าปัญหาดังกล่าวส่งผลให้การจัดการเรียนร่วมยังไม่พัฒนาเท่าที่ควร และไม่เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนตามวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนร่วม ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับปัญหานี้อย่างจริงจัง โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ควรเร่งพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาด้านบุคลากรและกิจกรรมการเรียนการสอน และควรมีการพัฒนาวัฒนธรรมเพื่อแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาจากภายใน ให้กับบุคลากรทั้งครูผู้สอน นักเรียนทั่วไปและเด็กพิเศษอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการดังกล่าว

1.2 ผลการศึกษาสภาพการดำเนินงานการโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน ครูการศึกษาพิเศษ ครูผู้สอนทั่วไป โรงเรียนละ 3 คน จำนวน 3 โรงเรียน รวม 9 คน สรุปได้ดังนี้

1.2.1 ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน พบว่า

โรงเรียนทุกโรงเรียนจัดการศึกษาแบบเรียนร่วมกับเด็กปกติตลอดเวลา แต่มีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปบ้างก็คือโรงเรียนที่เป็นโรงเรียนแกนนำจะมีครบทุกแบบคือ จัดเรียนร่วมในชั้นเรียนปกติ จัดเรียนร่วมบางเวลา และจัดแบบแยกห้องเรียนเฉพาะให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษ วิธีการในการสร้างความตระหนักและเห็นความสำคัญของการจัดการเรียนร่วมให้ครูบุคลากร และนักเรียนคือการประชุมและชี้แจงทำความเข้าใจในที่ประชุม แต่ยังไม่มีการปรับปรุงหรือพัฒนาหลักสูตรให้มีความเฉพาะสำหรับเด็กพิเศษอย่างชัดเจน แต่ยังคงจัดแบบเรียนร่วมกับเด็กปกติ โดยไม่มีกิจกรรมหรือวิธีการที่เฉพาะ ครูได้รับการพัฒนาตามหน่วยต้นสังกัดจัดให้ งบประมาณจะได้รับแต่โรงเรียนเป็นโรงเรียนแกนนำ และมีครูพี่เลี้ยงที่ดูแลเด็กพิเศษโรงเรียนละ 1 คน

ปัญหา โดยภาพรวม ตามความคิดเห็นผู้บริหาร พบว่า

1. นโยบายที่เน้นผลการประเมินทางวิชาการของหน่วยงานต้นสังกัดและมองว่าเด็กพิเศษเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโดยภาพรวมต่ำ

2. ครูผู้สอนในชั้นเรียนปกติ มีความคิดว่าเด็กพิเศษเข้ามาเรียนร่วมเป็นภาระเนื่องจากเด็กพิเศษโดยส่วนใหญ่จะเรียนรู้ช้า ในขณะที่ครูทุกคนมีภาระงานมาก

3. ผู้ปกครองให้ความร่วมมือกับโรงเรียนน้อย และคิดว่าครูควรเป็นหลักในการดูแลบุตรหลานของตนเองมากกว่า โดยภาพรวม พบว่าผู้บริหารทั้งสามโรงเรียนมีความเห็นตรงกันว่า ครูคือบุคคลที่สำคัญที่สุดในการจัดการเรียนรู้สำหรับโรงเรียนที่มีการจัดการเรียนการสอนแบบเรียนร่วม ครูควรได้รับการพัฒนาให้มีเทคนิคหรือวิธีการสอน รู้หลักของการใช้จิตวิทยา ใจเย็น มีความเมตตา และมีผู้บริหารท่านหนึ่งกล่าวว่า “เทคโนโลยีในปัจจุบันก้าวหน้ามากก็จริง แต่เทคโนโลยียังไม่สามารถแทนครูได้”

ความคิดเห็นของครูการศึกษาพิเศษ มีข้อสรุปดังนี้

1. ครูมีความคิดเห็นว่าควรเรียนร่วมบางวิชาและแยกบางวิชาเนื่องจากบางวิชายากและศักยภาพต่างกัน วิธีการในการสร้างความตระหนักและเห็นความสำคัญของการจัดการเรียนร่วม ให้ครูบุคลากร และนักเรียน พบว่า ครูที่อยู่โรงเรียนแกนนำใช้วิธีการประชุมชี้แจงในที่ประชุม การจัดประชุม แต่ครูการศึกษาพิเศษจะใช้วิธี

ความสัมพันธ์ส่วนตัวอธิบายกับครูและนักเรียนปกติตามโอกาสที่เอื้ออำนวย การมีส่วนร่วมของครูการศึกษาพิเศษในการพัฒนาการเรียนการสอน พบว่าด้านการบริหารจัดการทั้งสามโรงเรียนยังระบุตรงกันว่าโรงเรียนยังไม่มีมีการพัฒนานวัตกรรม วิธีการหรือการจัดกิจกรรมที่มีการใช้เทคนิคหรือวิธีการเฉพาะในการพัฒนาการเรียนการสอนสำหรับการจัดการเรียนการสอนแบบเรียนร่วมในโรงเรียน ด้านการจัดทำแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล ครูการศึกษาพิเศษทั้งสามโรงเรียนระบุตรงกันว่ามีการจัดทำแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล

ความคิดเห็นของครูผู้สอนทั่วไป พบว่าการมีส่วนร่วมของครูผู้สอนทั่วไป ได้เข้าร่วมประชุมรับทราบจากการประชุมครูในเรื่องของการมีนักเรียนเรียนร่วมในโรงเรียน ได้รับการพัฒนาจากการอบรมบ้างแต่ไม่บ่อย แต่การจัดกิจกรรมและการสอนที่เฉพาะหรือที่เหมาะสมสำหรับการเรียนร่วมโดยตรงไม่ค่อยมีความรู้ ส่วนใหญ่จะใช้การสอนเหมือนปกติทั่วไป เพราะเป็นชั้นเรียนปกติ

1.3 ผลการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ผลจากการศึกษาสภาพการดำเนินงานการจัดการเรียนร่วม และศึกษาแนวคิด ปรัชญา หลักการของจิตตปัญญาศึกษาเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ในครั้งนี้ มีการหาคุณภาพของรูปแบบโดยการพิจารณาความถูกต้องเหมาะสมของรูปแบบโดยการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตตปัญญาศึกษา ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา และด้านการวัดและประเมินผลทางการศึกษา จำนวน 7 ท่าน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ผลจากการศึกษาสภาพการดำเนินงานการจัดการเรียนร่วม และศึกษาแนวคิด ปรัชญา หลักการของจิตตปัญญาศึกษาเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ในครั้งนี้ โดยรูปแบบมี 5 องค์ประกอบ คือ หลักการ จุดประสงค์ ลักษณะของรูปแบบ ขั้นตอน และการวัดและประเมินผล รายละเอียดมีดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 หลักการ

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม เป็นรูปแบบที่พัฒนาขึ้นบน ปรัชญาพื้นฐาน และหลักการของจิตตปัญญาศึกษา ดังนี้

ปรัชญาพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา (ประเวศ วะสี, 2554 : 4) ได้ระบุถึงปรัชญาพื้นฐานของจิตตปัญญาศึกษาพื้นฐานไว้ 2 ประการ คือ ความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ (Humanistic Value) คือ เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง กระบวนทัศน์องค์รวม (Holistic Paradigm) คือ ทัศนะที่มองเห็นว่าธรรมชาติสรรพสิ่ง คือ การเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน

หลักการเรียนรู้ในแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา 7 ประการ (ธนา นิลชัย ไกรวิทย์ และคณะ, 2551 : 4-5)

1. หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) คือ การเข้าสู่สภาวะจิตใจที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ แล้วสามารถนำจิตใจดังกล่าวไปใช้ทำงานอย่างใคร่ครวญทั้งด้านพุทธิปัญญา (Cognitive) ด้านระหว่างบุคคล (Intrapersonal) และด้านภายในบุคคล (Intrapersonal) หลักการนี้เป็นหัวใจของการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาที่ผู้จัดกระบวนการจะต้องออกแบบกระบวนการที่สร้างเงื่อนไข และกระตุ้นให้ผู้ร่วมกระบวนการเกิดการเกิดการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่สัมผัส โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของจิตใจที่สงบ ผ่อนคลาย มีสมาธิ และมีความตระหนักรู้

2. หลักความรักความเมตตา (Compassion) คือการสร้างบรรยากาศของความรัก ความเมตตา ความไว้วางใจ ความเข้าใจ และการยอมรับ รวมทั้งการเกื้อหนุนซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของความเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ เน้นความสำคัญของความไว้วางใจ การเปิดกว้าง ความรู้สึกปลอดภัย ความจริงใจ เห็นอกเห็นใจ (Empathy) และห่วงใย

3. หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connectedness) คือ การบูรณาการการเรียนรู้ในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมเชื่อมโยงกับชีวิต และสรรพสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติอย่างแท้จริง

4. หลักการเผชิญความจริง (Confrontation Reality) คือ การเปิดโอกาสการสร้างเงื่อนไขให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เผชิญความเป็นจริงสองด้าน ได้แก่

4.1 ความเป็นจริงในตนเอง เช่น ความคิด ความรู้สึกที่ไม่รู้ตัว หลีกเลียงหรือเก็บกดไว้ ด้วยการส่งเสริมการสืบค้น และสัมผัสกับตัวตนของตนในแง่มุมต่าง ๆ ผ่านกิจกรรม และการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง โดยไม่หลีกหนี ภายใต้อารมณ์ที่ปลอดภัย เปิดกว้าง ยอมรับ และมีความรักความเมตตาทั้งต่อตนเองและต่อกัน

4.2 การเผชิญกับสภาพความเป็นจริงที่แตกต่างไปจากกรอบความเคยชินของตน เช่น คนที่มีพื้นฐานต่างกัน สภาพความเป็นจริงในชุมชนและสังคมที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในแง่มุมใหม่ได้เผชิญกับความขัดแย้งที่เกิดจากความแตกต่าง

5. หลักความต่อเนื่อง (Continuity) ความต่อเนื่องของกระบวนการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมาก เพราะการเปลี่ยนแปลงในชั้นพื้นฐาน มักเกิดขึ้นจากประสบการณ์สะสมที่ช่วยสร้างเงื่อนไขภายในให้สุกงอมพร้อมที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน

6. หลักความมุ่งมั่น (Commitment) ความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการนำสิ่งที่ได้รับรู้เข้ามาสู่ใจของตนเอง และนำเอากระบวนการที่ได้รับกลับไปใช้ในชีวิตเพื่อการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงภายในตนอย่างต่อเนื่อง

7. หลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community) ความเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือ ความรู้สึกเป็นชุมชนร่วมกัน ที่เกื้อหนุนให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงภายในของแต่ละคน รวมทั้งการจัดกระบวนการที่ก่อให้เกิดการมีเวลาใคร่ครวญตามลำพัง และการใช้เวลาอยู่ร่วมกับผู้อื่น

เป้าหมายของการเรียนรู้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนเอง

เกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวม

องค์ประกอบที่ 2 จุดประสงค์

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาครั้งนี้ มีจุดประสงค์ เพื่อให้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

องค์ประกอบที่ 3 ลักษณะของรูปแบบ

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม เป็นรูปแบบที่แสดงกรอบแนวคิดและขั้นตอน ที่กำหนดเป็นองค์ประกอบสำคัญ 5 องค์ประกอบ ประกอบด้วย

องค์ประกอบที่ 1 หลักการ

องค์ประกอบที่ 2 จุดประสงค์

องค์ประกอบที่ 3 ลักษณะรูปแบบ

องค์ประกอบที่ 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน (6 โมดูล 14 กิจกรรม)

ขั้นสร้างความตระหนักรู้

จัดประชุมเพื่อสร้างความตระหนัก 1 วัน (โมดูลที่ 1)

ขั้นน้อมใจสู่การพัฒนา

จัดอบรมการจัดการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา 2 วัน (โมดูลที่ 2-4)

ขั้นมุ่งหน้าลงมือปฏิบัติ ครูที่รับการอบรม จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตาม

แนวคิด

จิตตปัญญาศึกษาในโรงเรียน 1 ภาคเรียน (โมดูลที่ 5)

ขั้นเกิดผลชัดจิตตปัญญา (โมดูลที่ 6)

นิเทศติดตามผลการจัดการเรียนรู้ 1 ครั้ง

ศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มพูนทักษะการจัดการเรียนรู้ 1 ครั้ง

จัดสัมมนาเพื่อสะท้อนความคิดของครู 1 ครั้ง

องค์ประกอบที่ 5 การวัดและประเมินผล

องค์ประกอบที่ 4 ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้

จากปรัชญา หลักการ และเป้าหมายของการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ผู้วิจัยได้นำมากำหนดเป็นขั้นตอนการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ เป็น 4 ขั้นตอน คือ

ขั้น “สร้างความตระหนักรู้”

แนวคิดการพัฒนารูปแบบในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักการทฤษฎีการเรียนรู้ของธอร์นไดค์ (Edward L. Thorndike) ที่ เป็นนักจิตวิทยาและนักการศึกษาชาวอเมริกันที่กำหนดเป็นกฎของการเรียนรู้ คือ “กฎแห่งความพร้อม” หมายถึง สภาพความพร้อมหรือมีวุฒิภาวะทั้งทางร่างกาย อารมณ์ อวัยวะต่างๆ ในการเรียนรู้และจิตใจ รวมทั้งพื้นฐานและประสบการณ์เดิม รู้และเข้าใจถึงความหมายและคุณค่าของสิ่งที่จะเรียนรู้ พร้อมทั้งเชื่อมโยงกับความรู้ใหม่หรือสิ่งใหม่ ตลอดจนความสนใจ ความเข้าใจต่อสิ่งที่จะเรียนรู้และพัฒนา ถ้าครุมีความพร้อมตามองค์ประกอบต่างๆ ดังกล่าว ก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ มีรายละเอียดดังนี้

กิจกรรม จัดประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมให้ครู ระยะเวลา 1 วัน

จุดประสงค์

1. ทราบความเป็นมาของโครงการ
2. ตระหนักและเห็นคุณค่าของการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม
3. รู้และเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

เนื้อหาสาระ

โมดูลที่ 1 รู้จักจิตตปัญญาศึกษา

กิจกรรมที่ 1 รู้จักจิตตปัญญาศึกษา

กิจกรรมที่ 2 การจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาใน

โรงเรียนเรียนร่วม

กิจกรรมที่ 3 มีดแปดด้าน

ขั้น “หม่อมใจสู่การพัฒนา”

แนวคิดในการพัฒนารูปแบบ เป็นขั้นการอบรมเพื่อให้ความรู้ ที่ใช้หลัก “ปรัชญาของจิตตปัญญาศึกษา”คือการบูรณาการแบบองค์รวมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และได้ใช้หลักการเรียนรู้ที่ให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีการฝึกปฏิบัติกิจกรรม ในทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกิดจากการลงมือกระทำของตามทฤษฎีการเรียนรู้ของ Burrhus Skinner นักจิตวิทยาชาวอเมริกันเป็นผู้คิด “ทฤษฎีการเรียนรู้แบบการกระทำ”(Operant Conditioning Theory หรือ Instrumental Conditioning หรือ Type-R. Conditioning) พฤติกรรมส่วนใหญ่แล้วมนุษย์จะเป็น

ผู้ลงมือปฏิบัติเอง จึงจะเกิดการเรียนรู้ได้ดี กิจกรรมการอบรมขั้นตอนนี้จึงเป็นการอบรม
ปฏิบัติการเน้นให้มีการฝึกปฏิบัติ

กิจกรรม จัดอบรมให้ความรู้ ระยะเวลา 2 วัน

จุดประสงค์

1. เพื่อให้รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น
2. เพื่อให้เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น
3. เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้

เนื้อหาสาระ

โมดูลที่ 2 รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น

กิจกรรมที่ 4 จำฉันได้ไหม

กิจกรรมที่ 5 เธอกับฉัน

กิจกรรมที่ 6 ผู้นำที่ดี

โมดูลที่ 3 เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น

กิจกรรมที่ 7 ตัวตน

กิจกรรมที่ 8 ต่อเติม

โมดูลที่ 4 การดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่น

กิจกรรมที่ 9 สามเหลี่ยมสัมพันธ์

กิจกรรมที่ 10 ไว้ว่างใจ

กิจกรรมที่ 11 คลื่นลายปัญหา

กิจกรรมที่ 12 สนทนาประสาพี่น้อง

ชั้น “มุ่งหน้าลงมือปฏิบัติ”

แนวทางการพัฒนารูปแบบในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักการทฤษฎีการเรียนรู้
ของธอร์นไดค์ (Edward L Thorndike) ที่เป็นนักจิตวิทยาและนักการศึกษาชาวอเมริกันที่
กำหนดเป็นกฎของการเรียนรู้ คือ “กฎแห่งการฝึกฝน” หมายถึง การที่จะเกิดการเรียนรู้ได้
จะต้องมีการฝึกและกระทำซ้ำบ่อย ๆ ครั้งเพื่อให้เกิดความชำนาญในงาน โดยหลักการเรียนรู้นี้จะ
ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น โดยในขั้นตอนนี้ให้มีการออกแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิด
จิตตปัญญาศึกษา และนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้ในการสอนจริง 1 ภาคเรียน รายละเอียดมี
ดังนี้

กิจกรรม จัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาจริง 1 ภาคเรียน

จุดประสงค์

1. ออกแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยหลักการจิตตปัญญาศึกษาได้
2. เขียนแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมจิตตปัญญาศึกษาได้
3. จัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาได้

เนื้อหาสาระ

โมดูลที่ 5 การออกแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจัดตั้งปัญญา

กิจกรรมที่ 13 การออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักการของ
จัดตั้งปัญญาศึกษา 7 หลักการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน นำแผนไปสอน 1
ภาคเรียน

ขั้น เกิดผลชัดจัดตั้งปัญญา

แนวความคิดการพัฒนารูปแบบในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักการทฤษฎีการเรียนรู้
ของธอร์นไดค์ (Edward L Thorndike) ที่ เป็นนักจิตวิทยาและนักการศึกษาชาวอเมริกันที่
กำหนดเป็นกฎของการเรียนรู้ คือ “กฎแห่งผล” หมายถึง การที่จะเกิดการเรียนรู้ นอกจะต้องมี
การฝึกและกระทำซ้ำบ่อยๆ ครั้งเพื่อให้เกิดความชำนาญในงาน โดยหลักการเรียนรู้นี้จะทำให้เกิด
การเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้นแล้ว กิจกรรมที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้นคือ การได้รับข้อมูล
ย้อนกลับจากการลงมือปฏิบัติ ในขั้นตอนนี้จึงกำหนดให้มีการ สะท้อนคิดจากการนำ
กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจัดตั้งปัญญาศึกษาจากการนำแผนการจัดการ
เรียนรู้ไปใช้ในการสอนจริง 1 ภาคเรียน การให้มีการสะท้อนคิดและสัมมนาแลกเปลี่ยนผลการ
ดำเนินงานเป็น ขั้นตอนหนึ่งของการให้ผลย้อนกลับที่จะทำให้ครูได้ทบทวนในงานที่ปฏิบัติ เพื่อ
จะได้ทราบปัญหาและข้อดี ข้อจำกัดในการทำงาน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาในโอกาสต่อไป
รายละเอียดมีดังนี้

กิจกรรม 14 นิเทศติดตามผลการจัดการเรียนรู้ 1 ครั้ง สัมมนาแลกเปลี่ยน
เรียนรู้และศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มพูน ทักษะการจัดการเรียนรู้ 1 ครั้ง

จุดประสงค์

1. ติดตามผลการดำเนินการจัดการเรียนรู้
2. เพิ่มพูนความรู้และทักษะการจัดกิจกรรมจัดตั้งปัญญาศึกษา
3. ทราบแนวทางการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

เนื้อหาสาระ

โมดูลที่ 6 การวางแผนและนำเสนอผลการจัดการเรียนรู้ การนำเสนอผลการ
จัดการเรียนรู้ การศึกษาดูงานนอกสถานที่

องค์ประกอบที่ 5 การวัดและประเมินผล

จากการนำแผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจัดตั้งปัญญาศึกษาไปใช้ในการ
จัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเรียนร่วม จำเป็นต้องมีการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้
แนวทางในการวัดและประเมินผลตามแนวคิดจัดตั้งปัญญาศึกษา เป็นการวัดและประเมินผลการ
เรียนรู้จากภายในของผู้เรียน การเข้าใจโลกภายในของตนเองเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงที่
เกิดขึ้นเชื่อมโยงกับธรรมชาติ จะเห็นได้ว่าหากต้องมีการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ใน

สิ่งที่เป็นพฤติกรรมของผู้เรียน สิ่งเหล่านั้นล้วนเป็นการประเมินคุณลักษณะที่เป็นนามธรรมทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นเจตคติ อารมณ์ ความรู้สึก จิตวิญญาณ รวมทั้งความเชื่อในแต่ละบุคคล การเรียนรู้เติบโตด้านในก็จะเกิด ต้องเน้นการวัดประเมินทางจิตพิสัยต้องวัดหลายๆครั้งต่อเนื่อง ให้ผู้เรียนสะท้อน การเรียนรู้ของตนเอง โดยข้อมูลสำคัญมักไม่ได้เป็นเชิงปริมาณแต่เป็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงเชิงโลกทัศน์ ซึ่งผู้ประเมินต้องใส่ใจเข้าไปทำความรู้จักกับผู้เรียน จึงจะสามารถประเมินได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นจึงมีทางเลือกในการประเมินเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการแนะแนวคิด ดังนี้

เครื่องมือ	วิธีการ	เกณฑ์การพิจารณา
แบบทดสอบ	สร้างแบบทดสอบวัดคุณลักษณะ ประเภทตัวเลือก	ตรวจให้คะแนน
แบบบันทึก สะท้อนคิด	ตรวจสอบข้อมูลที่นักเรียนบันทึกในบันทึก การ “สะท้อนความคิด” และการแสดง ความคิดเห็นขณะที่ล้อมวงสนทนาและ การร่วมกิจกรรม “เชคอิน”รายบุคคล	พิจารณาคุณค่าของข้อคิดหรือเจตคติที่ ผู้เรียนสะท้อน เช่น ความคิดเห็นที่สะท้อน บอกเล่าถึง ความรู้สึกที่ดีและมีคุณค่าทั้งต่อตนเอง เพื่อน และ
แบบประเมิน พฤติกรรม	สังเกตพฤติกรรมนักเรียน ขณะที่เข้า ร่วมกิจกรรมในขณะเรียน	สังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน

ขั้นตอนที่ 2 การหาประสิทธิภาพรูปแบบจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมโดยการนำรูปแบบไปทดลองปฏิบัติจริงในโรงเรียนเรียนร่วม1 ภาคเรียน ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

2.1 ผลการสะท้อนคิดการอบรมพัฒนาครูการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ดังตารางที่ 1

ตาราง 1 ผลการสะท้อนคิดของครูจากการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาจำแนกตามโมดูล

โมดูลที่	จุดประสงค์	ผลการสะท้อนคิด
1 จิตตปัญญา ศึกษา	1. เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจจิตต ปัญญาศึกษา	ด้านจิตตปัญญาศึกษา จากที่ครูสะท้อนคิด พบว่าครูยังไม่รู้จักจิตตปัญญาศึกษาว่า เป็นอย่างไร อบรมเป็นครั้งแรก รู้สึกดี น่าสนใจ ไม่เหมือนการ อบรมแบบอื่นที่เคยอบรมมาที่ผ่านมาส่วใหญ่เป็นการอบรม แบบให้ความรู้ นั่งฟังและจดบันทึกความรู้จากการบรรยายของ วิทยากรที่มาให้ความรู้ แต่จิตตปัญญาศึกษาเป็นการอบรมให้ ความรู้ที่ผ่อนคลาย วิทยากรเป็นกันเองรู้สึกสบายใจ และมี ความสุขกับการอบรม การได้ทำสมาธิทำให้รู้สึกดี การได้นั่ง อบรมบนพื้นที่โล่งกว้าง รู้สึกเหมือนการอยู่กับเพื่อนๆและ ครอบครัว ในระหว่างที่วิทยากรให้ทำสมาธิทำให้ได้ทบทวน ตัวเอง รู้สึกถึงความสงบเย็นและมีสติมากขึ้นหลังจากที่เหนื่อย ล้าจากการรับผิดชอบงานที่หนักในโรงเรียน โรงเรียนมีงานเยอะ มาก ทั้งงานสอนและงานตามนโยบายของเขตพื้นที่การศึกษา หลักการ 7 ข้อ ของจิตตปัญญาศึกษาน่าสนใจมาก โดยเฉพาะ หลักความรักความเมตตาและหลักการพิจารณาด้วยใจอย่าง ไคร่ครวญ เพราะการดูแลเด็กพิเศษที่เรียนร่วมต้องใช้อย่างมาก การอบรมจิตตปัญญาศึกษาวันนี้จึงเป็นการอบรมที่น่าสนใจมาก แนวทางในการจัดกิจกรรมการอบรมก็ดี

ตาราง 1 (ต่อ)

โมดูลที่	จุดประสงค์	ผลการสะท้อนคิด
	2. เพื่อให้ตระหนักและเข้าใจเด็กพิเศษและการเรียนรู้ร่วม	ด้านการจัดการเรียนรู้ร่วม ครูเล่าว่า โรงเรียนมีการจัดการเรียนรู้ร่วม โดยเป็นโรงเรียนต้นแบบการเรียนรู้ร่วมของเขตพื้นที่ มีเด็กพิเศษเรียนรู้ร่วมมากกว่าหนึ่งร้อยคน ส่วนใหญ่เป็นเด็กประเภทเรียนรู้ช้า มีนักเรียนเรียนรู้ร่วมอยู่ทุกระดับชั้น ตั้งแต่อนุบาลถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 การสอนเด็กพิเศษเรียนรู้ร่วมค่อนข้างเป็นภาระ โดยเฉพาะเด็กที่เรียนรู้ช้าทำให้เรียนรู้ไม่ทันเพื่อน ครูต้องใจเย็นและมีเมตตา เสียสละจริงๆ จึงจะจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพ จากการดูวิดีโอเด็กพิการที่ชื่อ “นิค” ที่วิทยากรให้ดูทำให้เกิดความรู้สึกว่าการได้สอนเด็กพิเศษที่มาเรียนรู้ร่วมคือการได้ทำหน้าที่ของครูที่ยิ่งใหญ่ และน่าภาคภูมิใจ อีกกิจกรรมที่ทำให้รักและเข้าใจเด็กพิเศษมากยิ่งขึ้นคือ “กิจกรรมมิดแปดด้าน” เพราะทำให้เห็นใจเด็กพิเศษที่มาเรียนรู้ร่วมมากขึ้นกว่าเดิม คิดว่าจะนำกิจกรรมไปใช้ในการจัดการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษาครั้งนี้ไปใช้ในการสอนเพื่อทำให้เด็ก ๆ รักกัน ช่วยเหลือกัน ครูสรุปว่าเริ่มมองเห็นวิธีการในการสอนให้เด็กนักเรียนเป็นเด็กดีและมองประโยชน์ส่วนรวม เห็นอกเห็นใจ ช่วยเหลือผู้อื่น

ตาราง 1 (ต่อ)

โมดูลที่	จุดประสงค์	ผลการสะท้อนคิด
2 รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น	เพื่อให้สมาชิกรู้จักและ คุ้นเคยกัน รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น	ครูระบุว่าชอบการทำสมาธิในระยะเวลาสั้นๆแบบนี้ ไม่ มากไปไม่น้อยไป นานมากจะปวดเข่า ชอบกิจกรรมการล้อมวง สนทนามาก เพราะจะเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ครูทุกคนใน โรงเรียนได้มีโอกาสได้เปิดใจพูดคุยกัน และบรรยากาศเป็น กันเองดีมาก โดยปกติจะทำแต่งงาน ทำงานโครงการมันไม่ค่อย ได้มานั่งพูดคุยกันแบบนี้ และวิทยากรทุกท่านใจดีและเป็น กันเอง ทำให้บรรยากาศการอบรมดีมาก การล้อมวงสนทนา และจับคู่เล่าเรื่องราวของตนเองให้เพื่อนฟังและให้เพื่อนเล่าให้ เราฟัง ทำให้เราได้ทบทวนตัวเราเอง และรู้จักเพื่อนมากขึ้น แม้เพื่อนที่อบรมครั้งนี้จะเป็นเพื่อนครูที่ทำงานด้วยกันมา หลายปี แต่เราไม่เคยพูดคุยกันแบบนี้ ส่วนใหญ่คุยกันเรื่อง งานและเรื่องทั่วไป เพื่อนครูบางคนเล่าเรื่องราวให้เราฟังทำ ให้เรารู้และเห็นใจเพื่อนมากขึ้น บางคนเราเพิ่งทราบเรื่องราว ของเขา เช่นเพื่อนเล่าว่าที่ต้องมาโรงเรียนสายบ่อยๆเพราะมี ปัญหาในครอบครัว สามีและลูก รวมทั้งสุขภาพที่ไม่ดี ฟัง เรื่องราวแล้ว ทำให้เกิดความเห็นใจเพื่อนครูที่เล่าเรื่อง พร้อม ทั้งคิดว่าเมื่อก่อนเราไม่ควรไปคิดไม่ดีกับเพื่อนเลย ความ เป็นมาแต่ละคนแตกต่างกันจริงๆ กิจกรรม “ผู้นำสี่ทิศ” ทำให้ทุกคนได้ทบทวนและวิเคราะห์ ตนเองรวมทั้งเข้าใจในบุคลิกภาพของเพื่อนๆ ว่าโดยแท้จริง แล้วคนแต่ละคนจะมีบุคลิกภาพที่แตกต่างกันไป ลักษณะนิสัย ใจคอแต่ละคนไม่เหมือนกัน แต่ต้องอยู่ร่วมกัน ต้องทำงาน ร่วมกัน หรืออาจสรุปง่าย ๆ ว่ามีทั้งข้อดีและข้อด้อยในตัวเอง กันทุกคน ถ้ามองแง่ดีและหยิบข้อดีมาทำงานร่วมกันจะเกิด การทำงานที่ดีมีประสิทธิภาพ เมื่อมีการล้อมวงสนทนาให้นำเสนอลักษณะของแต่ละ คนตามกิจกรรมผู้นำสี่ทิศ จะยิ่งทำให้มองภาพบุคลิกภาพแต่ ละคนได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และบางคนเพิ่งค้นพบบุคลิกภาพ บางมุมมองของตนเองเพิ่มขึ้นอีก ว่าโดยแท้จริงแล้วอาจมีบาง บุคลิกของเราที่ได้จากมุมมองของเพื่อนที่ล้อมวงสนทนา สะท้อนให้ฟัง

ตาราง 1 (ต่อ)

โมดูลที่	จุดประสงค์	ผลการสะท้อนคิด
3 เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น	เพื่อให้วิเคราะห์ และเข้าใจใน บุคลิกภาพ ตนเองและผู้อื่น	กิจกรรมวันนี้วิทยากรให้ฟังเพลงและเต้นตามจังหวะเพลง จิตตปัญญาศึกษา รู้สึกสนุกมากเพราะไม่ใช่การอบรมเหมือนที่เคยเจอ แต่เป็นการอบรมที่ไม่เครียด ผ่อนคลาย และที่ชอบมากคือความหมายของเพลงจิตตปัญญาศึกษา ได้ฟังแล้วกินใจประทับใจ และรู้สึกภูมิใจที่ได้เป็นครู รักษาชีวิตครูมากขึ้นเยอะ เพราะเนื้อเพลงที่วิทยากรให้ฟังมีความหมายดี เช่น “จิตอ่อนโยนให้ความรัก ใจพุ่มพักด้วยเมตตา” “จากจิตเล็ก ๆ สู่อุจจใหญ่ จากกายสู่ใจไปปัญญา” “ตั้งใจฟังอย่างลึกซึ้ง จะเข้าถึงซึ่งใจเขา” การได้วิเคราะห์และคิดเกี่ยวกับเนื้อหาเพลงจึงทำให้เราได้เข้าใจในตัวเราและบทบาทหน้าที่ของความเป็นครูที่ต้องรักและเมตตาต่อศิษย์ให้มากขึ้น ทำงานกับผู้อื่นด้วยความเข้าใจกันโดยมีเป้าหมายร่วมกันคือสอนให้ศิษย์เป็นคนดี กิจกรรมตัวตนและต่อเติมได้ทำแล้วทำให้ได้มีเวลาเหมือนเราได้ย้อนทบทวนชีวิตตัวเราเอง ทำแต่งงาน งาน งาน วันนี้เหมือนเราได้ปลดปล่อย ผ่อนคลายและมีความสุขมาก เพราะเรารู้สึกสงบและใช้เวลาสั้นในช่วงอบรมอย่างมีความหมายมากสำหรับชีวิตของเราเอง นอกจากนี้ยังได้มองไปถึงตัวตนของเด็กนักเรียนแต่ละคนที่สอนอยู่ เพราะเด็กในโรงเรียนนั้นนอกจากจะเป็นโรงเรียนที่เป็นเด็กเรียนร่วมแล้ว ยังเป็นเด็กที่ครอบครัวยากจนและแตกแยก ทำให้ส่งผลถึงพฤติกรรมที่เป็นลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ ขาดคนดูแลอย่างใกล้ชิด เนื่องจากครอบครัวของเด็กนักเรียนส่วนใหญ่ไปทำงานในกรุงเทพ และปล่อยบุตรหลานไว้กับปู่ ย่า ตา ยาย หรือบางครอบครัวปล่อยลูกอยู่เพียงลำพังไม่มีใครดูแล รวมทั้งเด็กพิเศษที่มาเรียนร่วมก็จะมีหลายประเภท บางครอบครัวดูแลลูกอย่างดี ให้ความร่วมมือกับครูในการดูแลเด็กร่วมกับทางโรงเรียน บางครอบครัวก็ปล่อยให้ทำหน้าที่ของครูเพียงลำพัง การอบรมวันนี้จึงทำให้ตระหนักถึงความแตกต่างทั้งของครูและนักเรียนที่ต้องเข้าใจและทำวันนี้ให้ดีที่สุด

ตาราง 1 (ต่อ)

โมดูลที่	จุดประสงค์	ผลการสะท้อนคิด
4 การ ดำเนินชีวิต ร่วมกับผู้อื่น	เพื่อให้เรียนรู้การ ดำเนินชีวิต ร่วมกับผู้อื่น	ครูเล่าว่าวันนี้จะเริ่มต้นตุงด้วยการนั่งสมาธิ จากนั้น วิทยากร ให้เต้น “ปาด่วนจีน” เดิมสงสัยว่าเพลงอะไรทำไมต้อง เต้น เต้นแล้วได้อะไร แต่เมื่อวิทยากรสรุปในวงสนทนาว่า ปาด่วนจีนคืออะไร เต้นแล้วได้อะไรจากความสงสัยแต่เดิมาก็เริ่ม คลี่คลายเนื่องจากวิทยากรได้เล่าให้ฟังในวงสนทนาว่า ปาด่วนจีน คือทำรำช้าๆ ง่าย ๆ ของจีนที่มีท่วงท่าที่ทำให้ทุกส่วนของ ร่างกายได้เคลื่อนไหวและมีผลดีต่ออวัยวะทุกส่วนของร่างกาย และส่งผลถึงการมีสุขภาพร่างกายที่ดีด้วย มีทั้งหมด 8 ท่ารำ ซึ่งการตั้งชื่อว่าปาด่วนจีน เนื่องมาจากคำว่าผ้าไหมที่สวยงามที่สุด 8 ชิ้น วิทยากรสรุปว่า การเรียนรู้จะเกิดได้ต้องประกอบด้วย ปัจจัยหลายอย่าง ร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ซึ่งจะต้อง พร้อมทุกด้าน ทุกวันนี้เราอัดเยียดความรู้ให้เด็กเพื่อให้รู้ให้จำให้ ทำข้อสอบได้ แต่เราลืมเติมเต็มหัวใจและเสริมสร้างร่างกายที่มี สุขภาพที่ดี ต้องขอบคุณวิทยากรที่ช่วยกระตุ้นเตือนให้พวกเรามี สติ และมีปัญญาในการสอนเด็กนักเรียน บางครั้งเราก็ลืม สอน เด็กแต่ความรู้ความจำเพียงอย่างเดียว ต้องอ่านออกต้องเขียนได้ ต้องจำได้ เพื่อจะต้องสอบวัดความรู้ทั้งในระดับเขตพื้นที่ การศึกษาและระดับประเทศเราลืมไปว่าเมื่อเขาเติบโตเขาจะต้อง ไปใช้ชีวิตกับสังคมภายนอกให้ได้อย่างมีความสุข กิจกรรมที่ ชอบมากที่สุดจากการอบรมคือ การสนทนาประสาพี่น้องที่ทำให้ เพื่อนครูทุกคนในวันนี้ได้เปิดใจคุยกัน ซึ่งที่ผ่านมาเราไม่เคย ปฏิบัติต่อกันมาก่อน วันนี้เราได้จับมือกัน กอดกัน พุดคุยกัน แลกเปลี่ยนความในใจกัน นับเป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้สึกที่ ดีต่อกัน ถ้าเป็นไปได้อยากนำกิจกรรมนี้ไปใช้ในการสอนเด็ก นักเรียนด้วย เพื่อให้เด็ก ๆ รักกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อีก หนึ่งกิจกรรมที่ชอบพอๆกันคือสามเหลี่ยมสัมพันธ์ ซึ่งจะช่วยให้ เรารับรู้ได้เลยว่าเราต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างหลีกเลี่ยง ไม่ได้ ต้องทำงานร่วมกัน ต้องดำเนินชีวิตไปด้วยกัน ทุกคนใน สังคมเป็นส่วนหนึ่งซึ่งกันและกัน

ตาราง 1 (ต่อ)

โมเดลที่	จุดประสงค์	ผลการสะท้อนคิด
5 ออกแบบ การจัดการ เรียนรู้ด้วย กระบวนการ การจัด ปัญหา ศึกษา	ออกแบบการ จัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดจัด ปัญหาศึกษาได้	ครูสรุปผลการสะท้อนคิดว่าการออกแบบการจัดการเรียนรู้ตาม แนวคิดจัดปัญหาศึกษา ในแต่ละกลุ่มสาระวิชานั้น โดยภาพรวม ทุกกลุ่มสาระวิชาได้ออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยนำกิจกรรมตาม หลักการของจัดปัญหาศึกษาไปใช้สอน 1 ภาคเรียน โดย ครูทุกคนในโรงเรียนจะเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิด จัดปัญหาศึกษาในรายวิชาของตนเอง และนำไปใช้ในการสอน
6 นำเสนอ ผลการ จัดการ เรียนรู้	นำเสนอผลการ จัดการเรียนรู้ตาม แนวคิดจัดปัญหา ศึกษาได้	ครูวางแผนเตรียมความพร้อมในการนำเสนอผลการจัดกิจกรรม การเรียนรู้โดยมีการนำเสนอแผนการจัดการเรียนรู้ ผลการจัดการ เรียนรู้ 2 ครั้ง ระหว่างภาคเรียน และเมื่อสิ้นสุดภาคเรียนอีก 1 ครั้ง

2.2 ผลการนิเทศติดตาม การดำเนินงานการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ดังแสดงในตาราง 2

ตาราง 2 ผลการนิเทศติดตามการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ที่	หลักการ	กิจกรรม	ผลที่เกิดกับครู	ผลที่เกิดกับนักเรียน
1	ความรัก ความ เมตตา	ล้อมวง สนทนา สุนทรีย์ สนทนา การเล่า เรื่อง	ครูให้ความสนใจและใส่ใจเด็กมากยิ่งขึ้น รับฟังอย่างเข้าใจ ปราศจากอคติ ให้เด็กทุกคนได้มีโอกาสพูดทุกคนให้ความเสมอภาค และเท่าเทียมกันทั้งเด็กปกติและเด็กพิเศษ นอกจากนี้ยังเพิ่มเติมด้วยการรอฟบผู้ปกครองขณะมารับลูกเพื่อซักถามเกี่ยวกับบุตรหลานด้วยความห่วงใย ครูที่สอนระดับปฐมวัยจะเพิ่มกิจกรรมการกอดและสัมผัสด้วยความรักและความอบอุ่น	สนใจเรียนมากขึ้น สนุกสนานกับการเรียนรู้ และชอบฟังเรื่องราวของเพื่อนๆ
2	หลักการ พิจารณา ด้วยใจ อย่าง ใคร่ครวญ	สมาธิก่อน เรียน ฟังเพลง ระบายสี ปั้นดิน น้ำมัน สะท้อนคิด เล่านิทาน	ครูรู้สึกใกล้ชิดและผูกพันกับนักเรียนมากขึ้น เมตตา และเอ็นดูเมื่อเห็นเด็กนักเรียนเรียนรู้อย่างสนุกสนานและเพลิดเพลินกับกิจกรรมการเรียนรู้	กิจกรรมสมาธิทำให้นักเรียนนั่งมากกว่าเดิม ชอบและสนุกกับการได้เรียนรู้ผ่านศิลปะ และเรื่องเล่าของครู
3	หลักการ เชื่อมโยง สัมพันธ์	สมาธิ ศิลปะ ล้อมวง สนทนา	กิจกรรมที่ครูใช้คือ การใช้กิจกรรมศิลปะและสื่อจากของจริงมาเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงสู่ชีวิตประจำวัน เช่น การสอนเรื่อง ผัก ผลไม้ ครูจะให้เด็กวาดภาพผลไม้และระบายสี ใช้กิจกรรมล้อมวงสนทนา เพื่อบอกเล่าเกี่ยวกับภาพผลไม้ที่วาด โดยให้เชื่อมโยงสู่ชีวิตจริง เช่น ที่บ้านนักเรียนปลูกผักผลไม้หรือไม่ สมาชิกที่บ้านมีใครบ้าง	ชอบเรียน สนุกสนานกับการเรียนรู้มากขึ้น คุณครูท่านหนึ่งเล่าว่าเห็นเด็กปกติช่วยเด็กพิเศษระบายสี โดยทำกิจกรรมร่วมกันอย่างสนุกสนานครูรู้สึกดีมาก

ตาราง 2 (ต่อ)

ที่	หลักการ	กิจกรรม	ผลที่เกิดกับครู	ผลที่เกิดกับนักเรียน
4	หลักการ เผชิญหน้า	สมาธิ ล้อมวงสนทนา สุนทรีย์ สนทนา การเล่า เรื่องราว	กิจกรรมที่ใช้คือ การล้อมวงสนทนา หลักการนี้ครูใช้จะให้เด็ก ๆ เล่าเรื่อง เกี่ยวกับตนเองและครอบครัว เช่นวิชา สังคม “ครอบครัวของฉัน” ครูให้เด็ก ๆ วาดภาพสมาชิกครอบครัวและกิจกรรม ที่สมาชิกแต่ละคนชอบทำ เช่นพ่อชอบขับรถ แม่ทำกับข้าว ยาย ชอบทำขนม พี่ชอบเล่นบอล นักเรียน ชอบดูทีวี เด็ก ๆ จะต้องเล่าเรื่องราวใน ชีวิตจริงของตนเองอย่างเปิดเผย ภายใต้บรรยากาศที่ไว้วางใจได้และรู้สึก ปลอดภัยที่จะเปิดเผยเรื่องราวของ ตนเองให้สมาชิกอื่นในวงสนทนา	ทั้งเด็กปกติและเด็ก พิเศษสนุกสนาน ขณะที่ เพื่อนเล่าเรื่องราว เด็ก พิเศษที่เรียนร่วมก็สนใจ ฟังเพื่อนมากขึ้น บาง เรื่องราวสมาชิกสนใจ และมีการซักถามเพิ่ม ด้วยความสนใจ ทำให้ผู้ ที่เล่ารู้สึกมีคุณค่ามาก ยิ่งขึ้น
5	หลักความ ต่อเนื่อง	สมาธิ การล้อมวง สนทนา สุนทรีย์ สนทนา การเล่า เรื่องราว การลงมือ ปฏิบัติ ความมุ่งมั่น	กิจกรรมที่ใช้คือ การมอบหมายให้ เด็ก ๆ คิดกิจกรรมเสริมจากที่เรียนใน ห้องเรียน ครูที่สอนสาระการงาน สอน การเกษตรได้สอนเกี่ยวกับเศรษฐกิจ พอเพียงและให้คิดงานการปลูกพืชผัก ด้านหลังอาคารเรียนเพื่อให้เกิดการ ต่อเนื่องและเชื่อมโยงสู่ชีวิตจริง เด็ก ๆ นำต้นกล้าดอกอัญชันกลับไปปลูก ที่บ้านตนเอง ได้ดูแลและเรียนรู้ที่บ้าน ครูให้เด็ก ๆ เล่าเรื่องราวการดูแล รักษาให้ต้นไม้เติบโตและงอกงาม ครู ให้ทำสมาธิและนึกถึงคำสอนของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับ ความพอเพียง	เรียนรู้อย่างสนุกสนาน จากการปฏิบัติจริง เกิดการเรียนรู้จาก ภายในจนเกิดการ เปลี่ยนแปลง นำไปใช้ ในชีวิตจริงได้การได้ สุนทรีย์สนทนาเกี่ยวกับ งานที่เป็นกิจกรรม พัฒนานอกชั้นเรียนทำ ให้เขาเห็นคุณค่าใน ตัวเองมากยิ่งขึ้น

ตาราง 2 (ต่อ)

ที่	หลักการ	กิจกรรม	ผลที่เกิดกับครู	ผลที่เกิดกับนักเรียน
6	หลักชุมชน แห่งการ เรียนรู้	สมาธิ ล้อมวงสนทนา สุนทรียสนทนา ปฏิบัติจริง	กิจกรรมที่ใช้คือ การให้ผู้ที่มีความรู้หรือเชี่ยวชาญภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมและ เกื้อหนุนในการเรียนการสอน โดยครู ทำงานให้ผู้ปกครองของนักเรียนที่ทำ ขนมไทยเก่ง มาสอนเด็กทำขนมไทย เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติหลัง กิจกรรมครูให้นักเรียนล้อมวงสนทนา เพื่อสรุปบทเรียนจากการเรียนรู้ ครูและ ผู้ปกครองเกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มี กิจกรรมร่วมกันส่งผลให้เกิดความรู้สึที่ดีและเกิดความผูกพันกันมากยิ่งขึ้น	นักเรียนร่วม กิจกรรมการเรียนรู้ อย่างสนุกสนาน ผู้ปกครองที่มาเป็น ผู้ปกครองเด็กเรียน ร่วม ที่เต็มใจและ ยินดีมาร่วมกิจกรรม เกิดความสัมพันธ์ ระหว่าง บ้าน โรงเรียนและชุมชน
7	หลักความ มุ่งมั่น	สมาธิ ฟังเพลง ล้อมวงสนทนา ปฏิบัติ	กิจกรรมที่ครูนำมาใช้บ้าง แต่ไม่มากนัก เนื่องจากโดยความหมายของหลักการ ความมุ่งมั่น ผู้เรียนต้องนำสิ่งที่เรียนไป ใช้ในการดำเนินชีวิตในเชิงประจักษ์	ผู้เรียนต้องนำสิ่งที่ เรียนไปใช้ในการ ดำเนินชีวิตในเชิง ประจักษ์ ซึ่ง ครูผู้สอนให้เหตุผล ว่าต้องใช้เวลาใน การสังเกต พฤติกรรมของ ผู้เรียน

2.3 ผลการสะท้อนคิดหลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม จากการสัมมนาและศึกษาดูงาน 11-13 มีนาคม 2558 ณ จังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงใหม่ ผลจากการบันทึกการสะท้อนคิดของครู ที่ได้นำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม โดยใช้กระบวนการสะท้อนคิด ครูได้แสดงความรู้สึกและความคิดเห็นไปในแนวทางคล้าย ๆ กัน ผู้วิจัยจึงสังเคราะห์และสรุปประเด็นสำคัญๆ ได้ 2 ประเด็น คือด้านการจัดการเรียนการสอนและการปฏิบัติงาน ด้านผลที่เกิดกับนักเรียน รายละเอียดมี ดังนี้

2.3.1 ด้านการจัดการเรียนการสอน และการปฏิบัติงาน

ผลการสะท้อนคิดโดยภาพรวมพบว่า ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษา ครูทุกคนมีความประทับใจจากการได้เข้ารับการพัฒนาดารูปแบบฯ กิจกรรมจิตตปัญญาศึกษาช่วยให้ครูได้มองตนเอง เข้าใจเพื่อนครูในโรงเรียน โรงเรียนยังไม่เคยมีโครงการที่มีกิจกรรมในลักษณะนี้มาก่อน ในระหว่างการพัฒนาตามรูปแบบครูในโรงเรียนเกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน รักและสามัคคีกันมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังมีแนวคิดที่มุ่งมั่นตรงกันเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าของผู้เรียน การให้ความสำคัญกับการดูแลใส่ใจนักเรียนทั้งเด็กปกติและเด็กพิเศษในฐานะที่เป็นโรงเรียนเรียนร่วม โดยมีข้อความที่แสดงให้เห็นชัดเจนเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับครู ดังนี้

ครูคนที่ 1 “ครูโรงเรียนป่าสักทุกคนจะต้องช่วยกันดูแลและให้ความรักกับเด็ก ๆ สอนให้เขาเป็นคนดีและคนเก่ง นักเรียนทุกระดับ ตั้งแต่เด็กเล็กจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จะต้องใช้กระบวนการเรียนรู้ด้วยจิตตปัญญาศึกษา”

ครูคนที่ 2 “การวิจัยครั้งนี้ เปรียบเสมือนเรือ 2 ลำ พายไปพร้อม ๆ กันคืออาจารย์วิทยากรจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามกับครูโรงเรียนบ้านป่าสัก 2 หน่วยงานเป็นหนึ่งเดียวที่จะใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์”

ครูคนที่ 3 “บินลัดฟ้าข้ามภูเขาข้ามน้ำมาศึกษา ค้นหาต้นแบบมาแบบจิตตปัญญา นำมาพัฒนาให้ต่อเนื่องเลื่องลือ ครูป่าสักทุกคนเปรียบเหมือนน้ำที่ต้องแสงอาทิตย์ ที่นับเป็นแสงแห่งปัญญาที่สว่างเจิดจ้า ใช้จิตตปัญญาสร้างเด็กให้เกิดปัญญาด้วยเช่นกัน”

ครูคนที่ 4 “จงมุ่งมั่นทำต่อไป จิตตปัญญาศึกษา เราจะนำนักเรียนสู่คุณธรรมและคุณภาพ โดยที่ครูทุกคนจะร่วมมือกันประคับประคองสู่ความสำเร็จ มีความสุขที่ยั่งยืนตลอดไป”

ครูคนที่ 5 “ทุกกิจกรรมของจิตตปัญญาศึกษาจะต้องเกิดที่โรงเรียนป่าสัก”

ครูคนที่ 6 “ขอบคุณสำหรับกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษาทั้งหมด เราได้เปิดโลกทัศน์ ได้ความรู้และเทคนิควิธีการเรียนรู้ใหม่ๆไปใช้ในการเรียนการสอน นอกจากนี้ยังทำให้พวกเรารักกันมากยิ่งขึ้น”

ครูคนที่ 7 “ครูเปรียบเสมือนเรือที่ขับเคลื่อนพาลูกศิษย์สู่เป้าหมาย ด้วยการอบรมสั่งสอนและจัดการเรียนการสอนให้ดีที่สุด ประทับใจในกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา นำกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษาไปสอนแล้วเห็นผล เด็กๆจะชอบมาก ตั้งใจเรียนมากขึ้น เช่น ให้เด็กๆนั่งสมาธิก่อนและหลังเรียนใช้ศิลปะให้วาดภาพระบายสี ให้เด็กๆได้สะท้อนคิด ได้อะไรจากที่เด็กสะท้อนเยอะมาก เด็กๆจะมีน้ำใจเอื้อเฟื้อกัน ชอบคุณจริงๆ ชอบคุณจากใจที่ทำให้เราได้อยู่กับจิตตปัญญาศึกษา”

ครูคนที่ 8 “ จิตตปัญญาศึกษา เพิ่งรู้จัก รักเลย... จิตตปัญญาทำให้ได้ทบทวนตัวเอง ได้รู้จักเพื่อนร่วมงานมากขึ้น เพื่อนร่วมงานบางคนทำงานด้วยกันมานานแต่ก็เพิ่งจะรู้จักเขาจริงๆในคราวนี้ กิจกรรมต่างๆของจิตตปัญญาศึกษาช่วยให้เกิดสติ ไม่ใช่เฉพาะนักเรียนเท่านั้น ครูก็ได้ประโยชน์จากกิจกรรมนี้ด้วยเช่นกัน” อย่างไรก็ตามจะให้ดี ควรมีการนิเทศติดตามอย่างต่อเนื่อง

2.3.2 ด้านผลที่เกิดกับนักเรียน

ผลที่เกิดกับนักเรียนเมื่อครูได้จัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม โดยภาพรวมแล้วพบว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนดังนี้

ครูคนที่ 1 “ นักเรียนมีความประพฤติดีขึ้น เชื่อฟัง ไม่ดื้อ เป็นเด็กดี จากที่แต่ก่อนดื้อและซนมากกว่านี้ เชื่อว่าการใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาจะช่วยให้ นักเรียนเป็นคนดีได้”

ครูคนที่ 2 “จิตตปัญญาศึกษาใช้ได้ผลจริงๆ นักเรียนเรียนอย่างสนุก ไม่แสดงอาการเบื่อ เรียนอย่างสนุก มีความสุข และเห็นเด็กๆทำงานด้วยกันอย่างมีความสุขทั้งเด็กปกติและเด็กเรียนร่วม รักกันมากยิ่งขึ้น เห็นได้อย่างชัดเจน เวลาให้ทำกิจกรรมเขาจะกุลิกุจอช่วยกัน ไม่เกี่ยงงานกันเหมือนเมื่อก่อนอยากให้อาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏได้กลับมาที่โรงเรียนอีกในรูปแบบการนิเทศติดตาม”

2.4 ผลการประเมินศักยภาพของครูก่อนและหลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ดังแสดงในตาราง 3

ตาราง 3 ผลการประเมินศักยภาพของครูก่อนและหลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

รายการ	ก่อนใช้รูปแบบ		หลังใช้รูปแบบ		$\bar{D}$	sd	t	p
	$\bar{X}$	ระดับ	$\bar{X}$	ระดับ				
1. ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของจิตตปัญญาศึกษา	2.95	ปานกลาง	4.80	มากที่สุด	1.84	0.82	10.52*	.000
2 ด้านความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา	2.88	ปานกลาง	4.68	มากที่สุด	1.80	0.94	8.97*	.000
รวมทุกด้าน	2.93	ปานกลาง	4.76	มากที่สุด	1.83	0.82	10.42*	.000

* $p \leq 0.05$

จากตาราง 3 พบว่า ศักยภาพในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาของครู หลังการใช้รูปแบบฯ สูงกว่าก่อนการใช้รูปแบบฯ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($*p \leq 0.05$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่ 1 ด้านความเข้าใจและความตระหนักในกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา หลังการใช้รูปแบบฯ มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนใช้รูปแบบ โดยก่อนใช้รูปแบบมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 2.95$) ระดับปานกลาง หลังการใช้รูปแบบฯ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.80$) ระดับมากที่สุด ด้านที่ 2 ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา หลังการใช้รูปแบบฯ มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการใช้รูปแบบฯ โดยก่อนการใช้รูปแบบฯ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 2.88$) ระดับปานกลาง หลังการใช้รูปแบบฯ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.68$) ระดับมากที่สุด

2.5 ผลการศึกษาความคิดเห็นของครูที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ดังตาราง 4

ตาราง 4 ผลการศึกษาความคิดเห็นของครูที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

ที่	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1	มาตรฐานการนำไปใช้ประโยชน์ (Utility)			
	1.1 มีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาไว้อย่างชัดเจน	4.44	0.53	มาก
	1.2 กิจกรรมการเรียนรู้เป็นไปตามเป้าหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน	4.33	0.71	มาก
	1.3 มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้พัฒนาคุณลักษณะทางกาย	4.00	0.71	มาก
	1.4 มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้พัฒนาคุณลักษณะทางใจ	4.67	0.50	มากที่สุด
	1.5 มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้พัฒนาคุณลักษณะทางปัญญา	4.89	0.33	มากที่สุด
	1.6 กิจกรรมการเรียนรู้ใช้ได้กับเด็กปกติและเด็กที่มีความต้องการพิเศษ	4.11	0.33	มาก
	1.7 มีคู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ชัดเจนง่ายต่อการนำไปใช้	4.33	0.87	มาก
	รวมด้านการนำไปใช้ประโยชน์	4.39	0.56	มาก
2	มาตรฐานความเป็นไปได้ (Feasibility)			
	2.1 มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	4.56	0.53	มากที่สุด
	2.2 มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความสอดคล้องกับธรรมชาติและพัฒนาการของผู้เรียน	4.33	0.87	มาก
	2.3 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ มีความสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร	4.33	0.71	มาก
	รวมด้านความเป็นไปได้	4.40	0.70	มาก

ตาราง 4 (ต่อ)

ที่	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
3	มาตรฐานความเหมาะสม (Propriety)			
	3.1 กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม	4.67	0.50	มากที่สุด
	3.2 มีขั้นตอนการสร้างความตระหนักให้ครูเห็นถึงความสำคัญของการจัดการเรียนร่วม	4.44	0.53	มาก
	3.3 มีขั้นตอนการสร้างความตระหนักให้ครูเห็นถึงความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ตามหลักการจิตตปัญญาศึกษา	4.56	0.88	มากที่สุด
	3.4 มีขั้นตอนการพัฒนาให้ครูมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการจัดการเรียนรู้ตามหลักการจิตตปัญญาศึกษา	4.22	0.97	มาก
รวมด้านความเหมาะสม		4.47	0.72	มาก
4	มาตรฐานความแม่นยำ (Accuracy)			
	4.1 มีกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักการของจิตตปัญญาศึกษา	4.56	0.53	มากที่สุด
	4.2 มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่สร้างความสงบนิ่งด้วยการทำสมาธิและฝึกสติ	4.33	0.71	มาก
	4.3 มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่ทำให้มีการคิดและใคร่ครวญด้วยใจ	4.33	1.00	มาก
	4.4 มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีการสะท้อนความคิด	4.44	0.88	มาก
	4.5 มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนร่วมในโรงเรียน	4.56	0.53	มากที่สุด
	4.6 มีการนิเทศติดตามผลการดำเนินงาน	4.11	0.60	มาก
รวมด้านความแม่นยำ		4.38	0.60	มาก
รวมทุกด้าน		4.41	0.67	มาก

จากตาราง 4 ผลการศึกษาความคิดเห็นของครูที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ตามมาตรฐานการประเมินทั้ง 4 ด้าน

พบว่า โดยภาพรวมทั้ง 4 ด้าน มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.41$) เมื่อพิจารณาภาพรวมในแต่ละด้านพบว่า มีค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ทุกด้าน โดยเรียงตามระดับความคิดเห็นมากไปตามลำดับ ดังนี้ ด้านความเหมาะสม ระดับมาก ($\bar{X} = 4.47$) ด้านความเป็นไปได้ ระดับมาก ($\bar{X} = 4.40$) ด้านการนำไปใช้ประโยชน์ ระดับมาก ($\bar{X} = 4.39$) และด้านความแม่นยำ ระดับมาก ($\bar{X} = 4.38$)

บทที่ 5

สรุปผล และอภิปรายผล

การวิจัย การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนของการวิจัยและพัฒนา ซึ่งสามารถสรุปผล อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะตามลำดับ ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่ จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม
2. เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 สร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

- 1.1 การสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยด้านการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม
- 1.2 การศึกษาสภาพการดำเนินงานโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม 3 โรงเรียน โดยการสัมภาษณ์ผู้บริหารและครู โรงเรียนละ 3 คน รวม 9 คน
- 1.3 สร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาผลการใช้รูปแบบจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมโดยการนำรูปแบบไปทดลองปฏิบัติจริงโดยครูในโรงเรียนเรียนร่วมที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย 1 โรงเรียน ครูจำนวน 22 คน ทดลองใช้รูปแบบ 1 ภาคเรียน มีผล ดังนี้

- 2.1 ผลการสะท้อนคิดการอบรมพัฒนาครูการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม
- 2.2 ผลการนิเทศติดตาม การดำเนินงานการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

2.3 ผลการสะท้อนคิดหลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

2.4 ผลการประเมินศักยภาพของครูก่อนและหลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

2.5 ผลการศึกษาความคิดเห็นของครูที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม พบว่า

ผู้วิจัยสร้างรูปแบบโดยการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยด้านการจัดการเรียนรู้ตามหลักการและแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา การจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม และหลักการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังได้นำผลจากการศึกษาสภาพการดำเนินงานโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม 3 โรงเรียน โดยการสัมภาษณ์ผู้บริหารและครู โรงเรียนละ 3 คน รวม 9 คน เพื่อให้ได้สภาพการดำเนินการในการจัดการเรียนร่วมเพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างรูปแบบ ผู้วิจัยสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมที่ใช้หลักการจิตตปัญญาศึกษา 7 หลักการ คือ หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ หลักความรักความเมตตา หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ หลักการเผชิญความจริง หลักความต่อเนื่อง หลักความมุ่งมั่น และหลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งกำหนดเป็นสาระ 6 โมดูล 14 กิจกรรม ทั้งนี้รูปแบบมีองค์ประกอบสำคัญ 5 องค์ประกอบ คือ หลักการ จุดประสงค์ ลักษณะสำคัญ ขั้นตอน และการวัดและประเมินผล มีขั้นตอนสำคัญในการจัดการเรียนรู้ 4 ขั้นตอนเพื่อการพัฒนา ประกอบด้วย ขั้นการสร้างความรู้ความตระหนักรู้ ขั้นน้อมใจสู่การพัฒนา ขั้นมุ่งหน้าลงมือปฏิบัติ ขั้นเกิดผลชัดจิตตปัญญา ผู้วิจัยหาคุณภาพของรูปแบบด้วยการนำรูปแบบฯให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความถูกต้องเหมาะสมของรูปแบบ โดยการนำรูปแบบให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาให้คำแนะนำ มีการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ จากนั้นนำรูปแบบหาคุณภาพอีกขั้นตอนโดยการจัดสนทนากลุ่ม(focus group)โดยผู้เชี่ยวชาญ 7 คน ที่เชี่ยวชาญด้านจิตตปัญญาศึกษา ด้านนวัตกรรมทางการศึกษาและด้านการวัดและประเมินผล จากนั้นผู้วิจัยดำเนินการปรับแก้ไขตามข้อสรุปจากการสนทนากลุ่มจนผู้เชี่ยวชาญมีข้อสรุป พบว่าผู้เชี่ยวชาญให้ข้อคิดเห็นว่าเป็นรูปแบบที่มีคุณภาพ พร้อมนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้ตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบได้

2. ผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

2.1 ผลการสะท้อนคิดจากการอบรมพัฒนาครูการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม แยกตามโมดูลในการพัฒนา พบว่า

โมดูลที่ 1 จิตตปัญญาศึกษา พบว่า

ด้านจิตตปัญญาศึกษา จากที่ครูสะท้อนคิด พบว่าครูยังไม่รู้จักจิตตปัญญาศึกษาว่าเป็นอย่างไร อบรมเป็นครั้งแรก รู้สึกดี น่าสนใจ ไม่เหมือนการอบรมแบบอื่นที่เคยอบรมมาที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นการอบรมแบบให้ความรู้ นั่งฟังและจดบันทึกความรู้จากการบรรยายของวิทยากรที่มาให้ความรู้ แต่จิตตปัญญาศึกษาเป็นการอบรมให้ความรู้ที่ผ่อนคลาย วิทยากรเป็นกันเองรู้สึกสบายใจ และมีความสุขกับการอบรม การได้ทำสมาธิทำให้รู้สึกดี การได้นั่งอบรมบนพื้นที่โล่งกว้าง รู้สึกเหมือนการอยู่กับเพื่อนๆ และครอบครัว ในระหว่างที่วิทยากรให้ทำสมาธิทำให้ได้ทบทวนตัวเอง รู้สึกถึงความสงบเย็นและมีสติมากขึ้นหลังจากที่เหนื่อยล้าจากการรับผิดชอบงานที่หนักในโรงเรียน โรงเรียนมีงานเยอะมาก ทั้งงานสอนและงานตามนโยบายของเขตพื้นที่การศึกษา หลักการ 7 ข้อ ของจิตตปัญญาศึกษาน่าสนใจมาก โดยเฉพาะหลักความรัก ความเมตตาและหลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ เพราะการดูแลเด็กพิเศษที่เรียนร่วมต้องใช้อย่างมาก การอบรมจิตตปัญญาศึกษานี้จึงเป็นการอบรมที่น่าสนใจมาก แนวทางในการจัดกิจกรรมการอบรมก็ดี ด้านการจัดการเรียนร่วม ครูเล่าว่า โรงเรียนมีการจัดการเรียนร่วมโดยเป็นโรงเรียนต้นแบบการเรียนร่วมของเขตพื้นที่ มีเด็กพิเศษเรียนร่วมมากกว่าหนึ่งร้อยคน ส่วนใหญ่เป็นเด็กประเภทเรียนรู้อ่อน มีนักเรียนเรียนร่วมอยู่ทุกระดับชั้น ตั้งแต่อนุบาลถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 การสอนเด็กพิเศษเรียนร่วมค่อนข้างเป็นภาระ โดยเฉพาะเด็กที่เรียนรู้อ่อนทำให้เรียนรู้ไม่ทันเพื่อน ครูต้องใจเย็นและมีเมตตา เสียสละจริงๆ จึงจะจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพ จากการดูวิดีโอเด็กพิการที่ชื่อ “นิค” ที่วิทยากรให้ดูทำให้เกิดความรู้สึกว่าการได้สอนเด็กพิเศษที่มาเรียนร่วมคือการได้ทำหน้าที่ของครูที่ยิ่งใหญ่ และน่าภาคภูมิใจ อีกกิจกรรมที่ทำให้รักและเข้าใจเด็กพิเศษมากยิ่งขึ้นคือ “กิจกรรมมัดแปลดด้าน” เพราะทำให้เห็นใจเด็กพิเศษที่มาเรียนร่วมมากขึ้นกว่าเดิม คิดว่าจะนำกิจกรรมไปใช้ในการจัดการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา ครั้งนี้ไปใช้ในการสอนเพื่อทำให้เด็กอยู่ร่วมกัน ช่วยเหลือกัน ครูสรุปว่าเริ่มมองเห็นวิธีการในการสอนให้เด็กนักเรียนเป็นเด็กดีและมองประโยชน์ส่วนรวม เห็นอกเห็นใจ ช่วยเหลือผู้อื่น

โมดูลที่ 2 รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น พบว่า ครูชอบการทำสมาธิในระยะเวลาสั้นๆ แบบนี้ ไม่มากไปไม่น้อยไป นานมากจะปวดเข่า ชอบกิจกรรมการล้อมวงสนทนามาก เพราะจะเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ครูทุกคนในโรงเรียนได้มีโอกาสได้เปิดใจพูดคุยกัน และบรรยากาศเป็นกันเองดีมาก โดยปกติจะทำแต่งงาน ทำงานโครงการมันไม่ค่อยได้มานั่งพูดคุยกันแบบนี้ และวิทยากรทุกท่านใจดีและเป็นกันเอง ทำให้บรรยากาศการอบรมดีมาก การล้อมวงสนทนาและ

จับคู่เล่าเรื่องราวของตนเองให้เพื่อนฟังและให้เพื่อนเล่าให้เราฟัง ทำให้เราได้ทบทวนตัวเราเอง และรู้จักเพื่อนมากขึ้น แม้เพื่อนที่อบรมครั้งนี้จะเป็นเพื่อนครูที่ทำงานด้วยกันมาหลายปี แต่เราไม่เคยพูดคุยกันแบบนี้ ส่วนใหญ่คุยกันเรื่องงานและเรื่องทั่วๆ ไป เพื่อนครูบางคนเล่าเรื่องราวให้เราฟังทำให้เรารู้และเห็นใจเพื่อนมากขึ้น บางคนเราเพิ่งทราบเรื่องราวของเขา เช่นเพื่อนเล่าว่าที่ต้องมาโรงเรียนสายบ่อยๆ เพราะมีปัญหาในครอบครัว สามีและลูก รวมทั้งสุขภาพที่ไม่ดี ฟังเรื่องราวแล้ว ทำให้เกิดความเห็นใจเพื่อนครูที่เล่าเรื่อง พร้อมทั้งคิดว่าเมื่อก่อนเราไม่ควรไปคิดไม่ดีกับเพื่อนเลย ความเป็นมาแต่ละคนแตกต่างกันจริง ๆ กิจกรรม “ผู้นำชีวิต” ทำให้ทุกคนได้ทบทวนและวิเคราะห์ตนเองรวมทั้งเข้าใจในบุคลิกภาพของเพื่อน ๆ ว่าโดยแท้จริงแล้วคนแต่ละคนจะมีบุคลิกภาพที่แตกต่างกันไป ลักษณะนิสัยใจคอแต่ละคนไม่เหมือนกัน แต่ต้องอยู่ร่วมกัน ต้องทำงานร่วมกัน หรืออาจสรุปง่าย ๆ ว่ามีทั้งข้อดีและข้อด้อยในตัวเองกันทุกคน ถ้ามองแง่ดีและหยิบข้อดีมาทำงานร่วมกันจะเกิดการงานที่ดีมีประสิทธิภาพ เมื่อมีการล้อมวงสนทนาให้นำเสนอลักษณะของแต่ละคนตามกิจกรรมผู้นำชีวิต จะยิ่งทำให้มองภาพบุคลิกภาพแต่ละคนได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และบางคนเพิ่งค้นพบบุคลิกภาพบางมุมมองของตนเองเพิ่มขึ้นอีก ว่าโดยแท้จริงแล้วอาจมาบางบุคลิกของเราที่ได้จากมุมมองของเพื่อนที่ล้อมวงสนทนาสะท้อนให้ฟัง

โมดูลที่ 3 เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น พบว่า กิจกรรมวันนี้วิทยากรให้ฟังเพลงและเดินตามจังหวะเพลงจิตตปัญญาศึกษา รู้สึกสนุกมากเพราะไม่ใช่การอบรมเหมือนที่เคยเจอ แต่เป็นการอบรมที่ไม่เครียด ผ่อนคลาย และที่ชอบมากคือความหมายของเพลงจิตตปัญญาศึกษา ได้ฟังแล้วกินใจ ประทับใจ และรู้สึกภูมิใจที่ได้เป็นครู รักษาชีวิตครูมากขึ้นเยอะเพราะเนื้อเพลงที่วิทยากรให้ฟังมีความหมายดี เช่น “จิตอ่อนโยนให้ความรัก ใจพุ่มพักด้วยเมตตา” “จากจิตเล็กๆสู่จิตใหญ่ จากกายสู่ใจไปปัญญา” “ตั้งใจฟังอย่างลึกซึ้ง จะเข้าถึงซึ่งใจเขา” การได้วิเคราะห์และคิดเกี่ยวกับเนื้อหาเพลงจึงทำให้เราได้เข้าใจในตัวเองและบทบาทหน้าที่ของความเป็นครูที่ต้องรักและเมตตาต่อศิษย์ให้มากขึ้น ทำงานกับผู้อื่นด้วยความเข้าใจกันโดยมีเป้าหมายร่วมกันคือสอนให้ศิษย์เป็นคนดี

กิจกรรมตัวตนและต่อเติมได้ทำแล้วทำให้ได้มีเวลาที่เหมือนเราได้ย้อนทบทวนชีวิตตัวเอง ทำแต่งงาน งาน งาน วันนี้เหมือนเราได้ปลดปล่อย ผ่อนคลายและมีความสุขมาก เพราะเรารู้สึกสงบและใช้เวลาสั้นในช่วงอบรมอย่างมีความหมายมากสำหรับชีวิตของเราเอง นอกจากนี้ยังได้มองไปถึงตัวตนของเด็กนักเรียนแต่ละคนที่สอนอยู่ เพราะเด็กในโรงเรียนนั้นนอกจากจะเป็นโรงเรียนที่เป็นเด็กเรียนร่วมแล้ว ยังเป็นเด็กที่ครอบครัวยากจนและแตกแยก ทำให้ส่งผลถึงพฤติกรรมที่เป็นลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ ขาดคนดูแลอย่างใกล้ชิด เนื่องจากครอบครัวของเด็กนักเรียนส่วนใหญ่ไปทำงานในกรุงเทพ และปล่อยบุตรหลานไว้กับปู่ ย่า ตา ยาย หรือบางครอบครัวปล่อยลูกอยู่เพียงลำพังไม่มีใครดูแล รวมทั้งเด็กพิเศษที่มาเรียนร่วมก็จะมีหลายประเภท บางครอบครัวดูแลลูกอย่างดี ให้ความร่วมมือกับครูในการดูแลเด็ก

ร่วมกับทางโรงเรียน บางครอบครัวก็ปล่อยให้ป็นหน้าที่ของครูเพียงลำพัง การอบรมวันนี้จึงทำให้ตระหนักถึงความแตกต่างทั้งของครูและนักเรียนที่ต้องเข้าใจและทำวันนี้ให้ดีที่สุด

โมดูลที่ 4 การดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่น พบว่า ครูเล่าว่าวันนั้นนอกจากจะเริ่มต้นตึกด้วยการนั่งสมาธิ จากนั้นวิทยากร ให้เดิน “ปาด่วนจีน” เดิมสงสัยว่าเพลงอะไรทำไมต้องเดิน เดินแล้วได้อะไร แต่เมื่อวิทยากรสรุปในวงสนทนาว่า ปาด่วนจีนคืออะไร เดินแล้วได้อะไรจากความสงสัยแต่เดิมาก็เริ่มคลี่คลายเนื่องจากวิทยากรได้เล่าให้ฟังในวงสนทนาว่า ปาด่วนจีนคือท่ารำช้าๆ ง่าย ๆ ของจีนที่มีท่วงท่าที่ทำให้ทุกส่วนของร่างกายได้เคลื่อนไหวและมีผลดีต่ออวัยวะทุกส่วนของร่างกายและส่งผลถึงการมีสุขภาพร่างกายที่ดีด้วย มีทั้งหมด 8 ท่ารำ ซึ่งการตั้งชื่อว่า ปาด่วนจีน เนื่องมาจากคำว่าผ้าไหมที่สวยงามที่สุด 8 ชิ้น วิทยากรสรุปว่า การเรียนรู้จะเกิดได้ต้องประกอบด้วยปัจจัยหลายอย่าง ร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ซึ่งจะต้องพร้อมทุกด้าน ทุกวันนี้เรายัดเยียดความรู้ให้เด็กเพื่อให้รู้ให้จำให้ทำข้อสอบได้ แต่เราลืมเดิมเดิมหัวใจและเสริมสร้างร่างกายที่มีสุขภาพที่ดี ต้องขอบคุณวิทยากรที่ช่วยกระตุ้นเตือนให้พวกเรามีสติ และมีปัญญาในการสอนเด็กนักเรียน บางครั้งเราก็ลืม สอนเด็กแต่ความรู้ความจำเพียงอย่างเดียว ต้องอ่านออกต้องเขียนได้ต้องจำได้ เพื่อจะต้องสอบวัดความรู้ทั้งในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและระดับประเทศเราลืมไปว่าเมื่อเขาเติบโตเขาจะต้องไปใช้ชีวิตกับสังคมภายนอกให้ได้อย่างมีความสุข กิจกรรมที่ชอบมากที่สุดจากการอบรมคือ การสนทนาประสาพี่น้องที่ทำให้เพื่อครูทุกคนในวันนี้ได้เปิดใจคุยกัน ซึ่งที่ผ่านมาเราไม่เคยปฏิบัติต่อกันมาก่อน วันนี้เราได้จับมือกัน กอดกัน พูดยกย่อง แลกเปลี่ยนความในใจกัน นับเป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน ถ้าเป็นไปได้อยากนำกิจกรรมนี้ไปใช้ในการสอนเด็กนักเรียนด้วย เพื่อให้เด็ก ุรักกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อีกหนึ่งกิจกรรมที่ชอบพอ ๆ กันคือสามเหลี่ยมสัมพันธ์ ซึ่งจะช่วยให้เรารับรู้ได้เลยว่าเราต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ต้องทำงานร่วมกัน ต้องดำเนินชีวิตไปด้วยกัน ทุกคนในสังคมเป็นส่วนหนึ่งซึ่งกันและกัน

โมดูลที่ 5 การออกแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา พบว่า ครูสรุปผลการสะท้อนคิดว่าการออกแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในแต่ละกลุ่มสาระวิชานั้น โดยภาพรวมทุกกลุ่มสาระวิชาได้ออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยนำกิจกรรมตามหลักการของจิตตปัญญาศึกษาไปใช้สอน 1 ภาคเรียน โดยครูทุกคนในโรงเรียนจะเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในรายวิชาของตนเอง และนำไปใช้ในการสอน

โมดูลที่ 6 การนำเสนอผลการจัดการเรียนรู้ พบว่า ครูวางแผนเตรียมความพร้อมในการนำเสนอผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีการนำเสนอแผนการจัดการเรียนรู้ผลการจัดการเรียนรู้ 2 ครั้ง ระหว่างภาคเรียน และเมื่อสิ้นสุดภาคเรียนอีก 1 ครั้ง

2.2 ผลการนิเทศติดตาม ระหว่างการดำเนินงานการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิด จิตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

จากการทดลองใช้รูปแบบ ผู้วิจัยกำหนดให้มีการนิเทศติดตามผลระหว่าง การดำเนินงาน จากการใช้หลักการจิตปัญญาศึกษา 7 หลักการ พบว่า หลักการที่ครูนำมาใช้ มากที่สุด 3 ลำดับแรกคือ หลักความรักความเมตตา หลักการคิดอย่างใคร่ครวญ และหลักการ เชื่อมโยงสัมพันธ์ และหลักการที่นำมาใช้น้อยที่สุดคือ หลักความมุ่งมั่น

หลักความรักความเมตตา จากการสะท้อนคิด พบว่า ครูให้ความสนใจและใส่ใจเด็กมากยิ่งขึ้น รับฟังอย่างเข้าใจ ปราศจากอคติ ให้เด็กทุกคนได้มีโอกาสพูดทุกคนให้ความ เสนอภาคและเท่าเทียมกันทั้งเด็กปกติและเด็กพิเศษ นอกจากนี้ยังเพิ่มเติมด้วยการรอพบ ผู้ปกครองขณะมารับลูกเพื่อซักถามเกี่ยวกับบุตรหลานด้วยความห่วงใย ครูที่สอนระดับปฐมวัย จะเพิ่มกิจกรรมการกอดและสัมผัสด้วยความรักและความอบอุ่น ผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียนคือ สนใจ เรียนมากขึ้นสนุกสนานกับการเรียนรู้ และชอบฟังเรื่องราวของเพื่อนๆ

หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ จากการสะท้อนคิด พบว่า ครูรู้สึก ใกล้เคียงและผูกพันกับนักเรียนมากขึ้น เมตตา และเอ็นดูเมื่อเห็นเด็กนักเรียนเรียนรู้อย่าง สนุกสนานและเพลิดเพลินกับกิจกรรมการเรียนรู้ ผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียนคือ กิจกรรมสมาธิทำให้นักเรียนนิ่งมากกว่าเดิม ชอบและสนุกกับการได้เรียนรู้ผ่านศิลปะ และเรื่องเล่าของครู

หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ จากการสะท้อนคิด พบว่า ครูใช้คือ การใช้ กิจกรรมศิลปะและสื่อจากของจริงมาเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงสู่ชีวิตประจำวัน เช่น การสอน เรื่อง ผัก ผลไม้ ครูจะให้เด็กๆวาดภาพผลไม้และระบายสี ใช้กิจกรรมล้อมวงสนทนา เพื่อบอก เล่าเกี่ยวกับภาพผลไม้ที่วาด โดยให้เชื่อมโยงสู่ชีวิตจริง เช่น ที่บ้านนักเรียนปลูกผักผลไม้หรือไม่ สมาชิกที่บ้านมีใครบ้าง แต่ละคนชอบหรือไม่ชอบผักหรือผลไม้ชนิดใด ผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียนคือ ชอบเรียน สนุกสนานกับการเรียนรู้มากขึ้น คุณครูท่านหนึ่งเล่าว่า เห็นเด็กปกติช่วยเด็กพิเศษ ระบายสี โดยทำกิจกรรมร่วมกันอย่างสนุกสนานครูรู้สึกดีมากที่สุดที่เด็กนักเรียนช่วยเหลือกัน

หลักการเผชิญหน้า จากการสะท้อนคิด พบว่า กิจกรรมที่ใช้คือ การล้อมวง สนทนา หลักการนี้ครูใช้จะให้เด็กๆเล่าเรื่องเกี่ยวกับตนเองและครอบครัว เช่นวิชาสังคม “ครอบครัวของฉัน” ครูให้เด็กๆวาดภาพสมาชิกครอบครัวและกิจกรรมที่สมาชิกแต่ละคนชอบทำ เช่นพ่อชอบล้างรถ แม่ทำกับข้าว ยายชอบทำขนม พี่ชอบเล่นบอล นักเรียนชอบดูทีวี เด็กๆ จะต้องเล่าเรื่องราวในชีวิตจริงของตนเองอย่างเปิดเผย ภายใต้บรรยากาศที่ไว้วางใจได้และรู้สึก ปลอดภัยที่จะเปิดเผยเรื่องราวของตนเองให้สมาชิกอื่นในวงสนทนา ผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียน คือ ทั้ง เด็กปกติและเด็กพิเศษสนุกสนาน ขณะที่เพื่อนเล่าเรื่องราว เด็กพิเศษที่เรียนร่วมก็สนใจฟัง เพื่อนมากขึ้น บางเรื่องราวสมาชิกสนใจและมีการซักถามเพิ่มความสนใจ ทำให้ผู้ที่เล่ารู้สึกมี คุณค่ามากยิ่งขึ้น

หลักความต่อเนื่อง จากการสะท้อนคิด พบว่า กิจกรรมที่ใช้คือ การมอบหมายให้เด็ก ๆ คิดกิจกรรมเสริมจากที่เรียนในห้องเรียน ครูที่สอนสาระการงาน สอนการเกษตรได้สอนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงและให้คิดงานการปลูกพืชผักด้านหลังอาคารเรียน เพื่อให้เกิดการต่อเนื่องและเชื่อมโยงสู่ชีวิตจริง เด็ก ๆ นำต้นกล้าดอกอัญชันกลับไปปลูกที่บ้านตนเอง ได้ดูแลและเรียนรู้ที่บ้าน ครูให้เด็ก ๆ เล่าเรื่องราวการการดูแลรักษาให้ต้นไม้เติบโตและงอกงาม ครูให้ทำสมาธิและนึกถึงคำสอนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับความพอเพียง ผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนคือ เรียนรู้อย่างสนุกสนาน จากการปฏิบัติจริง เกิดการเรียนรู้จากภายในจนเกิดการเปลี่ยนแปลง นำไปใช้ในชีวิตจริงได้ การได้สุนทรียสนทนาเกี่ยวกับงานที่เป็นกิจกรรมพัฒนานอกชั้นเรียนทำให้เขาเห็นคุณค่าในตัวเองมากยิ่งขึ้น

หลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ จากการสะท้อนคิด พบว่า กิจกรรมที่ใช้คือ การให้ผู้ที่มีความรู้หรือเชี่ยวชาญภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมและเกื้อหนุนในการเรียนการสอน โดยครูการงานให้ผู้ปกครองของนักเรียนที่ทำขนมไทยเก่ง มาสอนเด็กทำขนมไทย เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติหลังกิจกรรมครูให้นักเรียนล้อมวงสนทนาเพื่อสรุปบทเรียนจากการเรียนรู้ ครูและผู้ปกครองเกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีกิจกรรมร่วมกันส่งผลให้เกิดความรู้สึที่ดีและเกิดความผูกพันกันมากยิ่งขึ้น ผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียนคือ นักเรียนร่วมกิจกรรมการเรียนรู้อย่างสนุกสนาน ผู้ปกครองที่มาเป็นผู้ปกครองเด็กเรียนร่วม ที่เต็มใจและยินดีมาร่วมกิจกรรม เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน โรงเรียนและชุมชน

หลักความมุ่งมั่น จากการสะท้อนคิด พบว่า กิจกรรมที่ครูนำมาใช้บ้าง แต่ไม่มากนัก เนื่องจากโดยความหมายของหลักการความมุ่งมั่น ผู้เรียนต้องนำสิ่งที่เรียนไปใช้ในการดำเนินชีวิตในเชิงประจักษ์ ผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียนคือ ผู้เรียนต้องนำสิ่งที่เรียนไปใช้ในการดำเนินชีวิตในเชิงประจักษ์ ซึ่งครูผู้สอนให้เหตุผลว่าต้องใช้เวลาในการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน

2.3 ผลการสะท้อนคิดหลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ผู้วิจัยกำหนดให้มีการสัมมนาผลการจัดการเรียนรู้โดยการล้อมวงสนทนาและสะท้อนคิด สรุปได้ 2 ประเด็น คือ

2.3.1 ด้านการจัดการเรียนการสอน และการปฏิบัติงาน ผลการสะท้อนคิดโดยภาพรวมพบว่า ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษา ครูทุกคนมีความประทับใจจากการได้เข้ารับการพัฒนามาตามรูปแบบขกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษาช่วยให้ครูได้มองตนเอง เข้าใจเพื่อน ๆ ครูในโรงเรียน โรงเรียนยังไม่เคยมีโครงการที่มีกิจกรรมในลักษณะนี้มาก่อน ในระหว่างการพัฒนาตามรูปแบบครูในโรงเรียนเกิดความรู้สึที่ดีต่อกัน รักและสามัคคีกันมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังมีแนวคิดที่มุ่งมั่นตรงกันเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าของผู้เรียน การให้ความสำคัญกับการดูแลใส่ใจนักเรียนทั้งเด็กปกติและเด็กพิเศษในฐานะที่เป็นโรงเรียนเรียนร่วม โดยมีข้อความที่แสดงให้เห็นชัดเจนเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับครูดังนี้

ครูคนที่ 1 “ครูโรงเรียนปาสักทุกคนจะต้องช่วยกันดูแลและให้ความรักกับเด็ก ๆ สอนให้เขาเป็นคนดีและคนเก่ง นักเรียนทุกระดับชั้นจะต้องใช้กระบวนการเรียนรู้ด้วยจิตตปัญญาศึกษา”

ครูคนที่ 2 “การวิจัยครั้งนี้ เปรียบเสมือนเรือ 2 ลำ พายไปพร้อมๆ กันคือ อาจารย์วิทยากรจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามกับครูโรงเรียนบ้านปาสัก 2 หน่วยงาน เป็นหนึ่งเดียวที่จะใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์”

ครูคนที่ 3 “บินลัดฟ้าข้ามภูเขาข้ามน้ำมาศึกษา ค้นหาต้นแบบมาแบบจิตตปัญญา นำมาพัฒนาให้ต่อเนื่องเลื่องลือ ครูปาสักทุกคนเปรียบเหมือนน้ำที่ต้องแสงอาทิตย์ ที่นับเป็นแสงแห่งปัญญาที่สว่างเจิดจ้า ใช้จิตตปัญญาสร้างเด็กให้เกิดปัญญาด้วยเช่นกัน”

ครูคนที่ 4 “จงมุ่งมั่นทำต่อไป จิตตปัญญาศึกษา เราจะนำนักเรียนสู่คุณธรรม และคุณภาพ โดยที่ครูทุกคนจะร่วมมือกันประคับประคองสู่ความสำเร็จ มีความสุขที่ยั่งยืนตลอดไป”

ครูคนที่ 5 “ ทุกกิจกรรมของจิตตปัญญาศึกษาจะต้องเกิดที่โรงเรียนปาสัก”

ครูคนที่ 6 “ขอบคุณสำหรับกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษาทั้งหมด เราได้เปิดโลกทัศน์ ได้ความรู้และเทคนิควิธีการเรียนรู้ใหม่ๆ ไปใช้ในการเรียนการสอน และยังทำให้พวกเรารักกันมากยิ่งขึ้น”

ครูคนที่ 7 “ครูเปรียบเสมือนเรือที่ขับเคลื่อนพาลูกศิษย์สู่เป้าหมาย ด้วยการอบรมสั่งสอนและจัดการเรียนการสอนให้ดีที่สุด ประทับใจในกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา นำกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษาไปสอนแล้วเห็นผล เด็กๆ จะชอบมาก ตั้งใจเรียนมากขึ้น เช่น ให้เด็กๆ นั่งสมาธิก่อนและหลังเรียนใช้ศิลปะให้วาดภาพระบายสี ให้เด็กๆ ได้สะท้อนคิด ได้อะไรจากที่เด็กสะท้อนเยอะมาก เด็กๆ จะมีน้ำใจเอื้อเฟื้อกัน ชอบคุณจริงๆ ชอบคุณจากใจที่ให้เราได้รู้จักกับจิตตปัญญาศึกษา”

ครูคนที่ 8 “ จิตตปัญญาศึกษา เพิ่งรู้จัก รักเลย... จิตตปัญญาทำให้ได้ทบทวนตัวเอง ได้รู้จักเพื่อนร่วมงานมากขึ้น เพื่อนร่วมงานบางคนทำงานด้วยกันมานานแต่ก็เพิ่งจะรู้จักเขาจริงๆ ในคราวนี้ กิจกรรมต่างๆ ของจิตตปัญญาศึกษาช่วยให้เกิดสติ ไม่ใช่เฉพาะนักเรียนเท่านั้น ครูก็ได้ประโยชน์จากกิจกรรมนี้ด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตามจะให้ได้ ควรมีการนิเทศติดตามอย่างต่อเนื่อง”

2.3.2 ด้านผลที่เกิดกับนักเรียน ผลที่เกิดกับนักเรียนเมื่อครูได้จัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม โดยภาพรวมแล้วพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับผู้เรียนดังนี้

ครูคนที่ 1 “ นักเรียนมีความประพฤติดีขึ้น เชื่อฟัง ไม่ดื้อ เป็นเด็กดี จากที่แต่ก่อนดื้อและซนมากกว่านี้ เชื่อว่าการใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาจะช่วยให้นักเรียนเป็นคนดีได้”

ครูคนที่ 2 “จัดปฎิญญาศึกษาใช้ได้ผลจริง ๆ นักเรียนเรียนอย่างสนุก ไม่แสดงอาการเบื่อ เรียนอย่างสนุก มีความสุข และเห็นเด็ก ๆ ทำงานด้วยกันอย่างมีความสุขทั้ง เด็กปกติและเด็กเรียนร่วม รักกันมากยิ่งขึ้น เห็นได้อย่างชัดเจน เวลาให้ทำกิจกรรมเขาจะ กุสีกุจอช่วยกัน ไม่เกี่ยงงานกันเหมือนเมื่อก่อนอยากให้อาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏได้ กลับมาอีกในรูปแบบการนิเทศติดตาม”

2.4 ผลการประเมินศักยภาพของครูก่อนและหลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดจัดปฎิญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม พบว่า ศักยภาพในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจัดปฎิญญาศึกษาของครู หลังการใช้รูปแบบฯ สูงกว่าก่อนการใช้ รูปแบบฯ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($*p \leq 0.05$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่ 1 ด้าน ความเข้าใจและความตระหนักในกระบวนการจัดปฎิญญาศึกษา หลังการใช้รูปแบบฯ มีค่าเฉลี่ย สูงกว่าก่อนใช้รูปแบบฯ โดยก่อนใช้รูปแบบฯ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}=2.95$) ระดับปานกลาง หลังการใช้ รูปแบบฯ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}=4.80$) ระดับมากที่สุด ด้านที่ 2 ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตาม แนวคิดจัดปฎิญญาศึกษา หลังการใช้รูปแบบฯ มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการใช้รูปแบบฯ โดยก่อน การใช้รูปแบบฯ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}=2.88$) ระดับปานกลางหลังการใช้รูปแบบฯ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}=4.68$) ระดับมากที่สุด

2.5 ผลการศึกษาความคิดเห็นของครูที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตาม แนวคิดจัดปฎิญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม พบว่า ผลการศึกษา ความคิดเห็นของครูที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจัดปฎิญญาศึกษา สำหรับ โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ตามมาตรฐานการประเมินทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมทั้ง 4 ด้าน มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.41$) เมื่อพิจารณาภาพรวมในแต่ละด้าน พบว่า มีค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ทุกด้าน โดยเรียงตามระดับความคิดเห็น มากไปตามลำดับ ดังนี้ ด้านความเหมาะสม ระดับมาก ($\bar{X} = 4.47$) ด้านความเป็นไปได้ ระดับมาก ($\bar{X} = 4.40$) ด้านการนำไปใช้ประโยชน์ ระดับมาก ($\bar{X} = 4.39$) และด้านความ แม่นยำ ระดับมาก ($\bar{X} = 4.38$)

การอภิปรายผล

1. ผลการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจัดปฎิญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม พบว่า ผู้วิจัยสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดจัดปฎิญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมที่ ใช้หลักการจัด ปฎิญญาศึกษา 7 หลักการ คือ หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ หลักความรักความเมตตา หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ หลักการเผชิญความจริง หลักความต่อเนื่อง หลักความมุ่งมั่น และหลัก ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งกำหนดเป็นสาระ 6 โมดูล 14 กิจกรรม ทั้งนี้รูปแบบมีองค์ประกอบ สำคัญ 5 องค์ประกอบ คือ หลักการ จุดประสงค์ ลักษณะสำคัญ ขั้นตอน และการวัดและ

ประเมินผล มีขั้นตอนสำคัญในการจัดการเรียนรู้ 4 ขั้นตอนเพื่อการพัฒนา ประกอบด้วย ขั้นการสร้าง ความตระหนัก ขั้นสนใจสู่การพัฒนา ขั้นมุ่งหน้าลงมือปฏิบัติ ขั้นเกิดผลชัดจิตตปัญญา ผู้วิจัยหาคุณภาพของรูปแบบด้วยการนำรูปแบบฯให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความถูกต้องเหมาะสมของรูปแบบ โดยการนำรูปแบบให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาให้คำแนะนำ มีการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ จากนั้นนำรูปแบบหาคุณภาพอีกขั้นตอนโดยการจัดสนทนากลุ่ม(focus group)โดยผู้เชี่ยวชาญ 7 คน ที่เชี่ยวชาญด้านจิตตปัญญาศึกษา ด้านนวัตกรรมทางการศึกษาและด้านการวัดและประเมินผล จากนั้นผู้วิจัยดำเนินการปรับแก้ไขตามข้อสรุปจากการสนทนากลุ่มจนผู้เชี่ยวชาญมีข้อสรุป พบว่าผู้เชี่ยวชาญให้ข้อคิดเห็นว่าเป็นรูปแบบที่มีคุณภาพ พร้อมนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้ตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบได้ ซึ่งรูปแบบที่พัฒนานี้สอดคล้องกับ(กุลยา ตันติผลาชีวะ 2548, อ้างใน หทัยรัตน์ ทรวดทรง, 2550 , หน้า 33) ที่พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ และพบว่ามี 6 ขั้นตอนคือ ขั้นที่ 1 ศึกษาสภาพและความต้องการของผู้เรียนการศึกษาสภาพและความต้องการของผู้เรียน ขั้นที่ 2 กำหนดโมโนทัศน์ที่ต้องเรียนการสอนให้เกิดมโน ขั้นที่ 3 กำหนดจุดประสงค์ของการสอน ขั้นที่ 4 ออกแบบกิจกรรมการสอน ขั้นที่ 5 ดำเนินการสอน ขั้นที่ 6 ประเมินภาพการสอน

2. ผลการสะท้อนคิดการอบรมพัฒนาครูการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ตามโมดูลในการพัฒนา พบว่า โดยภาพรวม ครูเกิดความรู้สึกที่ดีในระหว่างร่วมกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา โดยเฉพาะการได้สงบนิ่งและทำสมาธิก่อนและหลังทำกิจกรรม บรรยายภาคการเรียนรู้ระหว่างการอบรมสบาย ผ่อนคลาย สถานที่อบรมเป็นพื้นที่โล่งนั่งทำกิจกรรมอย่างอิสระ ไม่ต้องจดบันทึก แต่เป็นการทำกิจกรรมที่ได้คิดพิจารณาและนำความรู้สึกนึกคิดของตนมาสนทนาในวงทำให้รู้สึกดีทั้งต่อตนเองและเพื่อน และรู้สึกประทับใจในความเป็นกันเองของวิทยากร กิจกรรมทำให้คิดถึงนักเรียนที่โรงเรียน รู้สึกว่าตนเองรักและศรัทธาในความเป็นครูมากขึ้น เพราะกิจกรรมทำให้ได้ทบทวนตัวเองและทำความรู้จักกับคนอื่น การได้ล้อมวงสนทนาทำให้เกิดความรัก ความเห็นใจ และเข้าใจในผู้อื่น ครูสรุปผลการสะท้อนคิดว่าการออกแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ในแต่ละกลุ่มสาระวิชานั้น โดยภาพรวมทุกกลุ่มสาระวิชาได้ออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยนำกิจกรรมตามหลักการของจิตตปัญญาศึกษาไปใช้สอน1 ภาคเรียน โดยครูทุกคนในโรงเรียนจะเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในรายวิชาของตนเอง และนำไปใช้ในการสอน สอดคล้องกับ สอดคล้องกับงานวิจัยของสายัณห์ วงศ์สุรินทร์, บุญเรือง ศรีเหรียญ และชาติรี เกิดธรรม. (2556). ได้ศึกษาหลักการของทฤษฎีการเรียนรู้ด้านจิตตปัญญาศึกษาและได้นำองค์ประกอบนั้นมาสร้างเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้กับการพัฒนาความมีวินัยให้กับนักเรียนมัธยมศึกษา ทำให้ได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญา มี 5 ขั้นตอน คือขั้นตอนที่ 1 การสร้างศรัทธา ผู้สอนสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้เรียน จัด

สภาพแวดล้อมบรรยากาศ แรงจูงใจให้นักเรียนเกิดความไว้วางใจตลอดจนให้ปัจจัยภายนอกให้เกิดประโยชน์เพื่อให้เกิดปัจจัยภายในหรือการ รู้จักคิดพิจารณาของนักเรียน เพื่อให้มีความพร้อมเข้าสู่กระบวนการเรียนการสอนขั้นตอนที่ 2 การให้ความรู้ ผู้สอนให้ความรู้ความเข้าใจภาคทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิด หลักการทางจิตตปัญญาศึกษาควบคู่ไปกับความรู้เกี่ยวกับความมีวินัยเพื่อให้นักเรียนสามารถบูรณาการหลักการจิตตปัญญาศึกษานำไปสู่การเพื่อให้เกิดความมีวินัย ขั้นตอนที่ 3 การร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้สอนมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนโดยผ่านการฝึกปฏิบัติกิจกรรมกิจกรรมที่หลากหลายจนเกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของสิ่งที่อยู่รอบตัวโดยปราศจากอคติ ขั้นตอนที่ 4 การสะท้อนความคิด สะท้อนผลการเรียนรู้ที่เกิดจากการทำกิจกรรมที่เน้นความมีวินัยเป็นการเชื่อมโยงความรู้ด้วยความคิดสะท้อนกลับจากสิ่งที่ได้เรียนรู้และกิจกรรมที่ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ขั้นตอนที่ 5 การนำไปปฏิบัติเป็นขั้นตอนที่ให้ผู้เรียนตระหนักเห็นความสำคัญถึงประสบการณ์ตรงที่ได้รับจากการฝึกปฏิบัติการร่วมกัน ตลอดจนใช้การเสริมแรงหรือให้รางวัลเพื่อให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ออกมาพฤติกรรมนั้นจะมีความคงทนและพัฒนาเป็นลักษณะนิสัยได้ในที่สุด

3. ผลการนิเทศติดตาม ระหว่างการดำเนินงานการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม พบว่า จากการทดลองใช้รูปแบบ ผู้วิจัยกำหนดให้มีการนิเทศติดตามผลระหว่างการทำงาน จากการใช้หลักการจิตตปัญญาศึกษา 7 หลักการ พบว่า หลักการที่ครูนำมาใช้มากที่สุด 3 ลำดับแรกคือ หลักความรักความเมตตา หลักการคิดอย่างใคร่ครวญ และหลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ และหลักการที่นำมาใช้น้อยที่สุดคือ หลักความมุ่งมั่น หลักความรักความเมตตา จากการสะท้อนคิดพบว่า ครูให้ความสนใจและใส่ใจเด็กมากยิ่งขึ้น รับฟังอย่างเข้าใจ ปราศจากอคติ ให้เด็กทุกคนได้มีโอกาสพูดทุกคนให้ความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทั้งเด็กปกติและเด็กพิเศษ ผลที่เกิดกับนักเรียนคือ สนใจเรียนมากขึ้นสนุกสนานกับการเรียนรู้ และชอบฟังเรื่องราวของเพื่อนๆ หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ จากการสะท้อนคิด พบว่า ครูรู้สึกใกล้ชิดและผูกพันกับนักเรียนมากขึ้น เมตตา และเอ็นดูเมื่อเห็นเด็กนักเรียนเรียนรู้อย่างสนุกสนานและเพลิดเพลินกับกิจกรรมการเรียนรู้ ผลที่เกิดกับนักเรียนคือ กิจกรรมสมาธิทำให้นักเรียนนิ่งมากกว่าเดิม ชอบและสนุกกับการได้เรียนรู้ผ่านศิลปะ และเรื่องเล่าของครู หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ จากการสะท้อนคิด พบว่า ครูใช้คือ การใช้กิจกรรมศิลปะและสื่อจากของจริงมาเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงสู่ชีวิตประจำวัน หลักความมุ่งมั่น จากการสะท้อนคิด พบว่า กิจกรรมที่ครูนำมาใช้บ้างแต่ไม่มากนัก เนื่องจากโดยความหมายของหลักการความมุ่งมั่น ผู้เรียนต้องนำสิ่งที่เรียนไปใช้ในการดำเนินชีวิตในเชิงประจักษ์ ผลที่เกิดกับนักเรียนคือ ผู้เรียนต้องนำสิ่งที่เรียนไปใช้ในการดำเนินชีวิตในเชิงประจักษ์ ซึ่งครูผู้สอนให้เหตุผลว่าต้องใช้เวลาในการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนสอดคล้องกับ เรือรบ (2553) ที่ได้อธิบายว่าการฟังอย่างลึกซึ้งเป็นวิธีหนึ่งที่แสดงให้เห็น

ว่าครูสนใจและมีเมตตาต่อผู้เรียน ที่แสดงให้เห็นว่ามี “ความเคารพ” ต่อสิ่งที่ผู้เรียนเล่าให้สมาชิก ฟัง “การห้อยแขวน” คือการไม่ตัดสินว่าสิ่งที่ผู้เรียนพูด และ “เสียงของเรา” หมายถึงการพูดเมื่อ รู้สึกจริงจังและจริงใจ ลักษณะดังกล่าวเป็นการแสดงออกถึงหลักความรักและเมตตา การ พิจารณาด้วยใจอย่างไคร่ครวญ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ วิเศษฐ์ วังวิญญู (2553) อธิบายถึง การหลักการฟังที่ประเสริฐสุดของครูคือให้เห็นความรักความเมตตาที่มีต่อผู้เรียน การฟังที่ ประเสริฐสุดคือการฟังด้วยใจ ฟังอย่างถึงความฟังที่ไม่ได้มุ่งหวังสิ่งที่คาดว่าจะได้จากการ สนทนาและไม่ใช้การฟังเพื่อเจรจาต่อรอง แต่เป็นการฟังที่รับเอาความคิดทั้งหมดของผู้พูด การ ได้ฟังอย่างลึกซึ้งและมีคุณภาพนี้จึงจะเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงตัวเอง

4. ผลการสะท้อนคิดหลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตต ปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ผู้วิจัยกำหนดให้มีการสัมมนา ผลการจัดการเรียนรู้โดยการล้อมวงสนทนาและสะท้อนคิด สรุปได้ 2 ประเด็น คือ

4.1 ด้านการจัดการเรียนการสอน และการปฏิบัติงาน ผลการสะท้อนคิด โดยภาพรวมพบว่า ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดของจิตต ปัญญาศึกษา ครูทุกคนมีความประทับใจจากการได้เข้ารับการพัฒนามาตรูปแบบขกกิจกรรมจิตต ปัญญาศึกษาช่วยให้ครูได้มองตนเอง เข้าใจเพื่อนครูในโรงเรียน โรงเรียนยังไม่เคยมีโครงการที่ มีกิจกรรมในลักษณะนี้มาก่อน ในระหว่างการพัฒนาตามรูปแบบครูในโรงเรียนเกิดความรู้สึกที่ดี ต่อกัน รักและสามัคคีกันมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังมีแนวคิดที่มุ่งมั่นตรงกันเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าของ ผู้เรียน การให้ความสำคัญกับการดูแลใส่ใจนักเรียนทั้งเด็กปกติและเด็กพิเศษในฐานะที่เป็น โรงเรียนเรียนร่วม โดยมีข้อความที่แสดงให้เห็นชัดเจนเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับครู สอดคล้องกับ (วิเศษฐ์ ผิวคำ, 2553) การวิจัยศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้แนวคิดจิตตปัญญา ศึกษานอคมศึกษา พบว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนคือหลังเรียนคือมีสติ รู้ตัวอยู่กับ ปัจจุบันขณะ ควบคุมพฤติกรรมตัวเองได้ดีขึ้นทั้งวาจา และการกระทำ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง ตนเองและปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อื่นอย่างเป็นรูปธรรม สิ่งที่เปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียน มี 3 มิติ คือ การเข้าใจและยอมรับตนเอง การเข้าใจและยอมรับผู้อื่น และการเข้าใจและยอมรับความจริงตาม ธรรมชาติ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ศศิลักษณ์ ขยันกิจ, 2553) ที่วิจัยกระบวนการนำ แนวคิดจิตตปัญญาศึกษามาใช้ในการจัดการเรียนการสอนและประสบการณ์การเรียนรู้ของนิสิต วิชาการวัดผลและประเมินพัฒนาการเด็กปฐมวัย หลังการวิจัยพบว่า นิสิตที่เรียนด้วย กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามีคุณลักษณะดีขึ้น 3 ด้าน คือ 1) มีความ ตระหนักรู้ต่อตนเอง เข้าใจตนเอง เห็นคุณค่า มองโลกแง่ดี มีความสุข เรียนรู้อย่างมี ประสิทธิภาพ 2) การตระหนักรู้ต่อผู้อื่น เข้าใจผู้อื่น ยอมรับผู้อื่น มองเห็นสรรพสิ่งตามความ เป็นจริง เห็นอกเห็นใจและเห็นคุณค่าของผู้อื่น 3) การตระหนักรู้ต่อวิชาชีพของตนเอง มองเด็ก นักเรียนตามความเป็นจริง สอนตามธรรมชาติของเด็ก ใส่ใจในการสอนและเห็นคุณค่าของ

วิชาชีพครู (เพ็ญพิสุทธิ ใจสนิท, 2553) วิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียนเพื่อศึกษาผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในรายวิชาการคิดอย่างครบวงจรเพื่อการปฏิบัติงานของนักศึกษาคณะครุศาสตร์ พบว่า กิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดทำให้นักศึกษารู้จักตนเองมากขึ้น มีสติ รู้ตัว คิดก่อนลงมือทำตัดสินใจถูกต้องมากขึ้น รู้ถูก รู้ผิดสามารถคิดอย่างเป็นระบบ มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตนเองมากขึ้น เปิดใจ ยอมรับผู้อื่น เข้าใจการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เข้าใจการอยู่ในสังคม เข้าใจ ยอมรับ และเห็นคุณค่าของผู้อื่น คิดอย่างมีวิจารณญาณเพิ่มสูงขึ้น กว่าก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

5. ผลการประเมินศักยภาพของครูก่อนและหลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม พบว่า ศักยภาพในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาของครู หลังการใช้รูปแบบฯ สูงกว่าก่อนการใช้รูปแบบฯ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p \leq 0.05$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่ 1 ด้านความเข้าใจและความตระหนักในกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา หลังการใช้รูปแบบฯ มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนใช้รูปแบบ โดยก่อนใช้รูปแบบมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}=2.95$) ระดับปานกลาง หลังการใช้รูปแบบฯ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}=4.80$) ระดับมากที่สุด ด้านที่ 2 ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา หลังการใช้รูปแบบฯ มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการใช้รูปแบบฯ โดยก่อนการใช้รูปแบบฯ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}=2.88$) ระดับปานกลาง หลังการใช้รูปแบบฯ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}=4.68$) ระดับมากที่สุด จะเห็นได้ว่าศักยภาพของครูที่ได้รับการพัฒนาตามรูปแบบสูงขึ้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ (หฤทัย อนุสสรราชกิจ และ ศิริประภา พงพทธิกุล, 2553) วิจัยการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับครูปฐมวัยในเขตภาคตะวันออก โดยการพัฒนาครูที่สอนระดับปฐมวัย 30 คน พบว่าหลังการพัฒนาครูมีผลการเรียนรู้สูงขึ้น 3 ด้าน คือ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ครูมีเจตคติสูงขึ้นในด้านของความรักความเมตตาที่มีต่อเด็กปฐมวัย และครูมีความสามารถในการจัดกิจกรรมการจัดชั้นเรียนและปรับพฤติกรรมเด็กปฐมวัยได้สูงขึ้น

6. ผลการศึกษาความคิดเห็นของครูที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม พบว่า ผลการศึกษาความคิดเห็นของครูที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ตามมาตรฐานการประเมินทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมทั้ง 4 ด้าน มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.41$) เมื่อพิจารณาภาพรวมในแต่ละด้านพบว่า มีค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ทุกด้าน โดยเรียงตามระดับความคิดเห็นมากไปตามลำดับ ดังนี้ ด้านความเหมาะสม ระดับมาก ($\bar{X} = 4.47$) ด้านความเป็นไปได้ ระดับมาก ($\bar{X} = 4.40$) ด้านการนำไปใช้ประโยชน์ ระดับมาก ($\bar{X} = 4.39$) และด้านความแม่นยำ ระดับมาก ($\bar{X} = 4.38$)

จากผลการวิจัย การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการเรียนร่วม มีผลการประเมินในระดับมากทุกรายการทั้งด้านการใช้ ประโยชน์ ด้านความเป็นไปได้ ด้านความเหมาะสม และด้านความแม่นยำ น่าจะมีปัจจัย ดังต่อไปนี้

1. ผู้บริหารโรงเรียนให้ความสำคัญในการพัฒนารูปแบบครั้งนี้ ผู้บริหารโรงเรียนให้ ความสำคัญของการพัฒนาครูในการจัดกิจกรรม พร้อมให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล ใช้สถานที่ใน การอบรมและทำกิจกรรมทุกครั้ง และเข้าร่วมกิจกรรมกับครูทุกขั้นตอน การที่ผู้บริหารมี วิทยทัศนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ส่งผลถึงประสิทธิภาพของ การพัฒนารูปแบบฯในครั้งนี้ด้วย

2. ความมุ่งมั่นและความตั้งใจของครู โรงเรียนการพัฒนาครูในการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ตามการพัฒนารูปแบบครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กระบวนการจิตตปัญญา ศึกษาในการพัฒนา ทั้ง 4 ขั้นตอน ตั้งแต่ ขั้นตอนการสร้างตระหนักรู้ น้อมใจสู่การพัฒนา มุ่ง หน้าลงมือปฏิบัติ เกิดผลชัดจิตตปัญญา โดยที่ทุกขั้นตอนผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมเกือบทุก กิจกรรม จากการได้เข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งกระบวนการจิตตปัญญาทำให้ผู้วิจัยกับครูที่ร่วม กิจกรรมเกิดความผูกพันและมีความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน และผู้วิจัยรับรู้ถึงความ เปลี่ยนแปลงของความคิด เจตคติของครูที่สะท้อนให้เห็นถึงความมุ่งมั่น ตั้งใจ และให้ความ ร่วมมือทุกกิจกรรมส่งผลให้ประสิทธิภาพของรูปแบบอยู่ในระดับมากด้วย

3. ความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ของวิทยากร ความรู้ความสามารถ และ ประสบการณ์ของวิทยากรเป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่ง ซึ่งวิทยากรเป็นคณาจารย์ผู้สอน รายวิชาจิตตปัญญาศึกษาจากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม และเป็นผู้ที่มี วุฒิและประสบการณ์ด้านการศึกษาพิเศษ คณะวิทยากรมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมตลอด กระบวนการในการใช้รูปแบบฯ ตั้งแต่ให้ความรู้ในการอบรมปฏิบัติการ การนิเทศติดตาม การศึกษาดูงาน และการสะท้อนคิดหลังใช้รูปแบบฯ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 นำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ใน โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม โดยจะต้องสร้างความรู้ความเข้าใจกับผู้บริหารและครูใน โรงเรียนให้เกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้อย่างแนวคิดจิตต ปัญญาศึกษา เพราะการจัดการเรียนรู้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษานอกจากจะมีความมุ่งมั่นตั้งใจ แล้ว บุคลากรทุกคนที่เกี่ยวข้องควรเข้าใจ รวมทั้งสถานที่ในการจัดการเรียนรู้อาจต้องเอื้ออำนวย

ต่อการจัดกิจกรรม เช่น การทำสมาธิแบบสั้นๆ การล้อมวงสนทนา การเคลื่อนไหวร่างกายตามจังหวะเพลง ฯลฯ

1.2 วิทยากรในการพัฒนาครูให้มีความรู้และทักษะในการจัดการเรียนรู้ ควรเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการจัดการเรียนรู้ด้านจิตตปัญญาศึกษาและเด็กพิเศษ

1.3 หน่วยงานต้นสังกัดควรสนับสนุน หรือส่งเสริมทั้งการจัดโครงการงบประมาณในการพัฒนาครูตามรูปแบบฯ ให้กับทุกโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม และมีการนิเทศติดตามเพื่อหนุนเสริมให้กระบวนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยต่อในลักษณะที่ นำรูปแบบการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ไปใช้แล้วศึกษาความคิดเห็นของผู้ปกครองของเด็กปกติและผู้ปกครองของเด็กพิเศษที่มาเรียนร่วม เช่น ศึกษาความเปลี่ยนแปลงหรือความคงอยู่ของพฤติกรรมของผู้เรียนเมื่ออยู่ที่บ้าน

2.2 ควรมีการวิจัยที่ใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาที่มีต่อการทำงานเป็นทีมของครูในโรงเรียน โดยมีการเปรียบเทียบตามกลุ่มสาระวิชา

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กนกอร ดีปลาน. (2554). การใช้กิจกรรมที่สอดแทรกแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เพื่อพัฒนาความมีวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (สาขาจิตวิทยาและการแนะแนว) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2549). ทบทวนวิธีคิดเรื่องจิตวิญญาณ: การวิเคราะห์เชิงปรัชญาและแนวคิด. กรุงเทพฯ : โครงการจัดการความรู้และเครือข่ายวิจัยสุขภาพทางจิตวิญญาณ สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ.
- คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (2541). ชุดฝึกอบรมด้วยตนเองเรื่องการจัดการศึกษา พิเศษ เล่ม 2 ความรู้พื้นฐานการศึกษาพิเศษ. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานคร.
- คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 119 ตอน 123.
- จรัล ทองปิยะภูมิ. (2531). การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารงานโรงเรียนในโครงการเรียนร่วมสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (สาขาจิตวิทยาและการแนะแนว) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร. (2550). การวิจัยและพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาพัฒนาศึกษา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุมพล พูลภัทรชีวิน. (2551). จิตตปัญญาศึกษา : บทความการประชุมวิชาการประจำปี 2551 เรื่องจิตตปัญญาศึกษา การศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์. กรุงเทพฯ : โครงการศูนย์จิตตปัญญาศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล.
- _____. (2552). จิตตปัญญาศึกษากับการเรียนการสอน. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก www.edu.lpru.ac.th. (สืบค้นวันที่ 16 กรกฎาคม 2553)
- ชลลดา ทองทวี และคณะ. (2551). บทความการประชุมวิชาการประจำปี 2551 เรื่องจิตตปัญญาศึกษา. กรุงเทพฯ : _____.
- เดือนใจ เกียวซี. (2553). ผลการจัดกิจกรรมการสอนรายวิชาความเป็นครูและการพัฒนาวิชาชีพครูด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา. พิษณุโลก : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.

- ทศนา แคมมณี. (2550). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มี
ประสิทธิภาพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทศนา แคมมณี และคณะ. (2548). แบบแผนและเครื่องมือการวิจัยทางการศึกษา.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทีปพิพัฒน์ สันตะวัน. (2551). รูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนล่าง. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุขฎี
บัณฑิต (สาขาการบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ธนา นิลชัยโกวิทย์. (2551). หนังสือรวบรวมบทความการประชุมวิชาการประจำปี 2551
เรื่องจิตตปัญญาศึกษา การศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์. กรุงเทพฯ :
โครงการศูนย์จิตตปัญญาศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธนา นิลชัยโกวิทย์ และคณะ. (2550). โครงการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรการอบรมและ
กระบวนการด้านจิตตปัญญาศึกษา. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก :
<http://moralcenter.or.th/web/moral/th/research/Detail.php?.researchID=810>.
(สืบค้นเมื่อวันที่ 2553 มกราคม 2558)
- ธีรพันธ์ มีสา. (2553). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เรื่องศาสนพิธี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
โดยสอดแทรกกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา.
วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (สาขาหลักสูตรและการสอน)
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นงลักษณ์ มีศิลป์. (2548). การศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินงานตามมาตรฐาน
การศึกษาพิเศษโรงเรียนเรียนร่วมของโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา
พระนครศรีอยุธยา เขต 1 และเขต 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษา
มหาบัณฑิต (สาขาการบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- นงลักษณ์ เรือนทอง. (2550). รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล. ดุษฎีนิพนธ์
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สาขาการบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บรรจง อักษรสา. (2550). สภาพการดำเนินงานและปัญหาการจัดการเรียนร่วมโดยใช้
โครงสร้างชีทสำหรับบุคคลออทิสติกในโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วม
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 1-5. วิทยานิพนธ์ปริญญา
การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาหลักสูตรและการสอน) มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บริหารงานการศึกษาพิเศษ, สำนัก (2551). ข้อมูลสารสนเทศปี 50 ณ 10 มิถุนายน 2550
และข้อมูลดัชนีชี้วัดคุณภาพนักเรียน ปีการศึกษา 2549 โรงเรียนการศึกษา
พิเศษ 43 โรงเรียน. (ม.ป.ท : ม.ป.พ.)
- บ้งอร ดันปาน. (2535). การเรียนร่วมของเด็กพิเศษ. กรุงเทพฯ : แสงสุทธิการพิมพ์.

- บ้งอร ดันปาน. (2536). **มิติใหม่ของการเรียนการสอนเด็กพิเศษ : การศึกษาพิเศษกับรูปแบบการจัดการเรียนร่วม**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาการศึกษาพิเศษ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- บุญวัฒนา บุญธรรม. (2554). **การใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาในการพัฒนาการรู้คิดของนักศึกษาระดับปริญญาตรี**. เชียงใหม่ : คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- บุษบา ตาไว. (2549). **การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางในการจัดการเรียนร่วม โดยใช้โครงสร้างชีวิตของโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วมจังหวัดสุโขทัย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- เบญจ ชลธารนนท์. (2548). **คู่มือการบริหารจัดการเรียนร่วมโดยใช้โครงสร้างชีวิต**. กรุงเทพฯ : เพทายการพิมพ์
- ประเวศ วะสี. (2549). **จิตตปัญญาศึกษา**. มหาวิทยาลัยมหิดล. ปาจารย์สารฉบับศึกษาปริทัศน์.
- _____. (2551). **หนังสือรวบรวมบทความการประชุมวิชาการประจำปี 2551 เรื่องจิตตปัญญาศึกษา การศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์**. กรุงเทพฯ : โครงการศูนย์จิตตปัญญาศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล.
- ผดุง อารยะวิญญู. (2533). **การศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ**. กรุงเทพฯ : บรรณกิจเทรตติ้ง.
- _____. (2535). **รายงานวิจัยเรื่อง การสร้างเครื่องมือเพื่อคัดแยกเด็กที่มีปัญหาในการเรียนรู้**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- _____. (2539). **การศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : รำไทยเพรส.
- _____. (2541). **การศึกษาพิเศษ**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- _____. (2542). **การเรียนร่วมระหว่างเด็กปกติกับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ**. กรุงเทพฯ : รำไทยเพรส.
- ผดุง อารยะวิญญู และวาสนา เลิศศิลป์. (2551). **การเรียนรวม Inclusion**. กรุงเทพฯ : เจเอ็นที.
- พัชร โคตรสมบัติ. (2550). **ผลการจัดการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาที่มีต่อทักษะการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการศึกษาปฐมวัย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พิชิต ฤทธิ์จรูญ. (2556). **วิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน : ครูทุกคนทำได้ไม่ยาก.**

(พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ : แฮสส์ ออฟ เคอร์ มีสท์.

พิสิฐ เทพไกรวัล. (2554). **การพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการ**

การศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญา

ดุษฎีบัณฑิต (สาขาการบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เพ็ญพิสุทธิ์ ใจสนิท. (2553). **การวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียนเพื่อศึกษาผลของการจัด**

กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดทฤษฎีปัญญาศึกษา. เชียงราย : คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

เยาวดี สุวรรณาคะ. (2552). **การพัฒนาการดูแลแบบองค์รวมด้วยจิตตปัญญาศึกษา**

กระบวนการทัศน์ใหม่ของการศึกษาพยาบาล. สุรินทร์ : วิทยาลัยพยาบาลบรม

ราชชนนีสุรินทร์ สถาบันพระบรมราชชนก.

รจเรข พยอมแย้ม. (2553). **การบริหารโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนรู้ร่วมสำหรับเด็ก**

พิการในโรงเรียนปกติ. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

(สาขาการบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. (2549). **การศึกษาและสังเคราะห์รูปแบบการบริหาร**

สถานศึกษา การพัฒนาคณะกรรมการสถานศึกษาและสถานศึกษาเครือข่าย

ของผู้บริหารสถานศึกษาต้นแบบ รุ่นที่ 1. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการ

สภาการศึกษา.

วลัยทิพย์ ศิริจงวัฒนา. (2548). **สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนแกนนำการจัดการ**

เรียนรู้ร่วมสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาบุรีรัมย์ เขต 2. วิทยานิพนธ์ปริญญา

ครุศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

วารี ถิรจิตร. (2544). **การศึกษาสำหรับเด็กพิเศษ.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

วิจักขณ์ พานิช. (2549). **การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ.** เอกสารประกอบการประชุม

วิชาการระดับชาติเพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมศึกษาไทย ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์

แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิษณุ ผิวคำ. (2553). **กรณีศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานแนวคิดจิตต**

ปัญญาศึกษา. กรุงเทพฯ : สาขาวิจัยการศึกษา ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยา

การศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- วิมลพันธ์ บุญพงษ์. (2552). การเปรียบเทียบความสามารถทางคณิตศาสตร์และ
ความสามารถทางภาษาของนักเรียนชั้นอนุบาล 2 ของการจัดประสบการณ์
ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษากับกิจกรรมการเรียนรู้แบบ
บูรณาการ. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (สาขาหลักสูตรและ
การสอน) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศรียา นิยมธรรม. (2531). เอกสารการประชุมสัมมนาเพื่อหาแนวทางในการจัดการ
ประถมศึกษาสำหรับเด็กพิการอยู่ร่วมกับเด็กปกติ. โครงการพัฒนารูปแบบ
การจัดการประถมศึกษา. (ม.ป.ท: ม.ป.พ.).
- ศศิลักษณ์ ขยันกิจ. (2553). กระบวนการนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามาใช้ในการจัดการ
เรียนการสอนและประสบการณ์การเรียนรู้ของนิสิตวิชาการวัดผลและ
ประเมินพัฒนาการเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ. (2547). ทฤษฎีการประเมิน. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2548). รายงานวิจัยโครงการวิจัยรูปแบบของระบบการบริหารจัดการศึกษา
แบบบูรณาการ สำหรับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา. กรุงเทพฯ :
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. (2543). คู่มือการคัดแยกและส่งต่อคนพิการเพื่อการศึกษา.
กรุงเทพฯ : ศุภสมาคมราชบัณฑิต.
- ศุภกิจ วงศ์วิวัฒน์กิจ. (2550). พจนานุกรมศัพท์การวิจัยและสถิติ. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล. (2552). จิตตปัญญาศึกษาคืออะไร. กรุงเทพฯ :
ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สลักจิต ตรีธเนศวร. (2553). การศึกษาผลการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ด้วย
กระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษา รายวิชาจิตวิทยาสำหรับครู
นักศึกษาโปรแกรมวิทยาศาสตร์ทั่วไป. พิษณุโลก : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏพิบูลสงคราม
- _____. (2554). การวิจัยและพัฒนาศักยภาพครูด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
ด้านการเห็นคุณค่าในตนเอง ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาโดยใช้
โรงเรียนเป็นฐาน. พิษณุโลก : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูล
สงคราม

- สาระ ปัทมพงศา. (2551). การพัฒนาคู่มือการจัดการเรียนร่วมในโรงเรียนวัดกาญจนาราม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สุราษฎร์ธานี เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (สาขาการบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยสุราษฎร์ธานี.
- สุวพัชร ช่างพินิจ. (2553). ผลของกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ที่มีต่อคุณลักษณะทั่วไป คุณลักษณะความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา ประกาศนียบัตรวิชาชีพครูที่เรียนวิชาการศึกษาแบบเรียนรวม. พิษณุโลก : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- สุวรรณ ชีวพฤกษ์และชากุล สนิชโย. (2551). ศิลปะสร้างสรรค์ดูยภาพภายใน. บทความการประชุมวิชาการประจำปี 2551 จิตตปัญญา: การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ โครงการศูนย์จิตตปัญญาศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เสนห์ เสาวพันธ์. (2554). การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามแนวทางจิตตปัญญาศึกษา โรงเรียนปทุมรัตน์พิทยาคม. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต (สาขาการบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- หฤทัย อนุสรราชกิจ. (2549). การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการศึกษาเด็กอย่างใคร่ครวญ เพื่อปรับเปลี่ยนมุมมองและการปฏิบัติงานของครูการศึกษาปฐมวัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาหลักสูตรและการสอน) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หฤทัย อนุสรราชกิจ และศิริประภา พฤทธิกุล. (2553). การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับครูปฐมวัยในเขตภาคตะวันออก. เพชรบุรี : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- อภิสิทธิ์ เดชะกำภู. (2544). ปัญหาการจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิเศษเรียนร่วมในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (สาขาการประถมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2547). กรอบความคิดการประเมินและส่งเสริมโครงการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายพระสงฆ์ที่ใช้กระบวนการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตวิญญาณของชุมชน. ในโครงการส่งเสริมและวิจัยงานพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ที่ใช้แนวทางสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาจิตวิญญาณ. สัจจะสะสมทรัพย์: วิวัฒน์สู่จิตวิญญาณ. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2549). **ปฏิรูปการศึกษา: มุมมองทางกระบวนการทัศน์และบริบทสังคมไทย.** (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก:
[www./www.midnightuniv.org/midculture44/newpage4](http://www.midnightuniv.org/midculture44/newpage4). (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2558).
- อรอนงค์ แจ่มผล. (2552). **ผลของกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาที่มีต่อการเรียนรู้ภายในตนเองของนักศึกษาที่เรียนรายวิชาจิตวิทยาสำหรับครู.**
 กำแพงเพชร : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา. (2546). **รูปแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต (สาขาหลักสูตรและการสอน)**
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อารมณ สมานภู. (2551). **การวิจัยและพัฒนาสุขภาพด้านจิตตปัญญาสำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านจอมบึง. ราชบุรี : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านจอมบึง.**
- อารีย์ เพลินชัยวาณิช. (2548). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จต่อการบริหารโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วมดีเด่น โดยใช้โครงสร้างชีวิต. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.**
- Brown, R. (2005). **The Five Qualities in Online Discussion. Retrieved june 15,2010,from <http://www.Contemplativemind.org/practices>.**
- Entwistle, N. (1995). **Teaching and the Quality of Learning in Higher Education, In Entwistle, N. (Ed.), Handbook of Educational Ideas and Practices. London : Routledge.**
- Glasner, A. (1999). **Innovations in Student Assessment: A System-wide Perspective, In Brown, S. and Glasner, A. (Eds.), Assessment Matters in Higher Education: Choosing and Using Diverse Approaches. (pp. 14-27). Buckingham: The Society for Research into Higher Education and Open University Press.**
- Hart, T. (2004, January). **"Opening the Contemplative Mind in Classroom," Journal of Transformative Education. 2(1) : 223.**
- Joyce, B. R. and Weil.M.S. (1986). **Model of Teaching. (6 th ed). Boston : Allyn.**
- Keeves, J. P. (1998). **Education Research, Methodology, and Measurement: An International Handbook. Oxford : Pergarmon Press.**

- Stinor, E.(1988). **Methodology of Theory Building**. Sydney : Ecology Research Associates.
- Stufflebeam and Shinkfield. (2007). **Evaluation Theory, Models and Applications**. New York : John Wiley and Son.
- Taylor, I. (1993). "A Case for Social Work Evaluation of Social Work Education," **British Journal of Social Work**. 23 : 123-138.
- Wergin, J. F. (1998). **Basic Issues and Principles in Classroom Assessment**, In McMillan, J. H. (Ed.) *Assessing Students' Learning*. San Francisco : Jossey-Bass.
- Williams, S and Armey, B. (2006). **Sensing Sophia in Illich's Vineyard : Developing Evergreen's Curriculum through Collegiality: Contemplative Program Development Fellowship: 2005-2006 Competition**. (Online). Available: from <http://www.academic.Evergreen.edu/curricular/awareness/contemplative>. (Access date May 16, 2010).

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ผลจากการศึกษาสภาพการดำเนินงานการจัดการเรียนร่วม และ ศึกษาแนวคิด ปรัชญา หลักการของจิตตปัญญาศึกษาเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้ในครั้งนี้ มีการหาคุณภาพของรูปแบบโดยการพิจารณาความถูกต้อง เหมาะสมของรูปแบบโดยการจัดสนทนากลุ่ม (FocusGroup) ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตตปัญญา ศึกษา ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา และด้านการวัดและประเมินผลทางการ ศึกษา จำนวน 7 ท่าน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ผลจากการศึกษาสภาพการดำเนินงานการจัดการ เรียนร่วม และศึกษาแนวคิด ปรัชญา หลักการของจิตตปัญญาศึกษาเพื่อนำมาเป็นแนวทางใน การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ในครั้งนี้ โดยรูปแบบมี 5 องค์ประกอบ คือ หลักการ จุดประสงค์ ลักษณะของรูปแบบ ขั้นตอน และการวัดและประเมินผล รายละเอียด มีดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 หลักการ

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษา แบบเรียนร่วม เป็นรูปแบบที่พัฒนาขึ้นบน ปรัชญาพื้นฐาน และหลักการของจิตตปัญญาศึกษา ดังนี้

ปรัชญาพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

(ประเวศ วะสี, 2554 : 4) ได้ระบุถึงปรัชญาพื้นฐานของจิตตปัญญาศึกษาพื้นฐานไว้ 2 ประการ คือ

ความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ (humanistic value) คือ เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมี ศักยภาพในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

กระบวนทัศน์องค์รวม (holistic paradigm) คือ ทศนะที่มองเห็นว่าธรรมชาติสรรพสิ่ง คือ การเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน

หลักการเรียนรู้ในแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา 7 ประการ

(ชนา นิลชัยโกวิท และคณะ, 2551 : 4-5)

1. หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) คือ การเข้าสู่ สภาวะจิตใจที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ แล้วสามารถนำจิตใจดังกล่าวไปใช้ทำงานอย่างใคร่ครวญ ทั้งด้านพุทธิปัญญา (Cognitive) ด้านระหว่างบุคคล (Intrapersonal) และด้านภายในบุคคล (Intrapersonal) หลักการนี้เป็นหัวใจของการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวคิดจิตตปัญญาที่ผู้จัด

กระบวนการจะต้องออกแบบกระบวนการที่สร้างเงื่อนไข และกระตุ้นให้ผู้ร่วมกระบวนการเกิดการเกิดการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่สัมผัส โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของจิตใจที่สงบ ผ่อนคลาย มีสมาธิ และมีความตระหนักรู้

2. **หลักความรักความเมตตา (Compassion)** คือการสร้างบรรยากาศของความรัก ความเมตตา ความไว้วางใจ ความเข้าใจ และการยอมรับ รวมทั้งการเกื้อหนุนซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของความเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ เน้นความสำคัญของความไว้วางใจ การเปิดกว้าง ความรู้สึกปลอดภัย ความจริงใจ เห็นอกเห็นใจ (Empathy) และห่วงใย

3. **หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connectedness)** คือ การบูรณาการการเรียนรู้ในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมเชื่อมโยงกับชีวิต และสรรพสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติอย่างแท้จริง

4. **หลักการเผชิญความจริง (Confrontating Reality)** คือ การเปิดโอกาส การสร้างเงื่อนไขให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เผชิญความเป็นจริงสองด้าน ได้แก่

4.1 ความเป็นจริงในตนเอง เช่น ความคิด ความรู้สึกที่ไม่รู้ตัว หลีกเลี่ยงหรือเก็บกดไว้ ด้วยการส่งเสริมการสืบค้น และสัมผัสกับตัวตนของตนในแง่มุมต่าง ๆ ผ่านกิจกรรม และการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง โดยไม่หลีกเลี่ยงนี้ ภายใต้บรรยากาศที่ปลอดภัย เปิดกว้าง ยอมรับ และมีความรักความเมตตาทั้งต่อตนเองและต่อกัน

4.2 การเผชิญกับสภาพความเป็นจริงที่แตกต่างไปจากกรอบความเคยชินของตน เช่น คนที่มีพื้นฐานต่างกัน สภาพความเป็นจริงในชุมชนและสังคมที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในแง่มุมใหม่ได้เผชิญกับความขัดแย้งที่เกิดจากความแตกต่าง

5. **หลักความต่อเนื่อง (Continuity)** ความต่อเนื่องของกระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมาก เพราะการเปลี่ยนแปลงในชั้นพื้นฐาน มักเกิดขึ้นจากประสบการณ์สะสมที่ช่วยสร้างเงื่อนไขภายในให้สุกงอมพร้อมที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงชั้นพื้นฐาน

6. **หลักความมุ่งมั่น (Commitment)** ความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการนำสิ่งที่ได้รับรู้เข้ามาสู่ใจของตนเอง และนำเอากระบวนการที่ได้รับกลับไปใช้ในชีวิตเพื่อการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงภายในตนอย่างต่อเนื่อง

7. **หลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community)** ความเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือ ความรู้สึกเป็นชุมชนร่วมกัน ที่เกื้อหนุนให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงภายในของแต่ละคน รวมทั้งการจัดกระบวนการที่ก่อให้เกิดการมีเวลาใคร่ครวญตามลำพัง และการใช้เวลาอยู่ร่วมกับผู้อื่น

เป้าหมายของการเรียนรู้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนเอง

เกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวม

องค์ประกอบที่ 2 จุดประสงค์

การพัฒนาแบบแผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาครั้งนี้ มีจุดประสงค์เพื่อให้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

องค์ประกอบที่ 3 ลักษณะของรูปแบบ

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม เป็นรูปแบบที่แสดงกรอบแนวคิดและขั้นตอน ที่กำหนดเป็นองค์ประกอบสำคัญ 5 องค์ประกอบ ประกอบด้วย

องค์ประกอบที่ 1	หลักการ
องค์ประกอบที่ 2	จุดประสงค์
องค์ประกอบที่ 3	ลักษณะรูปแบบ
องค์ประกอบที่ 4	ขั้นตอน ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน (6 โมดูล 14 กิจกรรม)

ขั้นสร้างความตระหนักรู้

จัดประชุมเพื่อสร้างความตระหนัก 1 วัน (โมดูลที่ 1)

ขั้นน้อมใจสู่การพัฒนา

จัดอบรมการจัดการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา 2 วัน(โมดูลที่ 2-4)

ขั้นมุ่งหน้าลงมือปฏิบัติ ครูที่รับการอบรม จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในโรงเรียน 1 ภาคเรียน (โมดูลที่ 5)

ขั้นเกิดผลชัดจิตตปัญญา (โมดูลที่ 6)

นิเทศติดตามผลการจัดการเรียนรู้ 1 ครั้ง

ศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มพูนทักษะการจัดการเรียนรู้ 1 ครั้ง

จัดสัมมนาเพื่อสะท้อนความคิดของครู 1 ครั้ง

องค์ประกอบที่ 5 การวัดและประเมินผล

องค์ประกอบที่ 4 ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้

จากปรัชญา หลักการ และเป้าหมายของการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ผู้วิจัยได้นำมากำหนดเป็นขั้นตอนการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ เป็น 4 ขั้นตอน คือ

ขั้น “สร้างความตระหนักรู้”

แนวคิดการพัฒนารูปแบบในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักการทฤษฎีการเรียนรู้ของธอร์นไดค์ (Edward L Thorndike) ที่เป็นนักจิตวิทยาและนักการศึกษาชาวอเมริกันที่กำหนดเป็นกฎของการเรียนรู้ คือ “กฎแห่งความพร้อม” หมายถึง สภาพความพร้อมหรือมีวุฒิภาวะทั้งทางร่างกาย อารมณ์ อวัยวะต่างๆ ในการเรียนรู้และจิตใจ รวมทั้งพื้นฐานและประสบการณ์เดิม รู้และเข้าใจถึงความหมายและคุณค่าของสิ่งที่จะเรียนรู้ พร้อมทั้งจะเชื่อมโยงกับความรู้ใหม่หรือสิ่งใหม่ ตลอดจนความสนใจ ความเข้าใจต่อสิ่งที่จะเรียนรู้และพัฒนา ถ้าครุมีความพร้อมตามองค์ประกอบต่างๆ ดังกล่าว ก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ มีรายละเอียดดังนี้

กิจกรรม จัดประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมให้ครู ระยะเวลา 1 วัน

จุดประสงค์

1. ทราบความเป็นมาของโครงการ
2. ตระหนักและเห็นคุณค่าของการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม
3. รู้และเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

เนื้อหาสาระ

โมดูลที่ 1 รู้จักจิตตปัญญาศึกษา

กิจกรรมที่ 1

รู้จักจิตตปัญญาศึกษา

กิจกรรมที่ 2

การจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการ
จิตตปัญญาศึกษาในโรงเรียนเรียน
ร่วม

กิจกรรมที่ 3

มิตแปดด้าน

ขั้น “น้อมใจสู่การพัฒนา”

แนวคิดในการพัฒนารูปแบบ เป็นขั้นการอบรมเพื่อให้ความรู้ ที่ใช้หลัก“ปรัชญาของจิตตปัญญาศึกษา”คือการบูรณาการแบบองค์รวมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และได้ใช้หลักการเรียนรู้ที่ให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีการฝึกปฏิบัติกิจกรรม ในทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกิดจากการลงมือกระทำของตามทฤษฎีการเรียนรู้ของ Burrhus Skinner นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน เป็นผู้คิด “ทฤษฎีการเรียนรู้แบบการกระทำ”(Operant Conditioning theory หรือ Instrumental

Conditioning หรือ Type-R. Conditioning) พฤติกรรมส่วนใหญ่แล้วมนุษย์จะเป็นผู้ลงมือปฏิบัติเอง จึงจะเกิดการเรียนรู้ได้ดี กิจกรรมการอบรมขั้นตอนนี้จึงเป็นการอบรมปฏิบัติการณ์เน้นให้มีการฝึกปฏิบัติ

กิจกรรม **จัดอบรมให้ความรู้** **ระยะเวลา** **2 วัน**

จุดประสงค์

1. เพื่อให้รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น
2. เพื่อให้เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น
3. เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้

เนื้อหาสาระ

โมดูลที่ 2 รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น

กิจกรรมที่ 4 จำฉันได้ไหม

กิจกรรมที่ 5

กิจกรรมที่ 6 **ผู้นำสี่ทิศ**

โมดูลที่ 3 เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น

กิจกรรมที่ 7 ตัวตน

กิจกรรมที่ 8 ต่อเติม

โมดูลที่ 4 การดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่น

กิจกรรมที่ 9 สามเหลี่ยมสัมพันธ์

กิจกรรมที่ 10 ไว้วางใจ

กิจกรรมที่ 11 คลี่คลายปัญหา

กิจกรรมที่ 12 สนทนาประสาพี่น้อง

ชั้น “มุงหน้าลงมือปฏิบัติ”

แนวคิดการพัฒนารูปแบบในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักการทฤษฎีการเรียนรู้ของธอร์นไดค์ (Edward L Thorndike) ที่เป็นนักจิตวิทยาและนักการศึกษาชาวอเมริกันที่กำหนดเป็นกฎของการเรียนรู้ คือ “กฎแห่งการฝึกฝน” หมายถึง การที่จะเกิดการเรียนรู้ได้จะต้องมีการฝึกและกระทำซ้ำบ่อย ๆ ครั้งเพื่อให้เกิดความชำนาญในงาน โดยหลักการเรียนรู้นี้จะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น โดยในขั้นตอนนี้ให้มีการออกแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษา และนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้ในการสอนจริง 1 ภาคเรียน รายละเอียดมีดังนี้

กิจกรรม จัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาจริง 1 ภาคเรียน

จุดประสงค์

1. ออกแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยหลักการจิตตปัญญาศึกษาได้
2. เขียนแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมจิตตปัญญาศึกษาได้
3. จัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาได้

เนื้อหาสาระ

โมดูลที่ 5 การออกแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจิตตปัญญา
 กิจกรรมที่ 13 การออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักการ
 ของจิตตปัญญาศึกษา 7 หลักการ
 เขียนแผนการจัดการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน
 นำแผนไปสอน 1 ภาคเรียน

ขั้น เกิดผลช้ดจิตตปัญญา

แนวคิดการพัฒนารูปแบบในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักการทฤษฎีการเรียนรู้ของธอร์นไดค์ (Edward L Thorndike) ที่ป็นนักจิตวิทยาและนักการศึกษาชาวอเมริกันที่กำหนดเป็นกฎของการเรียนรู้ คือ “กฎแห่งผล” หมายถึง การที่จะเกิดการเรียนรู้นอกจะต้องมีการฝึกและกระทำซ้ำบ่อยๆครั้งเพื่อให้เกิดความชำนาญในงาน โดยหลักการเรียนรู้นี้จะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้นแล้ว กิจกรรมที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้นคือ การได้รับข้อมูลย้อนกลับจากการลงมือปฏิบัติ ในขั้นตอนนี้จึงกำหนดให้มีการ สะท้อนคิดจากการนำกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาจากการนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้ในการสอนจริง 1 ภาคเรียน การให้มีการสะท้อนคิดและสัมมนาแลกเปลี่ยนผลการดำเนินงานเป็น ขั้นตอนหนึ่งของการให้ผลย้อนกลับที่จะทำให้ครูได้ทบทวนในงานที่ปฏิบัติ เพื่อจะได้ทราบปัญหาและข้อดีข้อจำกัดในการทำงาน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาในโอกาสต่อไป รายละเอียดมีดังนี้

กิจกรรม 14 นิเทศติดตามผลการจัดการเรียนรู้ 1 ครั้ง
 สัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มพูน
 ทักษะการจัดการเรียนรู้ 1 ครั้ง

จุดประสงค์

1. ติดตามผลการดำเนินการจัดการเรียนรู้
2. เพิ่มพูนความรู้และทักษะการจัดกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา
3. ทราบแนวทางการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

เนื้อหาสาระ

โมดูลที่ 6 การวางแผนและนำเสนอผลการจัดการเรียนรู้ การนำเสนอผลการจัดการเรียนรู้ การศึกษาดูงานนอกสถานที่

องค์ประกอบที่ 5 การวัดและประเมินผล

จากการนำแผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเรียนร่วม จำเป็นต้องมีการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ แนวทางในการวัดและประเมินผลตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เป็นการวัดและประเมินผลการเรียนรู้จากภายในของผู้เรียน การเข้าใจโลกภายในของตนเองเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเชื่อมโยงกับธรรมชาติ จะเห็นได้ว่าหากต้องมีการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ในสิ่งที่เป็นพฤติกรรมของผู้เรียน สิ่งเหล่านั้นล้วนเป็นการประเมินคุณลักษณะที่เป็นนามธรรมทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นเจตคติ อารมณ์ ความรู้สึก จิตวิญญาณ รวมทั้งความเชื่อในแต่ละบุคคล การเรียนรู้เติบโตด้านใดก็จะเกิด ต้องเน้นการวัดประเมินทางจิตพิสัยต้องวัดหลาย ๆ ครั้งต่อเนื่อง ให้ผู้เรียนสะท้อนการเรียนรู้ของตนเอง โดยข้อมูลสำคัญมักไม่ได้เป็นเชิงปริมาณแต่เป็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงเชิงโลกทัศน์ ซึ่งผู้ประเมินต้องใช้ใจเข้าไปทำความเข้าใจกับผู้เรียน จึงจะสามารถประเมินได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นจึงมีทางเลือกในการประเมินเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการแนะแนวคิด ดังนี้

เครื่องมือ	วิธีการ	เกณฑ์การพิจารณา
แบบทดสอบ	สร้างแบบทดสอบวัดคุณลักษณะ ประเภทตัวเลือก	ตรวจให้คะแนน
แบบบันทึก สะท้อนคิด	ตรวจสอบข้อมูลที่นักเรียนบันทึกในบันทึก การ “สะท้อนความคิด” และการแสดง ความคิดเห็นขณะที่ล้อมวงสนทนาและ การร่วมกิจกรรม “เชคอิน”รายบุคคล	พิจารณาคุณค่าของข้อคิดหรือเจตคติที่ ผู้เรียนสะท้อน เช่น ความคิดเห็นที่สะท้อน บอกเล่าถึง ความรู้สึกที่ดีและมีคุณค่าทั้งต่อตนเอง เพื่อน และ
แบบประเมิน พฤติกรรม	สังเกตพฤติกรรมนักเรียน ขณะที่เข้า ร่วมกิจกรรมในขณะเรียน	สังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน

ภาคผนวก ข

คู่มือ การอบรมพัฒนาครูในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

เอกสารคู่มือการอบรมพัฒนาครู
การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

สลักจิต ตรีนโภาส
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

คำนำ

เอกสารคู่มือการอบรมพัฒนาครู “การพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม”ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปใช้ในการเป็นคู่มือในการอบรมพัฒนาครูในโรงเรียนที่จัดการเรียนร่วม โดยประกอบด้วย 6 โมดูล คือ โมดูลที่ 1 รู้จักจิตตปัญญาศึกษา โมดูลที่ 2 การรู้จักตนเอง การรู้จักผู้อื่น โมดูลที่ 3 การเข้าใจตนเอง การเข้าใจผู้อื่น โมดูลที่ 4 การดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่น โมดูลที่ 5 การออกแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา และโมดูลที่ 6 การวางแผนการนำเสนอผลการดำเนินงานการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา โดยทั้ง 6 โมดูล มีกิจกรรมการเรียนรู้ 14 กิจกรรม ทั้งนี้ใช้เวลาในการฝึกอบรม 3 วัน

กิจกรรมการอบรมทั้ง 6 โมดูลนี้ พัฒนาขึ้นตามแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษาที่มีพื้นฐานปรัชญาของจิตตปัญญาศึกษาคือความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์(Humanistic Value) กับกระบวนการทัศน์องค์รวม(Holistic Paradigm) บูรณาการกับหลักการเรียนรู้ของจิตตปัญญาศึกษา 7 ประการ คือ หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ หลักความรักความเมตตา หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ หลักการเผชิญความจริง หลักความต่อเนื่อง หลักความมุ่งมั่น และหลักชุมชนแห่งการเรียนรู้

จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเอกสารนี้จะเป็นแนวทางในการนำไปสร้างประโยชน์ในการพัฒนาความเป็นมนุษย์จากภายใน ให้เห็นถึงความจริง ความดี และความงามที่จะผุดบังเกิดในจิตใจที่ตื่นมามีความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจ และเกื้อกูลซึ่งกันและกันต่อไป

สลักจิต ตวีรณโอภาส

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	
สารบัญ	
บทนำ	1
โมดูลที่ 1 จิตตปัญญาศึกษา	11
กิจกรรมที่ 1 รู้จักจิตตปัญญาศึกษา	12
กิจกรรมที่ 2 การจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักการของจิตตปัญญาศึกษาในโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม	24
กิจกรรมที่ 3 มีดแปดด้าน	35
โมดูลที่ 2 รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น	37
กิจกรรมที่ 4 จำฉันได้ไหม	38
กิจกรรมที่ 5 เธอกับฉัน	41
กิจกรรมที่ 6 ผู้นำสี่ทิศ	44
โมดูลที่ 3 เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น	51
กิจกรรมที่ 7 ตัวตน	52
กิจกรรมที่ 8 ต่อเติม	58
โมดูลที่ 4 การดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่น	62
กิจกรรมที่ 9 สามเหลี่ยมสัมพันธ์	63
กิจกรรมที่ 10 ไร้วางใจ	65
กิจกรรมที่ 11 คลี่คลายปัญหา	67
กิจกรรมที่ 12 สนทนาประสาพี่น้อง	69
โมดูลที่ 5 การออกแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักการ	70
ของจิตตปัญญาศึกษา	
กิจกรรมที่ 13 การออกแบบการจัดการเรียนรู้	71
โมดูลที่ 6 การวางแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักการ	91
ของจิตตปัญญาศึกษา	
กิจกรรมที่ 14 การวางแผนการจัดการเรียนรู้	92
ตัวอย่างแผนการจัดการเรียนรู้	94

กำหนดการอบรมพัฒนาครู
การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม
ณ ห้องประชุมโรงเรียนบ้านป่าสัก (ทศพลอนุสรณ์)
13-15 พฤศจิกายน 2557

วันที่ 13 พฤศจิกายน 2557

- 08.00-8.30 ลงทะเบียน
- 08.30-9.00 พิธีเปิด โดยผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา พิษณุโลก เขต 2
โดย นายสุรินทร์ แก้วมณี
- 9.00-9.30 “ความเป็นมาของโครงการ”
โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์สลักจิต ตีร์ณโอภาส
- 9.30-10.30 “การจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม”
โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวิมล ใจงาม

ขั้นตอน “สร้างความตระหนักรู้”

10.30-16.30	โมดูลที่ 1	รู้จักจิตตปัญญาศึกษา
	กิจกรรมที่ 1	“รู้จักจิตตปัญญาศึกษา” บรรยายความรู้ประกอบเอกสาร โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์สลักจิต ตีร์ณโอภาส อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
	กิจกรรมที่ 2	“การจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการ จิตตปัญญาศึกษาในโรงเรียนเรียนร่วม” บรรยายความรู้ประกอบเอกสาร โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวิมล ใจงาม อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

- กิจกรรมที่ 3 “มีดแปดด้าน”
 โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์สลักจิต ตีร์ณโอภาส
 อาจารย์คณะครุศาสตร์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

วันที่ 14 พฤศจิกายน 2557

ขั้นตอน “หม่อมใจสู่การพัฒนา”

08.30- 12.00

- โมดูลที่ 2 รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น
 กิจกรรมที่ 4 จำฉันได้ไหม
 โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวิมล ใจงาม
 อาจารย์คณะครุศาสตร์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
 กิจกรรมที่ 5 เชอกับฉัน
 โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สลักจิต ตีร์ณ

โอภาส

- อาจารย์คณะครุศาสตร์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
 กิจกรรมที่ 6 ผู้นำสี่ทิศ
 โดย อาจารย์ ดร.พรชัย ทองเจือ
 อาจารย์คณะครุศาสตร์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

13.00-16.30

- โมดูลที่ 3 เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น
 กิจกรรมที่ 7 “ตัวตน”
 โดย อาจารย์ ดร.พรชัย ทองเจือ
 อาจารย์คณะครุศาสตร์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
 กิจกรรมที่ 8 “ต่อเติม”
 โดย อาจารย์ ดร.พรชัย ทองเจือ
 อาจารย์คณะครุศาสตร์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

วันที่ 15 พฤศจิกายน 2557

08.30-12.00

โมดูลที่ 4

การดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่น

กิจกรรมที่ 9

สามเหลี่ยมสัมพันธ์

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวิมล ใจงาม

อาจารย์คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

กิจกรรมที่ 10

ไว้วางใจ

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สลักจิต ตีรณ

โอกาส

อาจารย์คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

กิจกรรมที่ 11

คลี่คลายปัญหา

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สลักจิต ตีรณ

โอกาส

อาจารย์คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

กิจกรรมที่ 12

สนทนาประสาพี่น้อง

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวิมล ใจงาม

อาจารย์คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ขั้นตอน

“ มุ่งหน้าลงมือปฏิบัติ ”

13.00-16.30

โมดูลที่ 5

การออกแบบการจัดการเรียนรู้ด้วย

กระบวนการจัดตปัญญาศึกษา

กิจกรรมที่ 13

ออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักการ

7 ขั้นตอนตามหลักการของจัดตปัญญาศึกษา

ศึกษา

ขั้นตอน

“เกิดผลชัดจัดตปัญญาศึกษา”

โมดูลที่ 6

วางแผนในการนำเสนอผลการดำเนินงาน

กิจกรรมที่ 14

การจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจัดตปัญญาศึกษา

ศึกษาในโรงเรียน ที่จัดการเรียนร่วม

หมายเหตุ	10.30-10.45	พักทานอาหารว่าง
	12.00-12.30	พักทานอาหารกลางวัน
	12.30-13.00	กิจกรรมผ่อนพักตระหนักรู้

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

จากรายงานพิเศษด้านสิทธิทางการศึกษาของสหประชาชาติที่ให้หลักการสำคัญของกรอบแนวทางการพัฒนาการศึกษาโดยคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนที่รัฐบาลต้องยึดเป็นแนวทางในการดำเนินงาน คือ การจัดการศึกษาแบบให้เปล่า (Availability) การศึกษาที่ทุกคนเข้าถึงได้ (Accessibility) การศึกษาที่มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับ (Acceptability) และการศึกษาที่ปรับให้เหมาะสมกับผู้เรียน (Adaptability) ซึ่งการศึกษาถือเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (เบญจชลธารนนท์, 2548 : 1) การศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ซึ่งหากคนมีคุณภาพแล้วย่อมส่งผลต่อการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า สังคมยุคปัจจุบันจึงให้ความสนใจในการพัฒนาคุณภาพคน ซึ่งหมายถึงบุคคลปกติและบุคคลที่มีความบกพร่องประเภทต่างๆ มากยิ่งขึ้น โดยมุ่งให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือและพัฒนาให้บุคคลต่างๆ เหล่านี้ได้พัฒนาตามศักยภาพของตนเอง เพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข ดังที่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หมวด 2 ว่าด้วย สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษามาตรา 10 ระบุว่า “ การจัดการศึกษาต้องจัดให้ทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการหรือทุพพลภาพ หรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแลหรือผู้ด้อยโอกาส ต้องจัดให้บุคคลดังกล่าว มีสิทธิและโอกาสในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ การศึกษาสำหรับคนพิการให้จัดตั้งแต่แรกเกิด หรือแรกพบความพิการ โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง” และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 21 ระบุว่า “ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ” ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงส่งผลให้สถาบันทางการศึกษาให้ความสำคัญในการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อคนพิการมากขึ้น โดยในปีพุทธศักราช 2542 กระทรวงศึกษาธิการฯ รับผิดชอบนโยบาย “คนพิการทุกคนอยากเรียนต้องได้เรียน”

ทิศทางใหม่ในการจัดการศึกษาเพื่อคนพิการ จึงมีความหลากหลายและชัดเจนมากยิ่งขึ้น และรูปแบบที่แพร่หลายไปยังสถาบันการศึกษาทั้งในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา คือ การจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม (mainstreaming) ซึ่งหมายถึงการจัดการศึกษาให้บุคคลที่มีความต้องการพิเศษและบุคคลพิการเข้าไปในระบบการศึกษาทั่วไป มีการร่วม

กิจกรรมและใช้ช่วงเวลาช่วงหนึ่งในแต่ละวันระหว่างบุคคลที่มีความต้องการพิเศษ และบุคคล พิจารณากับบุคคลทั่วไป การเรียนร่วม ในแนวคิดใหม่ เป็นความร่วมมือและรับผิดชอบร่วมกัน ระหว่างครูทั่วไปและครูการศึกษาพิเศษในโรงเรียน เพื่อดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนและ บริการต่าง ๆ ให้กับนักเรียนในความดูแล และนับแต่ปีการศึกษา 2547 สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน มอบหมายให้คณะกรรมการการศึกษาพิเศษ ดำเนินโครงการโรงเรียน เรียนร่วม โดยมีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการเป็นโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วม และมีการ ขยายผลเพิ่มมาตลอดจนปัจจุบัน มีโรงเรียนที่ดำเนินโครงการโรงเรียนแกนนำทั่วประเทศจัดให้ เด็กที่มีความต้องการพิเศษ และเด็กพิการเข้าไปในระบบการศึกษาทั่วไปมีการร่วมกิจกรรมและ ใช้และวัตถุประสงค์สำคัญของการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม คือ ความต้องการให้เกิดความ เสมอภาคและเท่าเทียมกัน ยอมรับ ช่วยเหลือ เกื้อกูล ดูแลซึ่งกันและกัน โดยไม่มีการแบ่งแยก

สภาพและปัญหาของการจัดการเรียนร่วม

คุณภาพของการจัดการเรียนร่วมระหว่างเด็กปกติกับเด็กที่มีความต้องการพิเศษขึ้นอยู่กับ องค์ประกอบหลายประการ ตั้งแต่ระดับนโยบายถึงระดับการปฏิบัติ โรงเรียนในฐานะผู้ ปฏิบัติการในโรงเรียนเรียนร่วม ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนระบบคือผู้บริหารและ ครูผู้สอน หากผู้บริหารและครูผู้สอนขาดความรู้ ความเข้าใจ หรือมีเจตคติไม่ดีเกี่ยวกับเด็กพิเศษ ก็จะส่งผลถึงการดำเนินโครงการได้ จากอดีตจนปัจจุบัน การดำเนินการจัดการเรียนร่วม ยังคงพบปัญหานานัปการ ปัญหาการบริหารงาน การจัดชั้นเรียน แผนการจัดการเรียนรู้ สื่อ อุปกรณ์ ครูผู้สอน โดยเฉพาะครูผู้สอนซึ่งมีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนซึ่ง มีงานวิจัยหลายเรื่องที่มีข้อค้นพบถึงสภาพปัญหา สรุปได้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและศูนย์การศึกษาพิเศษได้ดำเนินการ นิเทศติดตามผลการดำเนินงานโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วม 390 โรงเรียนพบว่ายังอยู่ใน ระดับต้องปรับปรุง และยังพบปัญหาในโรงเรียนทั่วไปที่มีนักเรียนเรียนร่วมเกี่ยวกับสิ่งที่เป็น อุปสรรคในด้านกระบวนการบริหารจัดการและเจตคติของผู้ที่เกี่ยวข้อง (เบญญา ชลธารินทร์, 2548: 80) และในปีการศึกษาเดียวกัน อารีย์ เฟลินชัยวานิช ได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เกี่ยวกับ ผลการดำเนินการโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วมปีการศึกษา 2547 ในจังหวัดพิษณุโลก ยังพบอีกว่ายังไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น ผู้บริหารมีการย้าย สับเปลี่ยนจึงขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดการบริหารจัดการที่ดี บุคลากรในโรงเรียนยังขาดความ เข้าใจและคิดว่าเป็นภาระงานที่หนักในการที่จะให้ความช่วยเหลือและเอาใจใส่เด็กพิการ ขาด การร่วมมือในการทำงาน (อารีย์ เฟลินชัยวานิช, 2548 : 80) และจากการศึกษาเกี่ยวกับ สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วมของ วลัยทิพย์ ศิริจงวัฒนา พบ ปัญหาด้านบุคลากรคือ ผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วมบางท่านยัง

ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนร่วม บุคลากรด้านการศึกษาพิเศษโดยตรงมีน้อย และไม่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม (วลัยทิพย์ ศิริจงวัฒนา, 2548: 82) และผลของการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการบริหารการเรียนร่วม โดยใช้โครงสร้างชี้ทโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วมจังหวัดสุโขทัย พบว่าสิ่งที่ปฏิบัติได้น้อยและยังเป็นปัญหาด้านนักเรียนและด้านการจัดกิจกรรม คือ การจัดกิจกรรมอื่นที่ช่วยให้เด็กทั่วไปเข้าใจและยอมรับเด็กพิเศษ ด้านสภาพแวดล้อม ยังปฏิบัติน้อยในการปรับสภาพแวดล้อมตามสภาพความบกพร่องของเด็กพิเศษแต่ละประเภท รวมทั้งผู้บริหาร ครู และผู้ปกครองมีเจตคติที่ไม่ดีเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กพิเศษ(บุษบา ดาไว, 2549 : 91-93) ปีการศึกษา 2550 บรรจง อักษรสา (2550 : 123-124) ได้ศึกษาสภาพการดำเนินงานและปัญหาการจัดการเรียนร่วม โดยใช้โครงสร้างชี้ท ในโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วม จากการวิเคราะห์ปัญหาพบว่า ด้านนักเรียนยังไม่มีความพร้อมในการเรียนกับนักเรียนทั่วไป และนักเรียนทั่วไปยังให้โอกาสเด็กเรียนร่วมเข้าร่วมกิจกรรมน้อย ยังขาดระบบการส่งต่อ และมีข้อเสนอแนะว่าควรมีการจัดกิจกรรมเตรียมความพร้อมนักเรียนเรียนร่วม และพัฒนาเจตคตินักเรียนทั่วไปให้ยอมรับนักเรียนเรียนร่วมเข้ากลุ่ม ด้านสิ่งแวดล้อมพบว่าปัญหาคือขาดงบประมาณในการปรับสภาพแวดล้อมในการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่าปัญหาคือครูขาดความรู้ความเข้าใจทางการศึกษาพิเศษ และกิจกรรมไม่เป็นไปตามแผนการจัดการเรียนรู้ ต่อมาสาระ ปัทมพงศา(2551: บทคัดย่อ) ได้พัฒนาคู่มือสำหรับการจัดการเรียนร่วม และในขั้นตอนแรกได้เริ่มจากการศึกษาสภาพปัญหาก่อน ซึ่งในขั้นตอนนี้พบว่า ครูยังขาดประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนตามลักษณะเด็กที่มีความต้องการพิเศษแต่ละประเภท ครูไม่เข้าใจจุดประสงค์การจัดการเรียนร่วม ครูขาดความรู้ในการคัดกรองเด็กและการจัดทำแผนการสอน การวัดและประเมินผล ขาดความรู้และทักษะการใช้สื่อ และมีปัญหาในการจัดการเรียนการสอน และต่อมา รจเรข พยอเมี่ยม (2553 : 116-117) ได้ศึกษาการบริหารโรงเรียนแกนนำการจัดการเรียนร่วมตามโครงสร้างชี้ท (SEAT) พบว่า โรงเรียนยังมีปัญหาและปฏิบัติได้น้อย คือการเตรียมความพร้อมให้กับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษเรียนร่วม เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อม ครูประจำชั้น ครูการศึกษาพิเศษก่อนจะเปิดเทอม ขาดการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้นักเรียนทั่วไปเข้าใจสภาพของเด็กที่มีความต้องการพิเศษ อีกทั้งยังได้ให้ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนา โดยโรงเรียนควรจัดให้มีกิจกรรมเข้าค่ายระหว่างเด็กที่มีความต้องการพิเศษกับเด็กปกติ ซึ่งผู้เกี่ยวข้องต้องร่วมมือกันที่จะต้องมีการเตรียมความพร้อมให้เด็กปกติมีความรู้ความเข้าใจ และยอมรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ มีกิจกรรมที่จะเสริมสร้างเจตคติที่ดีต่อกันระหว่างเด็กปกติและเด็กที่มีความต้องการพิเศษ

จากเอกสารและงานวิจัยข้างต้น ทำให้ทราบสภาพปัญหาของการดำเนินการจัดการเรียนร่วม ซึ่งโดยรวมเป็นปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญของปัญหาได้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. ปัญหาด้านครูผู้สอน/ครูที่เกี่ยวข้อง

- 1.1 ครูผู้สอน และครูโดยตรงด้านการศึกษาพิเศษมีน้อย ในขณะที่เดียวกันก็มีภาระงานอื่นมาก ทำให้ไม่มีเวลาในการดูแลเด็กเรียนร่วมได้อย่างเต็มที่
- 1.2 ครูผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจในลักษณะของเด็กพิเศษเรียนร่วมแต่ละประเภท การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จึงไม่สอดคล้อง การเรียนร่วมจึงไม่บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของการเรียนร่วมอย่างแท้จริง
- 1.3 ครูผู้สอนมีเจตคติที่ไม่ดีต่อเด็กพิเศษเรียนร่วม และคิดว่าเด็กพิเศษเป็นภาระ จึงทำให้ขาดการทุ่มเทเอาใจใส่ และให้ความช่วยเหลือได้ไม่เต็มที่
- 1.4 ครูผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ขาดเทคนิควิธีการในการจัดการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้จึงไม่หลากหลาย และไม่ตอบสนองความแตกต่างให้กับผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

2. ปัญหาด้านการจัดกิจกรรม

- 2.1 ขาดการจัดกิจกรรมเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับเด็กพิเศษได้รู้จักและคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมในโรงเรียน คุ้นเคยกับครูผู้สอน และคุ้นเคยกับบรรยากาศการเรียนการสอนในโรงเรียน
- 2.2 ขาดการจัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนปกติและเด็กพิเศษที่มาเรียนร่วมได้รู้จักและเข้าใจกัน เพื่อเตรียมความพร้อมในการยอมรับ เข้าใจ เห็นใจ และช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน
- 2.3 ขาดการจัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมเจตคติให้กับครูผู้สอน และนักเรียนทั่วไป ให้มีเจตคติที่ดีกับเด็กพิเศษที่มาเรียนร่วม

จากข้อสรุปปัญหาของการจัดการเรียนร่วมและจากงานวิจัยหลายเรื่อง ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นว่าปัญหาดังกล่าวส่งผลให้การจัดการเรียนร่วมยังไม่พัฒนาเท่าที่ควร และไม่เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนตามวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนร่วม ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับปัญหานี้อย่างจริงจัง โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ควรเร่งพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาด้านบุคลากรและกิจกรรมการเรียนการสอน และควรมีการพัฒนาวัฒนธรรมเพื่อแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาจากภายใน ไร้อุปสรรคทั้งครูผู้สอน นักเรียนทั่วไปและเด็กพิเศษอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการดังกล่าว

ความจำเป็นที่ต้องมีชุดฝึกอบรม

ท่ามกลางกระแสของการแสวงหาวิธีการ/นวัตกรรมใหม่ๆ ในการแก้ปัญหาในการเรียนการสอน ดูเหมือนจะเป็นความพอดีที่น่าจะลงตัว สำหรับกระแสที่มีการตื่นตัวในแนวคิดเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) ขึ้นในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง เนื่องจากมองเห็นว่า เรากำลังต้องการการทบทวนและปฏิวัติการเรียนรู้ของมนุษย์ใหม่อย่างเร่งด่วน เป็นการเรียนรู้แบบใหม่ที่มุ่งการพัฒนาจิตในการวางพื้นฐานจิตใจและกระบวนทัศน์ใหม่ที่เป็นองค์รวมอย่างแท้จริง และเน้นการส่งเสริมศักยภาพของมนุษย์ในการเข้าถึงความจริง ความงาม และความดี และจะช่วยนำพาสังคมโลกไปสู่ความสุขที่แท้จริงได้ (ชนา นิลชัยโกวิทย์, 2551:5) และด้วยความเชื่อจากแนวคิดที่ว่า จิตตปัญญาศึกษา คือกระบวนการพัฒนาจิตใจมนุษย์ไม่ว่าจะเรียนรู้ในเรื่องใดหากได้ผ่านการคิดใคร่ครวญ การเรียนรู้แบบองค์รวม มีการจัดสภาพแวดล้อมที่ดี มีปัจจัยเกื้อหนุน และมีผู้สอนที่เป็นกัลยาณมิตร ผู้เรียนที่ได้รับการอบรม สั่งสอนด้วยวิธีการเช่นนี้น่าจะมีจิตใจที่เข้มแข็ง เข้าถึงความดี ความงาม มีความตระหนักรู้เข้าใจโลกและเข้าใจชีวิตได้เป็นอย่างดี สามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างสมดุล เป้าหมายของจิตตปัญญาศึกษา คือเยาวชนไทยมีคุณธรรม ความดีงาม มีปัญญา รู้จักตนเอง เข้าใจผู้อื่น และเป็นผู้ตื่นรู้ อยู่ดีมีสุข มีชีวิตที่ก่อประโยชน์เกื้อกูล เพราะจิตตปัญญาศึกษาจะช่วยให้เกิดการรู้จักของตัวเอง เกิดปัญญา และปัญญาหมายถึงการเข้าถึงความจริง สูงสุดหรือบางทีก็พูดว่า เข้าถึงความจริง ความดี ความงาม (ประเวศ วะสี, 2550 : 13-14) จากแนวคิดและหลักการดังกล่าว ในมุมมองของผู้วิจัยจึงคิดว่ากระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษาจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจในการนำมาพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

มีงานวิจัยหลายเรื่องที่มีข้อค้นพบที่ยืนยันว่า กระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษามีศักยภาพเพียงพอที่จะทำให้บุคคลเปลี่ยนแปลงตนเองจากภายใน เป็นการเปลี่ยนที่มีความหมายและยั่งยืน มีความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ รวมถึงการเกิดจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมและส่วนรวม เชื่อมโยงสัมพันธ์กับธรรมชาติและสรรพสิ่งต่างๆ ได้ ผู้วิจัยนำมาเป็นปฐมเหตุสำคัญในการทำวิจัยในครั้งนี้ ทั้งนี้ (ประเวศ วะสี, 2549 ; วิจิตร พานิช, 2549 ; Hladis, 2005) ได้สรุปความสำคัญของจิตตปัญญาศึกษาไว้ว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้จากภายใน ทำให้ได้มาซึ่งความรู้จากประสบการณ์และกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง ให้ตระหนักและเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เรียนรู้ที่จะรัก เรียนรู้ที่จะเข้าถึงความจริง เรียนรู้ที่จะยอมรับความหลากหลายทางความคิดมากขึ้น นำไปสู่ความตั้งใจที่จะทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น ซึ่งเป็นการพัฒนาคุณลักษณะภายในที่ถาวรของผู้เรียน นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่มีความเด่นชัดของข้อค้นพบของอาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา (2546) เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน

แบบบูรณาการคุณค่าของความเป็นมนุษย์” โดยอิงแนวคิดการเรียนรู้จากการหยั่งรู้ด้วยตนเองที่นำไปใช้กับนักเรียนในโรงเรียนสัตยาไส พบว่า รูปแบบดังกล่าวทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้เรียนปรากฏขึ้น งานวิจัยของสุวรรณา ชิวพฤกษ์และชากุล สนิชชัย (2551) ได้ศึกษา “ผลจากการนำโครงการศิลปะสร้างสรรค์ด้วยภาพชีวิตภายใน” กับนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล พบว่า โดยภาพรวม นักศึกษามีความเข้าใจตนเองมากขึ้น ยอมรับตนเอง เห็นพฤติกรรมตนเองทั้งในสภาวะอารมณ์ปกติ และอารมณ์ที่แปรปรวน มีผลต่อการเข้าใจโลกมากขึ้น ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของจิรัฐกาล พงศ์ภคเชียร (2550) ที่ศึกษาการสอนจิตตปัญญาศึกษาโดยบูรณาการในรายวิชาเทอร์โมไดนามิกส์ 1 และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของมหาวิทยาลัยมหิดล พบว่า ผู้เรียนสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของตนเองในแง่มุมต่างๆเกี่ยวกับโลกทัศน์ การนิยามความสุข การนึกถึงคนรอบข้าง การนึกถึงสังคมและสิ่งแวดล้อม การมีความรักความเมตตา นอกจากนั้นยังได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนในรายวิชาศาสนาเปรียบเทียบ พบว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดจากการได้สุนทรียสนทนาในชั้นเรียนอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ผู้เรียนตัดสินใจตัดสินผู้อื่นน้อยลง พังมากขึ้น เอาใจเขามาใส่ใจเรา ใจเย็น อดทนและเคารพในความหลากหลายมากขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยเองก็ได้ปฏิบัติงานและศึกษาวิจัยเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ปีการศึกษา 2553 ดังนี้

ในปีการศึกษา 2553 ผู้วิจัยได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา และนั่นคือจุดเริ่มต้นที่สนใจและศึกษาเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษาอย่างจริงจัง ผู้วิจัยจึงเริ่มค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา โดยค้นหาจากแหล่งความรู้หลายแหล่ง อาทิ อินเทอร์เน็ต วารสาร ตำรา งานวิจัย เอกสารจากศูนย์จิตตปัญญาศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหิดล รวมทั้งเข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง จากข้อมูลที่สืบค้นได้ล้วนเป็นเพียงแนวคิดทฤษฎี ซึ่งหากจะให้เข้าใจถึงแก่นของแนวคิดและหลักการจิตตปัญญาศึกษาอย่างแท้จริงแล้ว ผู้วิจัยคิดว่าน่าจะเข้าไปเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง

ผู้วิจัยในฐานะของอาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จึงตัดสินใจดำเนินการวิจัยด้านจิตตปัญญาศึกษาในปีการศึกษา 2553 โดยรับทุนสนับสนุนจาก สสส. ภายใต้โครงการเพิ่มขีดความสามารถของคณะครุศาสตร์เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งด้วยความปรารถนาแรกสุดคือ ต้องการค้นหาวิธีการในการพัฒนาให้ลูกศิษย์ในคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม มีความเป็นครูที่ดี มีจิตสาธารณะ พร้อมเป็นครูดีทุกๆด้าน กายดี จิตดี ปัญญาดี และสังคมดี ด้วยรูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษา ในรูปแบบ ส.ค.ส.ซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่พัฒนาโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดือนใจ เกี้ยวชี อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

รูปแบบ ส.ค.ส. หมายถึง เน้นการทำสมาธิ (ส) การคิดด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (ค) และการสะท้อนความคิด (ส) จากการวิจัยพบว่า นักศึกษามีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและคุณลักษณะทั่วไปสูงขึ้น ผลเนื่องมาจากกระบวนการดังกล่าวส่งผลต่อการพัฒนาด้านจิตใจของนักศึกษา ทำให้นักศึกษาเข้าถึงความดี ความงาม และความจริง ในระดับที่ส่งผลต่อความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และสามารถเลือกแนวทางในการปฏิบัติตนที่พึงประสงค์ทั้งในด้านความรู้และคุณลักษณะความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จากผลการวิจัยครั้งนั้นเป็นการศึกษากับผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาผลการใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาในระดับการศึกษาอื่นต่ออีก (สลักจิต ตรีณโอภาส, 2553: บทคัดย่อ)

ในปีการศึกษา 2554 ผู้วิจัยได้รับทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาอีกครั้ง ในครั้งนี้ผู้วิจัยเน้นใช้โรงเรียนเป็นฐานในการวิจัยและเลือกศึกษากับโรงเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยครูผู้สอนได้ร่วมเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการวิจัยปฏิบัติการในการพัฒนาศักยภาพครูเพื่อการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา การวิจัยครั้งนี้กำหนดมีการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา การนำสู่การปฏิบัติจริงในโรงเรียน มีการนิเทศติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง จากการวิจัยพบว่า ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา สามารถนำไปบูรณาการในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้ และครูมีเจตคติที่ดีต่อกระบวนการเรียนรู้แนวทางจิตตปัญญาศึกษา พร้อมให้ความร่วมมือในการวิจัยปฏิบัติการอย่างเต็มรูปแบบ นอกเหนือจากงานวิจัยทั้งสองเรื่องดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยยังได้นำแนวคิดการสอนแบบจิตตปัญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาอื่นๆ ที่ผู้วิจัยรับผิดชอบสอน และนำไปใช้จัดกิจกรรมขณะเป็นวิทยากรอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทำให้เห็นผลเชิงประจักษ์ด้วยตัวของผู้วิจัยเอง (สลักจิต ตรีณโอภาส : บทคัดย่อ)

ในปีงบประมาณ 2555 ผู้วิจัยในฐานะเป็นอาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามจึงตั้งปณิธานที่จะสานต่อปรัชญาและแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษาอีกครั้ง เพื่อผดุงรักษาหลักการและแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษาให้คงอยู่อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ด้วยการเสนอโครงการจัดตั้งศูนย์จิตตปัญญาศึกษาขึ้น และโครงการดังกล่าว ได้รับการอนุมัติให้อยู่ในแผนงานหลักของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม โดยมีการกิจหลักคือส่งเสริมให้มีการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาในวิชาต่างๆ สนับสนุนให้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา จัดกิจกรรมพัฒนานักศึกษาอย่างต่อเนื่อง เช่น เข้าค่ายสมาธิ ค่ายคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสา รวมทั้งพัฒนาและรวบรวมสื่อนวัตกรรม เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษาให้กับผู้ที่สนใจและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำไปพัฒนาคุณภาพด้านการศึกษา

จากประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติงาน การสอนและการวิจัยด้านจิตตปัญญาศึกษา ทั้งในระดับอุดมศึกษา และระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของผู้วิจัย และขณะเดียวกันผู้วิจัยก็ยังไม่พบว่ามียานวิจัยที่ศึกษาหรือพัฒนานวัตกรรมด้านจิตตปัญญาศึกษาเกี่ยวกับเด็กพิเศษเลย จึงเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาด้านจิตตปัญญาศึกษา และเชื่อมั่นว่ากระบวนการเรียนรู้ด้วยหลักการของจิตตปัญญาศึกษาน่าจะเป็นนวัตกรรมใหม่ที่จะเป็นกลไกในการขับเคลื่อนเพื่อแก้ปัญหาการจัดการเรียนรู้ร่วม และพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียนเรียนรู้ร่วมได้ ด้วยหลักการและแนวคิดสำคัญที่มุ่งให้ครูผู้สอน นักเรียนทั่วไป และเด็กพิเศษ เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเอง จากการได้เรียนรู้ที่จะรู้จักและเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เกิดความรักความเมตตา มีจิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวม มีสติในการดำเนินชีวิต เข้าถึงความจริง ความดี ความงาม รักและเข้าใจในเพื่อนมนุษย์ เห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น ทั้งครูและผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อกัน อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข จึงเห็นความจำเป็นใน **การพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม** ขึ้น เพื่อให้ได้รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ครูผู้สอนสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมต่อไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการพัฒนาชุดฝึกอบรม การจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาขึ้น เพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบการจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ผู้บริหาร ในโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม มีความรู้ ความเข้าใจ เกิดความตระหนักและให้ความสำคัญของการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม
2. เพื่อให้ครู ในโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม มีความรู้ ความเข้าใจ เกิดความตระหนักและให้ความสำคัญของการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม
3. เพื่อให้ครูสามารถนำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรม ไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนได้

ระยะเวลาของการฝึกอบรม

การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาเพื่อพัฒนาผู้บริหารและครูในโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมให้สามารถนำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรม ไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนครั้งนี้ ใช้เอกสารการฝึกอบรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น โดยมุ่งเน้นให้มีกิจกรรมเชิงปฏิบัติการที่ใช้กระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญา

ศึกษา ประกอบด้วย 6 โมดูล จำนวน วันละ 6 ชั่วโมง รวมระยะเวลาในการอบรมเชิงปฏิบัติการทั้งสิ้น 18 ชั่วโมง โดยมีระยะเวลาในการฝึกอบรม 3 วัน

องค์ประกอบของชุดฝึกแต่ละโมดูล

ชุดฝึกอบรมนี้ เป็นเอกสารหลักในการอบรมเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ตามระยะของการพัฒนา 4 ระยะคือ ระยะที่ 1 สร้างความตระหนักรู้ ระยะที่ 2 น้อมใจสู่การพัฒนา ระยะที่ 3 มุ่งหน้าสู่การปฏิบัติ ระยะที่ 3 เกิดผลชัดจิตตปัญญาโดยมีโครงสร้างหัวข้อ เนื้อหาแต่ละโมดูล ดังนี้

1) ชื่อโมดูล

โมดูลที่ 1 จิตตปัญญาศึกษา

โมดูลที่ 2 รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น

โมดูลที่ 3 เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น

โมดูลที่ 4 การดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่น

โมดูลที่ 5 การออกแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา

โมดูลที่ 6 วางแผนในการนำเสนอผลการดำเนินงาน การจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาในโรงเรียนที่จัดการเรียนร่วม

2) วัตถุประสงค์

ในแต่ละโมดูลจะมีกิจกรรมและในแต่ละกิจกรรมจะมีวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้เกิดพฤติกรรมกับผู้เข้ารับการอบรม

3) ชื่อกิจกรรม

ทุกกิจกรรมจะระบุ ชื่อกิจกรรมในแต่ละโมดูล ซึ่งจะเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านกระบวนการตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

4) เวลาที่ใช้

ทุกกิจกรรมจะกำหนดเวลาไว้เพื่อให้มีความชัดเจนในการกำหนดกิจกรรม ทั้งนี้ใช้หลักเกณฑ์ในการพิจารณาโดยพิจารณาลักษณะและเนื้อหาของแต่ละกิจกรรม โดยระบุเป็นจำนวนชั่วโมงที่ใช้ในแต่ละกิจกรรม

5) ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม

เป็นการอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับลำดับและขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม ทั้งหมดของทุกกิจกรรมในแต่ละโมดูล ประกอบด้วย

- ทำสมาธิ
- การบรรยาย

- การคิดอย่างใคร่ครวญ
- การสะท้อนคิด
- ศิลปะ
- สุนทรียสนทนา
- แบบบันทึกกิจกรรม
- ใบความรู้
- กระดาษศึกษา/คลิปวิดีโอ

6) สื่อ/อุปกรณ์

ทุกกิจกรรมจะระบุรายการสื่อ/อุปกรณ์ที่ต้องใช้ เช่น ใบความรู้ ใบกิจกรรม คลิปวิดีโอ กระดาษตัวอย่าง กระดาษ กระดาษปรู๊ฟ กาว สี กรรไกร ฯลฯ

กิจกรรมที่ 1

รู้จักจิตตปัญญาศึกษา

ชื่อกิจกรรม รู้จักจิตตปัญญาศึกษา
 วัตถุประสงค์ เพื่อให้มีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา
 เวลาที่ใช้ 50 นาที
 ขั้นตอน

1. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งก่อนเรียนรู้ 3-5 นาที
2. ล้อมวงสนทนาเกี่ยวกับการทำงาน การเรียนการสอนโดยทั่วไป และซักถามว่า

รู้จักจิตตปัญญาศึกษาหรือไม่ เคยอบรมหรือไม่อย่างไร การอบรมครั้งนี้คิดและคาดหวังอะไร

3. วิทยากรบรรยายความรู้เกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา
4. “ล้อมวงสนทนา” ทุกคนสะท้อนคิดจากการฟังบรรยาย
5. วิทยากรสรุปความรู้
6. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งหลังการเรียนรู้ 3-5 นาที

สื่อ/อุปกรณ์

1. Power point ประกอบการบรรยาย
2. แบบบันทึกการสะท้อนคิด
3. ใบความรู้ จิตตปัญญาศึกษา

ใบความรู้ จิตตปัญญาศึกษา (contemplative Education)

สลักจิต ตรีนโภาส

“จิตตปัญญาศึกษาคืออะไร” เป็นคำถามที่มักจะได้ยินทุกครั้งที่มีการกล่าวถึงจิตตปัญญา และคำถามดังกล่าวจะได้รับคำตอบที่ยังทำให้ผู้ฟังยังคงคลงแคลงใจกลับไปทุกครั้ง ผู้เขียนก็เป็นอีกคนหนึ่งที่เคยพยายามหาคำอธิบายด้วยเช่นกัน และในปีการศึกษา 2553 ผู้เขียนได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา และนั่นคือจุดเริ่มต้นที่สนใจและศึกษาเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษาอย่างจริงจัง ผู้เขียนจึงเริ่มค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา โดยค้นจากแหล่งความรู้หลายแหล่ง อาทิ อินเทอร์เน็ต วารสาร ตำรา งานวิจัย เอกสารจากศูนย์จิตตปัญญาศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหิดล รวมทั้งเข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง จากข้อมูลที่ได้สืบค้นได้ ล้วนเป็นเพียงแนวคิดทฤษฎี ซึ่งหากจะให้เข้าใจถึงแก่นของแนวคิดและหลักการจิตตปัญญาศึกษาอย่างแท้จริงแล้ว ผู้เขียนคิดว่าน่าจะเข้าไปเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง ในฐานะที่เป็นอาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จึงตัดสินใจดำเนินการวิจัยด้านจิตตปัญญาศึกษาในปีการศึกษา 2553 โดยรับทุนสนับสนุนจาก สสส. ภายใต้โครงการเพิ่มขีดความสามารถของคณะครุศาสตร์เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ด้วยความปรารถนาแรกสุดคือ ต้องการค้นหาวิธีการในการพัฒนาให้ลูกศิษย์ในคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม มีความเป็นครูที่ดี มีจิตสาธารณะ พร้อมเป็นครูดีทุกๆด้าน กายดี จิตดี ปัญญาดี และสังคมดี ด้วยรูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดของจิตตปัญญา โดยศึกษาเรื่อง การพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ด้วยกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษา รายวิชาจิตวิทยาสำหรับครู คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม พบว่า นักศึกษามีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์สูงขึ้น จากการบันทึกข้อคิดเห็นของนักศึกษา พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจในรูปแบบการสอนแบบจิตตปัญญาศึกษา การทำสมาธิก่อนและหลังเรียนทำให้เขามีสติมากขึ้น ทั้งด้านการเรียน การปรับอารมณ์ การรู้จักคิด วิเคราะห์ ใจเย็น มองโลกในแง่ดีมากขึ้น มีความสุขกับการเรียน ได้เรียนรู้ที่จะเข้าใจตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็เรียนรู้ผู้อื่นไปด้วย และมีสติ คิดก่อนทำมากยิ่งขึ้น (สลักจิต ตรีนโภาส, 2553)

การค้นพบคำตอบด้วยตัวเองครั้งนี้ ผู้เขียนจึงขอใช้ความคำว่า “เกิดการเรียนรู้จากภายในด้วยตัวเอง” และนี่แหละคือแนวทางของจิตตปัญญาศึกษา อย่างไรก็ตามเพื่อให้เข้าใจจิตตปัญญาศึกษาในเบื้องต้น จึงได้เรียบเรียงข้อมูลพื้นฐานของจิตตปัญญามาให้ศึกษาเป็นปฐมบท ดังนี้

ความหมายของจิตตปัญญาศึกษา

จิตตปัญญาศึกษาเป็นคำแปลมาจากคำว่า Contemplative Education โดยศาสตราจารย์ สุมณ อมรวิวัฒน์ และศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี โดยเป็นแนวคิดว่าด้วยการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจ หรืออาจเรียกว่าเป็นการพัฒนาด้านใน แนวคิดนี้ได้เริ่มก่อตัวขึ้นระหว่างทศวรรษที่ 1980 ในมหาวิทยาลัยนาโรปะ (Naropa University) มลรัฐโคโลราโด ประเทศสหรัฐอเมริกา มหาวิทยาลัยแห่งนี้ถูกก่อตั้งบนฐานของปรัชญาศาสนาพุทธนิกายวัชรยาน จากนั้นจึงขยายตัวส่งอิทธิพลต่อไปยังสังคมภายนอก ทำให้เกิดองค์กรที่มีการกิจ และความสนใจในเรื่องการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจ สำหรับในประเทศไทยนั้น กลุ่มจิตวิวัฒน์ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิที่สนใจเรื่องการเปลี่ยนกระบวนทัศน์และการพัฒนาของจิตวิญญาณได้เป็นผู้ริเริ่มผลักดันให้เกิดการเรียนรู้แนว จิตตปัญญาศึกษา ในปี พ.ศ. 2549 ส่งผลให้เกิดการประสานในหมู่ผู้สนใจขึ้นเป็นเครือข่าย จิตตปัญญาศึกษา เกิดหน่วยงานและองค์กรจิตตปัญญาขึ้นในมหาวิทยาลัยหลายแห่ง รากฐานที่มาและหลักการของแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ที่มาจาก 3 ส่วน ได้แก่ รากแนวคิดเชิงศาสนา / ความเชื่อ รากแนวคิดเชิงมนุษยนิยม และรากแนวคิดเชิงบูรณาการและองค์รวม

มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับคำว่า จิตตปัญญาศึกษาไว้ คล้ายๆกัน ดังต่อไปนี้

ชลลดา ทองทวี และคณะ (2551 : 27) กล่าวว่าจิตตปัญญา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ การศึกษาที่เน้นการพัฒนาด้านในอย่างจริง เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ โดยปราศจากอคติเกิดความรักความเมตตา อ่อนน้อมต่อธรรมชาติมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างสมบูรณ์

ประเวศ วะสี (2551 : 13 – 14) กล่าวว่าจิตตปัญญาศึกษา หมายถึง การรู้จิตของตัวเองแล้วเกิดปัญญา ปัญญา หมายถึง การเข้าถึงความจริงสูงสุด หรือบางทีก็พูดว่าเข้าถึงความจริง ความดี ความงาม

สุมณ อมรวิวัฒน์ (2551 : 10) ให้ความหมายจิตตปัญญาศึกษา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ เน้นการพัฒนาด้านในอย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของสรรพสิ่ง โดยปราศจากอคติ เกิดความรักความเมตตา อ่อนน้อมต่อธรรมชาติ มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างสมดุล

สรุปแล้วจิตตปัญญาศึกษา หมายถึง กระบวนการในการเรียนรู้ของบุคคลที่เน้นการเรียนรู้จากภายใน คิดและใคร่ครวญจนเกิดความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งที่เรียนรู้ เกิดความเข้าใจในความเป็นธรรมชาติของสิ่งต่างๆที่เกี่ยวข้อง เกิดปัญญา ทำให้จิตใจได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริง

จุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษา

จุดมุ่งหมายสำคัญของการจัดการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษา มีดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงชั้นพื้นฐานในตนเองเป็นการเปลี่ยนแปลงตนเองโดยการเกิดความรู้ความเข้าใจในตนเอง ผู้อื่น และสรรพสิ่งอย่างลึกซึ้งและสอดคล้องกับความเป็นจริง เกิดความรักความเมตตา ความอ่อนน้อมถ่อมตน และมีทัศนคติที่ดีต่อตน
2. การเกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวม เป็นการเปลี่ยนแปลงตนเองโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเข้าถึงความจริงสูงสุด คือ ความจริง ความดี ความงาม แล้วนำไปสู่การลงมือปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมและโลก โดยสามารถกระทำได้ในลักษณะการลอบติจากสิ่งต่าง ๆ มีความรักความเมตตาความเข้าใจต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่งต่าง ๆ

หลักการพื้นฐานในการจัดการเรียนรู้ตามแนวจิตตปัญญาศึกษา

หลักการพื้นฐานของการจัดการกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษาสังเคราะห์ออกมาเป็น “หลักจิตตปัญญา 7” หรือเรียกในชื่อย่อภาษาอังกฤษว่า 7 C's ดังนี้ (ธนา นิลชัยโกวิทย์ และคณะ, 2551 : 4-5)

1. หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) คือ การเข้าสู่สภาวะจิตใจที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ แล้วสามารถนำจิตใจดังกล่าวไปใช้ทำงานอย่างใคร่ครวญทั้งด้านพุทธิปัญญา (Cognitive) ด้านระหว่างบุคคล (Intrapersonal) และด้านภายในบุคคล (Intrapersonal) หลักการนี้เป็นหัวใจของการจัดการกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาที่ผู้จัดกระบวนการจะต้องออกแบบกระบวนการที่สร้างเงื่อนไข และกระตุ้นให้ผู้ร่วมกระบวนการเกิดการเกิดการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่สัมผัส โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของจิตใจที่สงบ ผ่อนคลาย มีสมาธิ และมีความตระหนักรู้
2. หลักความรักความเมตตา (Compassion) คือการสร้างบรรยากาศของความรักความเมตตา ความไว้วางใจ ความเข้าใจ และการยอมรับ รวมทั้งการเกื้อหนุนซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของความเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ เน้นความสำคัญของความไว้วางใจ การเปิดกว้าง ความรู้สึกปลอดภัย ความจริงใจ เห็นอกเห็นใจ (Empathy) และห่วงใย
3. หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connectedness) คือ การบูรณาการการเรียนรู้ในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมเชื่อมโยงกับชีวิต และสรรพสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติอย่างแท้จริง

4. **หลักการเผชิญความจริง (Confrontating Reality)** คือ การเปิดโอกาส การสร้างเงื่อนไขให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เผชิญความเป็นจริงสองด้าน ได้แก่

4.1 ความเป็นจริงในตนเอง เช่น ความคิด ความรู้สึกที่ไม่รู้ตัว หลีกเลี่ยงหรือเก็บกดไว้ด้วยการส่งเสริมการสืบค้น และสัมผัสกับตัวตนของตนในแง่มุมต่างๆ ผ่านกิจกรรม และการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง โดยไม่หลีกเลี่ยง ภายใต้อารมณ์ที่ปลอดภัย เปิดกว้าง ยอมรับ และมีความรักความเมตตาทั้งต่อตนเองและต่อกัน

4.2 การเผชิญกับสภาพความเป็นจริงที่แตกต่างไปจากกรอบความเคยชินของตน เช่น คนที่มีพื้นฐานต่างกัน สภาพความเป็นจริงในชุมชนและสังคมที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในแง่มุมใหม่ได้เผชิญกับความขัดแย้งที่เกิดจากความแตกต่าง

5. **หลักความต่อเนื่อง (Continuity)** ความต่อเนื่องของกระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมาก เพราะการเปลี่ยนแปลงในขั้นพื้นฐาน มักเกิดขึ้นจากประสบการณ์สะสมที่ช่วยสร้างเงื่อนไขภายในให้สุกงอมพร้อมที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน

6. **หลักความมุ่งมั่น (Commitment)** ความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการนำสิ่งที่ได้รับรู้เข้ามาสู่ใจของตนเอง และนำเอากระบวนการที่ได้รับกลับไปใช้ในชีวิตเพื่อการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงภายในอย่างต่อเนื่อง

7. **หลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community)** ความเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือ ความรู้สึกเป็นชุมชนร่วมกัน ที่เกื้อหนุนให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงภายในของแต่ละคน รวมทั้งการจัดกระบวนการที่ก่อให้เกิดการมีเวลาใคร่ครวญตามลำพัง และการใช้เวลาอยู่ร่วมกับผู้อื่น

นอกจากนี้ ชลลดา ทองทวี (2551 : 31-37) ยังได้เสนอหลักการเรียนรู้แบบองค์รวมไว้อีกแนวคิดหนึ่ง ซึ่งเป็นแนวคิดที่น่าสนใจอีกแนวคิดหนึ่ง ดังนี้

1. เด็กจะต้องได้เรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง
2. เด็กจะต้องได้เรียนรู้เรื่องความสัมพันธ์ โดยได้เรียนรู้ที่จะเข้าใจสังคม (social literacy) และเข้าใจอารมณ์ (emotional literacy)
3. เด็กจะต้องได้เรียนรู้เกี่ยวกับการยืดหยุ่นปรับตัว (resilience)
4. เด็กจะต้องได้เรียนรู้เกี่ยวกับสุนทรียะ เพื่อให้เห็นความงามในทุกสิ่งรอบตัว ยุทธวิธีที่จะบรรลุเป้าหมายของการสร้างเด็กที่มีความเป็นองค์รวม ต้องอาศัยแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการเรียนรู้ดังนี้

4.1 จะต้องส่งเสริมการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (transformative learning)

กล่าวคือ จะต้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์หรือกระบวนทัศน์ของผู้เรียน สู่การมองโลกในเชิงองค์รวม

4.2 จะต้องส่งเสริม “ความเชื่อมโยง (connections)” แทนที่ การแยกส่วน (fragmentation) ในทุกมิติที่เคยเป็นในการศึกษากระแสหลัก เช่น ด้านการแยกรายวิชา การแยกเด็กตามระดับเกรด เป็นต้น การใช้ก้าวการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น (flexible pacing) เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนไม่รู้สึกรู้ว่า ถูกบังคับให้เรียนอย่างเร่งรีบหรือถูกตึงรั้งให้เรียนช้าลง

4.3 จะต้องส่งเสริมการสืบค้นข้ามศาสตร์ / สาขา (transdisciplinary inquiry) ทั้งนี้ แนวคิดเรื่องการสืบค้นข้ามศาสตร์ / สาขา ตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่า ไม่มีการแยกส่วนศาสตร์หรือสาขา เพราะโลกเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมและไม่ได้แยกออกเป็นส่วนย่อย การข้ามศาสตร์ / สาขา (transdisciplinary) หมายถึง การมีหลากหลายศาสตร์ / สาขาด้วยกัน มีพื้นที่ว่างระหว่างแต่ละศาสตร์ โดยเห็นว่า มีมุมมองใหม่เกิดขึ้น “ไปพ้น (beyond)” ศาสตร์ต่าง ๆ เหล่านั้นต่อไปอีกด้วย การสืบค้นข้ามศาสตร์ / สาขา จึงไม่ได้ให้ความสำคัญตรงประเด็นที่แต่ละศาสตร์จะมานำมาถกเถียงการต่อกันและกัน แต่ละมุ่งเน้นที่ประเด็น “การสืบค้น (inquiry)” เป็นหลัก

4.4 จะต้องส่งเสริม ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในสิ่งที่ “มีความหมายสำคัญ (meaningful)” ต่อเขาผู้เรียนจะได้เรียนได้ดี หากสิ่งที่เรียนมีความหมายสำคัญต่อเขา และดังนั้น จึงต้องมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ของเขาเอง

4.5 จะต้องส่งเสริม meta-learning คือ การให้ผู้เรียนเชื่อมโยงกับกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ด้วยการมีส่วนร่วมสำคัญในการจัดการเรียนรู้ของตนเอง โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ของผู้อื่นในชั้นและนอกชั้นเรียนด้วย

4.6 ชุมชน เป็นส่วนบูรณาการที่สำคัญ ในการศึกษาเชิงองค์รวม ทั้งนี้ความสัมพันธ์ต่อผู้อื่นและโลกเป็นหัวใจในการทำความเข้าใจตนเอง การศึกษาในชั้นเรียนแบบองค์รวม จะมีลักษณะความเป็นชุมชน ซึ่งจะอยู่ภายในชุมชนที่ใหญ่กว่านั้นในโรงเรียน ซึ่งอยู่ภายใต้ชุมชนที่ใหญ่ขึ้นไปอีก คือ หมู่บ้าน เมือง ไปจนถึง ชุมชนแห่งมนุษยชาติ

เดียนใจ เกียวซี (2553) ได้พัฒนารูปแบบ เพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เพื่อศึกษาผลการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ด้านกายใจ สังคม และปัญญา ด้วยรูปแบบ ส.ค.ส. รายละเอียดของรูปแบบการเรียนรู้ดังกล่าว มีดังนี้

ส. สมาธิ คือ การทำสมาธิ ก่อน และ/หลังเรียน หรือสวดมนต์ แผ่เมตตาและอุทิศส่วนกุศล

ค. คิดใคร่ครวญ คือ การคิดใคร่ครวญอย่างเจียบ ๆ และกลั่นกรองออกเป็นถ้อยคำแสดงออก ด้วยคำพูด หรือข้อเขียน

ส. สรุปและสะท้อนแนวความคิด คือการนำสาระที่ได้จากการคิดใคร่ครวญมาสะท้อนในแนวคิดของตน

กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

เรียนรู้กิจกรรมต่าง ๆ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มี ดังต่อไปนี้

1) การเรียนรู้ผ่านการเคลื่อนไหว (Movement practices) เป็นการฝึกสังเกตและมีสติอยู่กับการเคลื่อนไหวร่างกายในรูปแบบต่าง ๆ กิจกรรมที่สามารถนำมาใช้ เช่น โยคะ ชีกง ไทเก๊ก การเดิน

2) การเรียนรู้ผ่านกระบวนการเชิงสร้างสรรค์ (Creation process practices) เป็นการฝึกการสังเกตใคร่ครวญภายใน และพัฒนาญาณทัศนะ (Intuition) และความละเอียดอ่อนประณีต ผ่านงานสร้างสรรค์ โดยกิจกรรมที่สามารถทำได้ เช่น การทำงานศิลปะต่าง ๆ เช่น การวาดภาพ การจัดดอกไม้ และการจัดสวนหย่อม เป็นต้น

3) การเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมทางสังคม (Activist practices) เป็นการสัมผัสเรียนรู้และใคร่ครวญ เห็นความเชื่อมโยงแห่งเหตุปัจจัยของความสุขและทุกข์ในชีวิตจริง กิจกรรมที่สามารถปฏิบัติได้ เช่น การเจริญสติในการทำงานในชีวิตประจำวัน การทำกิจกรรมอาสาสมัคร

4) การเรียนรู้ผ่านพลังพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ (Ritual practices) เป็นการสัมผัสพลังหรือจิตวิญญาณของธรรมชาติเป็นญาณทัศนะ (Intuition) และสัมผัสเรียนรู้ตนเอง การปลีกวิเวกสัมผัสธรรมชาติ (Retreat) เพื่อพัฒนาความสงบเป็นและละเอียดประณีตภายใน กิจกรรมที่ทำ มีดังนี้

- พิธีกรรมทางศาสนา เช่น การสวดมนต์ภาวนา
- พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เช่น การทำ Vision Quest
- การปลีกวิเวก สัมผัสธรรมชาติ (Retreat)

5) การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมรังสรรค์ (Generative practices) เป็นการระลึกถึงพระผู้เป็นเจ้าของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการร้องขอเพื่อช่วยเหลือให้เพื่อนมนุษย์ได้พ้นทุกข์ กิจกรรมรังสรรค์ต่าง ๆ ที่ปฏิบัติ เช่น การสวดมนต์ การอ่านพระคัมภีร์ และเมตตาภาวนา

6) การเรียนรู้ผ่านความสงบนิ่ง (Stillness practices) มุ่งเน้นพัฒนาความสงบเย็นความตั้งมั่นของร่างกายและจิตใจ กิจกรรมที่น่าสนใจ เช่น การทำสมาธิ การกำหนดจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น เพลง หรือเสียงที่ได้ยิน

7) การเรียนรู้ผ่านกระบวนการเชิงความสัมพันธ์ (Relational practices) เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นกระบวนการฝึกสติ เผชิญสภาวะภายในสะท้อนตนเอง อาศัยความสัมพันธ์ของกาลยาณมิตร สะท้อนซึ่งกันและกัน กิจกรรมที่สามารถนำมาใช้ในด้านนี้ ได้แก่

- สุนทรีสนทนา (Dialogue)
- การฝึกฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep listening)

- การสะท้อนความคิด (Reflection)
- การเขียนบันทึก (Journal)
- การสนทนากับเสียงภายใน (Voice dialogue)

ผลที่ได้จากการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ธนา นิลชัยโกวิทย์ (2551 : 154) ได้สรุปสิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากการเรียนรู้ ตามแนวคิด จิตตปัญญาศึกษาไว้อย่างน่าสนใจ ดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงระดับกลุ่ม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มทั้งหมด

โดยรวม เป็นวิถีปฏิบัติ และแบบแผนปฏิสัมพันธ์ภายในใจกลุ่มที่เปลี่ยนไป มีสองประการคือ

1.1 วิถีการปฏิบัติร่วมกันด้วยการรับฟังอย่างมีสติ คือ การเกิดการสร้างบรรยากาศ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในกลุ่มโดยรวมที่ซึ้งลึก มีการพูดอย่างมีสติมากขึ้น มีการหยุดเพื่อใคร่ครวญ และรับฟังกันอย่างลึกซึ้งมากขึ้น ความคิดเห็นแย้งที่เกิดขึ้นไม่นำไปสู่การปะทะทางความคิดแต่เป็นการช่วยเสริมและต่อยอดความคิดให้ชัดเจนและรอบด้านมากขึ้น

1.2 วัฒนธรรม “การเรียนรู้อยู่ที่ตนเอง” คือ เกิดการให้ความหมายร่วมกันว่าการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับตนเอง และต้องสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา สามารถเรียนรู้ได้ในทุกเงื่อนไขเกิดบรรยากาศการรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเองและย้อนกลับมาถามตนเองมากขึ้นว่า ปฏิบัติการของตนทั้งทางการแสดงออกความคิดและความรู้สึกที่มีต่อการเรียนรู้ สะท้อนรอบอ้างอิงภายในของตนเองอย่างไร เกิดวัฒนธรรมการใคร่ครวญเกี่ยวกับตนเองอย่างมีวิจารณญาณ (Critical self – reflection) ขึ้นในกลุ่ม

สิ่งที่น่าสนใจที่สุดก็คือ การเปลี่ยนแปลงทั้งสองประการที่เกิดขึ้นในกลุ่มนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อย ๆ เกิดขึ้นในกลุ่มนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อย ๆ เกิดขึ้นเอง โดยไม่ได้มีข้อกำหนดที่เป็นทางการมาชี้นำ แต่เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการที่สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่ม ค่อย ๆ ซึมซับทัศนคติ และแนวความคิด ตลอดจนท่าทีในการปฏิบัติต่อกันและกัน เมื่อสมาชิกคนหนึ่งเกิด “ความรู้สึก” หรือ “การใคร่ครวญตนเองอย่างมีวิจารณญาณ” ขึ้น สมาชิกคนอื่น ๆ ก็ได้เรียนรู้และได้รับผลกระทบทำให้เกิดสติ และย้อนกลับมาใคร่ครวญพิจารณาตนเองไปด้วยพร้อม ๆ กัน ส่งผลกระทบเป็นปฏิริยาลูกโซ่ที่เชื่อมโยงกันอย่างต่อเนื่องภายในกลุ่ม

2. การเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในตัวสมาชิกแต่ละคน และสามารถสังเกตได้ด้วยตนเอง หรือสมาชิกคนอื่น ๆ ซึ่งมีทั้งส่วนที่เป็นการเปลี่ยนแปลงภายในและส่วนที่แสดงออกมากเป็นรูปธรรมในการปฏิบัติ 5 ประการ ดังนี้

2.1 สติในชีวิตประจำวัน การมีสติรู้ตัว โดยเฉพาะในชีวิตประจำวันของตนเอง เป็นประเด็นที่มีความสำคัญและเป็นพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงในข้ออื่น ๆ เพราะเป็นจุดที่ทำให้ได้หันกลับเข้ามาดูตัวเอง สังเกตตัวเองและโลกภายในของตน และสังเกตสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวตามที่เป็นจริง ช่วยให้รู้เท่าทันความรู้สึกนึกคิดของตน มีเวลาใคร่ครวญ รับฟังผู้อื่น และรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเปิดกว้างขึ้น และไม่ด่วนตัดสินหรือมีปฏิกิริยาโต้กลับ

2.2 การเข้าใจและยอมรับตนเอง การเข้าใจและยอมรับความเป็นจริงเกี่ยวกับตนเอง ทั้งด้านบวกและด้านลบเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการเริ่มต้นเปลี่ยนแปลงตนเองส่งผลให้มีความรู้ตัวมากขึ้น ยอมรับตัวเองมากขึ้นและเกิดผลหลาย ๆ ประการตามมา เช่น ตัดสินตัวเองน้อยลง เห็นความงามภายในตัวเองมีเมตตาต่อตัวเองมากขึ้น รู้สึกเชื่อมั่นในตัวเอง การเข้าใจและยอมรับตนเองมากขึ้นเป็นผลจากปัจจัยหลาย ๆ ด้าน เช่น การมีสติรู้ตัว การได้มองเห็นในประเด็นที่ตนเองไม่เคยเห็นมาก่อนจากกิจกรรมหรือจากการสะท้อนของเพื่อน การเรียนรู้จากประเด็นของเพื่อนในกลุ่มแล้วนำมาใคร่ครวญและบรรยายกาศที่เปิดกว้าง จริงใจและยอมรับกันในกลุ่มที่เอื้อให้แต่ละคนกล้าเปิดเผยแลเผชิญกับปัญหาของตนเอง

2.3 ความเข้าใจ ความรัก และความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ จากกระบวนการที่เน้นการเปิดรับและการรับฟังอย่างลึกซึ้ง เปิดโอกาสที่หลากหลายให้แต่ละคนได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีโอกาสเปิดเผยตนเองแลแบ่งปันประสบการณ์ ทำให้เกิดความรักและความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์มากขึ้น เป็นความรักและความเมตตาบนพื้นฐานของความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ทำให้เกิดความเคารพและการยอมรับ และความเชื่อมั่น ทำให้ได้มองเห็นทั้งความแตกต่างหลากหลายและความเป็นหนึ่งเดียวกันของเพื่อนมนุษย์ สามารถเห็นความงามในตัวคนอื่นได้อย่างแท้จริง ซึ่งส่งผลทั้งต่อความสัมพันธ์ของตนกับคนรอบข้างในชีวิตและต่อการเรียนรู้ภายในของตนเอง ที่เกิดขึ้นท่ามกลางความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไปและความเข้าใจผู้อื่นที่ชัดเจนขึ้น

2.4 การเข้าใจและการยอมรับความเป็นจริงตามธรรมชาติ จากกิจกรรมบางประการ เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับความตาย และได้เข้าไปสัมผัสและทำงานกับชุมชนในสังคมและเข้าไปเรียนรู้ในธรรมชาติทำให้เปิดโลกทัศน์ของตนเองให้กว้างขวางและสอดคล้องกับความ เป็นจริงมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเข้าใจธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ตามที่ เป็นจริงหรือการเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้น เหตุปัจจัยของตัวมันเอง โดยที่เราไม่สามารถเข้าไปควบคุมให้เป็นไปตามความต้องการของเราได้

2.5 การเกิดความสุขในตนเอง มนุษย์เรารับรู้ และสัมพันธ์ต่อตนเองและโลก 3 ทางด้วยกัน คือ ความคิด ความรู้สึกและปฏิกิริยาทางกายหรือการกระทำ บางคนถนัดใช้ความคิด บางคนถนัดใช้ใจหรืออารมณ์ความรู้สึกและบางคนใช้สัญชาตญาณและการลงมือทำเป็นหลัก แต่ในความเป็นจริง ทั้งความคิดความรู้สึก และการปฏิบัติ ล้วนเป็นฐานของปัญญาที่มีความสำคัญ และเกี่ยวพันกันและกัน การพัฒนาปัญญาทั้ง 3 ด้าน ให้สมดุลจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ คือ การเกิดสมดุลระหว่าง กาย ใจ และความคิด

โดย สรุปแล้วจิตตปัญญาศึกษา เป็นกระบวนการในการเรียนรู้ของบุคคลที่เน้นการเรียนรู้จากภายใน คิดและใคร่ครวญจนเกิดความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งที่เรียนรู้ เกิดความเข้าใจในความเป็นธรรมชาติของสิ่งต่างๆที่เกี่ยวข้อง เกิดปัญญา ทำให้จิตใจได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริงจิตตปัญญาศึกษา นับเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่น่าสนใจในการนำไปบูรณาการกับการเรียนการสอน มีงานวิจัยจากหลายๆหน่วยงานได้ศึกษาและเผยแพร่ทั้งในรูปแบบของเอกสาร ตำรา และข้อมูลที่เผยแพร่ในสังคมออนไลน์ จึงไม่ใช่เรื่องยากสำหรับผู้สนใจที่จะศึกษาหาข้อมูลเพื่อให้เข้าใจถึงรากที่มาของจิตตปัญญาศึกษาอย่างแท้จริง.

บันทึกการสะท้อนคิด

.....
คำชี้แจง

ให้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกจากการได้ร่วมกิจกรรม โดยการบันทึกข้อความตาม
ประเด็นหัวข้อที่กำหนด ดังนี้

กิจกรรม.....

1. ท่านมีความรู้สึกอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. ท่านมีความคิดอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. ท่านจะอย่างไรต่อไป

.....
.....
.....

กิจกรรมที่ 2

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยกระบวนการ จิตตปัญญาศึกษาในโรงเรียนเรียนร่วม

ชื่อกิจกรรม การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา
ในโรงเรียนเรียนร่วม

วัตถุประสงค์ เพื่อให้มีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา

เวลาที่ใช้ 50 นาที

ขั้นตอน

1. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งก่อนเรียนรู้ 3-5 นาที
2. ล้อมวงสนทนาเกี่ยวกับการทำงาน การเรียนการสอนโดยทั่วไป และ
ซักถามว่า

รู้จักจิตตปัญญาศึกษาหรือไม่ เคยอบรมหรือไม่อย่างไร การอบรมครั้งนี้คิดและคาดหวังอะไร

3. วิทยากรบรรยายความรู้เกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา
4. “ล้อมวงสนทนา” ทุกคนสะท้อนคิดจากการฟังบรรยาย
5. วิทยากรสรุปความรู้

สื่อ/อุปกรณ์

1. PowerPoint ประกอบการบรรยาย
2. แบบบันทึกการสะท้อนคิด
3. ใบความรู้ จิตตปัญญาศึกษา

ใบความรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วม

การจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

การจัดการเรียนร่วม ยึดหลักการว่าเด็กพิการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อเด็กปกติได้รับการศึกษาในโรงเรียนปกติ เด็กพิการควรได้รับการศึกษาในโรงเรียนปกติด้วย โดยผู้วิจัยได้สรุปประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม ประกอบด้วย ความเป็นมาของการเรียนร่วม ความของการเรียนร่วม ปรัชญาและทฤษฎีพื้นฐานของการเรียนร่วม หลักการของการจัดการเรียนร่วม ประโยชน์ของการเรียนร่วมและรูปแบบการเรียนร่วม รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ความเป็นมาของการจัดการเรียนร่วม

การจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการ มุ่งเน้นการให้โอกาสการศึกษาที่เท่าเทียม เพื่อพัฒนาความสามารถให้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล การจัดการศึกษาให้สำหรับเด็กพิการจะต้องเหมาะสมกับความต้องการและความสามารถเด็กเหล่านี้ จึงจะสามารถทำให้เด็กได้รับประโยชน์เต็มที่จากการศึกษา ซึ่งความเป็นมาของการจัดการสำหรับเด็กพิการในประเทศไทยสรุปได้ดังนี้

ในอดีตคนพิการในประเทศไทยอยู่ในสภาพที่ถูกจำกัดสิทธิทางการศึกษา ดังจะเห็นได้จากการได้รับการยกเว้นจากการเข้าโรงเรียนตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2478 อันเป็นเหตุให้คนพิการขาดโอกาสทางการศึกษา ต่อมานักการศึกษาพิเศษได้พยายามจัดการศึกษาพิเศษให้แก่เด็กพิการ เด็กพิการประเภทแรกที่ได้รับการศึกษาพิเศษในประเทศไทย คือ เด็กดามบอด โดยมีบัณฑิตสตรีตาบอดชาวอเมริกัน ชื่อ เยเนวีฟ คอลฟิลด์ (Genvieve Caulfield) เป็นผู้ริเริ่มประดิษฐ์อักษรเบรลล์ภาษาไทย สำหรับเด็กตาบอดในปี 2481 และรับเด็กเข้ามาเรียน ต่อมา พ.ศ.2482 มีการจัดตั้งมูลนิธิตาบอดแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ (วารี ธีระจิตร, 2544) ต่อจากนั้นจึงมีผู้ริเริ่มจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการประเภทอื่นๆ เป็นการจัดอย่างไม่เป็นทางการ คือ เอกชน มูลนิธิ หรือผู้ใจบุญ เป็นผู้จัดทำทั้งสิ้นการจัดอย่างเป็นทางการจริงๆ นั้น เริ่มขึ้นเมื่อมีกองการศึกษาพิเศษเกิดขึ้นในกระทรวงศึกษาธิการในปี พ.ศ. 2494

กระทรวงศึกษาธิการ (2543) สรุปความเป็นมาของการศึกษาสำหรับเด็กพิการในประเทศไทยตามลำดับนี้ ในปี พ.ศ. 2478 ตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับประกาศ

ยกเว้นให้เด็กพิการไม่ต้องเข้าเรียน พ.ศ. 2494 ทดลองเปิดโครงการและโรงเรียนพิเศษ เฉพาะ ความพิการและจัดตั้งหน่วยทดลองสอนเยาวชนหูหนวกในโรงเรียนเทศบาล 17 วัดโสมนัสวิหาร พ.ศ.2495 จัดตั้งมูลนิธิเศรษฐเสถียรและเปลี่ยนชื่อมูลนิธิเดิมเป็น มูลนิธิอนุเคราะห์คนหูหนวก แทน และใน ปี พ.ศ. 2507 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถได้โปรดเกล้าฯ ทรง รับมูลนิธิไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ และเปลี่ยนชื่อมูลนิธิใหม่เป็นมูลนิธิอนุเคราะห์คนหูหนวกใน พระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ.2499 นักเรียนตาบอดเข้าเรียนกับนักเรียนปกติเป็นครั้งแรกในระดับ มัธยมศึกษาที่โรงเรียนเซนต์คาเบรียล พ.ศ. 2500 เริ่มจัดชั้นพิเศษสำหรับเด็กเรียนช้าเข้าเรียน ร่วมในโรงเรียนปกติ ระดับประถมศึกษาครั้งแรก 7 แห่ง พ.ศ.2501 กรมสามัญศึกษาจัดทำ โครงการสอนเด็กเจ็บป่วยด้วยโรคโปลิโอ(ไขสันหลังอักเสบ) ตามเตียงแบบต่อตัวที่ โรงพยาบาลศิริราชตั้งมูลนิธิสงเคราะห์ คนพิการขึ้น ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นมูลนิธิอนุเคราะห์คน พิการในพระบรมราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พ.ศ. 2503 กระทรวง สาธารณสุขจัดตั้งโรงพยาบาลปัญญาอ่อนซึ่งต่อมาคือโรงพยาบาลราชานุกูล พ.ศ.2504-2508 จัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กพิเศษ และในปี พ.ศ.2508 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้ พระราชทานชื่อใหม่ว่าโรงเรียนศรีสังวาล พ.ศ. 2504 จัดตั้งโรงเรียนสอนคนหูหนวกขึ้นอีกแห่ง ปัจจุบันคือโรงเรียนโสตศึกษาทุ่งมหาเมฆ พ.ศ.2505-2509 ขยายการเปิดชั้นเรียนร่วมสำหรับเด็ก ที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน ประเภทหูตึงขึ้นในโรงเรียนพญาไท ซึ่งเป็นชั้นเรียน พิเศษคู่ขนานกับชั้นประถมศึกษาปกติ มีครูการศึกษาพิเศษเป็นผู้สอนและฝึกแก้ไขการพูดให้ นักเรียน ชั้นเรียนในลักษณะนี้ยังคงดำเนินการอยู่จนกระทั่งปัจจุบันนี้ แม้ว่าจะมีโครงการจัดชั้น เรียนร่วมลักษณะอื่น ๆ พ.ศ. 2521-2526 มีการตั้งศูนย์ทดลองสอนเด็กหูพิการชั้นเด็กเล็กขึ้นใน วิทยาลัยครูสวนดุสิต พร้อมทั้งเปิดสอนวิชาการศึกษาพิเศษ ในระดับปริญญาเป็นแห่งแรก พ.ศ.2513 จัดให้เด็กอนุบาลปกติเข้ามาเรียนร่วมกับเด็กหูตึง นับเป็นวิธีการจัดการเรียนร่วม แบบหนึ่งที่เรียกว่า Reversed Integration ตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 เป็นต้นมา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ขยายโครงการสอนเด็กเรียนช้าและเด็กหูตึงเรียนร่วมในระดับประถมศึกษา พ.ศ. 2520-2531 มูลนิธิช่วยคนปัญญาอ่อนในพระบรมราชูปถัมภ์ประกาศจัดตั้งโรงเรียนสำหรับเด็กและบุคคล ปัญญาอ่อนขยายงานไปสู่ภูมิภาคที่จังหวัดนครปฐม เชียงใหม่ อุดรธานี และสงขลา พ.ศ. 2529 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ดำเนินงานจัดการเรียนร่วมภายใต้ ชื่อ โครงการพัฒนารูปแบบการจัดการประถมศึกษาสำหรับเด็กพิการเรียนร่วมกับเด็กปกติ ใน กรุงเทพมหานครทดลองจัดการเรียนร่วมสำหรับเด็กพิการ 2 ประเภท คือ เด็กที่มีความ บกพร่องทางการได้ยินและสติปัญญา และในปี พ.ศ. 2533 ขยายไปยังจังหวัดต่าง และปี พ.ศ. 2538 ขยายผลการจัดการเรียนร่วมได้ครบทุกจังหวัด และเมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2542 กระทรวงศึกษาธิการได้นำเสนอคณะรัฐมนตรีขออนุมัตินโยบายประกาศให้ “พ.ศ.2542 เป็นปี การศึกษาเพื่อคนพิการ” โดยมีนโยบายว่า “คนพิการทุกคนที่อยากเรียนต้องได้เรียน” ทั้งนี้เพื่อ เร่งรัด ปรับปรุง และขยายบริการการศึกษาสำหรับคนพิการให้ทั่วถึงและมีคุณภาพ ในปี พ.ศ.

2543 กำหนดนโยบายเพิ่มเติมว่า “คนพิการทุกคนต้องได้เรียน โดยได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม” และในปี พ.ศ. 2547 จัดทำโครงการโรงเรียนแกนนำจัดการเรียนร่วม จำนวน 390 โรงเรียนซึ่งได้ดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน

การจัดการศึกษาพิเศษในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา จากประสบการณ์ทั่วโลกชี้ให้เห็นว่าการจัดการศึกษาพิเศษสามารถบรรลุผลสำเร็จได้ดีที่สุด โดยการเรียนร่วมอยู่ในโรงเรียนทั่วไป แต่ทั้งนี้จะต้องอาศัยความพยายามร่วมกันทั้งฝ่ายโรงเรียน ซึ่งได้แก่ ครู เจ้าหน้าที่ เพื่อน ฝ่ายครอบครัว และอาสาสมัครกลุ่มต่างๆ รวมถึงแพทย์ นักจิตวิทยา นักกายภาพบำบัด นักสังคมสงเคราะห์และอื่น ๆ ที่ต้องร่วมมือกันอย่างสหวิทยาการ

2. ความหมายของการจัดการเรียนร่วม

Kauffman and other (1975 อ้างถึงใน อภิสิทธิ์ เทชกำภู, 2544) ได้ให้คำจำกัดความของการเรียนร่วมไว้ว่า เป็นการรวมเด็กพิเศษไว้กับเด็กปกติในด้านเวลา ด้านการเรียน การสอน และมีการกำหนดแบ่งหน้าที่รับผิดชอบระหว่างบุคลากรฝ่ายบริการ ฝ่ายสอน และฝ่ายสนับสนุน ทั้งในด้านการการศึกษาปกติและด้านการศึกษาพิเศษในความหมายของการเรียนร่วมไว้ว่าเป็นการจัดการศึกษาให้เด็กพิการขั้นไม่รุนแรงและอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีความจำกัดน้อยที่สุด โดยมีพื้นฐานจากปรัชญาความเสมอภาคทางการศึกษา จัดให้มีแผนการเรียนเป็นรายบุคคล เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ความสัมฤทธิ์ทางการเรียนและให้เขาดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข จรัล ทองปิยะภูมิ (2531) กล่าวถึงความหมายของการเรียนร่วม คือ การผสมผสานกันของการศึกษาภาคปกติกับการศึกษาพิเศษ การบริหารโรงเรียนในโครงการเรียนร่วม จึงไม่ใช้การบริหารโรงเรียนปกติที่มีเด็กพิเศษมาฝากป็นอยู่ในโรงเรียน แต่การบริหารโรงเรียนในโครงการเรียนร่วมจะต้องเป็นการเอาคุณค่า ปรัชญา หลักการและกลวิธีของการศึกษาพิเศษ เข้ามาประสานงานกับศาสตร์และศิลป์ของการบริหารโรงเรียนปกติ ดังนั้นการบริหารโรงเรียนไม่ว่าจะเป็นด้านวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านกิจกรรมนักเรียน ด้านธุรการหรือในด้านความสัมพันธ์กับชุมชน ซึ่งต้องถือว่าการเรียนร่วมเป็นวัตถุประสงค์ประการหนึ่งของโรงเรียน วารี ธีระจิตร (2544)กล่าวว่า การเรียนร่วมเป็นการรวมเด็กพิเศษไว้กับเด็กในด้านเวลา ด้านการเรียนการสอน และด้านสังคม ภายใต้พื้นฐานการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล รวมทั้งการปรับตัวทางสังคม เพื่อให้เด็กมีประสบการณ์ตรงและสามารถพัฒนาตนเองให้ได้มากที่สุด สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ(2541) กล่าวถึงการเรียนร่วมว่า คือ การจัดการศึกษาให้แก่เด็กที่มีความต้องการพิเศษ ได้แก่ เด็กที่มีความบกพร่องทุกประเภท และเด็กปัญญาเลิศได้เรียนร่วมกับเด็กปกติ โดยคำนึงถึงความสามารถของแต่ละคน เพื่อส่งเสริมให้มีโอกาสเรียนรู้และดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข

คณะอนุกรรมการคัดเลือกและจำแนกความพิการ เพื่อการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543) กล่าวว่า การเรียนร่วม หมายถึง การจัดให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษและเด็กพิการเข้าไปในระบบการศึกษาทั่วไป มีการร่วมกิจกรรมและใช้เวลาว่างในแต่ละวัน ระหว่างเด็กที่มีความต้องการพิเศษและเด็กพิการกับเด็กทั่วไปการเรียนร่วมในแนวคิดใหม่ เป็นความร่วมมือและรับผิดชอบร่วมกัน(Collaboration) ระหว่างครูทั่วไประหว่างครูการศึกษาพิเศษในโรงเรียน เพื่อดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนและบริการต่างๆ ให้กับนักเรียนในความดูแล และสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2545) กล่าวถึงการเรียนรวมไว้ว่า การเรียนรวม หมายถึง การที่เด็กที่มีความต้องการพิเศษได้เรียนในโรงเรียนปกติใกล้บ้าน โดยไม่มีการแบ่งแยก ได้เรียนกับเพื่อนในวัยเดียวกันการช่วยเหลือสนับสนุนอื่นๆ จะจัดในสภาพแวดล้อมในห้องเรียนปกติ ทั้งนี้โรงเรียนจะต้องมีการปรับเปลี่ยนระบบให้มีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของเด็กแต่ละคนและเด็กทุกคน มีฐานะเป็นสมาชิกหนึ่งของโรงเรียน มีสิทธิ มีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน และสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ (2551) กล่าวถึงพระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ.2551 ได้ให้ความไว้ว่า การเรียนร่วม หมายถึง การจัดให้คนพิการได้เข้าศึกษาในระบบศึกษาทั่วไปทุกระดับและหลากหลาย รูปแบบ รวมถึงการจัดการศึกษาให้สามารถรองรับการเรียนการสอนสำหรับคนทุกกลุ่มรวมทั้งคนพิการ ซึ่งUnesco (2005) ได้ให้นิยามของการเรียนรวมว่า การเรียนรวม เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องและตอบสนองต่อความหลากหลายของผู้เรียนที่มีลักษณะของความแตกต่างกันของผู้เรียนเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากหลายฝ่ายเกี่ยวกับการเรียนรู้วัฒนธรรมและชุมชนเป็นกระบวนการที่พยายามลดการแบ่งแยกหรือการแยกออกจากกันทางการศึกษาเป็นกระบวนการที่เน้นให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรหรือเนื้อหาที่จะนำมาใช้สอนเด็กวิธีที่ครูนำมาใช้สอนตลอดจนกลไกต่างๆ ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ รวมไปถึงการวัดผลประเมินผล ซึ่งจะต้องครอบคลุมการศึกษาสำหรับเด็กทุกคน ตามความเหมาะสมกับอายุและความสามารถของเด็กและถือเป็นความรับผิดชอบของระบบการศึกษาที่จะต้องดำเนินการดังกล่าว อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ Kliever (2007) กล่าวว่า การเรียนรวม (Inclusive Education) หมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่ยึดปรัชญาของการอยู่ร่วมกัน(Inclusion) เป็นหลักนั้น คือ การสอนที่ดีเป็นการสอนที่ครูกับนักเรียนช่วยกันให้ทุกคนเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน โดยการสร้างวิสัยทัศน์ใหม่ให้กับชุมชนและโรงเรียน การอยู่รวมกัน (Inclusion) จึงเป็นการทำให้ทุกคนเป็นสมาชิกที่ดี เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ดังนั้น การอยู่รวมกัน (Inclusion) จึงมีความหมายรวมไปถึงกิจกรรมทุกชนิดที่จะนำไปสู่การสอนที่ดี (Good Teaching) ซึ่งเป็นการคิดอย่างรอบคอบเพื่อหาหนทางให้นักเรียนทุกคนสามารถเรียนได้ เป็นการกำหนดทางเลือกหลาย ๆ ทาง การให้นักเรียนทุกคนสามารถเรียนรวมกันได้ไม่ว่าเขาจะมีความบกพร่องหรือไม่ก็ตาม และ The Ition Kong Institute of Education (2007 อ้างถึงใน ผดุง อารยะวิญญู และ

วาสนา เลิศศิลป์, 2551) กล่าวไว้ว่า การเรียนรวม (Inclusion) เป็นปรัชญาที่มีความเชื่อว่าทุกคนเท่าเทียมกันทุกคนควรได้รับการยอมรับที่มองเห็นคุณค่าอย่างเท่าเทียมกัน บนรากฐานของสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ดังนั้น บุคคลทุกคนในชุมชนไม่ว่าจะมีความบกพร่องหรือไม่ก็ตามจะต้องมีโอกาสดำเนินกิจกรรมทุกชนิดในชุมชน รวมทั้งกิจกรรมทางการศึกษา การให้การศึกษาดังกล่าวเรียกว่าการเรียนรวม (Inclusive Education) เป็นการให้การศึกษาแก่เด็กปกติรวมกับเด็กที่มีความต้องการพิเศษโดยไม่มีการแบ่งแยก แต่จะต้องมีระบบการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนจึงจะทำให้การเรียนรวมดำเนินไปได้ผู้บริหารและบุคลากรโรงเรียนจะต้องเข้าใจและให้ความร่วมมือในการให้การศึกษาที่คำนึงถึงความแตกต่าง

จากความหมายของการเรียนรวมที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การเรียนรวม คือการจัดการศึกษาบนพื้นฐานความเชื่อในเรื่องของสิทธิมนุษยชน และความแตกต่างระหว่างบุคคลที่ต้องจัดการศึกษาให้กับเด็กทุกคน และต้องจัดการศึกษาอย่างเหมาะสม เป็นการศึกษาที่ไม่มีการแบ่งแยกตั้งแต่ระดับชั้น ตลอดจนการดำรงชีวิตในสังคม จะต้องดำเนินการไปในลักษณะรวมกัน ที่ทุกคนต่างเป็นส่วนหนึ่งสังคม ทุกคนยอมรับซึ่งกันและกัน และใช้ชีวิตร่วมกันโดยไม่มีการแบ่งแยก

• ปรัชญาและทฤษฎีพื้นฐานของการจัดการเรียนรวม

ปรัชญาของการเรียนรวม นักการศึกษาพิเศษ และนักวิชาการได้เสนอปรัชญาของการเรียนรวม ไว้หลากหลายแนวคิด ทุกแนวคิดล้วนน่าสนใจและน่าจะเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาแบบเรียนรวมที่น่าสนใจ รายละเอียด ดังนี้

บึงอร ดันปาน (2535) สรุปแนวคิดไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. มนุษย์ทุกคนย่อมสิทธิเท่าเทียมกันในโอกาสทางการศึกษา ดังนั้นการจัดระบบการศึกษาต้องจัดบริการการศึกษาให้แก่มนุษย์ทุกคน โดยไม่แบ่งแยกความบกพร่องหรือฐานะเศรษฐกิจและสังคม จึงควรจัดโครงการและปรับปรุงการปฏิบัติให้เหมาะสมกับความต้องการจำเป็นของแต่ละบุคคล

2. มนุษย์ทุกคนย่อมสิทธิเท่าเทียมกันในการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังนั้นการจัดเตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียนและวัยเรียน เพื่อให้เด็กพิเศษอยู่ร่วมกับเด็กปกติ ย่อมเกิดคุณค่า และสร้างสรรค์สังคม เพราะเหล่านี้มีความเข้าใจอันดีต่อกัน มีการยอมรับซึ่งกันและกัน เมื่อเด็กเหล่านี้เติบโตเป็นผู้ใหญ่จะไม่เกิดการแบ่งแยกความแตกต่างของมนุษย์ในสังคม

3. การเรียนการสอนในชั้นเรียนย่อมสนองความแตกต่างของบุคคล ดังนั้นการจัดเด็กพิเศษให้เข้าเรียนในชั้นเรียนรวม จึงควรได้มีการปรับปรุงการเรียนการสอนให้เป็นการสอนเพื่อบุคคลทั่วไป เพื่อให้พัฒนาความพร้อมและความรู้ความสามารถของผู้เรียนทุกคนให้พัฒนาทุก

ด้าน ด้วยวิธีการและกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อให้เกิดศักยภาพที่จะดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมที่สุด

ผดุง อารยะวิญญู (2539) ได้สรุปทฤษฎีพื้นฐานการเรียนรู้ร่วม ดังนี้

1. ในสังคมมนุษย์มีทั้งคนปกติและที่มีความบกพร่องต่างๆ เมื่อสังคมไม่สามารถแยกคนที่มีความบกพร่องออกจากสังคมปกติได้ ดังนั้น ไม่ควรแยกการศึกษาเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง ควรให้เด็กพิเศษเรียนด้วยเด็กปกติเท่าที่จะสามารถจะทำได้
 2. เด็กพิเศษมีความต้องการและความสามารถซึ่งต่างจากเด็กปกติ ดังนั้นควรจัดรูปแบบและวิธีการให้แตกต่างไปจากเด็กปกติหรือเด็กพิเศษ เพื่อให้เด็กมีศักยภาพในการเรียนรู้อย่างเต็มที่
 3. เด็กแต่ละคนมีความสามารถแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นเด็กปกติหรือเด็กพิเศษ การศึกษาจะช่วยให้ความสามารถแต่ละคน ปรากฏเด่นชัดขึ้น
 4. เด็กแต่ละคนมีพื้นฐานแตกต่างกันทางการเลี้ยงดูจากครอบครัว เศรษฐกิจ สังคม สถิติปัญหาการศึกษาจะช่วยให้แต่ละคนได้เรียนรู้เพื่อปรับตัวเข้าหากันและให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลก
 5. เด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกันในด้านร่างกาย สถิติปัญหา อารมณ์ และสังคม การจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องจัดเพื่อพัฒนาทุกด้านให้สูงสุดตามความสามารถของแต่ละบุคคล
- วารี ธีระจิต (2544) กล่าวว่า การจัดการศึกษาพิเศษโดยทั่วไปตั้งอยู่บนรากฐานความเชื่อหรือหลักปรัชญา ดังนี้

1. ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันในการที่จะได้รับบริการทางการศึกษาไม่ว่าจะเป็นคนพิการหรือคนปกติ เมื่อรัฐจัดการศึกษาให้แก่เด็กปกติแล้วก็ควรจัดการศึกษาให้แก่เด็กพิเศษด้วย หากเด็กพิเศษไม่สามารถเรียนในโปรแกรมการศึกษาที่รัฐจัดให้เด็กปกติได้ ก็เป็นหน้าที่ของรัฐจะจัดการศึกษาให้สนองต่อความต้องการของเด็กพิเศษ
2. เด็กพิเศษคนใดได้รับการศึกษาควบคู่ไปกับการบำบัด การฟื้นฟูสมรรถภาพทุกด้านโดยเร็วที่สุดในทันทีที่ทราบว่าเป็นเด็กมีความต้องการพิเศษ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเตรียมเด็กให้พร้อมที่จะเรียนต่อไป และมีพัฒนาการทุกด้านถึงขีดสุด
3. การจัดการศึกษาพิเศษ ควรคำนึงถึงการอยู่ร่วมสังคมกับคนปกติอย่างมีประสิทธิภาพ การเรียนการสอนเด็กเหล่านี้ จึงควรให้เรียนร่วมกับเด็กเหล่านี้ จึงควรให้เรียนร่วมกับเด็กปกติให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เว้นแต่เด็กพิเศษผู้นั้นมีสภาพความพิการหรือความบกพร่องในขั้นรุนแรง จนไม่อาจเรียนร่วมได้ อย่างไรก็ตามควรให้เด็กสัมผัสกับสังคมคนปกติ
4. การจัดการศึกษาพิเศษต้องปรับให้เหมาะกับสภาพความเสียเปรียบของเด็กพิเศษแต่ละประเภท โดยใช้แนวทางการศึกษาของเด็กปกติ

5. การศึกษาพิเศษและการฟื้นฟูบำบัดทุกด้าน ควรจัดเป็นโปรแกรมให้เป็นรายบุคคล ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนบางอย่าง อาจจัดเป็นกลุ่มเล็กสำหรับเด็กที่มีความบกพร่อง หรือมีความต้องการคล้ายคลึงกัน และอยู่ในระดับความสามารถที่ใกล้เคียงกัน

6. การจัดโปรแกรมการสอนเด็กพิเศษ ควรเน้นที่ความสามารถของเด็กและให้เด็กมี โอกาสได้ประสบความสำเร็จมากกว่าที่คำนึงถึงความพิการที่ความบกพร่อง เพื่อทำให้เด็กมี ความบกพร่อง แต่ก็ยังมีความสามารถบางอย่างเท่ากับหรือดีกว่าคนปกติ ซึ่งจะช่วยให้เด็ก สามารถปรับตัวได้ดีขึ้น

7. การศึกษาพิเศษควรมุ่งให้เด็กมีความเข้าใจ ยอมรับตนเอง มีความเชื่อมั่นมีสัจการ แห่งตน และมุ่งให้ช่วยตนเองได้ ตลอดจนความรับผิดชอบต่อตนเอง และสังคม

8. การศึกษาพิเศษ ควรจัดทำอย่างต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่เกิดเรื่อยไป ขาดตอนไม่ได้ และควรเน้นเรื่องอาชีพด้วย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2545) กล่าวถึงแนวคิดและ มุมมองในการจัดการศึกษาพิเศษแบบดั้งเดิมและแบบใหม่ ไว้ดังนี้

1. แบบดั้งเดิม(Tradition Approach) มองว่าอุปสรรคในการเรียนและการมีส่วนร่วมใน สังคมของนักเรียนเกิดจากความพิการ หรือความบกพร่องของนักเรียน และนักเรียนจะต้องเป็น ผู้ที่ถูกปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสังคมปกติ ซึ่งเป็นมุมมองบนพื้นฐานของรูปแบบทาง การแพทย์ (Medical Model) เน้นการประเมินเด็กโดยผู้เชี่ยวชาญ เป็นผู้วินิจฉัยและจัดเด็ก เข้าโปรแกรมที่จัดเตรียมไว้แล้วในโปรแกรมที่คิดว่าเหมาะสม และเน้นการเปลี่ยนแปลงนักเรียน โดยการสอนเสริมวิชาที่เป็นประโยชน์กับนักเรียน โดยการบูรณาการวิชาชีพ ผู้เชี่ยวชาญ เฉพาะ และการช่วยเหลือระยะแรกเริ่มอย่างเป็นทางการ

2. แบบใหม่ (Inclusionary Approach) มองว่าอุปสรรคในการเรียนและมีส่วนร่วมใน สังคมเกิดขึ้นเนื่องจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนและบริบทแวดล้อม เช่น ผู้คน สถาบัน นโยบาย วัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นมุมมองบนพื้นฐานของรูปแบบทางสังคม (Social Model) เน้นที่การตรวจสอบการสอน / องค์ประกอบในการเรียนรู้ และเน้นการ ปรับเปลี่ยนโรงเรียนให้สามารถตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของนักเรียน เช่น การ ปรับหลักสูตร ตารางสอน วิธีการสอน การสนับสนุนช่วยเหลืออย่างไม่เป็นทางการ และ ความเชี่ยวชาญในการสอนของครูทั่วไปในสภาพแวดล้อม ในห้องเรียนปกติ รวมทั้งการ ปรับเปลี่ยน นโยบายและวัฒนธรรมในการทำงาน

จากแนวคิด ปรัชญาและทฤษฎีพื้นฐานการเรียนร่วม หลายแนวคิดจากผู้เชี่ยวชาญและ นักวิชาการดังกล่าวมาแล้วข้างต้น สรุปได้ว่า ในการจัดการเรียนร่วมนั้นแนวคิดสำคัญที่เป็น จุดเริ่มต้นคือความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันของมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมร่วมกัน อย่างสันติสุข โดยแนวคิดดังกล่าวยังสนองตอบการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งมุ่งจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ ด้วยรูปแบบที่สมบูรณ์และมี

มีนักวิชาการได้กำหนดหลักการในการจัดการเรียนร่วมไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้
ศรัยา นิยมธรรม (2531) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่ช่วยให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนร่วมไว้ดังนี้

1. ครูต้องมีความอดทนอดกลั้น มีความสัมพันธ์กับเพื่อนครู ผู้ปกครอง
2. ผู้บริหารเป็นผู้กำหนดนโยบายเอื้อต่อการเรียน การ
สอน
3. ผู้ปกครอง เป็นผู้ยอมรับและยุติ และสร้างทัศนคติที่ดีต่อเด็ก

ผดุง อารยะวิทย์ (2539) ได้กล่าวว่า

1. การเรียนร่วมนั้นมีความเป็นเอื้ออำนวยกันอยู่ด้วยกัน ดังนั้นควรเริ่มเรียนร่วมตั้งแต่ในชั้น
ปฐมวัย
2. ในโอกาสที่ครูผู้สอนได้ดำเนินการตัดสินใจว่าจะรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ
เข้ามาเรียนร่วมในชั้นของตนหรือไม่
3. สถานศึกษาที่จะรับเด็กที่มีความต้องการเรียนร่วมควรมีความพร้อมด้านบุคลากร โดยเฉพาะ

อย่างไรจึงให้ผู้กำหนดนโยบายได้ปฏิบัติและเด็กพิเศษ

4. ในการเตรียมความพร้อมของสถานศึกษา นั้น การสังเกตความเข้าใจและ
ยอมรับของผู้บริหารโรงเรียนและผู้เกี่ยวข้องในโครงการเรียนร่วมที่จะเริ่มขึ้นใน
สถานศึกษาเหล่านั้น ให้เข้าใจถึงบทบาทและความรับผิดชอบ
5. สถานศึกษาต้องมีการจัดให้มีองค์ประกอบอื่น ๆ ในการเรียน การ
สอนอย่างเหมาะสมและเพียงพอ

6. การมีแผนการศึกษาสำหรับเด็กเป็นรายบุคคล (Individual Education Program)
หรือ ใช้ชื่อย่อว่า IEP เพราะการศึกษาเป็นรายบุคคลนี้จะช่วยให้การศึกษาสำหรับเด็กที่มีความ
ต้องการพิเศษบรรลุเป้าหมายได้
7. หากไม่จำเป็นต้องใช้แผนรายบุคคลแต่มีความต้องการพิเศษออกจากเด็กปกติในแง่ของ

การให้บริการเรียนการสอน ทั้งนี้ เพื่อให้เด็กปกติได้เข้าใจถึงความต้องการและความสามารถ
ของเด็กที่มีความต้องการพิเศษ

8. การประเมินพัฒนาการและการเรียนของเด็กต้องกระทำสม่ำเสมอด้วยวิธีการประเมินที่เชื่อถือได้

9. ศึกษาข้อบกพร่องของการจัดการเรียนร่วมอยู่เสมอและหาทางแก้ไขปรับปรุงให้บริการดังกล่าวมีประสิทธิภาพ

Reynolds and Birch (1997 อ้างถึงใน ผดุง อารยะวิญญู, 2533) กล่าวว่า องค์ประกอบที่ทำให้การเรียนร่วมเด็กที่มีความต้องการพิเศษกับเด็กปกติประสบผลสำเร็จ มี 10 ประการ ได้แก่

1. ครูจะต้องทำงานประสานกัน และร่วมมือกันอย่างดีระหว่างครูการศึกษาพิเศษกับครูปกติ

2. หากครูที่สอนเด็กปกติมีปัญหาในการสอนเด็กที่มีความต้องการพิเศษโรงเรียนควรหาทางแก้ไข

3. ครูผู้สอนควรมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนร่วม ดังนี้

1.1 มีความเชื่อว่าเด็กทุกคนมีสิทธิได้รับการศึกษา

1.2 ควรมีความตั้งใจในการสอน

1.3 ควรมีการวางแผนการศึกษาอย่างรอบคอบ

1.4 ควรจัดการเรียนการสอนให้มีการยืดหยุ่นได้ รวมทั้งขนาดของชั้นเรียนควรยืดหยุ่นตามจำนวนและความต้องการของเด็ก

1.5 ควรระลึกว่าพัฒนาการของเด็กมีความสำคัญเช่นเดียวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

1.6 จัดอบรมครูปกติให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความต้องการของเด็กที่มีความต้องการพิเศษ

1.7 การเรียนร่วมควรได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียน

1.8 มีการประเมินการเรียนความก้าวหน้าในการเรียนของเด็กอย่างสม่ำเสมอ

1.9 ใช้แหล่งทรัพยากรจากชุมชนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

3.10 ผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมและรับรู้เกี่ยวกับการเรียนร่วม

3.11 โรงเรียนควรมีความพร้อมก่อนลงมือจัดการเรียนการสอน

3.12 การคัดเลือกเด็กเข้าเรียนร่วมควรพิจารณาความพร้อมของเด็กเป็น

สำคัญ

สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ (2551) กล่าวถึงเกณฑ์ของสำนักงาน ก.ค.ศ. ได้กำหนดสัดส่วน ครู: นักเรียนพิการ แต่ละประเภทไว้ คือบุคคลที่มีความบกพร่องทางการเห็น 1: 5 คน บุคคลที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน 1: 5 คน บุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกายหรือสุขภาพ 1: 5 คน บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา 1 : 4 คน บุคคลพิการซ้อน

1 : 4 คน บุคคลออทิสติก 1: 4 คน บุคคลที่มีความบกพร่องทางการพูดและภาษา 1 : 4 คน และบุคคลที่มีปัญหาทางพฤติกรรมหรืออารมณ์ 1 : 4 คน

ผดุง อารยะวิญญู (2542) กล่าวว่า การเรียนร่วมเป็นปรัชญาเป็นแนวคิดเป็นความเชื่อของนักการศึกษาและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดศึกษาพิเศษ แนวคิดนี้อาจสะท้อนหลักการต่างๆ ดังนี้

1. ความยุติธรรมในสังคม (Social Justice) เด็กที่มีความต้องการพิเศษเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อเด็กปกติทุกคนได้รับการศึกษาในโรงเรียนปกติ เด็กที่มีความต้องการพิเศษควรได้รับการศึกษาในโรงเรียนปกติด้วย หากกีดกันไม่ให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษเข้าเรียนปกติหลายคนมีความเชื่อว่า นั่นคือความไม่ยุติธรรมในสังคม ที่ใดไม่มีความยุติธรรมที่นั่นจะตามมา ซึ่งความสับสนวุ่นวายในภายหลัง นักการศึกษาจำนวนมากเชื่อว่า ความยุติธรรมในสังคม ซึ่งจะนำมาซึ่งความสงบสุขในสังคมนั้น มีความสัมพันธ์กับความต้องการทางสังคมของเด็ก กล่าว คือ เด็กทุกคนรวมทั้งมีความต้องการพิเศษทางการศึกษา ต้องการความรัก ต้องการความสนใจต้องการยอมรับ ต้องการมีบทบาท และมีส่วนร่วมในสังคม เพราะมนุษย์ทุกผู้ทุกนามล้วนเป็นสัตว์สังคมทั้งสิ้น การศึกษาพิเศษในอดีตที่ผ่านมามุ่งเห็นความแตกต่างมากกว่ามุ่งเน้นความเหมือน มุ่งเน้นจุดอ่อนหรือความไม่สามารถของเด็ก แทนที่จะเน้นความสามารถ ซึ่งเด็กที่มีความต้องการพิเศษมีความสามารถ มากมาย บางคนมีความสามารถมากกว่าคนปกติเสียอีก ดังนั้นแนวการจัดการศึกษาพิเศษ จึงมุ่งเน้นความสามารถของเด็ก และการยอมรับของสังคม

2. การคืนสู่สภาวะปกติ (Normalization) ในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมามีความเคลื่อนไหวในการจัดการพิเศษในลักษณะที่เป็นการคืนสู่สภาวะปกติ ซึ่งหมายถึง การจัดสภาพการใดๆ เพื่อให้ผู้ที่มีความบกพร่องทางด้านต่างๆ สามารถได้รับบริการ เช่นเดียวกับคนปกติ เช่น ในด้านที่อยู่อาศัย ในอดีตคนพิการมักถูกส่งเข้าไปในสถานสงเคราะห์ต่อมา มีการสร้างบ้านสำหรับคนพิการขึ้นในชุมชน เพื่อให้ดำรงอยู่ในสังคม และเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การสร้างสถานสงเคราะห์คนพิการในรูปแบบต่างๆ จึงลดลงและหันมาให้บริการผู้บกพร่อง ในลักษณะดังกล่าวแทน ผู้ที่มีความบกพร่องอาจมีส่วนร่วมในกิจกรรมกีฬา ดนตรี ศิลปะ วัฒนธรรมต่างๆ เช่นเดียวกับคนปกติ ความเคลื่อนไหว มีขึ้นในระบบการศึกษาเช่นเดียวกัน มีการหยุดขยายงานโรงเรียนเฉพาะหรือโรงเรียนพิเศษ เช่น โรงเรียนโสตศึกษา โรงเรียนสอนคนตาบอด แต่หันมาส่งเสริมให้เด็กได้เรียนในโรงเรียนปกติ เด็กที่อยู่ในโรงเรียนเฉพาะทั้งหลายก็ถูกส่งกลับบ้าน เพื่อให้เข้าเรียนในโรงเรียนใกล้บ้าน โรงเรียนพิเศษเป็นจำนวนมากจึงถูกปิดลง

3. สภาพแวดล้อมที่มีข้อจำกัดน้อยที่สุด (Least Restrictive Environment) หลักสำคัญประการหนึ่งในการจัดการศึกษาก็คือการจัดให้เด็กเรียนในสภาพแวดล้อมที่มีข้อจำกัดน้อยที่สุด จึงจะเป็นผลดีกับเด็กมากที่สุดโดยเด็กได้รับประโยชน์มากที่สุด โรงเรียนเรียนร่วม

เป็นโรงเรียนที่เปิดโอกาสให้กับทุกคนรวมทั้งเด็กที่มีความต้องการพิเศษทางการศึกษาด้วยเปิดโอกาสให้ครูได้เข้าใจเด็กว่าในโลกนี้ยังมีเด็กประเภทนี้อยู่ในโลก อยู่ร่วมสังคมกับเรา เขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมจะทำเป็นเอาหูไปนา เอาตาไปไร่ ไม่ยอมเห็น ไม่ยอมรับเด็กเหล่านี้ต่อไปไม่ได้อีกแล้ว ครูผู้ปกครองควรจะยอมรับว่า มนุษย์เรานั้นมีความหมาย และความหลากหลาย คือความเป็นมนุษย์และความเป็นสังคมของมนุษย์ด้วยความเข้าใจอันนี้เป็นความเข้าใจพื้นฐานที่จะทำให้การเรียนรู้ร่วมประสบผลสำเร็จ ที่จะให้คนไทยในสังคมอยู่ร่วมกันได้

อย่างไรก็ตามเด็กทุกคนไม่จำเป็นต้องเรียนร่วมในโรงเรียนปกติ การเลือกที่จะเรียนร่วมในโรงเรียนปกติ หรือในโรงเรียนพิเศษควรเป็นการตัดสินใจร่วมกันของเด็ก ผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพราะอาจมีบางรายที่จำเป็นต้องเรียนในโรงเรียนพิเศษ ก็ได้ หากสิ่งแวดล้อมดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อเด็กมากกว่าโรงเรียนร่วม นโยบายทางการศึกษาพิเศษของประเทศที่เจริญแล้ว ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่เจริญแล้ว ไม่ว่าจะเป็นประเทศในทวีปอเมริกาเหนือ ยุโรป ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ หรือญี่ปุ่น ต่างดำเนิน ไปในลักษณะนี้ทั้งนั้น นั่นคือให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษทางการศึกษาได้มีโอกาสเรียนรู้ในสภาพแวดล้อมที่มีข้อจำกัดน้อยที่สุด

โดยสรุปแล้วการเรียนรู้ร่วมจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับประกอบหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน ซึ่งประกอบไปด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน นักเรียน สื่อ อาคารสถานที่ รวมทั้งผู้ปกครองทั้งเด็กปกติและเด็กที่มีความต้องการพิเศษที่เข้ามาเรียนร่วมด้วย ดังนั้นจึงเป็นแนวคิดสำคัญสำหรับโรงเรียนที่จะดำเนินการในการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วมต่อไป

กิจกรรมที่ 3

มิดแปดด้าน

ชื่อกิจกรรม มิดแปดด้าน

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ตระหนักและเข้าใจในเด็กพิเศษ

เวลาที่ใช้ 50 นาที

ขั้นตอน

1. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งก่อนเรียนรู้ 3-5 นาที
2. ล้อมวงสนทนาเกี่ยวกับการทำงาน การเรียนการสอนโดยทั่วไป และซักถามว่า

ปัญหาการจัดการเรียนร่วมที่พบมีอะไรบ้าง เด็กพิเศษมีกี่ประเภท แต่ละประเภท มีลักษณะอย่างไร

3. วิทยากรให้สมาชิกจับคู่ ให้คนหนึ่งใช้ผ้าผูกตา อีกคนไม่ผูกตาและมองเห็นตามปกติ ให้คนปกติพาคนผูกตาเดินออกไปนอกห้องเดินวนซักระยะหนึ่งแล้วพากลับมาที่ห้องตามเดิม

4. “ล้อมวงสนทนา” ทุกคนสะท้อนคิด
ถามผู้ที่ผูกตาคิดและรู้สึกอย่างไร
ถามผู้ที่ไม่ผูกตาคิดและรู้สึกอย่างไร
5. วิทยากรสรุปโดยถามทุกคน ตอบทีละคนว่าได้อะไรจากกิจกรรมมิดแปดด้าน
6. วิทยากรสรุปเกี่ยวกับการที่คนเราอยู่ร่วมกันต้องพึ่งพา ช่วยเหลือและเห็นอก

เห็นใจกัน เป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

สื่อ/อุปกรณ์

1. ผ้าผูกตา
2. แบบบันทึกการสะท้อนคิด

บันทึกการสะท้อนคิด

.....
คำชี้แจง

ให้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกจากการได้ร่วมกิจกรรม โดยการบันทึกข้อความตาม
ประเด็นหัวข้อที่กำหนด ดังนี้

กิจกรรม.....

1. ท่านมีความรู้สึกอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. ท่านมีความคิดอย่างไร

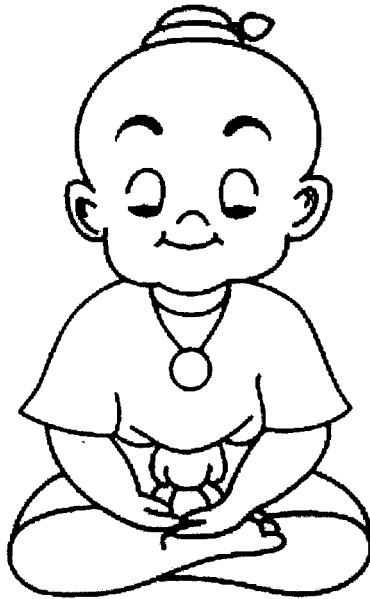
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. ท่านจะอย่างไรต่อไป

.....
.....
.....
.....

โมดูลที่ 2

รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น

กิจกรรมที่ 4 จำฉันได้ไหม
กิจกรรมที่ 5 เธอกับฉัน
กิจกรรมที่ 6 ผู้นำสี่ทิศ

กิจกรรมที่ 4

จำฉันได้ไหม

ชื่อกิจกรรม จำฉันได้ไหม

วัตถุประสงค์ เพื่อให้สมาชิกรู้จักและคุ้นเคยกัน

เวลาที่ใช้ 60 นาที

ขั้นตอน

1. กิจกรรมการเคลื่อนไหวเพลง จิตตปัญญาศึกษา เปิด youtube เพลงจิตตปัญญาศึกษา วิทยากรนำสมาชิกเต้น
2. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งก่อนเรียนรู้ 3-5 นาที
3. “ล้อมวงสนทนา” มีกิจกรรมเชคอิน โดยให้สมาชิกทุกคนได้บอกเล่าเรื่องราวที่ดี โดยอาจใช้เวลาคนละ 2-3 นาที ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิก ถ้าสมาชิกละเล้าอาจใช้เวลาประมาณ 3-5 นาทีก็ได้ ทั้งนี้ให้เล่าทุกคน
4. เมื่อครบและเสร็จสิ้นกิจกรรมข้อ 3 วิทยากรให้แนะนำชื่อเล่นพร้อมบอกเล่าเหตุผลหรือที่มาของชื่อเล่น โดยบอกทีละคนและเล่าทุกคน สุ่มถามสมาชิกให้บอกชื่อเพื่อนและที่มาให้ถูกอย่างน้อย 5 คน
5. “ล้อมวงสนทนา” ทุกคนสะท้อนคิดจากการฟังบรรยาย สรุปลงในแบบบันทึก สะท้อนคิด
6. วิทยากรสรุปและสุ่มถามสมาชิก ได้อะไรจากกิจกรรมนี้

สื่อ/อุปกรณ์

1. แบบบันทึกการสะท้อนคิด
2. Cd เพลงจิตตปัญญาศึกษา จาก youtube เพลงจิตตปัญญาศึกษา

บันทึกการสะท้อนคิด

คำชี้แจง

ให้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกจากการได้ร่วมกิจกรรม โดยการบันทึกข้อความตามประเด็นหัวข้อที่กำหนด ดังนี้

กิจกรรม.....

1. ท่านมีความรู้สึกอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านมีความคิดอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านจะทำอย่างไรต่อไป

.....

.....

.....

.....

.....

กิจกรรมที่ 5

เธอกับฉัน

ชื่อกิจกรรม เธอกับฉัน

วัตถุประสงค์ เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้ลักษณะนิสัยของเพื่อนสมาชิกด้วยกัน

เวลาที่ใช้ 60 นาที

ขั้นตอน

1. กิจกรรมการเคลื่อนไหวเพลง จิตตปัญญาศึกษา เปิด youtube เพลงจิตตปัญญาศึกษา วิทยากรนำเดิน
2. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งก่อนเรียนรู้ 3-5 นาที
3. “ล้อมวงสนทนา” มีกิจกรรมเชคอิน โดยให้สมาชิกทุกคนได้บอกเล่าเรื่องราวที่ดีหรือบอกความคาดหวังจากการอบรมในครั้งนี้ โดยอาจใช้เวลาคนละ 2-3 นาที ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิก ถ้าสมาชิกน้อยอาจใช้เวลาประมาณ 3-5 นาทีก็ได้ ทั้งนี้ให้เล่าทุกคน
4. เมื่อครบและเสร็จสิ้นกิจกรรมข้อ 3 วิทยากรให้จับคู่กับเพื่อน และให้ผลัดกันเล่าเรื่องราวของตนเองให้เพื่อนฟัง เมื่อต่างฝ่ายต่างเล่าแล้ว เปลี่ยนหาคู่สนทนาใหม่ที่ไม่ซ้ำคนเดิม และผลัดกันสนทนา เมื่อเสร็จสิ้นแล้ว เปลี่ยนคู่สนทนาไปเรื่อยๆจนครบทุกคน
5. “ล้อมวงสนทนา” ทุกคนสะท้อนคิดโดยให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นว่า ทำกิจกรรมเธอกับฉันแล้วคิดว่าได้อะไร และสรุปลงในแบบบันทึกสะท้อนคิด
6. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งหลังเรียนรู้ 3-5 นาที

สื่อ/อุปกรณ์

1. แบบบันทึกการสะท้อนคิด
2. Cd เพลงจิตตปัญญาศึกษา หรือ youtube เพลงจิตตปัญญาศึกษา

บันทึกการสะท้อนคิด

คำชี้แจง

ให้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกจากการเข้าร่วมกิจกรรม โดยการบันทึกข้อความตามประเด็นหัวข้อที่กำหนด ดังนี้

กิจกรรม.....

1. ท่านมีความรู้สึกอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านมีความคิดอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านจะทำอะไรต่อไป

.....

.....

.....

.....

.....

เพลงจิตตปัญญาศึกษา

จิตอ่อนโยนด้วยความรัก	ใจฟูมฟักด้วยเมตตา
ฝึกเรียนรู้แสวงหา	เพื่อค้นคว้าค่าภายใน
สงบนิ่งกับตนเอง	เรียนรู้เพลงของจิตใจ
สุนทรียะ จะโลมได้	โอบอุ้มใจโปร่งใสเบา
ตั้งใจฟังอย่างลึกซึ้ง	จะเข้าถึงซึ่งใจเขา
จะเข้าใจตัวตนเรา	หลอมรวมเข้า คละเคล้ากัน
เรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ	ทบทวนด้วยใจไม่หุนหัน
แลกเปลี่ยนด้วยใจให้ใจกัน	รู้เท่ารู้ทันความเป็นมา
จากจิตเล็ก ๆ สู่จิตใหญ่	จากกายสู่ใจไปปัญญา
ความงามดีจริงเจิดแจ่มจ้า	จิตตปัญญาเจิดแจ่มใจ

กิจกรรมที่ 6

ผู้นำสืบท

ชื่อกิจกรรม ผู้นำสืบท
 วัตถุประสงค์ เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้และเข้าใจลักษณะนิสัยที่แตกต่างกันของแต่ละคน
 เวลาที่ใช้ 60 นาที
 ขั้นตอน

1. สมาชิกยืนล้อมวง นับจำนวนสมาชิกตั้งแต่คนแรกถึงคนสุดท้าย โดยที่คนแรกนับ 1 คนต่อไปนับ 2 แต่คนที่ต้องนับเลขที่ลงท้ายด้วยเลข 3 และเลข 7 ให้ดับมือแทนไม่ต้องนับ แต่คนถัดไปให้นับเลขถัดไปได้เลย วิทยากรสรุปกิจกรรมนี้จะช่วยฝึกสติให้สมาชิกได้
2. ให้สมาชิกล้อมวง "ทำสมาธิ" เพื่อสงบนิ่งก่อนเรียนรู้ 3-5 นาที
3. วิทยากรชวนสนทนาเกี่ยวกับบุคลิกภาพของคนว่าไม่เหมือนกัน แตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยหลาย ๆ อย่าง กิจกรรมนี้จะให้เรียนรู้ลักษณะของบุคคล 4 ประเภท คือ หมี่ อินทรี หนู กระต๊อง
4. วิทยากรให้ศึกษาลักษณะของบุคคลสี่ประเภท จากเอกสารใบความรู้ โดยพิจารณาว่าตัวเรามีลักษณะของแบบไหนบ้าง อาจมีทั้งสี่แบบ หรือมีบางลักษณะ จากนั้นให้วาดภาพระบายสีเพื่อแสดงสัดส่วนของลักษณะของตัวเราในภาพ เช่น

5. เมื่อทุกคนวาดภาพเสร็จแล้ว ให้เข้ากลุ่มคนที่มัลักษณะคล้ายๆกัน หรือมี
สัดส่วนลักษณะด้านใดสูงเหมือนกัน
6. เมื่อเข้ากลุ่มแล้ว ศึกษาเอกสารลักษณะของบุคคลที่เราเป็น แล้วแลกเปลี่ยน
ความคิดเห็นในกลุ่มสมาชิกด้วยกัน เช่น เหมือนหรือต่างกันอย่างไร มีเรื่องเล่า
ของแต่ละคนที่แสดงถึงลักษณะนั้นๆ
7. “ล้อมวงสนทนา” ทุกคนสะท้อนคิดโดยให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นว่า
กิจกรรมผู้นำสื้ทศทำแล้วได้อะไร และสรุปลงในแบบบันทึกสะท้อนคิด
8. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งหลังเรียนรู้ 3-5 นาที

สื่อ/อุปกรณ์

1. แบบบันทึกการสะท้อนคิด
2. สี กระดาษ
3. ใบความรู้ ผู้นำสื้ทศ

บันทึกการสะท้อนคิด

.....

คำชี้แจง

ให้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกจากการได้ร่วมกิจกรรม โดยการบันทึกข้อความตามประเด็นหัวข้อที่กำหนด ดังนี้

กิจกรรม.....

1. ท่านมีความรู้สึกอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านมีความคิดอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านจะอย่างไรต่อไป

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ใบความรู้ ผู้นำสืบท

หากเราให้แต่ละคนสำรวจตนเองว่าเรามีนิสัยคล้ายสัตว์อะไรมากที่สุดแล้วมาคุยกัน สะท้อนความรู้สึกกันก็จะทำให้เข้าใจพฤติกรรมของคนได้ดีขึ้นทำให้การทำงานร่วมกันดีขึ้น เข้าใจเห็นใจ ซึ่งกันและกัน รู้จักนิสัยคนอื่นดีขึ้น คนอื่นก็เข้าใจนิสัยเราดีขึ้น การอยู่ร่วมกันก็จะเอื้ออาหารต่อกันสามัคคีกัน กิจกรรมผู้นำสืบทเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับการศึกษาและทำความเข้าใจในตัวคนทั้งตัวเองและผู้อื่น มีหลายหน่วยงานที่นำกิจกรรมผู้นำสืบทมาศึกษาและวิเคราะห์ตัวคนเพื่อเรียนรู้ความเหมือนความต่างของบุคคลแต่ละคน เพื่อให้เข้าใจ และสามารถที่จะปรับตัวในการที่จะอยู่ร่วมกันได้

สมหวัง วิทยปัญญาพนธ์ (ภูมิปัญญาอาชีวพนธ์. ผูกคิดเรียนรู้นิสัยสัตว์สี่ประเภท. ววนกหนูหมี่, ออนไลน์, สืบค้นวันที่ 18 ธันวาคม 2559) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับที่มาของความหมายกิจกรรมผู้นำสืบท คุณลักษณะของบุคคลตามลักษณะของสัตว์ทั้งสี่ประเภท รวมทั้งประโยชน์จากการเรียนรู้บุคคลสี่ทิศ มีเรื่องราวว่าด้วยบุคลิกภาพและบทบาทของการเป็นผู้นำตามความเชื่อของชาวจีนที่ไปสอดคล้องกับความเชื่อของชนเผ่าอินเดียนแดงในยุคโนราณ ที่เปรียบผู้นำไว้เหมือนทิศทั้ง 4 ทิศ หรือตามบุคลิกของสัตว์ประเภทต่างๆ ที่น่าสนใจ โดยมีความเชื่อกันว่า โดยความเป็นจริงตามธรรมชาติของมนุษย์แล้วนั้น คนเราจะไม่เด่นชัดไปในแบบใดแบบหนึ่งเสียทั้งหมด แต่จะมีบุคลิกแบบผสมผสานรวมอยู่ในคนเดียวกัน อาจจะมากบ้างน้อยบ้าง และเมื่อวันเวลาผ่านไป ผ่านวันผ่านประสบการณ์ ผ่านการเรียนรู้ต่างๆ ก็จะทำให้ทัศนคติและบุคลิกที่เคยเป็นตอนเด็ก ตอนวัยรุ่น เพื่อวิเคราะห์ว่ามีบุคลิกเป็นผู้นำแบบใด มีอะไรต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไร รายละเอียดมีดังนี้

ลักษณะของ บุคคลตามผู้นำสืบท

1. ผู้นำทิศเหนือ : กระทิง เป็นตั้งฐานกาย อยู่ในธาตุไฟ

บุคลิกลักษณะ : มีนิสัยรวดเร็ว ทันใจ หวังผลเลิศ ชอบลงมือทำงานด้วยตนเอง แบบออกแค้นด้วยตนเองมากกว่าฟังคนอื่นว่าตามกันมา ดังนั้นความรู้ที่ได้สั่งสมมาจึงมาจากประสบการณ์ตรงของตัวเอง จึงไม่เชื่อทฤษฎี โดยบุคลิกแล้วจะมีลักษณะดุดัน กล้าชน กล้าเผชิญหน้า มีความมุ่งมั่น จริงใจ เคลื่อนไหวรวดเร็วอย่างมีเป้าหมาย ชอบเห็นผลเร็ว ชอบอยู่แนวหน้า กล้าแสดงออก ชอบใช้พลัง มีปฏิกิริยาตอบสนองต่อปัญหาต่างๆ อย่างรวดเร็ว เหมือนวูกระทิงที่เจอสีแดงแล้วจะวิ่งชนทันที ถือว่าเป็นทิศของนักรบ เพราะมีความกล้าเสี่ยง กล้าท้าทาย ชอบวิ่งชนกับปัญหา ผู้นำลักษณะนี้เหมือนแกะแก็ดแรกเริ่มในการทำธุรกิจของเจ้าสัวชาว

จีน อยู่ในธาตุหยางตามหลักความเชื่อของชาวจีน นักการเมือง สื่อสารมวลชน ทนายความ มักจะมีบุคลิกของความเป็นกระตือรือร้นอยู่สูง

ข้อดี : พร้อมปกป้องดูแลลูกน้องแบบเป็นแม่ไก่กางปีกปกป้องลูกไก่ เป็นคนเอาพรรคเอาพวก ชอบอยู่เป็นกลุ่มก้อน ถือว่าเป็นทิศแห่งการยืนหยัด พร้อมเผชิญหน้ากับความขัดแย้งทุกรูปแบบ ทำทนายอำนาจอย่างเปิดเผย ข้อเสียควรแก้ไข : ควรที่จะยอมผิดพลาดบ้าง รู้จักที่จะช้าๆ กับบางเรื่อง รู้จักอดทนรอคอย อย่าคิดเร็วทำเร็ว หัดทบทวนการตัดสินใจของตัวเองดูอีกครั้งว่าถูกต้องแม่นยำจริง ๆ แล้วหรือไม่ เพราะอาจแฝงไว้ด้วยความมีความเป็นตัวตนสูง หรืออาจจะทำให้ดูเป็นคนชอบใช้อำนาจมากเกินไปข้อเสนอแนะ : ถ้าจะให้ดี ควรมีความผสมผสานระหว่างผู้นำในแบบกระตือรือร้น และผู้นำในแบบหมี (กระตือรือร้นกับหมีก็คือหมี) โดยอาจจะมีความเป็นหมีสัก 60 เปอร์เซ็นต์ กระตือรือร้น 40 เปอร์เซ็นต์ก็ได้ หรือแบบกระตือรือร้น 60 แบบหมีสัก 40 ก็ได้เช่นกัน เพราะการสุดโต่งไปทางใดทางหนึ่งแบบร้อยเปอร์เซ็นต์ จะมีปัญหาการทำงาน หรืออยู่ร่วมกับคนอื่นได้ในระยะยาวได้ หรือผู้นำอีกแบบหนึ่งก็คือการผสมผสานระหว่างกระตือรือร้นกับหมีก็ได้ อย่างน้อยกระตือรือร้นจะได้มีความอ่อนโยน เข้าอกเข้าใจ ให้ความสำคัญเรื่องของใจมากกว่าที่จะใช้กำลังเพียงอย่างเดียว

ตามหลักการนั้น ว่ากันว่าถ้าเป็นผู้นำแบบหมีผสมผสานกับกระตือรือร้น จะกลายเป็นผู้นำที่ดูน่าเกรงขามมาก เพราะจะเป็นนักคิดนักวางแผนที่กล้าเผชิญหน้า ต่อสู้กับความท้าทายปัญหาต่างๆ อย่างเป็นระบบระเบียบ เป็นนักบริหารที่แม่นยำ กล้าได้กล้าเสีย มั่นคงแบบกล้าฟันธงในทุกเรื่องราว

2. ผู้นำที่คิดได้ เปรียบเสมือน : หนู ชาตุน้ำ อยู่ในฐานใจ

บุคลิกลักษณะ : ให้ความสำคัญกับความรู้สึกและอารมณ์สูง ชอบใช้ใจมากกว่าการใช้กำลัง มีบุคลิกรวดเร็ว ว่องไว ปราดเปรี้ยว ชี้อ่อน ขับเคลื่อนพลังด้วยความรู้สึกที่ใส่ใจ ชอบช่วยเหลือดูแลคนรอบข้างแบบอบอุ่น ใส่ใจในรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ หล่อเลี้ยงและดูแลถึงคนมารวมกันอยู่ด้วยหัวใจได้อย่างมากมาย จะทำทุกวิถีทางที่ทำให้คนรอบข้างตัวรู้สึกดีอยู่เสมอ ถือว่ามีความเป็นผู้ให้สูง โดยลักษณะของหนูนั้นจะไม่เรียกร้อง เป็นคนไม่เปิดเผย มีแบบแผน และชอบสนองความต้องการของผู้อื่นมากกว่าความต้องการของตนเองสังคมไทยจะคาดหวังให้ผู้หญิงมีบุคลิกลักษณะเป็นแบบหนู เพราะที่สำคัญบุคลิกของผู้นำในทิศนี้จะเป็นคนที่มีความประณีตระอบสูง ไม่ชอบเผชิญหน้ากับความขัดแย้ง จะหลีกเลี่ยงการปะทะรุนแรง รูปแบบการเป็นผู้นำแบบหนูนั้น ภาวะจะไม่เด่นเหมือนกระตือรือร้น มีบทบาทหน้าที่เป็นผู้ประสานงานแบบเป็นกาวใจ มีความอ่อนโยนสุภาพ เป็นผู้นำในแบบผู้เยียวยา ถือว่าเป็นหยิน กล่าวคือเป็นฝ่ายตั้งรับ ผู้นำแบบนี้เป็นผู้ที่มีจิตวิทยาดี และผู้ที่เป็นจิตแพทย์หรือนักจิตวิทยามักจะเป็นผู้นำแบบที่คิดได้

นั่นเอง เป็นผู้นำในแบบผู้ประสานงานให้เกิดความราบรื่นในหมู่คณะแบบก้าวใจนั่นเอง คนในอาชีพศิลปิน นักร้อง นักแสดง นักดนตรี จิตรกร มักจะมีบุคลิกแบบหนูสูงสุด

ข้อดี : จะเป็นผู้ที่หลีกเลี่ยงความขัดแย้งรุนแรง ไม่ชอบปะทะหรือใช้กำลังทำลายล้าง จะได้กลิ่นของความขัดแย้ง หรือความไม่ลงรอยกันได้อย่างรวดเร็ว หน่วยงานใดที่ได้ผู้นำหรือผู้ร่วมงานแบบนี้จะโชคดี เพราะจะแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้รวดเร็วและราบรื่น

ข้อเสีย : แต่ที่โชคร้ายก็คือ องค์กรแบบนี้มักจะไม่ค่อยเจอผู้นำในแบบหนู เพราะหนูจะลาออกไปเสียก่อน เนื่องจากไม่สามารถจะอยู่ในท่ามกลางความขัดแย้งรุนแรงได้ และอาจจะถูกข่ม เนื่องจากมีความอ่อนโยน และประนีประนอมมากเกินไป เพราะจะเป็นผู้นำแบบชี้สั่งสารชอบความสงบ และรักสันติ ในหน่วยงานต่างๆ มักจะพบผู้นำในแบบกระต่ายมากกว่าผู้นำแบบหนู

ข้อเสนอแนะ : ควรนำความเด็ดเดี่ยว กล้าเผชิญกับปัญหาแบบกระต่ายมาไว้ในความเป็นหนูบ้าง เนื่องจากหากเป็นหนูล้วนๆ จะดูใจน้อย ใจใ้ ใช้อารมณ์มากเกินไป จนดูอ่อนแอไม่น่าเกรงขาม และยากที่จะเป็นผู้นำที่สมบูรณ์แบบ แต่ถ้าหนูกับกระต่ายมาผสมกันจะดูดีขึ้น เป็นหนูที่ทรงพลัง

3. ผู้นำทิศตะวันตก การเป็นผู้นำแบบหมี ชาติดิน ฐานความคิด

บุคลิกลักษณะ : เป็นแบบเสถียร คือต้องการความมั่นคงสูง เป็นคนหนักแน่นแบบช้างแต่มั่นใจ มีนิสัยชอบวิเคราะห์วิจัย มีแบบแผนวิธีการทำงานที่ลงตัว หรือจะเรียกว่ามีระเบียบวินัยสูง มีความเชื่อว่าความเป็นระบบจะทำให้เกิดความสำเร็จ ไม่ชอบความวุ่นวาย มีความรอบคอบ จะมองทุกอย่างไปข้างหน้าเสมอ คิดล่วงหน้า ชอบวางแผน มีขั้นตอนมีตรรกวิทยา ซึ่งจะต่างกับกระต่าย ที่จะไม่ชอบวางแผน ทำงานแบบบุกตะลุย ประสบความสำเร็จแบบไม่มีกระบวนการ แต่ผู้นำแบบหมีนั้น จะเป็นพวกอนุรักษ์นิยม คือมีขั้นมีตอนมีระบบระเบียบบริหารงานแบบใจเย็น มีหลักการสูง มีกรอบมีกติกา ในการดำเนินชีวิตใช้เหตุผลเยอะ บางครั้งอาจจะดูเหมือนเป็นคนที่สื่อสารยาก เพราะชอบทำงานแบบอนุรักษ์นิยม คือเป็นระบบ ไม่ค่อยชอบการเปลี่ยนแปลง ไม่ต้องการแบกรับความเสี่ยง จึงไม่ชอบทำอะไรแบบฉับพลันดำริ ชอบสังเกตการณ์ทุกสิ่งรอบตัว ไม่ชอบเกาะติดนิวเนีย รักษาระยะและพื้นที่ตัวเองสูง ไม่ให้ใครเข้ามาในชีวิตส่วนตัวมากนัก รักความสันโดษ ผู้นำแบบนี้เหมาะกับการทำงานในอาชีพนักบัญชี นักการเงิน สรรพากร ดูแลเรื่องภาษี เป็นคนกลัวพลาดสูง

ข้อดี : จะเป็นผู้นำที่หาความผิดพลาดได้ยาก เพราะมีหลักการทำงานแบบมีระบบระเบียบ เคร่งครัดต่อกฎเกณฑ์ มีปรัชญาในการทำงานในลักษณะที่เรียกว่าป้องกันดีกว่าแก้ไข

ข้อเสีย : มีลักษณะการทำงานที่เคร่งเครียด ไม่มีความยืดหยุ่น ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง ผู้นำแบบหมิ่นนั้นควรจะเป็นอินทรีหรือกระทิงผสมอยู่ในการทำงานจะทำให้มีการทำงานมีความสุขและประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้น

4. ผู้นำทิศตะวันออก เหยี่ยวหรืออินทรี เป็นพวกชาตูลม มีญาณทัศนะ มีเจตจำนงสูง

บุคลิกลักษณะ : เป็นคนชอบมองภาพรวมใหญ่ๆ เชื่อมโยงเครือข่ายแบบสร้างสรรค์ ไม่ค่อยสนใจรายละเอียด มีจินตนาการสูง เป็นนักคิดนักฝันสูง ชอบเรียนรู้เรื่องราวใหม่ๆ ชอบคิดนอกกรอบ แสวงหาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ มักจะไปในที่ที่ไม่เคยไป เป็นจอมโครงการเจ้าโปรเจ็ค บางครั้งเหมือนพวกผีกลางวัน ขายผีเก่ง สนใจทุกเรื่องราว อยากทำทุกเรื่อง จนบางครั้งทำงานแบบไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจน เพราะสนใจไปหมดทุกเรื่อง ทั้งยังไม่มีลำดับความสำคัญก่อนหลัง จะเรียกว่าเป็นผู้นำแบบจับจตก็ได้ เพราะเป็นคนเบื่อง่าย ไม่อยู่กับอะไรนานๆ จึงควรยึดอะไรให้มัน ทำงานหลักๆ ให้ได้เสียก่อนว่าชอบอะไรแน่ แล้วอะไรควรทำก่อน-หลังควรเรียนรู้ระบบตามแบบผู้นำอย่างหมิ่นหรือกระทิงดูบ้าง ควรคิดใหม่ ทำใหม่ ผู้นำแบบอินทรีนั้นห้ามทำธุรกิจเกี่ยวกับเรื่องเงินๆ ทองๆ เนื่องจากเป็นคนชอบอิสระสูง ชอบสร้างเรื่องประหลาดใจเสมอ อะไรที่เหนือความคาดหมายนั้นจะชอบเป็นพิเศษ ดังนั้นจะไม่ชอบทำอะไรแบบซ้ำซากจำเจแบบพวกนักสร้างสรรคงานโฆษณา ผู้กำกับภาพยนตร์ มักจะมีบุคลิกแบบอินทรีสูง

ข้อดี : จะมีชีวิตการทำงานที่มีสีสัน สนุกสนาน แต่หาสาระแก่นสารไม่ได้ หรือยากที่จะประสบความสำเร็จได้โดยง่าย เพราะอาจกลายเป็นคนจับจตหยิบหย่อง ด้วยความเป็นคนไม่ชอบความซ้ำซากจำเจจึงอาจกลายเป็นคนทำงานไม่ต่อเนื่องได้

ข้อเสนอแนะ : ผู้นำในแบบอินทรีหรือเหยี่ยวนั้น ควรต้องมีความผสมผสานระหว่างความเป็นหมิ่นให้มากขึ้นเพื่อให้เกิดความหนักแน่นมั่นคง มีการวางแผนที่ดี กลายเป็นคนที่มีจินตนาการที่จับต้องเป็นหลักการได้มากขึ้น ไม่เช่นนั้นจะกลายเป็นนักฝันแต่เพียงอย่างเดียว

รับทราบกันไปแล้วว่าผู้นำมีแบบใดบ้าง แต่ดีที่สุดก็ต้องมีการผสมผสานกันมากกว่า 2 แบบ ดีที่สุด ควรมีทั้ง 4 แบบอยู่ในตัวเอง อาจจะเป็นแบบหนึ่งมาก อีกแบบปานกลาง อีกแบบนิดหน่อย ก็จะได้ส่วนผสมที่ดูลงตัวมากยิ่งขึ้น ยิ่งผ่านประสบการณ์มานานวันขึ้นคนเราก็ควรจะใช้ชีวิตการทำงานให้กลมกล่อมมากยิ่งขึ้น อย่าเทน้ำหนักไปแบบใดแบบหนึ่งเพียงอย่างเดียว บางสถานการณ์อาจจะเป็นผู้นำแบบหนึ่ง อีกสถานการณ์อาจจะเป็นผู้นำในอีกแบบหนึ่งขึ้น อยู่กับความเหมาะสมในแต่ละครั้งคราวกันไป

โมดูลที่ 3

เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น

กิจกรรมที่ 7 ตัวตน
กิจกรรมที่ 8 ต่อเติม

กิจกรรมที่ 4

จำฉันได้ไหม

ชื่อกิจกรรม จำฉันได้ไหม

วัตถุประสงค์ เพื่อให้สมาชิกรู้จักและคุ้นเคยกัน

เวลาที่ใช้ 60 นาที

ขั้นตอน

1. กิจกรรมการเคลื่อนไหวเพลง จิตตปัญญาศึกษา เปิด youtube เพลงจิตตปัญญาศึกษา วิทยากรนำเต้น
2. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งก่อนเรียนรู้ 3-5 นาที
3. “ล้อมวงสนทนา” มีกิจกรรมเชคอิน โดยให้สมาชิกทุกคนได้บอกเล่าเรื่องราวดีดี โดยอาจใช้เวลาคนละ 2-3 นาที ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิก ถ้าสมาชิกน้อยอาจใช้เวลาประมาณ 3-5 นาทีก็ได้ ทั้งนี้ให้เล่าทุกคน
4. เมื่อครบและเสร็จสิ้นกิจกรรมข้อ 2 วิทยากรให้แนะนำชื่อเล่นพร้อมบอกเล่าเหตุผลหรือที่มาของชื่อเล่น โดยบอกทีละคนและเล่าทุกคน สุ่มถามสมาชิกให้บอกชื่อเพื่อนและที่มาให้ถูกอย่างน้อย 5 คน
5. “ล้อมวงสนทนา” ทุกคนสะท้อนคิดจากการฟังบรรยาย สรุปลงในแบบบันทึกสะท้อนคิด
6. วิทยากรสรุปและสุ่มถามสมาชิก ได้อะไรจากกิจกรรมนี้

สื่อ/อุปกรณ์

1. แบบบันทึกการสะท้อนคิด
2. เพลงจิตตปัญญาศึกษา

บันทึกการสะท้อนคิด

คำชี้แจง

ให้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกจากการได้ร่วมกิจกรรม โดยการบันทึกข้อความตามประเด็นหัวข้อที่กำหนด ดังนี้

กิจกรรม.....

1. ท่านมีความรู้สึกอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านมีความคิดอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านจะทำอย่างไรต่อไป

.....

.....

.....

.....

.....

.....

กิจกรรมที่ 7

ตัวตน

ชื่อกิจกรรม ตัวตน

วัตถุประสงค์ เพื่อให้สมาชิกวิเคราะห์และทำความรู้จักตนเอง

เวลาที่ใช้ 90 นาที

ขั้นตอน

1. กิจกรรมการเคลื่อนไหวเพลง ปาดำนจีน เปิด youtube เพลงปาดำนจีนที่จัดทำโดย รองศาสตราจารย์ ดร.ชอลัดดา ขวัญเมือง วิทยากรนำเดิน
2. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งก่อนเรียนรู้ 3-5 นาที
3. วิทยากรให้สมาชิกคิดใคร่ครวญเรื่องราวในชีวิตของตนเองตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน และให้วาดภาพคนละ 1 ภาพลงในกระดาษขนาด A4 พร้อมระบายสีโดยภาพนั้นเป็นภาพที่แสดงให้เห็นถึงตัวตนของตนเองได้ อาจเป็นภาพคน สัตว์ สิ่งของ เหตุการณ์ หรือสัญลักษณ์ใดก็ได้
4. เมื่อสมาชิกวาดภาพเสร็จให้“ล้อมวงสนทนา” ให้สมาชิกทุกคนเล่าเรื่องราวในภาพที่ตนเองวาดทุกคนที่ละคนจนครบทุกคน โดยอาจใช้เวลาคนละ 2-3 นาที ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิก ถ้าสมาชิกน้อยอาจใช้เวลาประมาณ 3-5 นาทีก็ได้ ทั้งนี้ให้เล่าทุกคน
5. เมื่อครบและเสร็จสิ้นกิจกรรมข้อ 4 วิทยากรให้ทุกคนสะท้อนคิดจากการทำกิจกรรมครั้งนี้ทุกคน และบันทึกการสะท้อนคิด
6. วิทยากรสรุปและสุ่มถามสมาชิก ได้อะไรจากกิจกรรมนี้ และสรุปว่าการได้รู้จักและเข้าใจตนเองจะเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาในทุกด้าน

สื่อ/อุปกรณ์

1. แบบบันทึกการสะท้อนคิด
2. Cd ปาดำนจีน
3. ใบความรู้ การเดินปาดำนจีน
4. กระดาษ A4
5. สีเทียนหรือสีชอล์ค

บันทึกการสะท้อนคิด

คำชี้แจง

ให้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกจากการเข้าร่วมกิจกรรม โดยการบันทึกข้อความตามประเด็นหัวข้อที่กำหนด ดังนี้

กิจกรรม.....

1. ท่านมีความรู้สึกอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านมีความคิดอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านจะอย่างไรต่อไป

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ใบความรู้ การเต็นปาด้วนจิ้น

ประวัติปาด้วนจิ้น

ปา หมายถึงแปด ในที่นี้หมายถึงการเคลื่อนไหวแปดกระบวนท่าถ้วน หมายถึง ถ้วน ในที่นี้หมายถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการเคลื่อนไหวทั้งแปดท่าอย่างต่อเนื่อง จิ้น หมายถึงใหม่ ชาวจีนให้ความสำคัญกับสุขภาพดี ว่าเปรียบเสมือนม่านไหมเงินไหมทองที่หรรษา การฝึกซึ้งกปาด้วนจิ้นเป็นขบวนท่าที่ง่ายต่อการฝึกและมีสง่าในดัว การเคลื่อนไหวเรียบง่าย ดูสง่า ดูแจ่มใส แพทย์แผนจีน ซึ้งกปาด้วนจิ้น เป็นขบวนท่าที่มีพื้นฐานมาจากวิถีพุทธะแบบเซน (Chan) การแพทย์แผนจีน และซึ้งก (หยินหยาง) เป็นเพชรเม็ดงามที่ได้มาจากการสะสมความรู้ ปริชาญา และประสบการณ์ของชาวจีน ที่ใช้ในการบำรุงสุขภาพ จุดมุ่งหมายคือการยืดเส้นเอ็น เพิ่มความแข็งแรงให้มวลกระดูก การฝึกฝนเป็นการออกกำลังกายเพื่อปรับสมดุลของกายและจิต เพื่อปรับร่างกาย และจิตวิญญาณ และเป็นอายุวัฒนะอีกด้วย

แพทย์แผนจีน กล่าวไว้ว่า สมดุลแห่งจิตและกาย คือตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและสุขภาพที่ดี จิต กาย และปัญญา จะได้มาจากการปรับลมหายใจ ให้มีความสมดุล สม่่าเสมอ ผสานจิตและกายเป็นหนึ่งเดียว การฝึกซึ้งกปาด้วนจิ้น จะเน้นการโค้งงอของกล้ามเนื้อทุกส่วน ไปในทุกทิศทาง เพื่อให้เลือดลมหมุนเวียนได้ดี เป็นการขจัดโรคภัยไข้เจ็บ โดยเฉพาะโรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ โรคกระเพาะ และโรคประสาท

ปาด้วนจิ้นกับจิตตปัญญาศึกษา

ชอลัดดา ขวัญเมือง. (2553). หัวหน้าโครงการเพิ่มขีดความสามารถคณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ภายใต้โครงการของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โดยน้ากระบวนกรจิตตปัญญาศึกษามุรณาการสู่การเรียนการสอนและพัฒนาอาจารย์ โดยจัดกิจกรรมเพื่อน้ากระบวนกรจิตตปัญญาศึกษามุรณาการ ดังนี้

- 1) อบรมพัฒนาอาจารย์คณะครุศาสตร์เกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา
- 2) วิจัยการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาจำนวน 3 รายวิชา โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ ส.ค.ส. ประกอบด้วย สมาธิ คิดอย่างไคร่ครวญ สะท่อนความคิด
- 3) เปิดสอนรายวิชา “จิตตปัญญาศึกษา” เป็นรานวิชาในหลักสูตรระดับปริญญาตรีโดยเป็นวิชาเลือกสำหรับนักศึกษาคณะครุศาสตร์และคณะอื่นๆ

4) จัดทำ cd เพลงประกอบทำ “ปาด้วนจิ้นจิตตปัญญาศึกษา” 8 ทำ
นำเดินโดย รศ.ดร.ชอลัดดา ขวัญเมือง หัวหน้าโครงการ ซึ่งได้นำเพลงนี้มาใช้
ประกอบการฝึกอบรม และจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาฐานกายจนกระทั่งปัจจุบัน ทั้งนี้อาจ
ศึกษาทำเดินได้จากเว็บไซต์ <https://www.youtube.com/watch?v=YXiGWcvxvpY> เผยแพร่
โดย รองศาสตราจารย์ ดร.ชอลัดดา ขวัญเมือง

5) จัดทำ cd เพลงจิตตปัญญาศึกษา ประกอบทำเดินจังหวะบิกิน ซึ่งได้นำเพลง
นี้มาใช้ประกอบการฝึกอบรม และจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาฐานกายจนปัจจุบันเช่นกัน
สามารถศึกษาและฝึกตามได้จากเว็บไซต์

<https://www.youtube.com/watch?v=ysqRuB8NLMq> เผยแพร่โดย รองศาสตราจารย์ ดร.ชอลัด
ดา ขวัญเมือง วันที่ 2 กรกฎาคม 2555 ดังภาพตัวอย่างที่ 1 และ 2

ภาพ 1 ทำรำปาด้วนจิ้น “นั่งม้าจ้งคันซน” โดย รองศาสตราจารย์ ดร.ชอลัดดา ขวัญเมือง
ที่มา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม พิษณุโลก

ภาพ 2 ทำรำ ปาด้วนจิ้น “นั่งม้าปล่อยหมัดชก” โดย ดร.สุวัชร ช่างพินิจ
ที่มา การอบรมจิตตปัญญาศึกษา โรงเรียนอนุบาลลำพูน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

กระบวนท่าทั้งแปด ชีกงปาด้วนจิ้น สยบโรค ทุกกระบวนท่าของปาด้วนจิ้น เป็นท่าที่ถูกออกแบบให้มีการใช้ทุกส่วนของร่างกายในการเคลื่อนไหว การควบคุมลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทุกจังหวะเคลื่อนไหวอ่อนพลิ้วและแข็งแกร่ง ก่อให้เกิดสมาธิในการเดิน ซึ่งจะมีทั้งหมด 8 ท่า

1) สอดมือประสานยันฟ้า

ทำนี้เป็นการบริหารกระเพาะอาหารและลำไส้ ช่วยการย่อยอาหาร ขจัดไขมันออกจากหน้าท้อง บำรุงช่องทั้งสามในร่างกายตามหลักแพทย์จีน เหมาะสำหรับผู้ที่มีการย่อยอาหารไม่ดีและท้องผูกเป็นประจำ ทำนี้ยังช่วยคลายไหล่ไหล่ที่เกร็งเพราะมีการบริหารกล้ามเนื้อที่ไม่ค่อยได้ใช้ของไหล่และต้นแขนข้อดีที่สุดของท่านี้คือ การเคลื่อนไหวของมือแขน สอดคล้องกับการหายใจลึก ๆ จึงทำให้โลหิตได้รับออกซิเจนมากขึ้น ออกซิเจนจะไปฟื้นฟูเซลล์กล้ามเนื้อที่ถูกใช้งานแล้ว เป็นการขจัดความเมื่อยล้าและทำให้ผิวหนังมีสีเลือดดี

2) นั้งม้าง้างคันธนู

ทำนี้ช่วยกระตุ้นการหมุนเวียนของโลหิต ทำให้กล้ามเนื้ออก ไหล่ และแขนยืดหยุ่นได้ดีขึ้นและลดไขมันออกจากไหล่และต้นแขน ช่วยให้หายใจได้ลึก ส่งเสริมพลังจิต และรักษาโรคนอนไม่หลับ

3) กตัญญูฟ้าดิน

ทำนี้ช่วยบริหารม้าม และกระเพาะอาหาร ม้ามเป็นอวัยวะเกี่ยวกับน้ำเหลือง ตั้งอยู่ที่ด้านหลังของกระเพาะอาหาร หน้าที่หลักคือผลิตเม็ดเลือดขาว ทาลายเม็ดเลือดแดงที่หมดอายุ ขับสิ่งแปลกปลอมหรือแบคทีเรียออกจากเลือดและยังทำหน้าที่เป็นคลังเก็บเลือดตามปกติบริเวณหลังกระเพาะอาหาร เป็นบริเวณที่บริหารลำบาก แต่ถ้าทำทำน้ออย่างถูกต้องจะสามารถส่งการเคลื่อนไหวและความกดดันไปนวดกระเพาะอาหารและม้ามได้ การเคลื่อนไหวแขนเป็นวงใหญ่และผ่อนคลายจิตใจ จะเป็นการขจัดความเคร่งเครียดทางประสาทและจิตใจ ทำให้จิตใจมีสมาธิและมั่นคง

4) นิลมังกรย้อนและหลัง

ทำนี้ช่วยฟื้นฟูอาการหย่อนสมรรถภาพของอวัยวะทั้งห้า คือ ตับ ปอด หัวใจ ไตและม้าม เนื่องจากขาดชีไปหล่อเลี้ยง ทำให้ความกระปรี้กระเปร่า พลัง และความแข็งแรงเสื่อมโทรมลง ทำนี้จะต้องหายใจให้ถูกต้องและสามารถเคลื่อนชีไปตามระบบเลือดลมได้

5) กังหันหมุนในกาย

ทำนี้ขจัดความเครียด ความอึดอัดใจ ถ้าปล่อยให้ความขัดเคือง ความโกรธ และความไม่พอใจ สะสมตัวมากเข้าจะทำให้ระบบประสาทอัตโนมัติและการหลั่งฮอรโมนผิดปกติ เป็นสาเหตุให้เกิดความเจ็บป่วยได้นอกจากนี้ทำนี้ยังช่วยให้ร่างกายท่อนล่างมีส่วนร่วม ทำให้ขาและตะโพกแข็งแรง ตะโพก กัน กระชับตัว

6) ยกมือขวาซ้ายกดลูกขา

ทำนี้จะไปเคลื่อนไหวไต มีผลเป็นการนวดไต ช่วยส่งเสริมการทำงานของไตไตเป็นอวัยวะสำคัญในการทำจัดของเสียและสารพิษออกจากโลหิตและขับออกมากับปัสสาวะโดยที่ทำนี้มีการก้มลาดตัวและเหยียดลาดตัว จึงเป็นการบริหารกระเพาะอาหารและลำไส้ ช่วยการย่อยและดูดซึมอาหาร ป้องกันอาการท้องผูก นอกจากนี้ยังลดความไวต่อโรคหวัดและป้องกันความดันโลหิตต่ำโดยที่ทำนี้มีผลต่อการบริหารขาและตะโพก ส่งเสริมความยืดหยุ่นและความคล่องตัว จึงช่วยป้องกันความชราถ้าได้ฝึกฝนเป็นประจำ และสำหรับผู้สูงอายุแล้วเพ็งจะ

มาทำทำนี้ ในตอนแรกจะก้มให้มือถึงเท้าไม่ได้ยาผิเกร็ง ควรจะฝึกไปทุกๆวันแล้วกลัมนื้อ เอว ตะโพก และขาจะอ่อนตัวได้ที่ละน้อยๆทำนี้มีผลต่อการบริหารร่างกายส่วนล่างให้เปรียว สวยงาม การหายใจด้วยกระบังลมที่ทำร่วมกับการก้มและการเหยียดของตะโพกจะช่วยบริหาร กล้ามท้องเป็นอย่างดี ทำให้เอวบาง กำจัดไขมันส่วนเกินออกจากตะโพก กัน ทำให้กระชับตัว

7) นั้งม้าปล่อยหมัดชก

ทำนี้เดิมเป็นการฝึกการชกชั้นพื้นฐานในวิชาต่อสู้ อย่างไรก็ตามในแง่ สุขภาพจะช่วยเพิ่มความกระชุ่มกระชวยมีชีวิตชีวา เมื่อทำซ้ำๆจะส่งเสริมจิตและพลัง ทำนี้จะ เคลื่อนไหวกลัมนื้อทั้งร่างกาย ทำให้ร่างกายกระชับเกิดความแข็งแรง สำหรับหญิงสาวที่มี รูปร่างผอมบางจะช่วยเจริญอาหารและเพิ่มเนื้อหนังมากขึ้น และถ้าผู้ฝึกพยายามทำใจให้เป็น สมาธิจัดความคิดโลกๆจะมีผลลดความดันโลหิตและป้องกันการแข็งตัวของหลอดเลือด

8) ยกสันกระบอบกระบวณท่า

ทำนี้ช่วยกระตุ้นการหมุนเวียนของโลหิต ช่วยให้หายเมื่อยล้า ป้องกันอาการ ท้องผูกและริดสีดวงทวารการหายใจเข้า เขย่งเท้าแล้วปล่อยให้สันเท้ากระแทกพื้นเบาๆ ทำให้ เกิดความสั่นสะเทือนเบาๆแผ่ไปทั่วร่างกาย มีผลทำให้กายและใจผ่อนคลาย แต่ถ้ากระแทกสัน แรงเกินไป สมองอาจจะเป็นอันตรายก็ได้ แต่การสั่นสะเทือนขนาดเบาๆ ทัวร่างกายจะกระตุ้น กระตุกสันหลัง ข้อต่ออื่นๆ กลัมนื้อ อวัยวะภายใน และการหมุนเวียนของโลหิตทำให้หาย เหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าถ้าได้ขมิบก้นขณะหายใจเข้า จะช่วยให้เส้นโลหิตฝอยแถวทวารหนัก ทำงานดีขึ้น ช่วยป้องกันโรคท้องผูกและริดสีดวงทวาร และสิ่งสำคัญคือช่วยกระตุ้นระบบ กลัมนื้อและประสาทที่เกี่ยวข้องกับการร่วมเพศให้ดีขึ้น

กิจกรรมที่ 8

ต่อเติม

ชื่อกิจกรรม ต่อเติม

วัตถุประสงค์ เพื่อให้สมาชิกวิเคราะห์และทำความรู้จักตนเอง
เพื่อให้สมาชิกรู้จักและเข้าใจตนเองจากมุมมองของผู้อื่น

เวลาที่ใช้ 90 นาที
ขั้นตอน

1. กิจกรรมการเคลื่อนไหวเพลง ปาด้วนจิ้น เปิด youtube เพลงปาด้วนจิ้นที่จัดทำโดย รองศาสตราจารย์ ดร.ชอลัดดา ขวัญเมือง วิทยาการนาเดิน
2. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งก่อนเรียนรู้ 3-5 นาที
3. วิทยาการแจกดินสอสีให้สมาชิกคนละ 1 แท่ง นำภาพที่แต่ละคนวาดในกิจกรรม “ตัวตน” ถูภาพเดินไปหาเพื่อนสมาชิกโดยจับคู่กันยืนภาพของตนให้เพื่อน และรับภาพของเพื่อนมา(แลกภาพกัน)โดยห้ามพูดคุยหรือซักถามใดๆทั้งสิ้น และให้แต่ละฝ่ายวาดเติมภาพให้เพื่อนตามที่เห็นว่าควรเติม ในขั้นตอนนี้ห้ามถามกัน ห้ามพูดกัน เมื่อเสร็จทั้งสองฝ่ายแล้ว ให้เปลี่ยนคู่ไปหาคู่ใหม่ แลกภาพกันและต่อเติมให้กัน ทำเช่นนี้ประมาณ 3 รอบ
4. เมื่อสมาชิกแลกกันวาดภาพเสร็จให้“ล้อมวงสนทนา” ให้สมาชิกทุกคนเล่าเรื่องราวในภาพที่ตนเองวาดทุกคนทีละคนจนครบทุกคน โดยอาจใช้เวลาคนละ 2-3 นาที ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิก ถ้าสมาชิกน้อยอาจใช้เวลาประมาณ 3-5 นาทีก็ได้ ทั้งนี้ให้เล่าทุกคน โดยให้ซักถามเพื่อนที่จับคู่แลกภาพถึงเหตุผลที่วาดต่อเติมภาพให้ เล่าหรือสนทนาซักถามทีละคน จนครบทุกคน
5. เมื่อครบและเสร็จสิ้นกิจกรรมข้อ 4 วิทยาการให้ทุกคนสะท้อนคิดจากการทำงานกิจกรรมครั้งนี้ทุกคน และบันทึกการสะท้อนคิด
6. วิทยาการสรุปและสุ่มถามสมาชิก ได้อะไรจากกิจกรรมนี้ และสรุปว่าการได้รู้จักและเข้าใจตนเองจะเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาในทุกด้าน แต่อาจมีลักษณะนิสัยของเราบางเรื่องที่เราไม่ค่อยรู้ตัว ไม่ค่อยให้ความสำคัญ แต่เป็นจุดที่ผู้อื่นมองเห็นและบอกเรา ซึ่งเราจะต้องเรียนรู้ ยอมรับ และทำความเข้าใจ

สื่อ/อุปกรณ์

1. แบบบันทึกการสะท้อนคิด
2. Cd ปาต้วนจิ้น
3. กระดาษ A4
4. สีเทียนหรือสีชอล์ค

บันทึกการสะท้อนคิด

.....
คำชี้แจง

ให้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกจากการเข้าร่วมกิจกรรม โดยการบันทึกข้อความตาม
ประเด็นหัวข้อที่กำหนด ดังนี้

กิจกรรม.....

1. ท่านมีความรู้สึกอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. ท่านมีความคิดอย่างไร

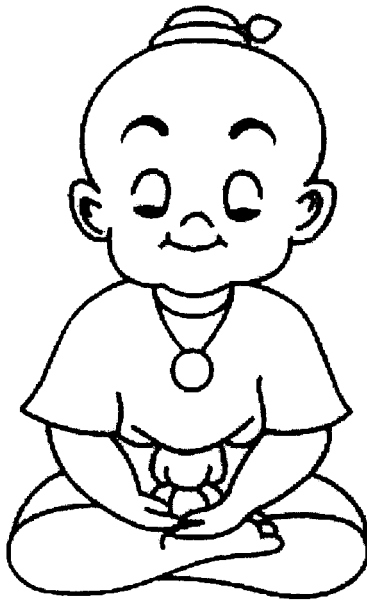
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. ท่านจะทำอย่างไรต่อไป

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

โมดูลที่ 4

การดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่น

กิจกรรมที่ 9 สามเหลี่ยมสัมพันธ์

กิจกรรมที่ 10 ไว้วางใจ

กิจกรรมที่ 11 คลี่คลายปัญหา

กิจกรรมที่ 12 สนทนาประสาพี่น้อง

กิจกรรมที่ 9

สามเหลี่ยมสัมพันธ์

ชื่อกิจกรรม สามเหลี่ยมสัมพันธ์

วัตถุประสงค์ เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้การดำเนินชีวิตในสังคมร่วมกับผู้อื่น

เวลาที่ใช้ 50 นาที

ขั้นตอน

1. กิจกรรมการเคลื่อนไหวเพลง ปาตวันจีน เปิด youtube เพลงปาตวันจีน วิทยากรนำเต้นปาตวันจีน
2. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งก่อนเรียนรู้ 3-5 นาที
3. “ล้อมวงสนทนา” มีกิจกรรมเชคอิน โดยให้สมาชิกทุกคนได้บอกเล่าเรื่องราวที่ดีโดยอาจใช้เวลาคนละ 2-3 นาที ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิก ถ้าสมาชิกล้นอาจใช้เวลาประมาณ 3-5 นาทีก็ได้ ทั้งนี้ให้เล่าทุกคน
4. เมื่อครบและเสร็จสิ้นกิจกรรมข้อ 3 วิทยากร ให้สมาชิกลุกยืนและสงบนิ่ง พร้อมก้าวเดินเคลื่อนไหวสวนกันไปมาระหว่างสมาชิกในห้อง แต่ไม่เป็นระบบ และอยู่ในห้องอบรม แต่ทั้งนี้ให้สมาชิกแต่ละคนเลือกสมาชิกในห้องอีกสองคนไว้ในใจโดยไม่บอกหรือส่งสัญญาณใดๆ ให้สมาชิกทั้งสองคนที่เลือกนั้นรู้ตัว เมื่อวิทยากรสั่งหยุด ให้หยุดเดินพร้อมทั้งกำหนดระยะที่เป็นจุดยืนของตนเองกับเพื่อนอีกสองคนที่เลือกไว้ในใจให้เป็นรูปสามเหลี่ยมด้านเท่า
5. จากกิจกรรม 4 เมื่อเห็นว่าสมาชิกทั้งหมดเข้าที่แล้ว ให้เปลี่ยนตำแหน่งสมาชิกบางคน 2-3 คน แล้วให้แต่ละคนยืนสามเหลี่ยมด้านเท่าอีกครั้ง โดยที่สมาชิกสองคนที่เลือกไว้ในใจแต่แรกต้องไม่เปลี่ยน
6. นั่ง“ล้อมวงสนทนา” ทุกคนสะท้อนคิดจากการทำกิจกรรม สรุปลงในแบบบันทึกสะท้อนคิด
7. วิทยากรสรุปและสุ่มถามสมาชิก ได้อะไรจากกิจกรรมนี้
การดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้มองเป็นองค์รวม และเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน เราไม่สามารถดำเนินชีวิตคนเดียวได้ ต้องมีเพื่อน มีสังคม

สื่อ/อุปกรณ์

1. แบบบันทึกการสะท้อนคิด
2. เพลงจิตตปัญญาศึกษา

บันทึกการสะท้อนคิด

.....

คำชี้แจง

ให้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกจากการเข้าร่วมกิจกรรม โดยการบันทึกข้อความตาม
ประเด็นหัวข้อที่กำหนด ดังนี้

กิจกรรม.....

1. ท่านมีความรู้สึกอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. ท่านมีความคิดอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. ท่านจะทำอย่างไรต่อไป

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

กิจกรรมที่ 10

ไว้วางใจ

ชื่อกิจกรรม ไว้วางใจ

วัตถุประสงค์ เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้การดำเนินชีวิตในสังคมร่วมกับผู้อื่นที่ต้องพึ่งพา
ช่วยเหลือ

ซึ่งกันและกัน

เวลาที่ใช้ 50 นาที
ขั้นตอน

1. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งก่อนเรียนรู้ 3-5 นาที
2. ให้สมาชิกแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 5-7 คน
3. มีหนึ่งคนยืนตรงกลาง กลับตา กอดอกและทิ้งไปด้านหลังตามสบายโดยไม่
ต้องกังวลว่าจะล้ม เนื่องจากเพื่อนที่ยืนล้อมตัวเขาเป็นวงด้านนอกจะ
ช่วยกันรับและประคองเขาไว้ไม่ให้ล้ม ดูเหมือนตุ๊กตาล้มลุกอยู่ในวง
4. จากกิจกรรมที่ 3 เมื่อสมาชิกเข้าไปเป็นตุ๊กตาล้มลุกในวงล้อมของเพื่อนแล้ว
ให้เพื่อนสมาชิกที่อยู่นอกวงผลัดกันเข้าไปเป็นตุ๊กตาล้มลุกในวงล้อมของ
เพื่อนๆ ทีละคน ทีละคน จนครบทุกคน
5. นั่ง “ล้อมวงสนทนา” โดยให้สมาชิกทุกคนได้บอกเล่าความรู้สึกขณะที่มี
บทบาทในการปกป้อง ประคับประคองเพื่อนที่อยู่กลางวงไม่ให้ล้ม และพูด
แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกขณะที่มีบทบาทเป็นตุ๊กตาล้มลุกอยู่กลาง
วง โดยอาจใช้เวลาคนละ 3-5 นาที ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิก ถ้า
สมาชิกน้อยอาจใช้เวลาประมาณ 3-5 นาทีก็ได้ ทั้งนี้ให้เล่าทุกคน
6. เมื่อครบและเสร็จสิ้นกิจกรรมข้อ 5 ทุกคนสะท้อนคิดจากการทำกิจกรรม
สรุปลงในแบบบันทึกสะท้อนคิด
7. วิทยากรสรุปและสุ่มถามสมาชิก ได้อะไรจากกิจกรรมนี้
การดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้มองเป็นองค์รวม และเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน
เราไม่สามารถดำเนินชีวิตคนเดียวได้ ต้องมีเพื่อน มีสังคม ต้องดูแล
ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

สื่อ/อุปกรณ์

แบบบันทึกการสะท้อนคิด

บันทึกการสะท้อนคิด

.....

คำชี้แจง

ให้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกจากการเข้าร่วมกิจกรรม โดยการบันทึกข้อความตามประเด็นหัวข้อที่กำหนด ดังนี้

กิจกรรม.....

1. ท่านมีความรู้สึกอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านมีความคิดอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านจะอย่างไรต่อไป

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

กิจกรรมที่ 11

คลี่คลายปัญหา

ชื่อกิจกรรม	คลี่คลายปัญหา
วัตถุประสงค์	- เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้ถึงธรรมชาติของการทำงานและการดำเนินชีวิตที่จะต้องพบกับปัญหาและอุปสรรค - เพื่อให้สมาชิกมีสติในการแก้ปัญหา ความรักความสามัคคีในการร่วมมือในการทำงานและแก้ปัญหาด้วยกัน
เวลาที่ใช้ ขั้นตอน	50 นาที 1. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งก่อนเรียนรู้ 3-5 นาที 2. ให้สมาชิกแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 8-10 คน 3. ให้สมาชิกแต่ละกลุ่มยืนหันหน้าเข้าหากันเป็นวงกลม ยืนแขนสองข้างเหยียดตรงไปด้านหน้า จับมือกับเพื่อนที่อยู่ตรงกันข้ามโดยไม่จับกับเพื่อนที่อยู่ติดด้านซ้ายกับด้านขวาของตัวเอง 4. ให้สมาชิกค่อยๆ คลายตัวโดยไม่ปล่อยมือจากกันโดยให้เสร็จสิ้นกิจกรรมในลักษณะของวงกลมวงเดียวให้ได้ ขั้นตอนนี้ต้องกำชับว่าห้ามปล่อยมือจนกว่าจะเสร็จสิ้นกิจกรรม กลุ่มใดเสร็จก่อนให้นั่งลง กลุ่มที่เหลือให้ทำต่อจนเสร็จ 5. เมื่อเสร็จ(บางกลุ่มอาจไม่ได้ วิทยากรอาจยืดหยุ่นได้ ไม่จำเป็นต้องเสร็จทุกกลุ่ม ให้ดูความเหมาะสมของเวลาที่เหลือ) 6. เมื่อเสร็จสิ้นทุกกลุ่ม นั่ง“ล้อมวงสนทนา” โดยให้สมาชิกทุกคนได้บอกเล่า กลุ่มที่เสร็จก่อน ทำได้เพราะ..... กลุ่มไม่เสร็จ ทำไม่เสร็จเพราะ..... กลุ่มเสร็จหลังสุด ทำเสร็จช้าเพราะ.....

7. เมื่อครบและเสร็จสิ้นกิจกรรมข้อ 6 ทุกคนสะท้อนคิดจากการทำกิจกรรม
สรุปลงในแบบบันทึกสะท้อนคิด วิทยากรสรุปและสุ่มถามสมาชิก ได้อะไร
จากกิจกรรมนี้ และสรุปการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้มองเป็นองค์รวม และ
เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ย่อมมีปัญหาในการทำงานและการดำเนินชีวิต แต่ทุก
ปัญหามีทางออกและต้องช่วยกันแก้ปัญหา การแก้ปัญหานั้น บางปัญหา
แก้ง่าย บางปัญหาแก้ยาก ซึ่งทุกคนต้องช่วยกัน แต่ละคนจะมีความรู้
ความสามารถ และความถนัดที่แตกต่างกัน บางปัญหาอาจแก้ไขได้โดย
ทันที บางปัญหาอาจต้องใช้เวลาและปัจจัยอื่นๆหลายปัจจัยในการ
แก้ปัญหา
8. วิทยากร ให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นว่า ได้อะไรจากการทำกิจกรรม
คลี่คลาย
ปัญหา อาจสุ่มให้ตอบบางคน หรือถ้ามีเวลาอาจให้ตอบทุกคนก็ได้
9. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งหลังเรียนรู้ 3-5 นาที

สื่อ/อุปกรณ์

แบบบันทึกการสะท้อนคิด

บันทึกการสะท้อนคิด

คำชี้แจง

ให้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกจากการได้ร่วมกิจกรรม โดยการบันทึกข้อความตามประเด็นหัวข้อที่กำหนด ดังนี้

กิจกรรม.....

1. ท่านมีความรู้สึกอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านมีความคิดอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านจะอย่างไรต่อไป

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

กิจกรรมที่ 11

สนทนาประสาพี่น้อง

ชื่อกิจกรรม สนทนาประสาพี่น้อง

วัตถุประสงค์ - เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้ถึงความเคารพนับถือตามธรรมเนียมไทย
ที่มีความเป็นพี่เป็นน้องวัฒนธรรมในการทำงาน

เวลาที่ใช้ 50 นาที
ขั้นตอน

1. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งก่อนเรียนรู้ 3-5 นาที
 2. ให้สมาชิกทั้งหมดยืนหันหน้าเข้าหากันเป็นวงกลม
 3. ให้สมาชิกเปลี่ยนตำแหน่งการยืนใหม่ โดยเรียงตามลำดับอายุจากอายุน้อยสุดเรียงไปจนอายุมากที่สุด
 4. แบ่งครึ่งวงกลมของสมาชิกแบบตัดครึ่ง ครึ่งวงแรกให้เข้าวงใหม่หนึ่งวงเป็นวงอายุน้อยกว่า(วงน้อง) สมาชิกที่เหลือเป็นวงอายุสูงกว่าให้เข้าเป็นวงกลมอีกหนึ่งวง (วงพี่)
 5. วงพี่และวงน้อง ให้จัดเป็นสองวงซ้อนกัน วงน้องหันหน้าออกนอกวง วงพี่หันหน้าเข้าในวง พี่กับน้องจะหันหน้ามาพบกัน ให้จับคู่กัน
 6. จากข้อ 5 ให้พี่กับน้องที่จับคู่กันผลัดกันพูด ผลัดกันเล่าหรือบอกเรื่องราวให้อีกฝ่ายได้ฟัง เรื่องใดก็ได้ ใช้เวลาแต่ละคู่สนทนาประมาณ 3 นาที
 7. เมื่อคู่แรก ทำกิจกรรมเสร็จ ให้วงในเคลื่อนไปทางขวา(วงนอกยืนอยู่กับที่) สมาชิกจะพบคู่ใหม่ แล้วทำกิจกรรมตามข้อ 6 จากนั้นเวียนเปลี่ยนคู่ไปเรื่อยๆ
- จนครบรอบคู่เดิมของตนเอง
8. เมื่อเสร็จสิ้นทุกคู่ นั่ง“ล้อมวงสนทนา” โดยให้สมาชิกทุกคนได้บอกเล่าสะท้อนคิดจากการทำกิจกรรม ให้พูดทุกคนทีละคน และสรุปลงในแบบบันทึกสะท้อนความคิด และความรู้สึก

9. วิทยาการสรุปและสู่ถามสมาชิก ได้อะไรจากกิจกรรมนี้ และสรุปการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้มองเป็นองค์รวม และเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ทุกคนจะมีความรู้ความสามารถ และความถนัดที่แตกต่างกัน การค้นหาเข้าหากัน การได้บอกการเล่าและการแสดงความรู้สึกที่ดีต่อกันในบรรยากาศที่ดี บรรยากาศของความเป็นพี่เป็นน้องกัน จะช่วยให้การอยู่ร่วมกันได้อย่างเข้าใจ เห็นใจ ให้อภัย และมีอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข
10. วิทยาการ ให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นว่า ได้อะไรจากการทำกิจกรรม คลี่คลาย
ปัญหา อาจสุ่มให้ตอบบางคน หรือถ้ามีเวลาอาจให้ตอบทุกคนก็ได้
11. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งหลังเรียนรู้ 3-5 นาที

สื่อ/อุปกรณ์

แบบบันทึกการสะท้อนคิด

บันทึกการสะท้อนคิด

คำชี้แจง

ให้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกจากการได้ร่วมกิจกรรม โดยการบันทึกข้อความตามประเด็นหัวข้อที่กำหนด ดังนี้

กิจกรรม.....

1. ท่านมีความรู้สึกอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านมีความคิดอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านจะอย่างไรต่อไป

.....

.....

.....

.....

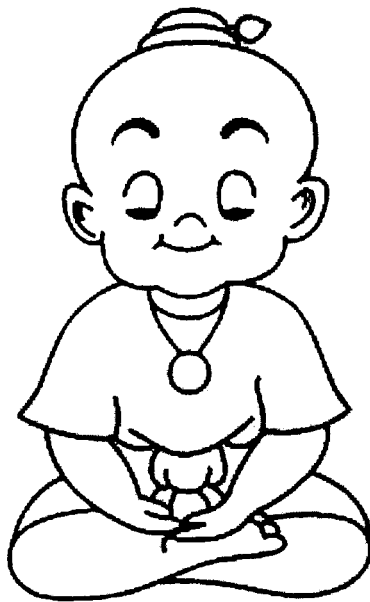
.....

.....

.....

โมดูลที่ 5

การออกแบบการจัดการเรียนรู้
ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา

กิจกรรมที่ 13

การออกแบบการจัดการเรียนรู้
ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา

กิจกรรมที่ 13

การออกแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา

- ชื่อกิจกรรม** การออกแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา
- วัตถุประสงค์** - เพื่อให้สมาชิกวางแผนนำเสนอผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักการของจิตตปัญญาศึกษาได้
- เวลาที่ใช้** 60 นาที
- ขั้นตอน**
1. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งก่อนเรียนรู้ 3-5 นาที
 2. แบ่งกลุ่มสมาชิกตามกลุ่มสาระการเรียนรู้เพื่อวางแผนการจัดการเรียนรู้และเตรียมนำเสนอผลการจัดการเรียนรู้
 3. นั่ง“ล้อมวงสนทนา” โดยให้สมาชิกทุกคนได้บอกเล่าสะท้อนคิดจากการทำกิจกรรม ให้พูดทุกคนทีละคน
 4. วิทยากรสรุป
 5. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งหลังเรียนรู้ 3-5 นาที

สื่อ/อุปกรณ์

1. ใบงาน แผนการจัดการเรียนรู้และการนำเสนอผลการจัดการเรียนรู้
2. ใบความรู้ การจัดการเรียนรู้ตามหลักการจิตตปัญญาศึกษา

บันทึกการสะท้อนคิด

คำชี้แจง

ให้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกจากการได้ร่วมกิจกรรม โดยการบันทึกข้อความตามประเด็นหัวข้อที่กำหนด ดังนี้

กิจกรรม.....

1. ท่านมีความรู้สึกอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านมีความคิดอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านจะทำอย่างไรต่อไป

.....

.....

.....

.....

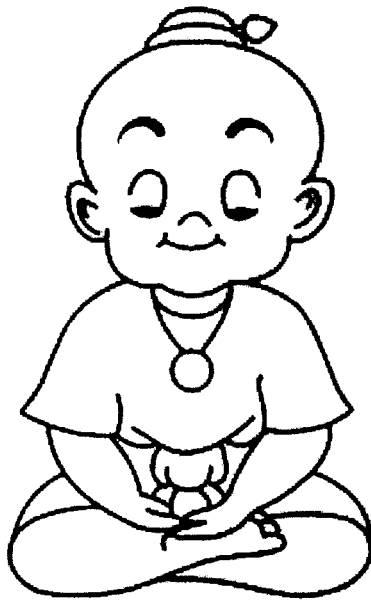
.....

.....

.....

โมดูลที่ 6

การวางแผนการจัดการเรียนรู้
และนำเสนอผลการจัดการเรียนรู้
หลักการจัดตปัญญาศึกษา

กิจกรรมที่ 14 การวางแผนการจัดการเรียนรู้และนำเสนอผลการจัดการเรียนรู้
หลักการจัดตปัญญาศึกษา

กิจกรรมที่ 14

การวางแผนการจัดการเรียนรู้และนำเสนอผลการจัดการเรียนรู้ หลักการจัดตปัญญาศึกษา

ชื่อกิจกรรม การนำเสนอผลการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจัดตปัญญาศึกษา
วัตถุประสงค์ เพื่อให้สมาชิกวางแผนเพื่อจัดการเรียนรู้และนำเสนอผลการจัดการเรียนรู้ได้

เวลาที่ใช้ 90 นาที
ขั้นตอน

1. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งก่อนเรียนรู้ 3-5 นาที
2. วิทยากรทบทวนกิจกรรมที่ 13 การออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักการจัดตปัญญาศึกษา ที่แต่ละคนนำเสนอการออกแบบการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาที่สอน
3. นิ่ง“ล้อมวงสนทนา” โดยให้สมาชิกทุกคนได้บอกเล่าสะท้อนคิดจากการทำกิจกรรม ให้พูดทุกคนทีละคน จากนั้นแบ่งกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมตามใบงาน
4. นำเสนอแผนตามใบงานที่กำหนดให้
5. วิทยากรสรุปเกี่ยวกับการวางแผนเพื่อนำเสนอผลการจัดการเรียนรู้
6. กิจกรรม “ทำสมาธิ” เพื่อสงบนิ่งหลังเรียนรู้ 3-5 นาที

สื่อ/อุปกรณ์

7. ใบงาน การวางแผนการจัดการเรียนรู้

บันทึกการสะท้อนคิด

คำชี้แจง

ให้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกจากการเข้าร่วมกิจกรรม โดยการบันทึกข้อความตามประเด็นหัวข้อที่กำหนด ดังนี้

กิจกรรม.....

1. ท่านมีความรู้สึกอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านมีความคิดอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านจะอย่างไรต่อไป

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตัวอย่าง
แผนการจัดการเรียนรู้
ตามหลักการของ “จิตตปัญญาศึกษา”
5 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1	ขั้นเตรียม
ขั้นตอนที่ 2	ขั้นนำ
ขั้นตอนที่ 3	ขั้นกิจกรรม
ขั้นตอนที่ 4	ขั้นสะท้อน
ขั้นตอนที่ 5	ขั้นสรุป

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2
สาระวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์สลักจิต ตริณโอภาส
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

แผนการจัดการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 พระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นๆ

เวลา 1 ชั่วโมง

1. มาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด

■■■■ บอкупุทธประวัติ หรือประวัติของศาสดาที่ตนนับถือโดยสังเขป

2. สาระสำคัญ/ความคิดรวบยอด

การศึกษาพุทธประวัติ หรือประวัติของศาสดาที่ตนนับถือทำให้เกิดความศรัทธาและเห็นแบบอย่างที่ดี ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

3. สาระการเรียนรู้

สาระการเรียนรู้แกนกลาง พุทธประวัติ การประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพาน

4. สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

1. ความสามารถในการคิด
2. ทักษะการรวบรวมข้อมูล
3. ทักษะการแปลความ
4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต

5. คุณลักษณะอันพึงประสงค์

1. ซื่อสัตย์สุจริต
2. มีวินัย
3. ใฝ่เรียนรู้
4. มุ่งมั่นในการทำงาน
5. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

6. ชิ้นงาน/ภาระงาน

1. บันทึกการสะท้อนคิด
2. ใบงาน “ศาสดาของฉัน”

7. การวัดและการประเมินผล

1. ผลการสะท้อนคิดจากการเขียนและพูดแสดงความคิดเห็นและความรู้สึกของนักเรียน

รายบุคคล

2. สังเกตพฤติกรรมการทำงานกลุ่ม
3. สังเกตคุณลักษณะอันพึงประสงค์
4. ตรวจใบงาน

8. แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

เรื่อง	พระพุทธศาสนา	เวลา	2 ชั่วโมง
วิธีสอน	หลักการเรียนรู้ของจิตตปัญญาศึกษา		

ขั้นที่ 1 ขั้นเตรียม

ครูมีกิจกรรมเพื่อให้ นักเรียนได้เคลื่อนไหวเพื่อ นักเรียนได้พัฒนาความพร้อมทางกาย ก่อนที่จะเข้าสู่การเรียนการสอนโดยนำเดินเพลงจิตตปัญญาศึกษา หรือครูอาจเตรียมเพลงอื่นๆ ตามความเหมาะสมกับวัยหรือพัฒนาการของผู้เรียน หรือตามที่นักเรียนชอบหรือสนใจ

ขั้นที่ 2 ขั้นนำ

- 1) ครูให้นักเรียนนั่งหลับตาและสงบนิ่ง “สมาธิ” 3-5 นาที ก่อนเรียน ระหว่างหลับตา

ครูผู้สอนบอกเล่าถึง “จุดประสงค์การเรียนรู้” ในครั้งนี้

- 2) ครูให้นักเรียน “นั่งล้อมวงสนทนา” และให้มีการ “เชคอิน” โดยให้นักเรียนได้พูดหรือเล่าเรื่องราวของตนแบบสั้นๆ คนละ 2-3 นาที เน้นให้เล่าทุกคน การ “เชคอิน” ในวงสนทนาที่เป็นสมาชิกใหม่อาจบอกชื่อและแนะนำตนเองสั้นๆ การ “เชคอิน” ในวงที่ต่อเนื่อง รู้จักกันอยู่แล้ว ให้นักเรียนกล่าวสั้นๆ เกี่ยวกับความหวังของนักเรียนที่มีต่อการเรียนรู้ในครั้งนี้ หรือให้ความเห็นกับการมาอยู่ร่วมกัน หรือแบ่งปันเรื่องราวเล็กๆ น้อยๆ เกี่ยวกับชีวิตของตนเอง

ขั้นที่ 3 ขั้นกิจกรรม

- 1) ครูชวนสนทนาเกี่ยวกับการนับถือและปฏิบัติกิจหรือร่วมกิจกรรมทางศาสนาของนักเรียน และครอบครัวในวิถีชีวิตของแต่ละคน เช่น การไปทำบุญ การปฏิบัติธรรม การสวดมนต์ หรือการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาในลักษณะอื่นๆ ซึ่งในสังคมไทยมีหลายศาสนา เช่น พุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม เป็นต้น แต่ทุกศาสนาสอนให้ทุกคนทำดี และทุกศาสนาจะมี “ศาสดา” ซึ่งหมายถึงผู้ก่อตั้งศาสนา ซึ่งนักเรียนจะต้องเรียนรู้ถึงประวัติของศาสดาที่นักเรียนนับถือ โดยเฉพาะประเทศไทย คนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ จะต้องรู้และเข้าใจประวัติของพระพุทธเจ้า อย่างน้อย เรื่องการประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน เป็นต้น(กรณีที่มีนักเรียนนับถือศาสนาอื่น ครูสามารถปรับกิจกรรมได้ตามความเหมาะสม)

- 2) ครูให้นักเรียนดูวิดีโอเพลงแหล่งพุทธประวัติ “ประสูติ ตรัสรู้ ปรินิพพาน” ของพระพุทธเจ้า (สามารถสืบค้นได้จากเว็บไซต์ [youtube.com](https://www.youtube.com) ซึ่งขั้วร้องโดยศิลปินแห่งชาติ คือคุณชินกร ไกรลาศ)

- 3) ครูแบ่งกลุ่มนักเรียน 3 กลุ่ม ศึกษา คิดใคร่ครวญ เกี่ยวกับ พุทธประวัติฉบับย่อๆ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พุทธประวัติ ด้านการประสูติ (ใบงานที่ 1)

กลุ่มที่ 2 พุทธประวัติ ด้านการตรัสรู้ (ใบงานที่ 2)

กลุ่มที่ 3 พุทธประวัติ ด้านการปรินิพพาน (ใบงานที่ 3)

- 4) ครูแจกอุปกรณ์ให้ทั้งสามกลุ่มได้ “คิดและใคร่ครวญ” เพื่อทำกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งเอกสารและอุปกรณ์ประกอบด้วย ใบความรู้ ใบงาน สีชอล์ค/สีเทียน ให้นักเรียนทำกิจกรรมตามใบงานที่แจกให้

- 5) ทั้งสามกลุ่มนำเสนอผลงานโดยมีตัวแทนกลุ่มละหนึ่งคนนำเสนอผลงานของกลุ่ม

ขั้นที่ 4 ขั้นสะท้อนความคิด

ครูให้นักเรียนทั้งสามกลุ่มรวมกันนั่ง “ล้อมวงสนทนา” เพื่อ “สะท้อนความคิด” จากการทำกิจกรรม “ศาสดาของฉัน” โดยให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นที่ตน โดยมีการกระตุ้นการสะท้อนคิด เช่น รู้สึกอย่างไร คิดอย่างไร และจะต้องทำอย่างไร จากนั้นทุกคนบันทึกการสะท้อนคิดในใบงาน

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุป

- 1) ครูผู้สอนสรุปสาระความรู้ ศาสดาของศาสนาพุทธ คือพระพุทธเจ้า ในพุทธประวัติ ด้านการประสูติ ตรัสรู้ ปรีนิพพาน
- 2) ครูและนักเรียนสงบนิ่งด้วย “สมาธิ” หลังเรียนอีกครั้ง

9. สื่อ/อุปกรณ์

- 1) ไฟล์ภาพ และเสียง หรือวิดีโอจาก youtube ดังนี้
 - การเดินเพลง จิตตปัญญาศึกษา
 - การเดินเพลง ปาตวันจีน
 - การเดินเพลง เพลงประกอบจังหวะทั่วไป
 - เพลงบรรเลง ประกอบการทำ “สมาธิ”
- 2) ใบความรู้ พระพุทธเจ้า : ศาสดาของศาสนาพุทธ
- 3) สีชอล์ค หรือสีเทียน
- 4) ใบงานที่ 1 ศาสดาของฉัน : ประสูติ
- 5) ใบงานที่ 2 ศาสดาของฉัน : ตรัสรู้
- 6) ใบงานที่ 3 ศาสดาของฉัน : ปรีนิพพาน

ตัวอย่าง : ตารางวิเคราะห์แผนการจัดการเรียนรู้
5 ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ขั้นตอน การจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษา	กิจกรรม การเรียนรู้ จิตตปัญญา			หลักการจัดการเรียนรู้ จิตตปัญญาศึกษา							ปรัชญา แนวคิด	
	กิจกรรมพัฒนาจิต	กิจกรรมจิตศิลป์	กิจกรรมทางสังคม	เรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ	ความรัก ความเมตตา	การเชื่อมโยงสัมพันธ์	การเผชิญความจริง	ความต่อเนื่อง	ความมุ่งมั่น	ชุมชนแห่งการเรียนรู้	ความเชื่อความเป็นมนุษย์	กระบวนการที่ต่อเนื่อง
ขั้นตอนที่ 1 ขั้นเตรียม ครูมีกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนได้เคลื่อนไหวเพื่อนักเรียนได้พัฒนาความพร้อมทางกายก่อนที่จะเข้าสู่การเรียนการสอนโดยนำเดินเพลงจิตตปัญญาศึกษา หรือครูอาจเตรียมเพลงอื่นๆตามความเหมาะสมกับวัยหรือพัฒนาการของผู้เรียน หรือตามที่นักเรียนชอบหรือสนใจ		✓									✓	
ขั้นตอนที่ 2 ขั้นนำ 3) ครูให้นักเรียนนั่งหลับตาและสงบนิ่ง “สมาธิ” 3-5 นาที ก่อนเรียน ระหว่างหลับตาครูผู้สอนบอกเล่าถึง“จุดประสงค์การเรียนรู้” ในครั้งนี้ 4) ครูให้นักเรียน “นั่งล้อมวงสนทนา” และให้มีการ “เชคอิน” โดยให้นักเรียนได้พูดหรือเล่าเรื่องราวของตนแบบสั้นๆ คนละ 2-3 นาที เน้นให้เล่าทุกคน การ “เชคอิน”	✓	✓	✓	✓	✓						✓	

ใบความรู้ เรื่อง ศาสดาของศาสนาพุทธพระพุทธเจ้าหรือเจ้าชายสิทธะ

ประสูติ ก่อนพุทธศักราช 80 ปี พระนางสิริมหามายา พระราชธิดาของกษัตริย์โกลิยวงศ์ ผู้ครองกรุงเทวทหะ พระมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะ กษัตริย์ผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ ประสูติพระโอรส เมื่อวันศุกร์ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ปีจอ ณ สวนลุมพินีวัน ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์กับกรุงเทวทหะ (ปัจจุบัน คือ ตำบลลุมพินี ประเทศเนปาล)

ตรัสรู้ นางสุชาดา ได้นำข้าวมธุปายาสเพื่อไปบวงสรวงเทวดา ครั้นเห็นพระมหาบุรุษประทับที่โคนต้นไทร ด้วยอาการสงบนางคิดว่าเป็นเทวดา จึงถวายข้าวมธุปายาสแล้ว เสด็จไปริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราพระองค์ได้กลับมายังต้นโพธิ์ที่ประทับ พบคนหาบหน้ำชื้อโสถถียะ คนหาบหน้ำชื้อได้ถวายหน้ำชื้อให้พระองค์ปูลาด ณ ใต้ต้นโพธิ์ แล้วขึ้นประทับหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกและได้ตั้งจิตอธิษฐานว่า แม้เลือดในกายของเราจะเหือดแห้งไปเหลือแต่หนัง เอ็น กระดูกก็ตาม ถ้ายังไม่พบธรรมวิเศษแล้ว จะไม่ยอมหยุดความเพียรเป็นอันขาด ทรงบรรลุความสำเร็จ เมื่อพระองค์ทรงรู้เห็นอย่างนี้จิตก็พ้นจากกิเลสทั้งปวง พระองค์ก็ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อพระชนมายุ 35 พรรษา ธรรมสูงส่งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้น คือ อริยสัจ 4 ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค

ปรินิพพาน หลังจากพระพุทธเจ้าแสดงปัจฉิมโอวาท ซึ่งวันนั้นตรงกับวันเพ็ญเดือน วิสาขะ (เดือน ๖) ในยามสุดท้ายของวันนั้น ณ ป่าไม้สาละ (สาละวันอุทยาน) ของกษัตริย์มัลละ กรุงกุสินารา พระองค์ได้ประทับใต้ต้นสาละคู่ หลังจากตรัสโอวาทให้แก่พระอริยสงฆ์แล้ว พระองค์มิได้ตรัสอะไรอีกแล้วเสด็จปรินิพพานด้วยพระอาการสงบ ซึ่งเป็นที่น่าอัศจรรย์นัก ที่วันประสูติ วันตรัสรู้ และวันปรินิพพานของพระพุทธเจ้าตรงกัน คือ วันเพ็ญเดือน 6

ที่มา : <http://www.thammapedia.com/buddha/buddhahis.php>

ใบงานที่ 1 ศาสดาของฉัน: พระประสูติ

คำชี้แจงให้ระบายสีภาพที่กำหนด พร้อมทั้งศึกษาใบความรู้ พิจารณาภาพ และเขียนแสดง

ความรู้สึกรู้สึก ความคิดเห็นจากภาพ

.....

.....

.....

.....

.....

ใบงาน 2 ศาสดาของฉัน: ตรัสรู้

คำชี้แจง ให้ระบายสีภาพที่กำหนด พร้อมทั้งศึกษาไปความรู้ พิจารณาภาพ และเขียน
แสดงความรู้สึก ความคิดเห็นจากภาพ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ใบงาน 3 ศาสดาของฉัน : ปรีณิพพาน

คำชี้แจง ให้ระบายสีภาพที่กำหนด พร้อมทั้งศึกษาไปความรู้ พิจารณาภาพ และเขียน
แสดงความรู้สึก ความคิดเห็นจากภาพ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

10. การประเมินผล

เครื่องมือ	วิธีการ	เกณฑ์
แบบประเมินผล การสะท้อนคิด	ตรวจสอบข้อมูลที่นักเรียนบันทึก ในบันทึกการ “สะท้อน ความคิด” และการแสดงความคิดเห็น ขณะที่ล้อมวงสนทนาและการ ร่วม กิจกรรม “เชคอิน” รายบุคคล	พิจารณาคูณค่าของข้อคิด หรือเจตคติที่ผู้เรียนสะท้อน
แบบประเมินพฤติกรรม การทำงานกลุ่ม	สังเกตพฤติกรรมนักเรียน ขณะที่เข้าร่วมกิจกรรม	แบบประเมินพฤติกรรม

เอกสารอ่านประกอบ

- การล้อมวงสนทนา
- สุนทரியสนทนา
- การฟังอย่างลึกซึ้ง

กิจกรรมการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา

การล้อมวงสนทนา สุนทรียสนทนา การฟังอย่างลึกซึ้ง

.....

กิจกรรมการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา ในกลุ่มที่มีรูปแบบการจัดกิจกรรมที่เน้นให้สมาชิกได้มีปฏิสัมพันธ์เชิงสังคม เพื่อเน้นย้ำในแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชื่อมโยงของมนุษย์ที่ไม่อาจแยกจากกันได้ รวมทั้งสิ่งต่างๆ รวมทั้งความเกี่ยวข้องระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ ในบทนี้ผู้เขียนได้สืบค้นและนำเสนอกิจกรรมที่ผู้เขียนเองได้นำมาเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ในรายวิชาที่รับผิดชอบสอน โดยเรียบเรียงกิจกรรมในกลุ่มความสัมพันธ์เชิงสังคม ไว้เป็นสองกิจกรรม คือ กิจกรรมการเรียนรู้ผ่านกระบวนการเชิงสัมพันธ์ และการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมเชิงสังคม รายละเอียดมีดังนี้

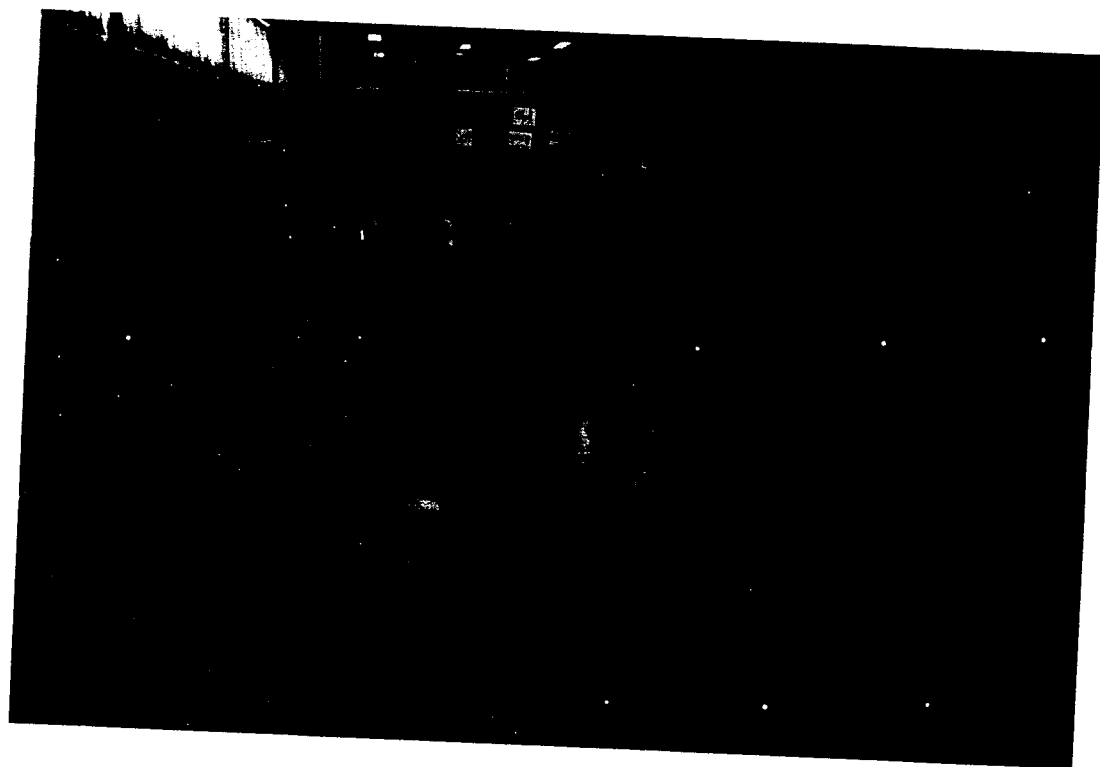
การเรียนรู้ผ่านกระบวนการเชิงความสัมพันธ์

การเรียนรู้ผ่านกระบวนการเชิงความสัมพันธ์ (relational practices) เช่น การล้อมวงสนทนา สุนทรียสนทนา (dialogue) การฝึกฟังอย่างลึกซึ้ง หรือการสื่อสาร เช่น การเขียนบันทึกประจำวัน เป็นการเรียนรู้โดยอาศัยกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างกาลยาณมิตร ช่วยสะท้อนซึ่งกันและกัน นับเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ในแนวทางของจิตตปัญญาที่เน้นในเรื่องของการสื่อสาร เป็นการสื่อสารผ่านกิจกรรม เพื่อให้มีการฟังที่ปราศจากอคติ ฟังโดยไม่มีเงื่อนไขหรือความขัดแย้ง ทุกคนมีคุณค่าเท่ากัน กิจกรรมย่อยๆ ในบทนี้ประกอบด้วย การล้อมวงสนทนา สุนทรียสนทนา รายละเอียดแต่ละกิจกรรม มีดังนี้

1 การล้อมวงสนทนา

1.1 ความหมายการล้อมวงสนทนา

การล้อมวงสนทนา เป็นกิจกรรมหนึ่งในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ไม่ยุ่งยากและไม่ซับซ้อนในการทำกิจกรรม มีกติกาที่สามารถปฏิบัติได้ง่าย กิจกรรมการล้อมวงสนทนาจึงเป็นที่นิยมในการนำมาใช้ในการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนในชั้นเรียน การอบรม การสัมมนา การล้อมวงสนทนาอาจใช้ได้ทุกขั้นตอนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา ตั้งแต่ในขั้นตอนก่อนการเรียนรู้ ระหว่างการเรียนรู้ หรือเมื่อเสร็จสิ้นการเรียนรู้ ลักษณะของการล้อมวงสนทนาปรากฏตามภาพตัวอย่าง

ภาพ กิจกรรม การล้อมวงสนทนา ในการอบรมจิตตปัญญาศึกษา
ที่มา การอบรมจิตตปัญญาศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นครู นักศึกษาคณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

1.2 แนวทางการจัดกิจกรรมล้อมวงสนทนา

ในการล้อมวงสนทนาตามแนวทางของจิตตปัญญาศึกษา เป็นกิจกรรมที่เป็นที่
นิยมนำมาใช้กันทั่วไป ในการพัฒนาองค์กร การพัฒนาบุคลากรในหลายสาขาอาชีพ รวมทั้งใน
การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการฝึกอบรม การล้อมวงสนทนาที่มีประสิทธิภาพ มีการ
ฟังจากสมาธิอย่างตั้งใจ บรรยากาศการสนทนาอบอุ่นและเป็นมิตร สมาชิกควรฝึกกติกาหรือ
แนวปฏิบัติ ดังนี้

- มีการตั้งกติกาของวงสนทนาร่วมกันเพื่อเป็นขอบเขตของการสนทนา
เช่นการเตือนอย่างนุ่มนวลเมื่ออาจไม่ตรงประเด็นทั้งเนื้อหา เวลา และ
พฤติกรรม
- มีการแจ้งเตือนเมื่อต้องการหยุดการสนทนา เช่น เกินเวลา หรือเห็นว่าสมาธิ
อ่อนล้าเกินกว่าจะดำเนินกิจกรรมต่อ

- มีกิจกรรมเริ่มต้นด้วยกิจกรรมสงบนิ่งเพื่อเรียกสมาธิของสมาชิกในกลุ่มที่ล้ามวง
- มีการกำหนดกิจกรรมที่เป็นสัญญาณเพื่อดึงความสนใจของสมาชิกกลุ่ม เป็นสัญญาณแห่งการต้อนรับ อาจเป็นการสงบนิ่งสักครู่ การอ่านบทกลอน การร้องเพลง หรือการฟังดนตรีระหว่างช่วงพัก ที่นำพาสู่ความรู้สึกสงบกับปัจจุบัน
- กิจกรรมเช็คอิน (Check-in) เป็นกิจกรรมช่วยให้คนเข้ามาอยู่ในกรอบความคิดของวงสนทนา และย้ำเตือนทุกคนถึงข้อตกลงที่แสดงถึงเจตจำนงหรือเป้าหมาย กระบวนการนี้ช่วยให้คนมั่นใจว่าตนกำลังอยู่กับปัจจุบันขณะ ทั้งร่างกายและจิตใจ
- การ check-in ในวงสนทนาที่เป็นสมาชิกใหม่ ผู้ร่วมวงอาจบอกชื่อและแนะนำตนเองสั้นๆ
- การ check-in ในวงที่ต่อเนื่อง รู้จักกันอยู่แล้ว คนในวงอาจกล่าวสั้นๆเกี่ยวกับความหวังของเขาที่มีต่อการสนทนา ให้ความเห็นกับการมาอยู่ร่วมกัน หรือแบ่งปันเรื่องราวเล็กๆน้อยๆเกี่ยวกับชีวิตของตนเอง
- มีการกำหนด talking piece เป็นวัตถุที่มีความหมายเฉพาะเจาะจง ต่อสมาชิกในวง หมายถึงมีเพียงคนที่ถือมันอยู่เท่านั้นที่พูด ควรเป็นวัตถุที่ส่งต่อกันโดยตรงได้ง่ายดาย อาจเป็นวัสดุริยวัตถุ เช่น ก้อนหิน กิ่งไม้ ปากกา หรือช้อน โดยที่สมาชิกคนอื่นๆในวงจะไม่ทำการรบกวนใดๆ ไม่ขัดแย้ง ไม่ตอบโต้ ไม่บอกว่าใครผิด ไม่บอกว่าใครถูก
- สมาชิกหนึ่งคนหยิบ talking piece ขึ้น แบ่งปันเรื่องราวของเขากับคนอื่นๆ จากนั้นก็ส่งมันต่อไป talking piece จะถูกส่งต่อไปรอบๆวง ไม่ว่าจะโดยการเรียงลำดับหรือจะโดยการอาสาพูด จนกระทั่งทุกคนได้มีส่วนร่วม

2 สุนทรียสนทนา

สุนทรียสนทนาเป็นกระบวนการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับวิธีการสื่อสาร การสนทนาซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของมนุษย์ และในขณะเดียวกันยังเป็นการฝึกปฏิบัติตามแนวจิตตปัญญาที่มีการนำมาใช้กันแพร่หลายมากขึ้นในหลายๆวงการ

เว็บไซต์พลังจิตดอทคอม. สุนทรียสนทนา, (ออนไลน์) สืบค้นวันที่ 1 ธันวาคม 2556
 เว็บไซต์พลังจิตดอทคอม <http://www.palungjit.com/board/showthread.php?t=8907> ได้อธิบาย
 ที่มาของคำว่า สุนทรียสนทนา ไว้ดังนี้

คำว่า dialogue มีผู้นำไปใช้ในสำนวนภาษาไทยที่แตกต่างกันหลายสำนวน เช่น
 “สุนทรียสนทนา” “สนทนาแลกเปลี่ยน” “วาทวิจารณ์” รวมทั้งคำว่า “สนทนา” และมีคำขยาย
 ต่อท้ายออกไป เช่น “การสนทนาอย่างสร้างสรรค์” หรือ “การสนทนาเพื่อคิดร่วมกัน” ซึ่งผู้เขียน
 ใช้ในตอนแรก นอกจากนี้ ยังมีคำในภาษาไทยกลางอีกคำหนึ่ง คือคำว่า “สนทนาวิสาสะ” ซึ่ง
 หมายถึงการพูดคุยแบบคนคุ้นเคยกัน เนื่องจากผู้เขียนไม่ปรารถนาจะประดิษฐ์คำศัพท์ใหม่ซึ่ง
 อาจจะทำให้เกิดความสับสนมากยิ่งขึ้น จึงขอเลือกใช้คำว่า “สุนทรียสนทนา” แทนคำว่า
 dialogue ในความหมายของ David Bohm เนื่องจากข้อความกระชับ และสื่อถึงความเป็น
 เอกลักษณะเฉพาะของ Bohmian Dialogue

ความหมายของรากศัพท์ดั้งเดิมของคำว่า dialogue คือ dia= through “ทะลุทะลวง”,
 logo = meaning of the word “ความหมายของคำที่พูดออกไป” แต่ David Bohm ผู้ซึ่งนำเอา
 วิธีการแบบ “สุนทรียสนทนา” ไปเผยแพร่ในบริบทของสังคมตะวันตก ยืนยันว่าความหมายใหม่
 ของคำว่า ‘dialogue’ มิใช่เพียงแค่ การเข้าใจความหมายของคำที่พูดออกมาแบบทะลุทะลวงแต่
 เป็น stream of meaning หรือ “กระแสธารของความหมาย” ที่ไหลเลื่อนเคลื่อนที่ ถ่ายเทไปหา
 กันได้โดยปราศจากการปิดกั้น (blocking) ของสิ่งสมมุติใดๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นฐาน
 คติเดิมที่ฝังอยู่ในหัว (presupposition) วิธีการกำหนดใจเพื่อรับรู้โลกภายนอก (assumption)
 รวมทั้งวิญญู คุณญู อำนาจ ยศถาบรรดาศักดิ์ หรือตำแหน่งหน้าที่ใดๆ ที่บุคคลได้มาจากการ
 เป็นสมาชิกของสังคมใด สังคมหนึ่ง

2.1 ความหมายของสุนทรียสนทนา

วิศิษฐ์ วัณญู, (2546). ได้ประมวลแนวคิดด้วย Dialogue ของ David Bohm
 และ William Isaacs ตลอดจน Margaret J. Wheatley มานำเสนอ โดยเรียกเครื่องมือดังกล่าว
 ว่า “สุนทรียสนทนา” อันเป็นแนวทางการสนทนาที่มีความมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่าง
 คู่สนทนาและเปิดโลกทัศน์ให้เห็นความเชื่อมโยงกันของสิ่งต่างๆ ทั้งหมด

วรภัทร์ ภูเจริญ, (2552 : 13) Dialogue มาจากคำว่า Dial: มาจากภาษากรีก
 หมายถึง ทะลุทะลวง Logue : มาจากภาษากรีก หมายถึง คำพูด ดังนั้น Dialogue จึงหมายถึง
 คำพูดทะลุหัวใจ กระแทกใจ โดนใจ กระตุ้นใจและถ้าจะกล่าวในขั้นสูงก็คือ ชำระใจนั่นเอง

มนต์ชัย พินิจจิตรสมุทร. (2553 : 2). คำว่าสุนทรียสนทนา มาจากคำว่า Dialogue
 ซึ่งมีผู้แปลคำนี้แตกต่างกันเช่น สานเสวนา ภาวนาสนทนา เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามคำนี้มีความ
 หมายถึง กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มบุคคลโดยเป็นการแลกเปลี่ยนถ่ายทอด

ความรู้ที่อยู่ด้านในตัวบุคคล อันเป็นความรู้ที่เจือปนไปด้วยประสบการณ์ ความรู้สึก ความนึกคิด ที่ได้สะสมมาของบุคคล

มนต์ชัย พินิจจิตรสมุทร ได้อธิบายความหมายของคำว่า Dialogue เพิ่มเติมอีกว่า มีความหมายโดยพื้นว่า “สนทนา” แต่ความหมายจากรากศัพท์ได้ถูกอธิบายโดย เดวีโบห์ม (Bohm) นักฟิสิกส์รางวัลโนเบลว่าหมายถึง “Through-การไหลผ่าน” ดังนั้นการสนทนาแบบที่เป็น Dialogue จึงหมายถึงการไหลของกระแสแห่งความหมายโดยที่ไหลผ่านตัวพวกเราไป และไหลไปมาระหว่างพวกเรา เมื่อเกิดการไหลเวียนของความหมายจึงปรากฏเป็นความเข้าใจใหม่ และมีบางสิ่งเกิดขึ้นใหม่ รวมทั้งมีการแบ่งปันความคิด ความเข้าใจ ความรู้สึก ความหมายกัน ภายในกลุ่ม

เรือบ (2553 : 17 –18) ได้อธิบายถึงกระบวนการสุนทรียสนทนาว่า สุนทรียสนทนา ก็คือการจับกลุ่มล้อมวงกันเพื่อสนทนาในหัวข้อใดๆ ก็ได้ โดยเน้นที่การฟังเป็นหลักมากกว่าการพูด สิ่งแตกต่างที่เห็นได้ชัดจากการพูดคุยทั่วไปก็คือ บรรยากาศในวงนี้จะไม่มีการตัดสินและหาคำตอบในทันที กระทั่งการคัดค้านหรือสนับสนุนคำพูดของใครคนใดคนหนึ่งก็แทบไม่ปรากฏในวงสุนทรียสนทนา

พระมหาวิชัย วชิรเมธี. (ออนไลน์). อาจารย์พิเศษบัณฑิตวิทยาลัย มจร.กรุงเทพฯ อธิบายความหมาย การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) ในที่นี้ว่า การฟังอย่างลึกซึ้ง จะต้องมียุทธศาสตร์ของการฟัง 7 ข้อ ดังนี้

- 1) การฟังอย่างมีสติ
- 2) การฟังอย่างอ่อนน้อมถ่อมตน (ไม่มีตัวกูของกูขณะฟัง)
- 3) การฟังอย่างปราศจากอคติ (ไม่ลำเอียงด้วยรัก/ชัง/หลง/กลัว)
- 4) การฟังด้วยจิตที่ปรารถนาจะฟังความจริงตามที่มันเป็นจริง
- 5) การฟังด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์ (ไม่คิดจะจ้องจับผิด หรือจ้องจดจำคำคม)
- 6) การฟังโดยปราศจากการประเมินค่า/ตีความขณะฟัง
- 7) การฟังด้วยท่าทีที่เคารพต่อผู้พูดอย่างจริงใจ
- 8) การฟังตั้งแต่ต้นจนจบกระแสความ

พระมหาวิชัย วชิรเมธี (ออนไลน์). สืบค้นวันที่ 14 ธันวาคม 2556

<https://jennykr.wordpress.com/2008/06/15-deep-listening>

2.2 แนวทางในการจัดสุนทรียสนทนา

มนต์ชัย พินิจจิตสมุทร (2553 : 10 – 12) ได้อธิบายถึงกติกากในการจัดกระบวนการสุนทรียสนทนาโดยเห็นว่า กติกากเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการสุนทรียสนทนา การรักษากติกากอย่างเข้มแข็งมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในการสุนทรียสนทนาซึ่ง กติกากที่สำคัญมีดังนี้

- ปิดโทรศัพท์มือถือ
- ไม่มีการพูดคุ้ย่อยหรือคุ้ยชบซิบกันในกลุ่ม จะต้องเป็น one meeting เท่านั้น
- “วาง” หัวโชนตำแหน่งงาน ถือว่าสมาชิกทุกคนมีความเท่าเทียมกัน
- สร้างบรรยากาศที่เปิดกว้างและรู้สึกเป็นอิสระ
- ไม่เริ่มโดยมีจุดมุ่งหมายหาข้อสรุปร่วมกันในประเด็นอันใดอันหนึ่ง รวมทั้งไม่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการแก้ไขปัญหาระเบียงใด
- พูดทีละคน สมาชิกที่เหลือฟังอย่างตั้งใจ และ “วาง” กรอบความคิด และการตัดสินในด้นใดใด ไม่ว่าเรื่องที่พูด ผู้พูดหรือลักษณะที่พูด ฯลฯ
- ไม่พูดแทรกขึ้นมา จนกว่าคนที่กำลังพูดอยู่ได้กล่าวจบให้อดทนรอได้และค่อยๆ ยกมือขึ้นเพื่อแสดงความต้องการเสนอความคิดเมื่อการพูดก่อนหน้าสิ้นสุดลง
- ไม่ตัดสิน แต่ให้ไตรตรองความคิดของตนเองว่ายึด “สมมติฐาน” ไດไว้
- ในการพูดนั้นพูดต่อกลุ่มทั้งหมด ไม่เป็นการพูดไปยังคนใดคนหนึ่งเฉพาะ
- รักษา “หลักการเปิดพื้นที่” โดยไม่ครอบครองการพูดเพียงคนเดียว หรือเป็นส่วนใหญ่ ทุกคนจะต้องมีโอกาสได้พูดอย่างเท่าเทียมกัน และต้องพูดแสดงความคิดเห็นโดยสามารถหยิบยกขึ้นมาพูดได้ทุกสิ่งที่เกี่ยวข้อง
- ไม่ยึดการพูดเอาไว้ ไม่พูดเป็นหลักอยู่คนเดียว อาจจะต้องให้คนอื่นได้พูดกันก่อน 2-3 ท่าน ก่อนจะพูดเพิ่มเติม และการพูดเสนอความคิดในแต่ละครั้งควรใช้เวลาสั้นๆ
- ไม่พูดนอกประเด็น แต่ขยายขอบเขตของเรื่องได้
- ไม่มุ่งหาข้อสรุปหรือข้อตกลงในเรเบียงใดหรือสิ่งใดและไม่ตัดสิน ความคิดเห็นใดใดตามมา ว่าเป็นสิ่งที่ถูกหรือผิด ดีหรือไม่ดี ใช่ได้หรือไม่ได้ และด้านอื่นใดก็ตาม
- ต้องไม่พยายามโน้มน้าวให้คนอื่นคล้อยตามความคิดของเรา

- พูดในสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ สร้างสรรค์ความสมานสามัคคีและมีไมตรีจิตต่อกัน
- ไม่วิพากษ์คำพูดหรือความคิดของใคร และต้องไม่ใช่คำพูดว่า “ใช่ แต่ว่า.....” (ตามด้วยประโยคที่บ่งบอกความคิดนั้นใช่ไม่ได้) แต่ให้ใช้คำพูดว่า “ใช่ และ.....(เพื่อขยาย หรือเสริมต่อความคิด)”
- ดำรงอยู่ในความเจียม คือการไตร่ตรองความคิดของตนเอง กลับไปตั้งคำถามกับสมมติฐานของตนเอง และไม่ปกป้องสมมติฐานของตนเอง โดยการโต้แย้งหรือแสดงออกปฏิกิริยาขุ่นเคืองใจ
- “ปล่อยวาง” สมมติฐาน และไม่ตัดสินทั้งของตนเองและของผู้อื่น
- แม้ว่า Dialogue ให้ความสำคัญกับการฟังอย่างตั้งใจอย่างทุ่มเทสมาธิเข้าไปฟังก็ตาม แต่สิ่งสำคัญคือ รักษาคุณภาพของตัวเราในการ “ฟัง-ไตร่ตรอง-ซักถาม-นำเสนอความคิด” จึงต้องมีการแสดงออกทั้ง 3 ประการ
- ไม่นำสิ่งที่กล่าวในวง Dialogue ไปเผยแพร่ขยายวงออกไปนอกวง อย่างมีวัตถุประสงค์ในเชิงลบ หรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อสมาชิกและผู้อื่น

2.3 กระบวนการของสุนทรียสนทนา

การเข้าสู่กระบวนการแบบสุนทรียสนทนา คือ การสร้างพื้นที่ทางสังคมใหม่ที่เอื้อต่อการคิดร่วมกันอย่างเสมอภาค ในสภาวะปกติ คนจะคิดคนเดียว และเอาความคิดของตนเองออกไปปะทะประสานกับคนอื่นในรูปของการถกเถียง โต้แย้ง ทำให้เกิดการแบ่งแยกเป็นฝ่ายแพ้ ฝ่ายชนะ และฝ่ายถูกฝ่ายผิด อันเป็นการบ่มเพาะเชื้อของความอึดอัด กับข้อใจ และนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ แต่การสนทนาที่นำไปสู่การคิดร่วมกันแบบสุนทรียสนทนานั้น ไม่ใช่เป็นการนำเอาความคิดของแต่ละคนมาเสนอแนะ หรือมาโต้เถียงขัดแย้งกันเพื่อหาผู้ชนะ แต่เป็นการมาเพื่อจะฟังซึ่งกันและกันโดยไม่มีการตัดสินด้วยข้อสรุปใดๆ ความคิดที่ดี เกิดจากการฟังที่มีคุณภาพ การตั้งใจฟังกัน คือการเทใจมารวมกัน มีสมาธิอยู่กับตัวเองและสิ่งที่ได้ยิน ไม่สรวลเสเฮฮา ไม่วอกแวกแยกแวงคอย แต่จะให้ความสนใจกับเสียงของคนอื่น แม้กระทั่งเสียงของความเจียม จะต้องกำหนดใจรับรู้ความเจียมด้วยความรู้สึกในเชิงบวก เห็นความเจียมเป็นสิ่งที่เดียวกับตนเอง และในความเจียมนั้น กลัยามมิตรในวงสนทนาต่างก็กำลังลำดับความคิดของตนเองอยู่ ยังไม่พร้อมที่จะพูดออกไปเช่นเดียวกับตัวเราที่กำลังรับฟังอยู่ เราสามารถรอได้ คอยได้เสมอ

กระบวนการสุนทรียสนทนาที่เหมาะสม จะทำให้เกิดการคิดร่วมกันได้อย่างมีพลัง แต่ผู้เข้าร่วมวงสุนทรียสนทนาจะต้องพยายามถอดถอนวาระ เป้าหมายส่วนตัว รวมทั้งอารมณ์เชิงสัญลักษณ์ที่ใช้ห่อหุ้มตนเองอยู่ในรูปของยศถาบรรดาศักดิ์ และอำนาจทั้งปวงออกจากตัวเอง

เพื่อให้สามารถเข้าใจสรรพสิ่ง (entities) ได้ตามสภาพที่มันเป็นจริง โดยปราศจากอิทธิพลการปรุงแต่งของสิ่งสมมุติที่มนุษย์สร้างขึ้นตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เชื่อกันว่า พลังของสุนทรียสนทนา คือความคิดสร้างสรรค์ที่ผุดบังเกิดขึ้น ภายหลังจากที่กระบวนการสุนทรียสนทนาจบสิ้นลงไปแล้ว โดยผู้ที่ร่วมกระบวนการจะได้ขึ้นมาเอง โดยไม่ต้องมีใครชี้แนะ นอกจากนี้กระบวนการสุนทรียสนทนาที่เน้นให้เกิดการฟังอย่างลึกซึ้ง (deep listening) สงบระงับ ไม่ด่วนสรุป (suspension) จะช่วยแก้ไขปัญหาคายขัดแย้งระหว่างบุคคลได้เป็นอย่างดี

การตั้งวงสุนทรียสนทนาที่มีประสิทธิภาพ ควรพิจารณาจำนวนสมาชิกกลุ่ม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยแรก จากประสบการณ์ของผู้เขียนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการฝึกอบรมโดยนำกิจกรรมสุนทรียสนทนามาประยุกต์ใช้ ได้ทดลองจัดหลายรูปแบบ ตั้งแต่ 3-6 คน 7-10 คน 10-15 คน 16-20 คน และมากกว่า 20 คน โดยประสบการณ์แล้วกลุ่มที่เหมาะสมสำหรับกิจกรรมสุนทรียสนทนาคือ ประมาณ 7-10 คน เพื่อให้มีการสนทนากันได้อย่างทั่วถึงและไม่เร่งรัดเวลากันมาก ในช่วงแรกอาจมีครูหรือวิทยากรเป็นผู้นำในกลุ่มที่จะต้องกำกับกิจกรรม แต่เมื่อสมาชิกเข้าใจกระบวนการแล้ว ผู้นำกลุ่มก็ไม่จำเป็นต้องมีก็ได้ ตัวอย่างภาพกิจกรรมการสุนทรียสนทนา ในภาพตัวอย่าง

ภาพ กิจกรรม สุนทรียสนทนา ในการอบรมพัฒนาบุคลากร
ที่มา การพัฒนาครูโครงการนาร่องครูบงพัฒนาครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษา พิษณุโลก เขต 3 จัดโดยคณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

สุนทรียสนทนาเป็นเครื่องมือที่พัฒนามาจากกระบวนการทัศนแบบวิทยาศาสตร์ใหม่ ที่เชื่อว่าปรากฏการณ์ต่างๆ และทุกชีวิตบนโลกนี้เชื่อมร้อยเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่สามารถพิจารณาแยกส่วนออกจากกันโดยลำพัง

3 การฟังอย่างลึกซึ้ง

คุณลักษณะที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการสุนทรียสนทนาคือ การฟังอย่างลึกซึ้ง ยังได้อธิบายถึงหลักของการสุนทรียสนทนา ในแง่ของหลักการและสภาวะของการสนทนา ไว้เป็นแนวทางการนำไปประยุกต์ใช้ ดังนี้

3.1 ความหมายของการฟังอย่างลึกซึ้ง

วิเศษฐ์ วังวิญญู อธิบายเรื่องการฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) ว่า เทคโนโลยีการสื่อสารในยุคปัจจุบัน ที่ย่อโลกให้เล็กลง ทำให้การสื่อสารรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น จึงมีประโยชน์ที่แทนพฤติกรรมดังกล่าวในปัจจุบันว่า “สังคมก้มหน้า” อาการก้มหน้าก้มตา ทำให้ขาดการใส่ใจหรือสนใจในคนรอบข้างน้อยลง น้อยลง จนกระทั่งขาดการใส่ใจในความรู้สึกของคนรอบข้าง การพูดคุยสื่อสารลดลงไป การฟังซังกะกันและกันค่อยๆ หายไป ความขัดแย้งหรือไม่เข้าใจในบางเรื่อง ขาดการหันหน้าเข้าหากัน การรับฟังกันจึงไม่มี ปัญหาต่างๆ จึงขาดการพูดคุย

แนวทางจิตตปัญญาศึกษาจึงสนใจการฟังมากยิ่งขึ้น และการฟังที่ประเสริฐสุดคือการฟังด้วยใจ ฟังอย่างลึกซึ้ง ซึ่งก็คือการฟังที่ไม่ได้มุ่งหวังสิ่งที่ได้จากการสนทนาและไม่ใช่ว่าการฟังเพื่อเจรจาต่อรอง แต่เป็นการฟังที่รับเอาความคิดทั้งหมดของผู้พูด ผู้ฟังยังต้องมีสมาธิไม่วอกแวกไปจากเรื่องที่ฟังอยู่ หยุดใช้ความคิดในเรื่องอื่นขณะที่ฟัง กล่าวได้ว่าเป็นการฝึกสติ ทำให้เกิดภาวะการว่างจากความคิดของตนเพื่อรับเอาความคิดของผู้พูดหรือคู่สนทนาเข้ามา การได้ฟังอย่างลึกซึ้งและมีคุณภาพนี้จึงจะเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงตัวเอง

เรือรบ. (2553). ได้ให้นิยามความหมายของการฟังอย่างลึกซึ้งไว้อย่างน่าฟังว่า การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) คือ “การฟังด้วยทั้งหมดของหัวใจ ประหนึ่งว่าโลกทั้งใบ ณ ขณะนั้น มีเขาอยู่ตรงหน้าเราเพียงคนเดียว ฟังให้ลึกซึ้งไปกว่าแค่คำพูด ได้ยินสิ่งที่ไม่ได้พูด เช่น ความรู้สึก อารมณ์ ความเชื่อ ทศนคติ และคุณค่าของผู้พูด โดยเราจะไม่ตีความ ไม่ด่วนตัดสิน ไม่ประเมินค่าว่าถูกหรือผิด จะเป็นเพียงพื้นที่แห่งการฟังล้วนๆ อยู่กับปัจจุบันขณะเท่านั้น”

ชมรมสุนทรียแห่งการฟัง ให้ข้อสรุปการฟังอย่างลึกซึ้งไว้ว่า “คือการฟังอย่างใส่ใจและไม่ตัดสิน” ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับทักษะการบริหารคนในยุคปัจจุบัน การฟังในกระบวนการไดอะล็อกนั้น ไม่เหมือนการฟังในระดับปกติทั่วไปในชีวิตประจำวัน เพราะเราจะไม่ฟังเพียงแค่

ระดับของคำพูดหรือความหมาย แต่จะโอบอ้อมและยอมรับทั้งอารมณ์ ความรู้สึก ทำทางการแสดงออกทั้งหมดของผู้พูด เพื่อรับฟังสารนั้นอย่างเต็มเปี่ยม ฟังด้วยทั้งหมดของหัวใจ ประหนึ่งว่าโลกทั้งใบ ณ ขณะนั้น มีเขาอยู่ตรงหน้าเราเพียงคนเดียว โดยเราจะไม่ตีความ ตัดสิน ประเมินค่า หรือวินิจฉัยว่าถูกหรือผิด จะเป็นเพียงการฟังแบบล้วนๆ อยู่กับปัจจุบันขณะ เสมือนว่าหูของเราเป็นอวัยวะเดียวที่รับสารนั้นอยู่ ไม่มีตัวตนของเราที่จะต้องต้านทาน ปกป้อง หรือต่อสู้กับความเห็นใดๆ แม้ว่าจะขัดแย้งหรือแตกต่างจากความคิดเรา (ชมรมสุนทรีแห่งการฟัง. ออนไลน์, สืบค้นวันที่ 6 ธันวาคม 2556 <https://www.facebook.com/>.)

3.2 หลักการฟังอย่างลึกซึ้ง

โสพล ศิริไสย์. (2546). อธิบายเกี่ยวกับหลักการสุนทรีสนทนา ควรคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ซึ่ง อาจารย์ โสพล ศิริไสย์ ได้แนะนำแนวทางแบบรวบรัดภายใต้คำพูดสั้นๆ ว่า SPEAKING ดังนี้

1. **S Setting** หมายถึง ฉาก สถานที่ และเวลาของการทำ Dialogue ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญเป็นอันดับต้นๆ กล่าวคือ การจัดสถานที่ ควรจัดให้เป็นวงกลม ให้ทุกคนในวงสนทนาหันหน้าเข้าหากัน เพื่อให้สามารถมองเห็นหน้า ซึ่งกันและกันได้หมดทุกคน และให้มีพื้นที่ว่างพอให้ทุกคนจะสามารถเคลื่อนไหวไปมาได้สะดวก ถ้าหากมีทิวทัศน์ที่สวยงามที่เป็น “ต้นทุน” ทางธรรมชาติที่ดีอยู่แล้ว ควรใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด โดยเปิดม่านเพื่อให้สามารถมองเห็นวิวทิวทัศน์ และปลดปล่อยอารมณ์และเป็นที่พักสายตา

2. **P Process** หมายถึง กระบวนการ Dialogue เป็นเรื่องของกระบวนการ (Process Determinism) ซึ่งเป็นไปตามเหตุและปัจจัยไม่สามารถคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าได้ ผู้เข้าร่วมวงสนทนาต้องมีสติอยู่เสมอ สิ่งที่พูดไม่มีการสรุปหรือสร้างความคิดรวบยอด เพื่อหาคำตอบสุดท้าย และให้ทุกคนคิดเหมือนกันหมด แต่ถ้าผู้เข้าร่วมวงเชื่อมั่นในเรื่องของกระบวนการ จะเห็นว่า คำตอบจะเกิดขึ้นเป็นระยะๆ และเป็นหน้าที่ของผู้เข้าร่วมวงที่จะทำความรู้จักกับคำตอบนั้นด้วยตนเอง คำตอบบางอย่างรู้ได้เฉพาะตัว อธิบายให้ใครฟังไม่ได้

3. **E Ends** หมายถึง เป้าหมาย Dialogue ไม่อนุญาตให้แต่ละคนนำเป้าหมายส่วนตัวหรือวาระส่วนตัวเข้าไปใช้ นอกจากจะมีเป้าหมายเพื่อการฟัง เรียนรู้ตนเอง และเรียนรู้ผู้อื่นเท่านั้น นอกจากนี้จะต้องหลีกเลี่ยงมิให้มีการตั้งผลลัพธ์ไว้ล่วงหน้า ไม่นำสิ่งที่เชื่ออยู่ในใจออกมาโต้แย้งประหัดประหารซึ่งกันและกัน Dialogue จึงเหมาะสมสำหรับเริ่มต้นทำงานที่มีความซับซ้อน หลากหลาย หรือต้องการแก้ไขปัญหายากที่ยากร่วมกัน Dialogue จึงไม่มีการโอ้อวด ไม่แนะนำสั่งสอน หรือหวังจุดประกายให้คนอื่นคิดตาม รวมทั้งไม่ได้แย้ง หรือยกยอปอปั้น หรือตำหนิติเตียน

4. A Attitude หมายถึง การมีเจตคติที่ดีต่อคนอื่น มีจิตใจที่เปิดกว้าง มีความสุขที่ได้ยิน ได้ฟังและได้เรียนรู้จากผู้อื่น Dialogue คือชุมชนสัมมาทิจิ ไม่เริ่มต้นด้วยการประณามคนอื่น การเสนอแนะให้คนอื่นทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ หรือการพูดถึงปัญหา ซึ่งจะนำไปสู่การโต้เถียง การปกป้อง และการมุ่งเอาชนะกัน

5. K Key Actor หมายถึง คณะทำงานที่อยู่เบื้องหลัง ผู้ทำหน้าที่ประสานงาน สร้างฉาก และค้นหาผู้ที่เหมาะสมจะมานั่งพูดคุยกัน เพื่อวัตถุประสงค์ร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะรวมความถึง Facilitator ผู้ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้เป็นไปตามหลักการของกระบวนการ รวมทั้งแก้ไขปัญหาค้างคาได้ทันทั่วทั้ง โดยสุภาพและไม่ทำให้ผู้ร่วมวงสนทนารู้สึกเสียหน้า

6. I Instrument หมายถึง เครื่องมือของ Dialogue คือ จะต้องช่วยลดทอนความเป็นทางการของการใช้ภาษาให้มากที่สุด หลีกเลียงถ้อยคำแบบพิธีการ เช่น ขออนุญาตพูด เพราะการพูดนี้ไม่ต้องขออนุญาตใคร หากผู้พูดคนก่อนพูดจบและมีความเจ็บเกิดขึ้นก็สามารถแทรกตนเองขึ้นมาพูดได้โดยอัตโนมัติ แต่สิ่งที่จะต้องระวังคือพูดสิ่งใดออกไป สิ่งนั้นจะย้อนกลับมาเข้าสู่ตนเอง ทำให้รู้สึกได้ภายหลัง

7. N Norms of Interaction หมายถึงบรรทัดฐานของการปฏิสัมพันธ์ ซึ่งจะต้องมีความเท่าเทียมกัน ทั้งในแง่ของคำพูดและการปฏิบัติ กล่าวคือ จะต้องหลีกเลียงคำพูดและการกระทำทางวาจาใดๆ ที่แสดงว่าตนเองเหนือกว่า หรือด้อยกว่าคนอื่น วัจนกรรมที่แสดงความเหนือกว่าได้แก่ คำพูดแบบแนะนำ อบรม สั่งสอน โอ้อวด ยกตนข่มท่าน ส่วนคำพูดที่แสดงความด้อยกว่าคนอื่น เช่น คำพูดแบบวิงวอนร้องขอ คำแนะนำและความช่วยเหลือจากผู้อื่น

8. G Genre หมายถึง ประเภทของการพูดคุย Dialogue ไม่ใช่การพูดคุยแบบพิจารณา ถกเถียงหรือโต้แย้ง ไม่ใช่การบรรยายไม่ใช่การประชุมที่มีประธานทำหน้าที่วินิจฉัย สั่งการ หรือมีเป้าหมายวาระไว้ล่วงหน้า แต่เป็นการพูดคุยแบบเปิด ไม่มีเป้าหมาย และวาระ เพื่อสร้างความหมายร่วมกัน แต่หากเป้าหมายจะเกิดขึ้นตามมาในภายหลังก็คงไม่มีใครห้าม แต่ต้องเกิดภายใต้บริบทของการสร้างความหมายร่วมกัน

Dialogue หรือบทสนทนา ไม่ใช่เป็นคำตอบสุดท้ายของการแก้ปัญหาอันสลับซับซ้อนบนโลกใบนี้ได้ทุกเรื่อง แต่ Dialogue เป็นเพียงการเริ่มต้นของ “ สัมมาทิจิ ” เพื่อการแก้ปัญหาที่มนุษย์สร้างขึ้น นับจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น การทำ Dialogue จึงควรทำอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ คนในวงสนทนาจะเป็นกระจกเงาให้กันและกัน อย่างปราศจากอคติ เพื่อเปิดโอกาสให้แต่ละคนเรียนรู้ตนเอง และแก้ไขปรับปรุงตนเอง เพื่อให้สามารถทำงานร่วมกัน และอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข สามารถทำงานที่ยากๆ ที่ไม่สามารถจัดการด้วยวิธีการธรรมดาได้

ชมรมสุนทรีแห่งการฟัง ได้บอกหลักง่ายๆ ของการสนทนาแบบเดวิด โบห์ม หรือ Bohm's Dialogue หรือ “สุนทรีสนทนา” ไว้ดังนี้

1. ทุกคนที่เข้ามารวมกลุ่มกันนี้มีความเท่าเทียมกัน ไม่นำตำแหน่งภายนอกหรือหัวโขนเข้ามาสนทนาด้วย ไม่มีใครใหญ่กว่าใคร ไม่มีใครรู้มากกว่าใคร

2. ให้โอกาสทุกคนพูดอะไรก็ได้ที่อยากจะพูด หรือในช่วงแรกอาจจะตั้งหัวข้อกว้างๆ เพื่อให้เกิดการพูดคุยกัน

3. ในขณะที่ผู้อื่นกำลังพูดอยู่ต้อง "ตั้งใจฟังอย่างลึกซึ้ง" อาจจะใช้แบบฝึกหัด "การสะท้อนสิ่งที่ได้ฟัง" มาใช้ เช่นเมื่อคนที่หนึ่งพูด ให้คนที่สองลองบอกเนื้อความที่ได้ยิน

4. ไม่ต้องรีบตัดสินผิด-ถูก ทุกสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมาเป็นเพียงสมมุติฐาน ถ้าไม่เห็นด้วยกับความคิดนั้นไม่ต้องโต้แย้ง เพียงรับรู้และปล่อยผ่าน เพราะถ้าความคิดของเราถูกต้อง ก็ไม่ความจำเป็นต้องไปโต้แย้งกับผู้อื่นให้เสียเวลา หรือถ้าความคิดของเรา (ที่เราคิดว่าถูก) มันผิด ก็ยังไม่ควรเสียเวลาไปโต้เถียงเพื่อปกป้องความคิดที่ผิวนั้นเลย

5. ไม่ต้องสรุปว่าพูดคุยกันแล้วได้อะไร ปล่อยให้คลื่นความคิดที่เกิดจาก "การสนทนาด้วยการฟัง" นั้นทำงานต่อไปในระดับจิตใต้สำนึกและรวบรวมฟัง "เสียง" ที่โผล่ปรากฏออกมาในเวลาต่อมา

เรือบ. (2553). ได้อธิบายหลักการฟังอย่างลึกซึ้ง ไว้ ดังนี้

- เคารพ (Respecting) คือการปฏิบัติต่อคู่สนทนาประหนึ่งเขาเป็นตัวเราเอง มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในความดีงามในตัวของคุณสนทนาทุกคน หากเกิดความรู้สึกสงสัยลังเล กลัวหรือวิตกกังวล จะไม่สามารถเกิดความรู้สึกศรัทธาดังกล่าวนี้ได้ การเคารพจะทำให้เกิดสมาธิในวงสนทนา

- ห้อยแขวน (Suspending) คืองดเว้นจากการตัดสินให้คุณค่าเรื่องที่ฟัง เว้นการประเมินหรือทำนายเรื่องของคุณสนทนา รวมทั้งการไม่ใช้ทัศนคติแบบขั้วตรงข้าม กล่าวคือ การมองและเข้าใจว่าสิ่งต่างๆ นั้นแบ่งออกเป็นสองด้านที่ตรงข้ามกัน เมื่อเกิดการห้อยแขวนจะทำให้เกิดปัญญา การห้อยแขวน การฟังและการเคารพ ทั้ง 3 ส่วนนี้จึงเสริมกันและกัน เสมือนสติ สมาธิ และปัญญา

- เสียงของเรา (Voicing) คือพูดเมื่อเรารู้สึกอย่างจริงจังและพูดโดยเปิดเผยอารมณ์ความคิดที่เกิดขึ้นในใจทั้งหมดออกมา ไม่ใช่การเล่าสิ่งที่เป็นความรู้ที่เราจำได้ขึ้นใจ หรือเป็นเรื่องที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับบริบทขณะนั้น

3.3 ทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง

การจะฟังอย่างมีประสิทธิภาพได้นั้น ดูเหมือนง่าย แต่แท้จริงแล้วไม่ใช่เรื่องง่ายเลยจริงๆ ที่ต้องนั่งฟังเรื่องราวของใครที่อาจเป็นเรื่องราวที่เราไม่เห็นด้วยหรือเป็นเรื่องราวที่ขัดแย้งกับความรู้สึกของเรา หรือเป็นสิ่งที่เราไม่เห็นด้วย ดังนั้นเพื่อให้เป็นแนวในการฝึกเพื่อให้

มีทักษะในการฟังที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ผู้เขียนได้รวบรวมแนวทางหรือหลักการฝึกทักษะการฟังไว้เป็นแนวทางในการนำไปปฏิบัติได้อย่างง่ายๆ ดังนี้

ชมรมสุนทรีแห่งการฟัง. (2546). ได้เสนอแนวทางการฝึกทักษะในการฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) ไว้ 4 ข้อ ดังนี้

1. ในขณะที่ฟัง ให้สังเกตความรู้สึกและสังเกตปฏิกิริยาของร่างกายไปด้วย โดยคอยตั้งคำถามเสมอๆ ว่าตอนนี้เรารู้สึกอย่างไรอยู่ ร่างกายของเรามีปฏิกิริยาตอบสนองกับคำพูดนั้นๆ อย่างไร แล้ให้รู้สึกตัว แล้วก็ปล่อยไป จากนั้นก็กลับมาฟังต่อ เทคนิคนี้จะทำให้เรากลับมาอยู่กับปัจจุบันขณะได้มากที่สุด และไม่พลาดสาระสำคัญใดๆ ไปเลย
2. ยอมรับความรู้สึกและอารมณ์ในขณะนั้น เมื่อใดก็ตามที่มีใครพูดในสิ่งที่เราไม่ชอบใจ ไม่อยากได้ยิน หรือกระทั่งกดปุ่มให้เราจืดขึ้นมา สังเกตว่า หูจะปิด จะไม่ได้ยินเสียงพูดของเค้าแล้ว จะมีแต่เสียงไววายในหัวมากลบบท เราจะอยากโต้ตอบหรือขัดแย้งขึ้นมาทันที บางทีอาจถึงขนาดอยากลุกขึ้นไปบ๊ีบคอ หรือลุกเดินหนีไปก็มี เมื่อถึงจุดนี้ให้ติดตามความอึดอัดขัดเคืองใจที่เกิดขึ้นนั้นไป แล้วมองลึกเข้าไปไปถึงที่มาของอารมณ์ในขณะนั้น เริ่มตั้งคำถามกับตนเองว่า อะไรคือสิ่งที่เราไม่ชอบ อะไรที่ขัดกับคุณค่าในใจของเรา มันทำให้เรารู้สึกอย่างไร ให้ยอมรับในความรู้สึกนั้น แล้วจงเผชิญหน้ากับความแตกต่าง ด้วยการบอกกับตนเองว่า เราจะค้นหาสาเหตุของความไม่พอใจนี้ว่ามีที่มาจากอะไร เพื่อพัฒนาทักษะการฟังของเราให้สามารถฟังต่อไปได้ทั้งหมดโดยไม่มีเงื่อนไข
3. เมื่อมีความคิดใดๆ เกิดขึ้น ให้มองลงไปแล้วทำการแยกแยะ ที่ผ่านมามีอะไรที่ฟังอะไรก็ตาม ในทันทีที่จะเกิดปฏิกิริยาโต้ตอบโดยอัตโนมัติ ซึ่งโดยมากก็มาจากความทรงจำเดิมๆ ของเรา ซึ่งมันบรรจุแบบแผนการตอบสนองเดิมๆ ไว้ เช่น พอได้ฟังเรื่องที่กระทบกระเทือนจิตใจ ก็จะรู้สึกน้อยใจ ไม่พอใจ หรือเสียใจในทันที เราจึงไม่ได้โอกาสที่จะมีการตอบสนองต่อการฟังในรูปแบบใหม่ๆ เลย ดังนั้นในการฝึกการฟัง ให้สังเกตว่า เรามีการตัดสินผู้คนและสิ่งต่างๆ รอบตัวอยู่เสมอ ฟังเสียงในหัวที่เราพูดวิพากษ์วิจารณ์สิ่งต่างๆ เหล่านั้น แล้วถามตัวเอง ด้วยการแยกแยะว่า สิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ คืออะไร สิ่งที่เราตีความไปด้วยตนเองคืออะไร ในที่สุดเรามีปฏิกิริยาตอบสนองไปอย่างไร จงระลึกไว้ว่าสิ่งที่เป็ความจริงกับสิ่งที่เราตีความ มันแยกออกจากกันได้เสมอ
4. ฝึกที่จะวางเฉยและช้าลง ในการตอบโต้บทสนทนาอย่างทันทีให้ได้มากขึ้นเรื่อยๆ และนานขึ้นเรื่อยๆ เพื่อปรับเปลี่ยนระบบการโต้ตอบอัตโนมัติของร่างกายที่ผ่านมา ในหลายๆ ครั้ง เรามักจะกลับมาเสียใจในสิ่งที่เราพูดหรือกระทำลงไปโดยไม่ทันยั้งคิด ดังนั้นให้ใช้การสนทนาและการตั้งคำถามกับตัวเอง เพื่อเป็นเครื่องมือในการทำให้เรารู้จักตนเองมากขึ้น มากกว่าจะไปสนใจว่าเราต้องตอบโต้อย่างไรเพื่อรักษาจุดยืนของเรา หรือแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่เราเชื่อว่าถูก

สิ่งสำคัญประการหนึ่งสำหรับสุนทรียสนทนาคือความเจียบ ซึ่งมีความหมายและลักษณะต่างไปในแต่ละสภาวะของวงสนทนา กล่าวคือ เมื่อวงสนทนาอยู่ใน

สภาวะที่ 1 อันสุภาพเกรงใจ ความเจียบที่เกิดขึ้นเป็นสภาพการณ์อัตโนมัติ

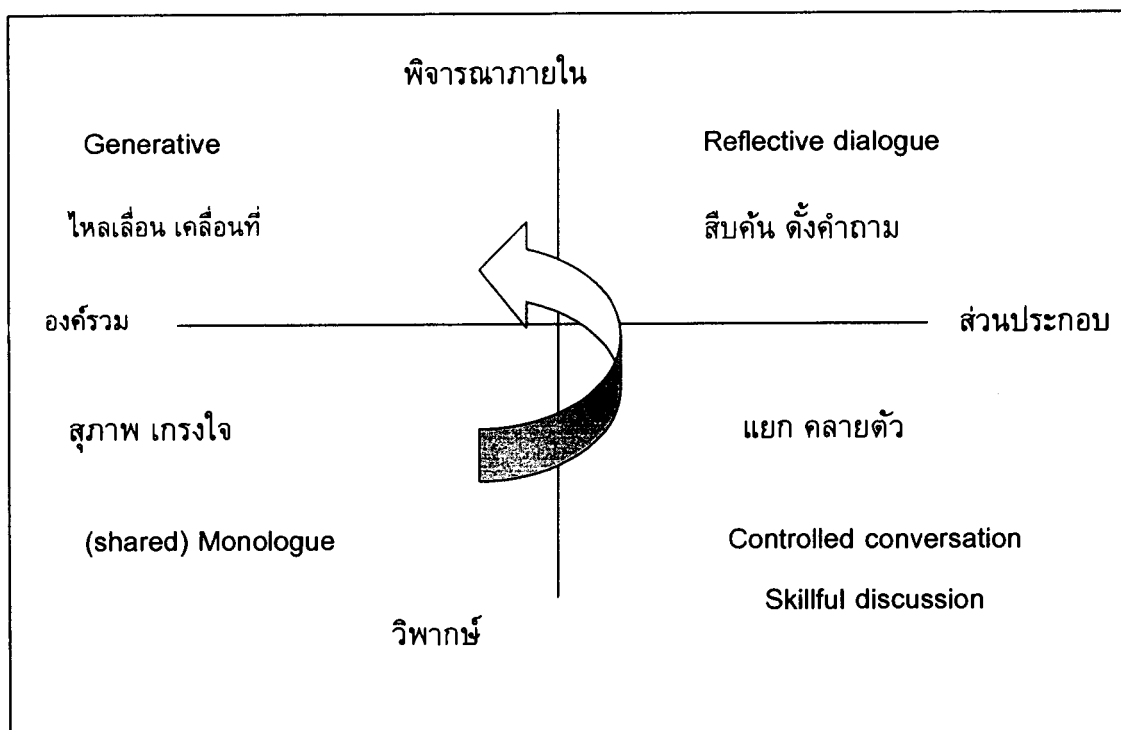
สภาวะที่ 2 จะรู้สึกถึงความขัดแย้งและเป็นปฏิปักษ์ต่อกันสนทนา

สภาวะที่ 3 ความเจียบเกิดจากความรู้สึกสนใจและกำลังใช้ความคิดใคร่ครวญ สำหรับ

สภาวะที่ 4 อันเป็นช่วงเวลาแห่งการก่อเกิด สมาชิกจะไม่รู้สึกถึงความเจียบว่าแปลกแยกจากการสนทนา แต่จะเป็นส่วนหนึ่งของวง เป็นสภาวะที่ทุกคนรู้สึกถึงการเชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียว

สิ่งที่สำคัญที่ David Bohm กล่าวไว้และมีความเกี่ยวข้องกับสุนทรียสนทนาคือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติและเสมอภาคของมนุษย์ ในหนังสือของเขาแสดงให้เห็นว่าสรรพสิ่งต่างๆ ล้วนเชื่อมโยงกัน เมื่อไรก็ตามที่กำแพงของการสนทนาระหว่างมนุษย์พังทลายลง จะเกิดการเชื่อมโยงกัน "The Change of Meaning is the Change of Being" การเปลี่ยนความหมายเป็นการเปลี่ยนสภาวะการดำรงอยู่ของคนแต่ละคน เป้าหมายชีวิตของคนเราจะเปลี่ยนไปเมื่อความหมายของชีวิตเปลี่ยนแปลง เมื่อความหมายที่ไหลมาจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง ความเป็นปัจเจกก็จะเปลี่ยน ดังที่กล่าวไว้ว่าในวงสุนทรียสนทนานั้นผู้ร่วมวงไม่จำเป็นจะต้องพูดตลอดเวลา ท่ามกลางความเจียบเราจะได้สัมผัสเชื่อมโยงความหมายที่ออกมาจากภาษาไม่ว่าจะเป็นภาษากาย วาจา หรือภาษาใจ การเชื่อมโยงกับสภาวะของคนเป็นความรู้ที่ออกมาสดๆ เป็น living knowledge หรือ Tacit knowledge ที่ออกมาจากภายในของคนแต่ละคน (ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์, 2550) ดังนั้นสุนทรียสนทนาจึงเป็นวิถีหนึ่งที่จะช่วยให้มนุษย์ได้เห็นและสัมผัสถึงความเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว เห็นความเท่าเทียมในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์พร้อมกับการได้ฝึกฝนสติความระลึกรู้ในตนให้ยิ่งๆขึ้นไป

วิศิษฐ์ วังวิญญู (2546) ชี้ว่า การทำสุนทรียสนทนานี้ช่วยให้ผู้อยู่ในวงสนทนาเห็นและเข้าใจถึงความเชื่อมโยงในเรื่องต่างๆ ด้วยทุกสิ่งสัมพันธ์กันเป็นหนึ่งเดียว สิ่งที่ปรากฏที่เราเข้าใจทั่วไปเป็นเพียง Explicit World หัวข้อเรื่องในวงสุนทรียสนทนาอาจดูกระจัดกระจายไม่เกี่ยวข้องกัน ต่อเมื่อมีการฟังที่มีคุณภาพ มีความเคารพและห้อยแขวนการตัดสิน จึงจะทำให้เห็นความเชื่อมโยงแบบ Implicit World ซึ่งพ้นจากโครงสร้างหรือกระบวนการทั่วไปที่เคยเข้าใจยังได้ระบุด้วยว่า การสนทนาอาจอยู่ใดสภาวะใดสภาวะหนึ่งใน 4 สภาวะนี้ได้ ดังนี้

ภาพ การสนทนา 4 สภาวะ

ที่มา <https://www.facebook.com> ชมรมสนทนายแห่งการฟัง

1) ความสุภาพ (Monologue) คือความเกรงอกเกรงใจ ไม่มีการคัดค้าน การปฏิบัติตนตามธรรมเนียมปฏิบัติสังคมของสมาชิกในวงสนทนา ทำให้หัวข้อเรื่องเป็นเพียงเรื่องผิวเผินทั่วไป ขาดความลึกซึ้ง เมื่อเกิดการตั้งคำถามต่อเรื่องหรือเผยความรู้สึกจึงไปสู่สภาวะต่อไป

2) ความไม่มั่นคงจากการแตกแยกในที่บรรจ (Controlled discussion / Skillful conversation) คือการเปิดเผยความคิดความรู้สึกของตนจากมุมมองของตัวเอง มักจะเป็นสภาวะที่มีอารมณ์ที่รุนแรง หลักการเรื่องการห้อยแขวนจึงมีความสำคัญมากในสภาวะนี้ หากไม่เช่นนั้นวงสนทนาจะไม่สามารถไปได้ไกลเกินกว่านี้อีก หากวงสนทนาละเว้นการตัดสินใจให้คำหรือประเมินผู้พูดแล้ว จึงสามารถไปสู่สภาวะการสืบค้นต่อไปได้

3) การสืบค้นและการองงามของการสนทนาแบบไตร่ตรอง (Reflective dialogue) คือสภาวะที่มีความแตกต่างจากการสนทนาทั่วไป สมาชิกในวงสนทนาจะไม่รับหาข้อสรุป แต่จะพยายามลำดับความเป็นมาและความเป็นไปได้ของเรื่อง อารมณ์ความรู้สึกในวงเป็นความสนใจใคร่รู้ ผู้พูดจะเปิดเผยความรู้สึกลึกๆ ต่อสิ่งที่ตนให้ความสำคัญที่สุด

4) ช่วงเวลาแห่งการก่อเกิด (Generative) เป็นสภาวะที่ทุกคนมีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกัน ผู้ฟังเห็นความคิดความรู้สึกของตนเองในคำสนทนา ความคิดข้อเสนอก่ที่เกิดขึ้น

จากวงเป็นเรื่องที่มีพลัง มีความมุ่งหมายที่ชัดเจนและมีความสุข เปรียบเทียบกับพุทธศาสนาได้ว่า เป็นสภาวะที่จิตมีพลังจากการปฏิบัติร่วมกันเป็นกลุ่ม

ภาคผนวก ค

1. รายชื่อวิทยากรการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
2. รายชื่อคณะครูอาจารย์โรงเรียนบ้านป่าสัก (ทศพลอนุสรณ์) อ.พรหมพิราม จ.พิษณุโลก
3. แบบแสดงความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาการจัดการเรียนรู้
4. แบบประเมินประสิทธิภาพรูปแบบการพัฒนาการจัดการเรียนรู้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
5. แบบประเมินค่าความสอดคล้องแบบประเมินศักยภาพครูในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญา
6. แบบประเมินศักยภาพครูในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
7. แบบบันทึกการสัมภาษณ์สภาพการดำเนินงานการจัดการเรียนร่วม ฉบับครูผู้สอนทั่วไป
8. แบบบันทึกการสัมภาษณ์สภาพการดำเนินงานการจัดการเรียนร่วม ฉบับครูการศึกษาพิเศษ
9. แบบบันทึกการสัมภาษณ์สภาพการดำเนินงานการจัดการเรียนร่วม ฉบับผู้บริหาร
10. แบบบันทึกการนิเทศ
11. แบบบันทึกการสะท้อนคิด

รายชื่อวิทยากร
การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

.....

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เตือนใจ เกียวซี
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวิมล ใจงาม
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์สลักจิต ตวีรณโสภาส
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทิพย์สุดา อินทะพันธ์
5. อาจารย์ ดร.สุวัชร ช่างพินิจ
6. อาจารย์ ดร.อารีย์ ปรีดีกุล
7. อาจารย์ ดร.พรชัย ทองเจือ
8. อาจารย์ ดร.ณิรดา เวชญาลักษณ์

รายชื่อคณะครูอาจารย์โรงเรียนบ้านป่าสัก (ทศพลอนุสรณ์)

อ.พรหมพิราม จ.พิษณุโลก

1. ดร.สุเชษฐ์	เรือนก้อน	ผู้อำนวยการโรงเรียน
2. นางสาวเนียง	แดนดง	ครูผู้สอน
3. นางวลัยพร	แจ่มจ้อย	ครูผู้สอน
4. นางกาญจนา	สดโพธิ์	ครูผู้สอน
5. นางสาวพรณภัทร	กองช้าง	ครูผู้สอน
6. นางเพ็ญประภา	อินทร์โอภาส	ครูผู้สอน
7. นายจักรราช	บุญอ้อม	ครูผู้สอน
8. นางสาวกรองจิตร์	บุญธารณามัย	ครูผู้สอน
9. นางพนอ	กาบบัว	ครูผู้สอน
10. นางอุษณีย์	ดั่งบ้านยาง	ครูผู้สอน
11. นางสาวชดา	ชาวไทย	ครูผู้สอน
12. นายสำเนา	ยาสุด	ครูผู้สอน
13. นางสาวพจมาลย์	แม่ดี	ครูผู้สอน
14. นางวารรัตน์	ยาสุด	ครูผู้สอน
15. นางเพ็ญสินี	คงอ่อน	ครูผู้สอน
16. นางวาสนา	ธีระเพ็ญสง	ครูผู้สอน
17. นางสาวจามจุรี	คงโต	ครูผู้สอน
18. นางสาวพรณี	กล่อมกล้านุ่ม	ครูผู้สอน
19. นายชาติรี	กล่อมกล้านุ่ม	ครูผู้สอน
20. นายชาญวิทย์	สอนไว	ครูผู้สอน
21. นางสาวอารตี	หนูจ่อ	ครูผู้สอน
22. นางวิษชุดา	เรืองแจ่ม	ครูการศึกษาพิเศษ

แบบประเมินความสอดคล้อง รูปแบบการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

คำชี้แจง

แบบประเมินความสอดคล้องรูปแบบพัฒนาการจัดการเรียนรู้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมนี้พัฒนาขึ้นเพื่อประเมินรูปแบบโดยพิจารณาตามมาตรฐานของการประเมินของคณะกรรมการร่วมพัฒนามาตรฐานการประเมินทางการศึกษา 4 ด้าน คือ ด้านการใช้ประโยชน์ ด้านความเป็นไปได้ ด้านความเหมาะสม ด้านความถูกต้อง เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญได้ประเมินรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมว่ามีความสอดคล้องตามมาตรฐานการประเมินหรือไม่ โดยให้กาเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด และแสดงความคิดเห็นที่เป็นข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงต่อไป โดยพิจารณาดังนี้

- +1 หมายถึง รูปแบบนี้มีความสอดคล้องกับตัวบ่งชี้ในมาตรฐานด้านนั้น
- 0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่ารูปแบบนี้มีความสอดคล้องกับตัวบ่งชี้ในมาตรฐานด้านนั้น
- 1 หมายถึง รูปแบบนี้ไม่สอดคล้องความสอดคล้องกับตัวบ่งชี้ในมาตรฐานด้านนั้น

นางสลักจิต ตริณโสภาส

นักศึกษาปริญญาเอกสาขาการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ที่	รายการ	ความคิดเห็น			ข้อเสนอแนะ
		สอดคล้อง +1	ไม่ แน่ใจ 0	ไม่ สอดคล้อง -1	
1	มาตรฐานการนำไปใช้ประโยชน์ (Utility)				
	1.1 มีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาไว้อย่างชัดเจน				
	1.2 กิจกรรมการเรียนรู้เป็นไปตามเป้าหมายของหลักสูตรการศึกษาระดับพื้นฐาน				
	1.3 มีกิจกรรมการที่ส่งเสริมการเรียนรู้พัฒนาคุณลักษณะทางกาย(ฐานกาย)				
	1.4 มีกิจกรรมการที่ส่งเสริมการเรียนรู้พัฒนาคุณลักษณะทางกาย(ฐานใจ)				
	1.5 มีกิจกรรมการที่ส่งเสริมการเรียนรู้พัฒนาคุณลักษณะทางกาย(ฐานปัญญา)				
	1.6 กิจกรรมการเรียนรู้ใช้ได้กับเด็กปกติและเด็กที่มีความต้องการพิเศษ				
	1.7 มีคู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ชัดเจนต่อการนำไปใช้				
2	มาตรฐานความเป็นไปได้ (Feasibility)				
	2.1 มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ				
	2.2 มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความสอดคล้องกับธรรมชาติและพัฒนาการของผู้เรียน				
	2.3 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ มีความสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาระดับพื้นฐาน				

ที่	รายการ	ความคิดเห็น			ข้อเสนอแนะ
		สอดคล้อง +1	ไม่ แน่ ใจ 0	ไม่ สอดคล้อง -1	
3	มาตรฐานความเหมาะสม (Propriety)				
	3.1 กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม				
	3.2 มีขั้นตอนการสร้างความตระหนักให้ครูเห็นถึงความสำคัญของการจัดการเรียนร่วม				
	3.3 มีขั้นตอนการสร้างความตระหนักให้ครูเห็นถึงความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ตามหลักการจัดปัญหาศึกษา				
	3.4 มีขั้นตอนการพัฒนาให้ครูมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการจัดการเรียนรู้ตามหลักการจัดปัญหาศึกษา				
4	มาตรฐานความแม่นยำ (Accuracy)				
	4.1 มีกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักการของจัดปัญหาศึกษา				
	4.2 มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่สร้างความสงบนิ่งด้วยการทำสมาธิและฝึกสติ				
	4.3 มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้มีการคิดและใคร่ครวญด้วยใจ				
	4.4 มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีการสะท้อนความคิด				
	4.5 มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนร่วมในโรงเรียน				
	4.6 มีการนิเทศติดตามผลการดำเนินงาน				

**แบบแสดงความคิดเห็นต่อรูปแบบพัฒนาการจัดการเรียนรู้แนวคิด
จิตตปัญญาศึกษาโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม**

คำชี้แจง

แบบแสดงความคิดเห็นต่อรูปแบบพัฒนาการจัดการเรียนรู้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมนี้นพัฒนาขึ้นเพื่อวัดค่ามาตรฐาน 4 ด้าน คือ ด้านการใช้
ประโยชน์ ด้านความเป็นไปได้ ด้านความเหมาะสม ด้านความแม่นยำ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหา
ประสิทธิภาพของรูปแบบนี้ว่ามีประสิทธิภาพตามมาตรฐานการประเมินหรือไม่ โดยขอให้กา
เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด โดยพิจารณา ดังนี้

5	หมายถึง	ประสิทธิภาพอยู่ในระดับ มากที่สุด
4	หมายถึง	ประสิทธิภาพอยู่ในระดับ มาก
3	หมายถึง	ประสิทธิภาพอยู่ในระดับ ปานกลาง
2	หมายถึง	ประสิทธิภาพอยู่ในระดับ น้อย
1	หมายถึง	ประสิทธิภาพอยู่ในระดับ น้อยที่สุด

นางสลักจิต ตริณโณภาส
นักศึกษาปริญญาเอกสาขาการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ที่	รายการ	ความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
1	มาตรฐานการนำไปใช้ประโยชน์ (Utility)					
	1.1 มีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาไว้อย่างชัดเจน					
	1.2 กิจกรรมการเรียนรู้เป็นไปตามเป้าหมายของหลักสูตรการศึกษาระดับพื้นฐาน					
	1.3 มีกิจกรรมการที่ส่งเสริมการเรียนรู้พัฒนาคุณลักษณะทางกาย(ฐานกาย)					
	1.4 มีกิจกรรมการที่ส่งเสริมการเรียนรู้พัฒนาคุณลักษณะทางกาย(ฐานใจ)					
	1.5 มีกิจกรรมการที่ส่งเสริมการเรียนรู้พัฒนาคุณลักษณะทางกาย(ฐานปัญญา)					
	1.6 กิจกรรมการเรียนรู้ใช้ได้กับเด็กปกติและเด็กที่มีความต้องการพิเศษ					
	1.7 มีคู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ชัดเจนง่ายต่อการนำไปใช้					
2	มาตรฐานความเป็นไปได้ (Feasibility)					
	2.1 มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ					
	2.2 มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความสอดคล้องกับธรรมชาติและพัฒนาการของผู้เรียน					
	2.3 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ มีความสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาระดับพื้นฐาน					

ที่	รายการ	ความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
3	มาตรฐานความเหมาะสม (Propriety)					
	3.1 กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม					
	3.2 มีขั้นตอนการสร้างความรู้ความตระหนักให้ครูเห็นถึงความสำคัญของการจัดการเรียนร่วม					
	3.3 มีขั้นตอนการสร้างความรู้ความตระหนักให้ครูเห็นถึงความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ตามหลักการจิตตปัญญาศึกษา					
	3.4 มีขั้นตอนการพัฒนาให้ครูมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการจัดการเรียนรู้ตามหลักการจิตตปัญญาศึกษา					
4	มาตรฐานความแม่นยำ (Accuracy)					
	4.1 มีกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักการของจิตตปัญญาศึกษา					
	4.2 มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่สร้างความสงบนิ่งด้วยการทำสมาธิและฝึกสติ					
	4.3 มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้มีการคิดและใคร่ครวญด้วยใจ					
	4.4 มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีการสะท้อนความคิด					
	4.5 มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนร่วมในโรงเรียน					
	4.6 มีการนิเทศติดตามผลการดำเนินงาน					

แบบประเมินค่าความสอดคล้อง
แบบประเมินศักยภาพครูในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

คำชี้แจง

แบบประเมินค่าความสอดคล้องของแบบประเมินศักยภาพครูในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความสอดคล้องของประเด็นข้อคำถามในแต่ละด้านทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านความรู้ความเข้าใจและความตระหนักเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของจิตตปัญญาศึกษา ด้านความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาโดยให้ท่านแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อความต่อไปนี้ โดยกาเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด พิจารณาดังนี้

+1	หมายถึง	มีความเหมาะสม
0	หมายถึง	ไม่แน่ใจว่าเหมาะสม
-1	หมายถึง	ไม่เหมาะสม

ขอขอบคุณที่ให้ความอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูล
 นางสลักจิต ตริณโณภาส
 นักศึกษาปริญญาเอกสาขาการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา
 มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ที่	รายการ	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ			ข้อเสนอแนะ
		มีความเหมาะสม +1	ไม่แน่ใจว่าเหมาะสม 0	ไม่เหมาะสม -1	
1	ความรู้ความเข้าใจและความตระหนักเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของจิตตปัญญาศึกษา 1. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการของจิตตปัญญาศึกษา 2. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักการของจิตตปัญญาศึกษา 3. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนร่วม 4. การให้ความสำคัญของการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม 5. การได้รู้จักและเข้าใจตนเองอย่างลึกซึ้ง 6. การได้รู้จักและเข้าใจผู้อื่นมากขึ้น 7. การเรียนรู้ที่จะปรับตัวเข้ากับผู้อื่น 8. การใช้สติในการดำเนินชีวิต 9. การคิดและใคร่ครวญก่อนตัดสินใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งก่อนเสมอ 10. การรู้จักและเข้าใจในธรรมชาติของผู้เรียนในการจัดการเรียนรู้ที่มีการเรียนร่วม 11. การเข้าใจสภาพและปัญหาของนักเรียนเป็นรายบุคคล 12. การเข้าใจในลักษณะของเด็กปกติและเด็กพิเศษ ... 13. การเข้าใจสภาพและปัญหาของผู้ปกครอง				
	รวม				
2	ด้านความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดและหลักการของจิตตปัญญาศึกษา 14. การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักการของจิตตปัญญาศึกษา				

ที่	รายการ	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ			ข้อเสนอแนะ
		มีความเหมาะสม +1	ไม่แน่ใจว่าเหมาะสม 0	ไม่เหมาะสม -1	
2	ด้านความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา				
	15. ออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้หลักการของจิตตปัญญาศึกษา				
	16. พัฒนาสื่อในการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักการของจิตตปัญญาศึกษา				
	17. จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักการของจิตตปัญญาศึกษา				
	18. การจัดกิจกรรมตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้วยหลักการของจิตตปัญญาศึกษา				
	19. การวัดและประเมินผลผู้เรียนตามหลักการของจิตตปัญญาศึกษา				

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

**แบบประเมินศักยภาพครูในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม**

คำชี้แจง

แบบประเมินศักยภาพครูในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วมฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อประเมินศักยภาพของครูด้านความรู้ความเข้าใจและความตระหนักเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของจิตตปัญญาศึกษา ด้านการนำหลักการของจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม โดยให้ท่านแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อความต่อไปนี้ โดยกาเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด พิจารณาดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง	มากที่สุด
ระดับ 4 หมายถึง	มาก
ระดับ 3 หมายถึง	ปานกลาง
ระดับ 2 หมายถึง	น้อย
ระดับ 1 หมายถึง	น้อยที่สุด

ขอขอบคุณที่ให้ความอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูล
นางสลักจิต ดวีรัตนโอภาส
นักศึกษานิเทศศาสตร์เอกสาขาการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ด้าน	รายการ	ระดับคุณภาพ				
		5	4	3	2	1
1	ความรู้ความเข้าใจและความตระหนักเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของจิตตปัญญาศึกษา					
	1. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการของจิตตปัญญาศึกษา					
	2. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักการของจิตตปัญญาศึกษา					
	3. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนร่วม					
	4. การให้ความสำคัญของการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม					
	5. การได้รู้จักและเข้าใจตนเองอย่างลึกซึ้ง					
	6. การได้รู้จักและเข้าใจผู้อื่นมากขึ้น					
	7. การเรียนรู้ที่จะปรับตัวเข้ากับผู้อื่น					
	8. การใช้สติในการดำเนินชีวิต					
	9. การคิดและใคร่ครวญก่อนตัดสินใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งก่อนเสมอ					
	10. การรู้จักและเข้าใจในธรรมชาติของผู้เรียนในการจัดการเรียนรู้ที่มีการเรียนร่วม					
	11. การเข้าใจสภาพและปัญหาของนักเรียนเป็นรายบุคคล					
	12. การเข้าใจในลักษณะของเด็กปกติและเด็กพิเศษ					
	13. การเข้าใจสภาพและปัญหาของผู้ปกครอง					

ด้าน	รายการ	ระดับคุณภาพ				
		5	4	3	2	1
2	ด้านความสามารถในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา					
	14. การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักการของจิตตปัญญาศึกษา	...	...	...		
	15. ออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้หลักการของจิตตปัญญาศึกษา	...	...	...		
	16. พัฒนาสื่อในการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักการของจิตตปัญญาศึกษา	...	...	...		
	17. จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักการของจิตตปัญญาศึกษา	...	...	...		
	18. การจัดกิจกรรมตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้วยหลักการของจิตตปัญญาศึกษา	...	...	...		
	19. การวัดและประเมินผลผู้เรียนตามหลักการของจิตตปัญญาศึกษา	...		...		

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แบบบันทึกการสัมภาษณ์
สภาพการดำเนินงานการจัดการเรียนรู้ร่วมในโรงเรียน

.....

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

ชื่อผู้รับการสัมภาษณ์.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

วันที่สัมภาษณ์.....เดือน.....พ.ศ.....

เริ่มสัมภาษณ์เวลา.....น. สิ้นสุดการสัมภาษณ์ เวลา.....น.

ประเด็นการสัมภาษณ์

1. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับการจัดการเรียนรู้ร่วมในโรงเรียนของท่าน และท่านมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการจัดการเรียนรู้ร่วมอย่างไร
-
-
- ผู้บริหารมีวิธีการหรือกิจกรรมในการสร้างความตระหนักและเห็นความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ร่วมในโรงเรียนให้กับครู นักเรียน และบุคลากรในโรงเรียนอย่างไร
-
-
2. ท่าน มีบทบาทและวิธีการอย่างไร ในการดำเนินงานจัดการการเรียนรู้ร่วมในโรงเรียนของท่าน ในด้านต่างๆต่อไปนี้
- การพัฒนาตนเอง
-
-
- การจัดการหลักสูตร.....
-
-

- การพัฒนาตนเอง และครูผู้สอน

.....

.....

- การจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

.....

.....

- การจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

.....

.....

-การพัฒนา สื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน

.....

.....

- การวัดและประเมินผล

.....

.....

- การจัดห้องเรียนและสภาพแวดล้อม

.....

.....

3. จากการที่โรงเรียนของท่านได้ดำเนินการจัดการเรียนร่วมจนถึงปัจจุบัน ท่านพบปัญหาอะไรบ้าง และท่านได้ดำเนินการแก้ปัญหาเหล่านั้นอย่างไร

.....

.....

.....

4. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

สรุปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (เฉพาะผู้สัมภาษณ์)

.....

.....

.....

...

.....

ลงชื่อผู้สัมภาษณ์

.....

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

แบบบันทึกการสัมภาษณ์
สภาพการดำเนินงานการจัดการเรียนร่วมในโรงเรียน

.....

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

ชื่อผู้รับการสัมภาษณ์.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

วันที่สัมภาษณ์.....เดือน.....ปี.....พ.ศ.....

เริ่มสัมภาษณ์เวลา.....น. สิ้นสุดการสัมภาษณ์ เวลา.....น.

ประเด็นการสัมภาษณ์

1. โรงเรียนของท่านจัดการศึกษาแบบเรียนร่วมในรูปแบบใด รูปแบบดังกล่าว มีข้อดี และข้อจำกัดอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ท่านมีวิธีการอย่างไรในการสร้างความตระหนักให้กับบุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียนเห็น
ความสำคัญของการจัดการเรียนร่วมในโรงเรียนและประสานความร่วมมือให้การ
ดำเนินงานการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วมประสบความสำเร็จ

.....

.....

.....

.....

2. ท่าน มีบทบาทและวิธีการในการดำเนินงานการจัดการเรียนร่วมในโรงเรียนของท่าน
อย่างไร

- การบริหารจัดการหลักสูตร.....

.....

.....

- การจัดทำแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล

.....

.....

.....

- การจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

.....

.....

.....

-การพัฒนา สื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน

.....

.....

- การวัดและประเมินผล

.....

.....

- การจัดห้องเรียนและสภาพแวดล้อม

.....

.....

3. จากการที่โรงเรียนของท่านได้ดำเนินการจัดการเรียนร่วมจนถึงปัจจุบัน ท่านพบปัญหาอะไรบ้าง และท่านได้ดำเนินการแก้ปัญหานั้นอย่างไร

.....

.....

4. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

สรุปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์(เฉพาะผู้สัมภาษณ์)

.....

.....

ลงชื่อผู้สัมภาษณ์

.....

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ....

แบบบันทึกการสัมภาษณ์
สภาพการดำเนินงานการจัดการเรียนร่วมในโรงเรียน

.....
ชื่อผู้สัมภาษณ์.....
ชื่อผู้รับการสัมภาษณ์.....
สถานที่สัมภาษณ์.....
วันที่สัมภาษณ์.....เดือน.....พ.ศ.....
เริ่มสัมภาษณ์เวลา.....น. สิ้นสุดการสัมภาษณ์ เวลา.....น.

ประเด็นการสัมภาษณ์

1. โรงเรียนของท่านจัดการศึกษาแบบเรียนร่วมในรูปแบบใด รูปแบบดังกล่าว มีข้อดี
และข้อจำกัดอย่างไร

.....
.....
.....

ท่านมีวิธีการอย่างไรในการสร้างความตระหนักและเห็นความสำคัญของการจัดการเรียนร่วมใน
โรงเรียนให้กับครู นักเรียน และบุคลากรในโรงเรียน

.....
.....
.....

ท่าน ส่งเสริมสนับสนุน การดำเนินงานจัดการการเรียนร่วมในโรงเรียนของท่านอย่างไรในด้าน
ต่างๆต่อไปนี้

- การบริหารจัดการหลักสูตร.....

.....
.....

- การพัฒนาครูการศึกษาพิเศษ ครูผู้สอน.....

.....
.....

-การจัดสรรงบประมาณ สื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน

.....

.....

- การจัดห้องเรียนและสภาพแวดล้อม

.....

.....

2. จากการที่โรงเรียนของท่านได้ดำเนินการจัดการเรียนร่วมจนถึงปัจจุบัน ท่านพบปัญหา
อะไรบ้าง และท่านได้ดำเนินการแก้ปัญหานั้นอย่างไร

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

สรุปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (เฉพาะผู้สัมภาษณ์)

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อผู้สัมภาษณ์ .

.....

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

แบบบันทึกการนิเทศติดตามการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
โรงเรียนบ้านป่าสัก (ทศพลอนุสรณ์)

.....
ชื่อผู้นิเทศ.....
ชื่อผู้รับการ
นิเทศ.....
วันที่.....เวลา.....

ประเด็นการนิเทศ

1. การจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักการจัดตปัญญาศึกษา

.....
.....
.....
.....
.....
.....

ผลที่เกิดกับผู้เรียน

.....
.....
.....
.....
.....
.....

ปัญหาที่พบ

.....
.....
.....
.....

ลงชื่อ.....
(.....)

ผู้นิเทศ

แบบบันทึกการสะท้อนคิด

ชื่อกิจกรรม

บันทึกความรู้สึกและความคิดเห็น จากกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

1. ท่านได้รับอะไรจากกิจกรรม

.....

.....

.....

.....

.....

ท่านคิดและรู้สึกอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ท่านคิดจะทำอะไรต่อไป และทำอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ

.....
(.....)

ผู้บันทึก

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ภาคผนวก ง

1. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความตรงแบบสัมภาษณ์สภาพการดำเนินงานการจัดการเรียนร่วม
2. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหาแบบบันทึกการนิเทศ
3. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหาแบบบันทึกการสะท้อนคิด
4. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความสอดคล้องรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม
5. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความสอดคล้องแบบประเมินศักยภาพครูในการจัดการเรียนรู้ตาม
6. แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม
7. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญสนทนากลุ่ม พิจารณารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม

**รายชื่อผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา
แบบสัมภาษณ์สภาพการดำเนินงานการจัดการเรียนร่วม**

ที่	ชื่อ สกุล	หน่วยงาน	ความเชี่ยวชาญ
1	อาจารย์ ดร.สุพัตร์ ช่างพินิจ	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ พิบูลสงคราม	การศึกษาพิเศษ อาจารย์ผู้สอนรายวิชา จิตตปัญญาศึกษา
2	อาจารย์ ดร.พรชัย ทองเจือ	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ พิบูลสงคราม	หลักสูตรและการสอน จิตตปัญญาศึกษา
3	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิคม นาค อ้าย	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ พิบูลสงคราม	บริหารการศึกษา

**รายชื่อผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา
แบบบันทึกการนิเทศ**

ที่	ชื่อ สกุล	หน่วยงาน	ความเชี่ยวชาญ
1.	รองศาสตราจารย์ ดร.เกตุมณี มากมี	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่	การศึกษาพิเศษ
2.	ดร.พกามาศ บุญเผือก	ผู้ช่วยผู้อำนวยการ โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี	หลักสูตรและการสอน วัดและประเมินผล
3.	อาจารย์เกษม เป้าศรีวงศ์	ศึกษานิเทศก์ เขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 42	การนิเทศการศึกษา

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา
แบบบันทึกการสะท้อนคิด

ที่	ชื่อ สกุล	หน่วยงาน	ความเชี่ยวชาญ
1.	รองศาสตราจารย์ ดร.สมเกตุ อุทธกันทา	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่	การศึกษาพิเศษ
2.	อาจารย์ ดร.พรชัย ทองเจือ	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ พิบูลสงคราม	หลักสูตรและการสอน จิตตปัญญาศึกษา
3.	ดร.ผกามาศ บุญเผือก	ผู้ช่วยผู้อำนวยการ โรงเรียนเฉลิมขวัญ สตรี	หลักสูตรและการสอน วัดและประเมินผล

**รายชื่อผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความสอดคล้อง
รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม**

ชื่อ สกุล	หน่วยงาน	ความเชี่ยวชาญ
1. รองศาสตราจารย์ ดร.กุลยา ก่อสุวรรณ	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา	การศึกษาพิเศษ
2. รองศาสตราจารย์ ดร.เกตุมณี มากมี	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่	การศึกษาพิเศษ
3. อาจารย์ ดร.สุวิทย์ ช่างพินิจ	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ พิบูลสงคราม	จิตตปัญญาศึกษา
4. อาจารย์ ดร.พรชัย ทองเจือ	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ พิบูลสงคราม	จิตตปัญญาศึกษา
5. ดร.อารีย์ วรรณชัย	ผู้อำนวยการโรงเรียนสันติ พิทยาคาร จังหวัดสุโขทัย	บริหารการศึกษา
6. ดร.ผกามาศ บุญเผือก	รองผู้อำนวยการโรงเรียน เฉลิมขวัญสตรี	หลักสูตรและการสอน
7. ดร.กฤษฎาภาณุจณ์ โตพิทักษ์	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ	วัดและประเมินผล
8. อาจารย์ ดร.ธนสาร เพ็งพุ่ม	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ พิบูลสงคราม	สื่อและนวัตกรรม
9. อาจารย์เกษม เป้าศรีวงศ์	ศึกษานิเทศก์ เขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 42	การนิเทศการศึกษา

**รายชื่อผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความสอดคล้อง
แบบประเมินศักยภาพครูในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
สำหรับโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบเรียนร่วม**

ชื่อ สกุล	หน่วยงาน	ความเชี่ยวชาญ
1. รองศาสตราจารย์ ดร.เกตุมณี มากมี	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่	การศึกษาพิเศษ
2. อาจารย์ ดร.สุพัชร์ ช่างพินิจ	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ พิบูลสงคราม	การศึกษาพิเศษ จิตตปัญญาศึกษา
3. ดร.ผกามาต บุญเผือก	รองผู้อำนวยการ โรงเรียน เฉลิมขวัญสตรี	หลักสูตรและการสอน
4. ดร.กฤษฎากาญจน์ โตพิทักษ์	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ	วัดและประเมินผล
5. อาจารย์ ดร.ธนสาร เฟื่องพุ่ม	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ พิบูลสงคราม	สื่อและนวัตกรรม

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญสหทากลุ่มเพื่อพิจารณารูปแบบ

ที่	ชื่อ สกุล	หน่วยงาน	ความเชี่ยวชาญ
1.	ดร.สุวัชร ช่างพินิจ	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม	การศึกษาพิเศษ จิตตปัญญาศึกษา
2.	ดร.พรชัย ทองเจือ	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม	หลักสูตรและการสอน จิตตปัญญาศึกษา
3.	ดร.นงลักษณ์ ใจฉลาด	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม	จิตตปัญญาศึกษา
4.	ดร.ณิรดา เวชญาลักษณ์	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม	จิตตปัญญาศึกษา
5.	ดร.ชนसार เฟื่องพุ่ม	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม	นวัตกรรมและ เทคโนโลยี ทางการศึกษา
6.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุแก้ว คำสอน	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม	วัดและประเมินผล
7.	ดร.ผกามาศ บุญเผือก	โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี	วัดและประเมินผล

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ สกุล	นางสลักจิต ดรรชนีโอภาส
วัน เดือน ปี เกิด	2 มิถุนายน 2505
สถานที่เกิด	อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	307/12 หมู่ 2 ตำบลบ้านคลอง อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน	อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2525	ปกศ.สูงนาฏศิลป์ วิทยาลัยครูนครสวรรค์
พ.ศ. 2530	ศิลปศาสตรบัณฑิต (สาขาภาษาไทย) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
พ.ศ. 2531	การศึกษามหาบัณฑิต (สาขาการแนะแนว) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2533	การศึกษามหาบัณฑิต (สาขาจิตวิทยา และการแนะแนว) มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก
พ.ศ. 2558	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการวิจัยและ พัฒนาทางการศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏ พิบูลสงคราม